

Kiss Sándor

ELFELEDETT ÉVSZÁZADOK

AZ ANGOLSZÁSZ ANGLIA TÖRTÉNETE

ATTRAKTOR

Az **Attraktor** kiadásában megjelent:

Bárány Attila

Britek, angolszászok, vikingek

Bárány Attila - Laszlovszky József

Angol-magyar kapcsolatok a középkorban

Thomas Carlyle

Egykor és most

Kiss Sándor

ELFELEDETT ÉVSZÁZADOK

AZ ANGOLSZÁSZ ANGLIA TÖRTÉNETE

Attraktor

Máriabesnyő - Gödöllő **2010**

A szöveget szakmai szempontból átnézte: Bárány Attila

Címlapterv: CsumP Stúdió Műszaki szerkesztés: Fazakas Csaba

ISBN 978-963-9857-59-9

Felelős kiadó az Attraktor Kft. ügyvezetője.

A nyomdai munkákért felel a Gelbert Kft. ügyvezetője.

Ezúton szeretném megköszönni családtagjaimnak és barátaimnak támogatásukat, valamint Bárány Attilának a könyv szakmai lektora-lásában és kiadásában nyújtott segítségét.

Az angolszász Anglia történelmének kutatására nem alakult ki hagyomány Magyarországon, s ennek talán oka lehet, hogy a Római Birodalom bukásával Európában tért nyerő népeket barbárnak tekintették, akik nem értek fel az ókoriak magasztosságával. Tény, hogy eme népcsoportok és törzsek nem álltak a rómaiakkal azonos fejlettségi szinten, de nem is szorultak rá: létszámuk jelentősen alacsonyabb volt, kis közösségekben éltek, melyeknek így nem volt szükségük magas színvonalú infrastruktúrára és vá-rosiasodottságra. A barbárnak bélyegzés magával vonta, hogy szerepüket csekély jelentőséggel bírónak tartották, ezért a „sötét középkor" időszakára vonatkozólag csak kivételesen kevés kutatómunka irányult a múlt felderítésére. Ennek egyik indoka a gyéren dokumentáltság, ez viszont nem minden esetben állja meg a helyét: léteznek ugyan olyan államalakulatok, melyeknek történetéről semmilyen feljegyzés nem maradt az utókorra, esetleg csak egy-egy név; illetve az összes további bizonyíték létükre mindössze a régészeti leletanyagban merül ki. Az ilyen országok - illetve pontosabb kifejezéssel királyságok - viszont nem voltak hosszú életűek és nem jutottak döntő szerephez Európa történelmének színpadán. Bizonyos államok viszont éppen ellenkező sorsra ítéltettek és a ma ismert kontinens képének megalapozóivá váltak: ilyen lett a Bizánci Birodalom, a Frank Birodalom, s bármiféle túlzás nélkül állítható, hogy az angolszász Anglia is. Történelmének első évszázadaiban ugyan elszigetelődött a szárazföldi politikai mozdulatsorok áramlatától, de ezzel nem volt egyedül: ebben az időszakban csak két hatalom volt képes szervesen alakítani az európai hatalmak arculatát: a frankok és a bizánciak. A 8. és 9. század fordulóján viszont már élénk kül-kapcsolatokkal rendelkeznek az angolszász királyok, emellett a nyugati típusú műveltség fennmaradó képviselőit is csak köztük és az írek között találhatjuk meg. Offa már Nagy Károllyal egyenrangú uralkodóként jelent meg

és barátság is köttetett kettejük között. A 8. század végén azonban megindultak a viking inváziók, melyek megingatták az angol hatalmat, de emellett a frankokét is, melyből a frankok nem is lettek képesek felállni - persze ebben közreműködtek a belső válságok is. A 10. század első felében viszont Anglia - mint már egységes királyság - visszanyerte korábbi erejét és a vikingek egyetlen potenciális ellenfelévé vált, akikkel még a német-római császároknak is számolniuk kellett, sőt, azok az angoloktól kérnek segítséget saját védelmük megszervezéséhez. Azonban a második dán invázió már számukra is erősnek bizonyult: az Angol Királyság elvesztette korábbi pozícióját, melyet ezt követően csak egy rövid ideig nyert vissza Knut uralkodása alatt. Az elkövetkezendő több mint harminc esztendő

pedig egyértelműen az angolszász politikai rendszer hanyatlásának évei, mely a hastingsi csatában szűnt meg véglegesen, De a normann hódítás sem számolt fel mindent az angolszász hagyományokból: azokból sok fennmaradt a későbbi korokra is, így például a nép általános szabadságtudata, mely a kora-újkori paraszti individualizmusban nyeri el csúcspontját cs vezet Anglia világuralmi pozíciójához a 19. században.

Nem lehet tehát az angolszász Anglia történetét figyelmen kívül hagyni, ha igazán meg akarjuk érteni az európai történelmet. Ez a mű arra tesz kísérletet, hogy egy általános eseménytörténeti áttekintést nyújtson Anglia koraközépkori századairól. Ugyanakkor önmagában nem terjed ki mindenre: az angolszász történelem rengeteg aspektusa még nem vizsgált, Magyarországon pedig kifejezetten nem, ahol eleddig egyetlen monográfia sem született a témának szentelve, és csupán Európa illetve Anglia általános történetével foglalkozó könyvek fejezeteiből juthatott az Olvasó részleges ismeretekhez. Természetesen az angol nyelvű területeken, különösen Nagy-Bri-tanniában ez széles körűen ismert és kutatott témakör; mindazonáltal nem lehet elvárni mindenkitől a nyelv ismeretet, sőt, annak birtokában is meglehetősen korlátozottak voltak a lehetőségek. Az Internet térnyerésével egyre több mód nyílik az adatok megosztására és szerencsére az angolszász történelem kutatása ebben elég magas színvonalon áll: a történelmi források nagy része már hozzáférhető digitalizált formában. A szakirodalom azonban még a mai napig a könyv formát részesíti előnyben - nem is tehet mást, hiszen a web a szerzői jogok megsértésének tucatnyi módját kínálja -, így az érdeklődők jó része elesik a további ismeretektől. A hiánypótlás viszont szükséges, erre tesz kísérletet ez a munka is, mely nagymértékben támaszkodik a forrásokra és a legnívósabbnak számító szakirodalomra, mint például Sir Frank M. Stenton professzor *Anglo-Saxon England* című művére. Jelen monográfia ugyanakkor nem igazán terjed ki egyháztörténetre, gazdaság- és társadalomtörténetre - ez utóbbihoz remek, méghozzá magyar nyelvű kiindulópontot nyújt Bárány Attila *Britek, angolszászok, vikingek* című könyve - és csupán érintőlegesen foglalkozik eme témákkal, melyek kutatása további kötetek megjelenését igényli. Első lépésként, az eseménytörténet összefoglalásával, talán megfelelő kiindulópontjává válik a további kutatások megkezdésének.

A fentebbiek értelmében fontosnak tartom tehát a legfontosabb, nélkülözhetetlen források rövid bemutatását.

Az első megemlítendő forrás minden szempontból Bede Venerabilís:

Eccle-siastical History of English People - latin eredetiben *História Ecclesiastica Centis Anglorum* - című műve. A 731-ben Jarrow kolostorában Ceolwulf northumbriai király számára írott mű a vázlatosan összefoglalt római kortól a 8. század elejéig - már sokkal részletesebben - tárgyalja Britannia és elsősorban Northumbriára koncentrálva az angolszász államok történetét. Habár Bede célja elsősorban az egyháztörténet vizsgálata, jelentős hangsúlyt fektet az eseménytörténetre is, így téve munkáját az angolszász Anglia kutatásának egyik legfontosabb forrásává. Ő maga így nyilatkozik saját művéről:

„Isten segedelmével én, Bede, Krisztus szolgálója és az áldott Péter és Pál apostolok monostorának papja Wearmouthban[1] *és Jarrowban; összegyűjtöttem ezeket a tényeket a Brit Egyház és főleg az Angol Egyház történetéről, amennyire csak képes voltam kideríteni azokat az ősi írásokból, elődeink hagyományaiból és saját tudásomból.*

Bede munkája öt könyvre osztható, az első a római kori Britannia valamit az angolszász államok történetét tekinti át időben egészen Nagy Szent Gergely pápa haláláig - a legnagyobb hangsúlyt a Rómából jövő térítő misz-sziókra helyezi. A második könyv első része ugyan még mindig a térítésekkel foglalkozik, azonban második szakasza már az első northumbriai *bretwal-dá*ra, Edwinre koncentrál, az ő uralkodását tárgyalja, az ő halálával ér véget. A harmadik könyv Oswald és Oswy northumbriai királyok uralmára fókuszál, természetesen az egyháztörténetre és a szomszédos államok történetére való kitekintéssel. A negyedik könyv a 660-as évektől 700 körűiig foglalkozik az eseményekkel, kifejezetten pedig Cuthberht cselekedeteivel. Az ötödik könyv' lényegében korának történéseit rögzíti.

További említésre méltó források a *Beowulf*és az *Angolszász Krónika*. Ez előbbi - a 8. század folyamán elsőként talán Merciában lejegyzett angolszász eposz - ugyan fiktív történetet közöl, azonban azzal, hogy azt valós helyszínek közé helyezi, méghozzá meglehetősen nagy precizitással, rendkívül fontos történelmi forrássá válik - egyrészt a 6. századi Skandinávia történetének, másrész a kereszténység elfogadása előtti kor germán hagyományainak vizsgálatában. Ismerete nélkül lehetetlen pontos képet adni a heptarchia-kori, korai angolszász királyságokról.

Az *Angolszász Krónikát* a 9. század folyamán Wessexben, Nagy Alfréd kezdeményezésére kezdték meg. A mű annalista stílusban örökíti meg az angolszász királyságok történetét, ezzel biztosítva viszonylag pontos

datálá-si lehetőséget az eseményekhez. Hátránya, hogy erősen Wessex-centrikus, így a további, országhatáron kívül történő eseményeket csak érintőlegesen, illetve elkerülhetetlen esetben örökíti meg.

Nem elhanyagolhatóak a források szempontjából a britek sem, Gildas és Nennius művei - habár elfogultak - nélkülözhetetlenek az angolszász Anglia kutatásában. Bölcs Gildas *De excidio et conquestu Britanniae-jámk* jelentőségét az adja, hogy ez az egyetlen kortárs krónika a betelepülés időszakában. Nennius 796 körül alkotó brit, walesi krónikás műve, a *História Britonum* leírja a britek őstörténetét, a szász vezérek leszármazását, valamint ő az első, aki említést tesz Arthur királyról.

A normann hódítás után alkotó krónikások közül a legérdemesebb a kiemelésre Roger of Wendover. *Flores Historiarum* című munkája a világ teremtésétől 1235-ig dolgozza fel a történelmet. Habár a céljául kitűzött feladat majdhogynem lehetetlennek bizonyul tévedések nélkül, ennek ellenére sikeresen képes megbízható információkkal szolgálni olvasóinak.

Törökszentmiklós-Debrecen, 2009-2010.

Kiss Sándor

A RÓMAI BRITANNIA VÉGNAPJAI

Habár az angolszász történelem Britanniában csak az ötödik század folyamán veszi kezdetét, szükséges áttekinteni a sziget római kori viszonylatait annak érdekében, hogy[7] pontosabb képet kaphassunk a betelepülőket fogadó ellenállás hátteréről, a britek helyzetéről, de arról is, hogy mennyire állt fenn kapcsolat már korábban az angolok, szászok, jütök, illetve a rómaiak, britek között.

Fontos megérteni, hogy a kor Britanniája még a Birodalom területén belül is az egyik legfontosabb gazdasági egységnek számított, magas színvonalú só- és ón-kitermelésével; ugyanakkor legfőbb mégis mezőgazdasági irányultsága volt jól kiépült villarendszcrévei, mely a megélhetés alapvető bázisát biztosította. Ennek köszönhetően a sziget mindig erős védelem alatt állt, de már erős ellenállás fogadta a rómaiakat is: Iulius Caesarnak kétszer kellett hadjáratot indítania (Kr. e. 55-54) a galliai felkelés brit támogatói ellenállásának megtörésére (habár a csapatkivonás legfőbb oka az első hadjáratot követően nem az ellenállás szívóssága volt, hanem annál is inkább a galliai helyzet megváltozása), s nem is került sor újabb római

felvonulásra egészen Claudiusig, aki aztán Britannia néven provinciává szervezte a sziget jelentős részét (Kr. u. 43-47), a Skót-felföld kivételével. A britek azonban nem felejtették el függetlenségüket és harcot is indítottak a rómaiak kiűzésére: már a bölcs Claudius császár utódjának, Nerónak az uralkodása alatt az amazon-természetű Buodicca királynő vezetésével felkelés tört ki (60-61), amelyet a római uralom kegyetlenül elsöpört és megtorolt.

A továbbiakban nemhogy lázongások nem estek meg, de bebizonyosodott, hogy az együttműködés sokkal virágzóbb lehet a viszálykodásnál. Hála a római jogrendszernek, mely elég nyitott és dinamikus volt az idegenek befogadására, a sziget keltái hamar asszimilálódni tudtak a rómaiakhoz, aminek hatására rendkívüli gyorsasággal épültek ki a kőutak, a városok, a *villa rustica*-k, a vízvezetékek és az erődrendszerek.

A gazdaság virágzásnak indult, melynek jó bizonyítékai a városok és a lakosság: 1972-ig 434 római kori település nyomai kerültek napvilágra és mindezek csak a déli régióban! A népesség pedig megközelítőleg 3 és 4 millió közé esette A lakosság már felhagyott a fa alapú építészettel, s a települések egyre inkább kőből kezdtek kiépülni. A mezőgazdaság alapvető egységeinek, a villáknak a száma pedig 600 körülire tehető.[4]

További alátámasztója a fejlett gazdasági színvonalnak az érmekibocsátás, valamint a fazekasipar termékei is, melyek széles körű forgalomban voltak szerte a Birodalomban. A gazdasági fejlettség azonban nem volt egyöntetű a provincián belül sem: míg Ilchesterben tíz mérföldenként 30, Crin-chesterben 20, Bath környékén pedig 25 villa rustica volt, addig Devon és Cornwail esetében ez csupán 1-1.®

A kereskedelemben is élen jártak a provincia lakói, bordeaux-i összeírásokon szerepelnek lincolni és yorki kereskedők is.

A virágzásra viszont rávetült a Birodalom romlásának árnyéka. A 4. században megindultak a folyamatos germán betörések a rajnai és dunai határoknál, s nem állt túl fényesen a helyzet a perzsa fronton sem. A harcok Britanniát sem kerülhették el: több oldalról is támadások érték, és hiába épültek már fel a korábbi századokban Hadrianus és Antoninus Pius falai a pikt határon, azok már kevésbé voltak használhatóak, ugyanis a piktek már nem a fal megostromlásával próbálkoztak, hanem inkább megkerülték azokat, mégpedig tengeren.

A piktek a mai Skócia lakói voltak, a Forth-Clyde vonaltól északra, valamint a partvidéki síkságokat népesítették be keleten. A rómaiak 297-ben vezettek ellenük először katonai felderítő akciót és az erről készített feljegyzés említi őket elsőként pikteknek - korábban a *Caledonii* jelzőt használták rájuk. Ammianus Marcellinusnál két népcsort megkülönböztetése figyelhető meg, a Dicalydonae, és a Verturiones. Ebből a Verturiones nép lakott a mai Skócia déli részein s a nevük ma is él Fortrenn nevében. A 4. századra a piktek már Skócia egészét uralmuk alatt tartották, s hatalmuk központja feltételezhetően a keleti partszakasz lehetett Tay és Dee között (Cir-cinn).[6] Bede korára a két népcsoport különállósága még fennállt s a kettőt egymástól egy hegylánc választotta el. Az északi pikteket Columba térítette meg, miután letelepült Iona szigetén 563 körül, a déliek keresztény hitre térítése pedig Ninian nevéhez köthető. Szívósságukat jól mutatja, hogy Constantinus császár 306. évi hadjáratát követően még 450 évvel később, a nor-thumbriai uralkodók is kénytelenek lekötni erejüket velük szemben, és mondhatjuk, hogy ők lettek okozói a hagyomány szerint az angolszász inváziónak is.

A másik ellenséges népcsoport a skótok voltak, akiknek ekkor még Írország volt a szállásterülete. A harmadik század végétől folyamatosan támadták a britanniai partokat, cs Walesben már telepeket tudtak létrehozni. A ma is nevüket viselő területen az 5. század közepén települtek meg, amikor lét-

rehozták Argyllt, amely - mint igazán döntő tényező - Dalriada királyságának expanziója során jött létre, három herceg, Ere fiai, Fergus, Loarn és Angus uralma alatt/ Később ezt szintén Dalriadának kezdték nevezni, ezért fontos a kettő megkülönböztetése egymástól. A skóciai Dalriada megalapításában valószínűleg a skótok segítségére voltak a walesiek is, Dumbarton környékéről. A skótok Aidán mac Gabran uralkodása alatt (574 k. - 608) lerohanták a pikteket a Froth és a Tay-folyók között, Northumbria ellen azonban már nem volt elegendő az erejük, TEthelfrith király 603-ban Degsastannál vereséget mért rájuk és jelentősen visszaszorította őket északra.

A harmadik nép - minden bizonnyal a legveszedelmesebb - a szászok népe volt, mely már szintén 300 előtt megjelent a partokon és kisebb betörésekkel zaklatta a közeli városokat. Portyázást területük a hazájuknak, a Rajna-torkolatnak megfelelően helyezkedett el Britannia keleti, déli és délkeleti partvidékein, ahová a legrövidebb idő alatt el lehetett onnan

jutni, nem kockáztatva meg a túl hosszú nyílttengeri hajóutat a viharos és kiszámíthatatlan Északi-tengeren.

A piktek 342-ben megostromolták Hadrianus falát, a szászok továbbra is támadtak a tengeren és ezek a csapások ismétlődtek 360-ban, 365-ben; 367-re pedig a pikt-skót seregek egy minden eddiginél átfogóbb támadást indítottak szárazföldön és tengeren egyaránt, így végül sikerült áttörniük a falat.[8]

Ebben a helyzetben Rómának döntést kellett hoznia Britannia megerősítésének érdekében. Olyan méretű haderőt helyeztek el a provinciában, ahány embert a középkor folyamán egyetlen angol király sem volt képes kiállítani: 50,000 katonát,[9] ahogyan az a korabeli katonai összeírásból, a *Notitia Digni-tatum-böl* kiderül. A katonák állítása mellett szükségessé vált az erődrendszer kiépítése is, amely *Litus Saxonicum,* a szász partok néven lett ismeretes és Washtól a Wight-szigetig húzódott. Magába foglalt erődöket, valamint megerősített kikötőket is, mint Borough Castle-t, Reculvert, Richborough-l, Portchestert. A további öt erőddel együtt lett a partszakasz kilenc részre felosztva, amelyek mind-mind rendelkezetek saját lovas, gyalogos és flottaalakulattal. A határvidék fontosságát jól szemlélteti az a tény, hogy a *„Comes Litus Saxonici”,* a „szász partok grófja” már viszonylag korán, Diocletianus uralkodása alatt fontosabb tisztséggé vált, mint a yorki székhelyű *JJux Britan-niorutn".*

A puszta haderő azonban nem feltétlenül csak a biztonság fokozását szolgálta, lehetőséget adott annak másféle felhasználására is. Nem lehet csodálkozni azon, hogy a 4, század folyamán a provincia uzurpátorokat állított ki, így 349-ben a Britanniában felmerült problémákat megoldani készülő Constanst eltávolító Magnentiust, akit 353-ban gyilkoltak meg; 383-ban Magnus Maximust; 406-407-ben Marcust, Gratianust, és III. Constantinust.

Persze ez nem azt jelenti, hogy minden katonai vezetőt a puszta hatalomvágy vezérelt volna, voltak, akik ténylegesen is a provincia védelmére

tettek erőfeszítéseket. Ilyen volt a 360-ban kiküldött Lupicinus *„magister armorum”,* aki nem könyvelhetett el jelentős sikereket, szemben Theodosius császár apjával, Theodosiusszal, a kor legsikeresebb hadvezérével, aki a piktek 367-es betörése után próbálta menteni azt, ami még menthető volt.[10] Ennek érdekében - mivel látta, hogy Hadrianus

falának már kisebb a jelentősége, mint amilyennek korábban vélték - a fal Britannia felőli oldalán lévő katonai csapatokra koncentrált. Ezen erők korábban irreguláris alakulatokból szerveződtek, Theodosius viszont ezek helyére reguláris egységeket helyezett, s megerősített már meglévő erődöket, mind északon, mind pedig a déli frontokon. A déli erődrendszer egy út mentén épült ki, amely Carlisle-től futott keleten egészen a Tyne-folyó torkolatánál fekvő Flamborough Head-ig. Itt épültek ki a jelző-rendszerek és figyelőállások, melyek jó szolgálatot tettek a veszély hírül adására a közeledő hajók láttán, ugyanakkor igazodási pontként is szolgáltak a római flotta hajói számára. Tevékenységér jellemző további erősségek létrehozása Walesben, ahol a skót fosztogatók támadásait ellensúlyozni kellett, így újjáépítette Caernarvont és bázisokat hozott létre a flotta számára Holyheadnél és a Bristol-csatornánál. Az ő ténykedése folytán erődítették meg és látták el falakkal a városokat s helyeztek el azokban reguláris helyőrségeket.

Theodosius tevékenysége jól tükrözi a Birodalom viszonyulását Britanniához. Ebben az időszakban, amikor Rómának már minden emberére szüksége lenne a kontinensen - főleg a galliai, dunai és a perzsa fronton 2000 embert küldött ki a sziget megóvására.” Minthogy azonban már említésre került, a provincia nem feltétlenül viszonyult úgy' a hatalomhoz, ahogyan az hozzá. Az uzurpátorok folyamatos fellépései pont ott gyengítették meg a Birodalmat, ahol annak a legerősebbnek kellett volna maradnia: Galliában. 383-ban Magnus Maximus az őt támogató katonákkal együtt áthajózott Galliába, hogy felléphessen Gratianusszal szemben. Mentségére szolgál viszont, hogy ez idő alatt békés volt Britannia északi határa a Falnál s nem is kellett egy ideig pikt támadással számolni. Ugyanakkor Maximus a támogatóit elsősorban a walesi katonákból verbuválta, és Galliába történő távozása, majd ottani sikere után a kísérete továbbra sem hagyta el, elkísérte Itáliába 387-ben, és nem is tért vissza eredeti szolgálati helyére soha többé. A skótoknak ez viszont felkeltette a figyelmét: az ír szigetről áthajózva állásokat hoztak létre Caernarvonshire-ben, Gowerben, Pembrokeshire-ban, Carmarthenshire-ben, valamint a piktek is támadni kezdték a provinciát a tengeren a 4. század vége felé.[12]

Az újonnan kinevezett katonai parancsnok, Stilicho ellentámadásokat intézett Britannia fosztogatóival szemben (396-398), de sokkal nagyobb veszélyt jelentettek ebben az időben a kontinensen Alarich vizigótjai, akik ellen nélkülözhetetlen volt fellépése, amire sor is került 401-ben. Nyilvánvalóvá vált, hogy Britannia már tarthatatlan a Birodalom számára

és a központi hatalom - már amennyire létezett - nem képes segítséget küldeni a pro-

vinciának, annak teljes mértékben ön martira kell hagyatkoznia a portyázók elleni harcban. A helyzet még inkább súlyosbodott, amikor 405-ben Niall, az írek nagykirálya végigdúlta a sziget déli partvidékét. Az ezt követő évek gyorsították meg igazán Britannia vesztét: 406-407-ben három újabb uzur-pátor került hatalomra a helyi haderő támogatásával, név szerint a már említett Marcus, Gratianus, és III. Constantinus. Marcust 406-ben császárnak tették meg, de még abban az évben meg is gyilkolták, s utóda, Gratianus sem mondhatta magát sokkal sikeresebbnek, hiszen mindössze csak négy hónapig tudhatta magáénak a hatalmat.

A mindent eldöntő csapás azonban nem Britanniában, hanem Galliában következett be: Stilicho, aki meg akarta szerezni a maga számára Illyricumot, szövetkezett Alarich-kal, aki számára a balkáni Épeirosig történő előrenyomulás végrehajtását szánta. Stilicho terve azonban megbukott, mivel a 406. év utolsó éjjelén Mogontiacum[13] közelében a vandálok, alánok és szvébek alkotta szövetséges haderő átkelve a Rajnán áttörte a határt, és elözönlötték Galliát. Végigpusztították Belgicát, Lugdunensist[14] és Aquitániát. Ekkor az alemannok és a burgundok is mozgolódni kezdtek, elfoglalták Argentoratét,[15] Novimagust[1]® és sok más erődöt is. A britanniai lakosság pánikba esett és tömegesen települt át Itáliába. Tovább súlyosbította a helyzetet, hogy Alarich sikeresen véghezvitte balkáni hadjáratát és irreálisan magas fizetségét követelte Stilichotól, aki azonban nem volt képes a Senatustól pénzt szerezni még a galliai haderő fenntartásához sem: ennek érdekében további csapatokat volt kénytelen kivonni Britanniából, amelyet aztán a maradék seregek valamely uzurpátor mögé történő felsorakozása tovább gyengített. III. Constantinus Magnus Maximushoz hasonlatosan átkelt Galliába 407-ben, ahol sikerült egyezményt kötnie az alemannokkal, frankokkal és burgundokkal a határvidék pacifikálásáról, majd 409-ben átvonult a Hispán-félszigetre. Constantinus számára ugyan ígéretesnek indult a vállalkozás, de nem élvezhette sokáig annak gyümölcsét: Itáliában összeesküvés gyanúja alá került, amelynek feltételezett célpontja Honorius császár volt. Ennek hatására a galliai barbárok felrúgták az általa kötött békét és a hispániai haderő is fellázadt ellene, majd 411-ben kivégezték.

Mindez azonban Britanniában már nem számított, Constantinus a provinciát teljesen magára hagyta az egyre erősödő pikt, skót és szász

támadásokkal szemben. A még ott tartózkodó hivatalnokaival szemben fellázadtak a britanniai arisztokrácia tagjai, elűzték őket hivatalaikból, a helyzet megoldását a legitim uralkodótól, Honoriustól várták. Segítség most sem érkezett, csupán egy levél, amelyben a császár felszólította a *civitates-1* saját védelmük megszervezésére. Ebből viszont a provincia lakói is leszűrhették a következtetést: Róma és a Birodalom már nem tart igényt a szigetre. Habár még volt esély egy a Britannia visszaszerzésére irányuló katonai akcióra illetve akciósorozatra 417 és 429 között, és a *Notitia Dignitatum* is említ katonákat Britannia grófjának uralma alatt, ez nem feltétlenül tükrözte a valós

állapotokat. Az *Angolszász Krónika* a végleges római kivonulást - nem kifejezetten a katonai alakulatok részéről, annál inkább civil szempontból - 418-ra teszi, és Bede is beszámol a rómaiak által küldött haderőről, mely a segélykérést követően súlyos vereséget mért Róma szövetségeseinek (sic!) ellenségeire és tanáccsal látta el a sziget lakóit egy fal felállítására vonatkozóan, mely tengertől tengerig ér, ez után azonban a légió visszavonult. A fal fel is épült, és Abercorntól Dumbartonig húzódott, de a légió távozása után a piktek a tengerről hatalmas erejű támadást zúdítottak a britekre. Ezt követően csupán csak egyetlen segítség érkezéséről tudósít bennünket, egy „váratlan" őszi partraszállásról, mely a pikteket a tengerbe szorította vissza és szintén emelt egy falat, Severus munkálatainak nyomán." Említeni sem kell, hogy ez a légió szintén elhagyta Britanniát.

410-ben a provincia véglegesen elveszett Róma számára s nem képezte többé a Birodalom részét. Habár a későbbi források előszeretettel szeretnék meghosszabbítani a keresztény Róma uralmát a szigeten, tisztában vannak vele, Gildashoz[18] és Bedéhez hasonlóan, hogy ez már nem Britannia provincia, hanem Britannia, egy államalakulat, amelyet a Birodalom a szövetségesének tart, de már nem a részének. Megkezdődött az önálló brit uralom időszaka a sziget felett.

A BETELEPÜLŐK ÉS AZ ŐSHAZA

A rómaiak Britanniából való kivonulásával megkezdődik egy meglehetősen homályos időszak a források szempontjából és ez eltart egészen a 6. század végéig. Ez a két évszázad adott helyet a szászok Britanniába településének. Teljesen jogosan felmerülhet a kérdés, hogy honnan is származnak az angolszászok, akik a sziget későbbi, legjelentősebb népelemeit foglalják magukban. Lényeges megállapitani, hogy az angolszászok nem egy egységes nép, sok kisebb náció alkotja, habár ezek közül kiemelkedő

dominanciá-júak a szászok, az angolok és ajütök. A szászok alapították Sussex, Essex, és Wessex királyságát, az angolok Kelet-Angliát, Deirát, Berniciát, valamint ők lakták Mercia tartományainak nagy részét. Jüt alapítású volt Kent és a Wight-sziget, valamint az azzal szemközti partszakasz.

A fent említettek mellett jelentős szerepe van a frízeknek, a dánoknak, a *„Ruginii-mk”,* a *„Boruduarii*-nak” és a hunoknak is. A két, latin elnevezéssel illetett népcsoportra csak Bedénél találunk hivatkozást, az előbbi egy, a Baltikumból Moraviába vándorolt népcsoport; az utóbbi pedig a frankok egy ! örzse lehetett. Bizton állítható, hogy a hunok kivételével az összes népcsoport germán eredetű, így őshazájuk is germánok által benépesített területekre esett. Az őshazára vonatkozólag számos írott forrás áll rendelkezésre, melyek közül a legkorábbiak az Kr. u. első századból származó munkák, az egyik Ptolemaios *Geographica*-ja, a másik pedig Tacitus *Germaniá*-ja. Taci-I us szerint az északkeleti gall határvidéken élő germán népek között vannak kisebb népek, melyeket összeköt egy bizonyos Nerthus nevű földanya kul-lusza. Ezen népek egyike az *„Angiit".*[19] Az istennő szentélye azonban egy ligeten volt, így feltételezhető a tenger közelsége. Az angolok tehát vagy a németalföldi területen kellett, hogy éljenek, vagy a mai Dánia területén. Tovább erősíti ezt a feltevést, hogy Tacitus a Nerthus istennőt követő hét törzset összefoglalóan csak szvébeknek nevezi, a Balti-tengert pedig *Maré*

Suebicurn-nak.[20] Ptolemaios az *„ Anglioi”* népét az Elba középső szakaszának nyugati partjára helyezi. Ezek viszont ebben a formában további pontosításra, illetve korrigálásra is szorulnak, hiszen a források a megtelepülés előtt három évszázaddal íródtak. További adatokat kaphatunk Alfréd királytól, aki lejegyzi saját készítésű Orosius-fordításában egy hajós, egy bizonyos Ohthere (ónorvégban: Óttarr) elbeszélését egy ötnapos tengeri utazás eseményeiről, Oslóból Hedeby-ig, Schleswig közelében. Az utazás utolsó két napján olyan szigetek mellett haladtak el, melyeket angolok (*Engle*) laktak. Az úticél, Hedeby is érdekesen lett. körülírva: egy terület, mely a wendek, a szászok és az angolok területei között helyezkedik el. Ezt a feltételezést alátámasztja Bede is, hiszen azt írja, hogy: *„És az angoloktól - az országból, melyet An-gulus-ként ismernek, és amely ajütök és a szászok tartományai között fekszik, s napjainkra benépesítetlennek mondják* - *származnak a keleti és közép-angliaiak, a merciaiak és mind a northumbriai nemzetségek...* ”.[21] További meggyőző bizonyítékul szolgál az óangol *WidsiŐ (Widsith)* költemény, mely

Offára, az angolok királyára utal, mint a dánok királyának, a bátor Alewihnek a legyőzőjére, aki még ebben, a gyermekként vívott csatájában nyerte el a legnagyszerűbb királyságokat, és a „Myrging-ekkel”[22] szemben is kijelölte a

határt az Eider (Fifcldore) torkolatánál.

Offa weold Ongle, Alewih Denum;
se wæs þara manna modgast ealra,
no hwæþre he ofer Offan eorlscype fremede,
ac Offa geslog ærest monna,
cniht wesende, cynerica mæst.
Nænig efeneald him eorlscipe maran
on orette. Ane sweorde
merce gemærde wiŐ Myrgingum
bi Fifeldore; heoldon forþ siþþan
Engle ond Swæfe, swa hit Offa geslog.

(Szabad fordításban a modern angol alapján: *„Offa uralta az angolokat, Alewih a dánokat; / ő volt a legbátrabb az emberek között, / de nem bírta legyőzni Offát a fegyverek dolgában, / és a nemes Offa még ifjú korában, / csatában nyerte el a legnagyobb királyságokat. / Senki sem ért még el ebben a korban / nagyobb dicsőséget, mint ő. Egyetlen kardjával / megjelölte a határt a Myrgin-gekkel szemben / az Eider torkolatánál; melyet figyelnek / az angolok és svédek, miután Offa megnyerte azt.”)*

A költemény közvetlenül Offa említése után, a következő, 46. sorban már Hroőwulfot és Hroőgart említi, akik szintén ismeretesek a*Beowulf* eposzból, amely bizonyítja, hogy az őshazának és környékének eseményei továbbéltek a Britanniába vándorolt angolokban és Bedéhez hasonlóan tisztában voltak eredetükkel. Hogyan is ne lehettek volna, hiszen egy részüknek

betelepülése az új hazába pont arra az időszakra esik, amelyikben éppen Offa volt a kontinentális angolok királya. A *Widsith*-nél sokkal pontosabb datáló értékkel bír Offa uralmára vonatkozólag maga *aBeowulf is,* ami az egyik, az esemény időpontjához viszonyítva nem sokkal korábban uralkodó királyként említi meg és támasztja alá területi nyereségeinek tényét is.[23]

Mindezen forrásokból, Tacitustól, Alfrédtől, Bedétől és a *WidsiŐ-hSi* arra következethetünk, hogy az angolok őshazája minden bizonnyal az Eidcrtől északra esett, hiszen az képezte a határt, melyet Offa kijelölt, és

Schleswig is a folyótól északra fekszik, mellesleg szigeteket is csak így birtokolhattak. Bede állításából következtetve, mely szerint a jütök és a szászok területei között élnek, egyértelműen csak a mai Schleswig tartomány kerülhet szóba őshazaként, Németország északi, Dániával közös határán.

A szászok őshazájának területét kutatva azonnal figyelembe vehetjük Bede állítását, mely szerint a szászok az angolokkal határos vidéken éltek, így valószínűsíthetően Schleswig tartomány körzetében, s ha arra gondolunk, hogy Schleswigtől északra a félsziget neve a mai napig Jütland, a jütök területe, így valószínűsíthető, hogy inkább a déli szomszéd, a mai Holstein tartomány kerülhetne szóba. Mindez azonban nem szolgálna elegendő bizonyítékkal, mert feltételezhetnénk, hogy Bede tévedhet. Szerencsére más forrásunk is alátámasztja a Tiszteletreméltó Bede állítását. Elsőként Ptole-maios *Geographica*-ját lehetne megemlíteni, aki a szászokat a félsziget tövére helyezi, és területüket az Elbától az Elmsig terjedő partszakaszra teszi, lizt Tacitus fokozza, mégpedig azt állítja, hogy a szászok, a *Chauci* az európai törzsterület jelentős részeit birtokolják.[24] Az idő folyamán azonban a szászok szétszóródtak, és jelentős népességük telepedett meg a harmadik század folyamán az Elba és a Weser-folyó között. A rómaiak ennek hatására kezdték el a csatorna flottájának megerősítését a szász kalózokkal szemben. További bizonyítékul szolgál az angol-szász szomszédságra a *Widsith* fentebb már említett szakasza is. A szászok németalföldi területei ki voltak téve a tenger folyamatos áradásának, ezért a 4. századtól a frízekkel együtt halmokat, ún. *terpen-e*ket kezdtek emelni, s ezekre telepítették falvaikat. Az ötödik század első felében, tehát a britanniai betelepülés időszakában pedig még a frízekhez képest is nagy mennyiségben fordulnak elő szász halmok a régióban. A *terpene*k a későbbi századok folyamán is fennmaradtak és állandó védelmet nyújtottak lakóiknak, egészen 1000 körűiig, amikor megkezdődtek a munkálatok a gátak emelésére. A *terpenck* feltárása során a leletanyagból kimutatható volt a szász kultúra nyoma, mely jelentős hasonlatosságot mutatott a britanniai, inváziós időszakból származó szász emlékekkel.

További bizonyítékkal szolgálhat a szász őshazára vonatkozólag, hogy az angol missziós püspök, Szent Bonifác 738-ban, Németalföldön tett útja során a szászokkal találkozva még ismeretét véli felfedezni köztük a Britanniába elvándorolt rokonság emlékezetének.

Felmerült azonban egy feltevés a szászok britanniai betelepülésének

vizsgálatakor,[25] mégpedig az, hogy a római időszak *Litus Saxonicum*-jai nem a szászok ellen hivatott létrejöttük alapján kapták nevüket, hanem az alapján, hogy a provincia ezen területén már élt egy olyan germán népesség, melynek napjainkra fennmaradt leletanyaga jelentős hasonlatosságot hordoz a kor szász kultúrájával, azonosak a díszítőelemeik, ugyanakkor ezek mind, kivétel nélkül római kézműves műhelyek termékei. Ebből valószínűsíthető, hogy a provincia műhelyeinek volt piaca az ebben a stílusban gyártott termékekre, amelyet csak egy ilyen kultúrával rendelkező népcsoport jelenléte indokolhat. Valószerűbbnek tűnhet viszont az a magyarázat, mely szerint ezek valójában a határ védelmére központilag odatelepített frankok igényeit szolgálták ki.

A jütök őshazájára vonatkozólag is - a szászokhoz hasonlóan - kiindulhatunk Bede állításából és amellett a Jütland máig élő elnevezésből is, így arra a következtetésre jutnánk, hogy a jütök a mai Dánia kontinentális félszigetének északi részén éltek. Ezek mellett azonban léteznek további számottevő bizonyítékok is: Theudebert frank király Justinianus császárhoz írott levelében ír egy *Saxones Eacii* nevű népről, mint az ő alattvalóiról, és a pár évtizeddel később élt költő úgy számol be az *Euthiones* népről, mint akik a szászok és a dánok által birtokolt területek környékén élnek.[20] A kontinens j ti tjeinek életéről csak kevés ismeretünk van. Az óangol költészet, így a *Beowulf* és a *Widsith* ismertet róluk pár adatot, így azt, hogy egy korai dán király, I leremod közöttük lelte halálát száműzetése során;[27] azt, hogy a fríziai Finn sokukat hajtotta uralma alá;[28] illetve azt, hogy egyszer élt egy Gefwulf nevű királyuk.[29]

Viszont problémák is felmerülnek a jütökkcl kapcsolatosan, mégpedig az, hogy[7] nem mondható biztosnak a jüt szó *Iutae*-bői eredeztetése, hanem felállítható kapcsolata a skandináv Jótarral, aki akkor foglalta el az adott régiót, amikor azt annak előző lakói már maguk mögött hagyták. Továbbá a temetkezési szokások sem feleltethetőek meg a kenti és a jütlandi leletek összehasonlításában. A kenti sírok között nem találhatóak hamvasztásosak, kivétel nélkül a római példát követik. Sőt, a női sírok elrendezése és tárgymelléklete a frankokéhoz hasonló, s ebből arra lehet következtetni, hogy Kent igazi betelepítői nem jütök voltak, hanem frankok, s ezt látszik bizonyítani Nagy' Szent Gergely pápának a frank királyokhoz, Theuderikhez és Tbeu-deberhthez írt levele, mely a *kenting-e*két mint az ő alattvalóikat írja le.[30]

Csakhogy ha figyelembe vesszük a frank népességnek már a római kor bán

történő tudatos megtelepítését a „szász partok” mentén, könnyen elképzelhetővé válik, hogy a frank lakossághoz asszimilálódott a jüt betelepülők rétege, hiszen nem kell túlzottan nagy embermennyiségre gondolni, és ha tudatában vagyunk annak a történelmi hagyománynak, mely szerint a jütök Hengest és Horsa vezetésével harcos alakulatként jelentek meg Britanniában, nem feltételezhető túlzottan nagy valószínűsége annak, hogy asz-szonyokat is vittek volna magukkal a piktek elleni harcba. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a harcosok helybéli asszonyokat vettek el és ez mintegy megmagyarázza a női sírok frank jellegét. Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy miért erőltetnék a sziget történetírói, így például Bede vagy a *Krónika* szerzői azt az állítást, hogy Kent lakói jütök, holott egy a keresztény frank néptől történő eredeztetés sokkal előkelőbbnek bizonyulhatna. Továbbá pedig, ha Bede értelmezte volna rosszul a jütök nevének eredetét és kapcsolta volna azt tévesen Jótarhoz, akkor miért írja Venantius az *Euthi-ones*-ről, hogy a szászok és a dánok által birtokolt területek között élnek, mikor azt kellett volna írnia, hogy a Rajna középső folyásánál? Mindazonáltal a fent említett elméletet sem lehet elvetni.

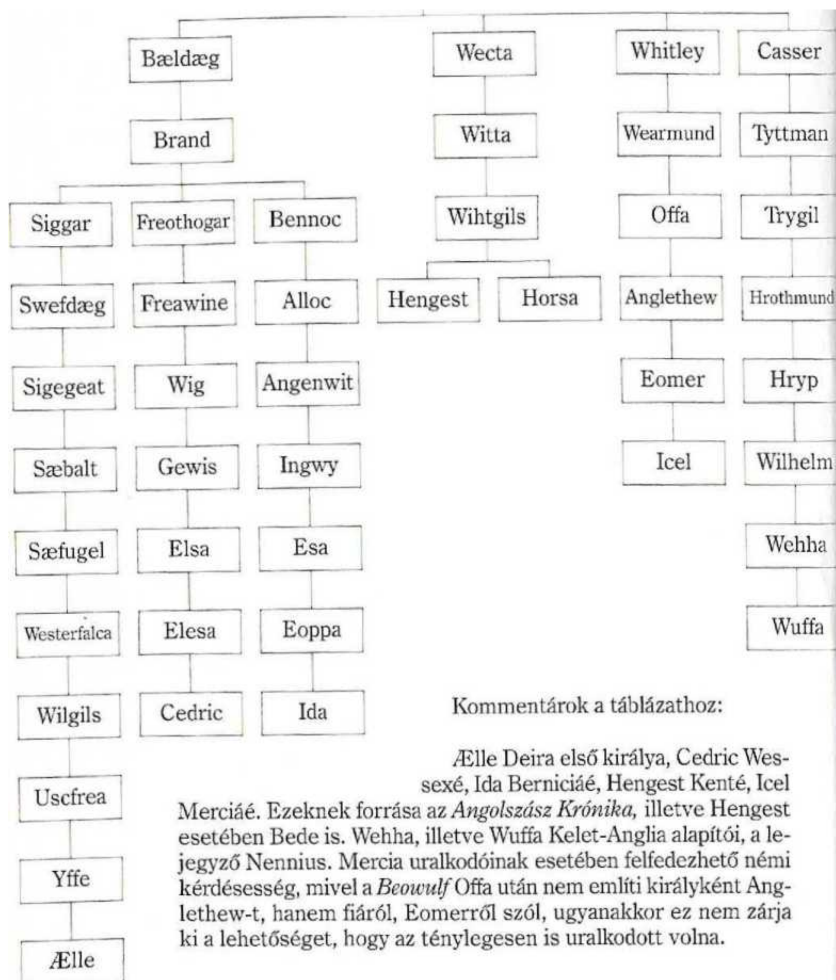
A betelepülésnek a résztvevői - habár eredetüket tekintve sok nemzetiségből is származhattak - a három nagyobb nemzet valamely képviselőjének szegődtek szolgálatába, s tartottak azzal a harcba kíséretként, mint ahogyan azt *a Beou/ulf eposz* nagyszerűen képes visszaadni; a sokszínűségük ellenére már nagyon korán kialakították a maguk számára egy egységes nemzettudatot, ők lettek a *Gens Anglorum,* az angolok nemzete, s ezen egységes összetartozásnak nagyszámú jelét is adják. Habár jelentősen szétszóródtak egymástól térben, de ennek ellenére is találkozunk olyan motívumokkal, melyek a bevándorlók egységes voltát hívatottak kifejezni. Ilyen például a Bede általi megnevezése a népnek: megkülönbözteti ugyan az *Angli-t* és a *Saxones*-1, de mindkét fogalmat egymás szinonimájaként használja és általánosságban egységes angol nemzetről beszél, ami pedig még feltűnőbb, az az, hogy amíg Bede Northumbria szülötte és angol származású, addig Alfréd, Wessex királya szász, de mégis az *„Engle”*kifejezéssel él. Alfréd korára már annyira elterjedtté vált az egységes megnevezés, hogy megjelent az *Englaland* kifejezés, majd Knut korára az *Angelcynn* szóhasználat is, de szigorúan csali a területre vonatkoztatva.[31]

További azonosságtudatot vélhetünk fölfedezni a királyi családok családfáiban is. Mint ahogyan az alábbi, a királyok leszármazását ábrázoló

táblázatból is látható, az angolszász királyságok urai igyekeztek megtalálni az egymással közös felmenőket. Habár ezen leszármazások - legalábbis a felsőbb szakaszokon - nagy valószínűséggel fiktívek és nem is mind egyazon forrásból származik, hiszen szerepelnek Bedétől, az Angolszász Krónikából és Nenniustól is családfa-ágazatok, ettől függetlenül a törekvést hűen tükrözik. A királyok igyekeztek hangsúlyozni az egymással kapcsolatos rokonságot akkor is, ha ez a politika szempontjából nem jelentett szinte semmit, hacsak nem a *bretivaldai* hatalom elfogadtatásában volt szerepe, amely ennek ellenére mindig fegyveres úton ment végbe.

A közös ős, Woden, azaz Odin isten, az egyetlen kivétel ez alól csupán Essex dinasztiája, amelyben Woden helyét Seaxnat veszi át.[52]

Woden

Kommentárok a táblázathoz:

Ælle Deira első királya, Cedric Wessexé, Ida Berniciáé, Hengest Kenté, Icel Merciáé. Ezeknek forrása az *Angolszász Krónika,* illetve Hengest esetében Bede is. Wehha, illetve Wuffa Kelet-Anglia alapítói, a lejegyző Nennius. Mercia uralkodóinak esetében felfedezhető némi kérdésesség, mivel a *Beowulf* Offa után nem említi királyként Anglethew-t, hanem fiáról, Eomerről szól, ugyanakkor ez nem zárja ki a lehetőséget, hogy az ténylegesen is uralkodott volna.

A rómaiak kivonulásával Britannia magára maradt a támadókkal szemben és teljesen önálló élet kezdésére kényszerült. Látható bizonyítékai vannak annak, hogy nem igazán törődött bele elhagyatottságába és gyakran folyamodott még mindig a rómaiakhoz segítségért, csakhogy az idő múlásával annak egyre kevesebb ereje maradt még saját létének fenntartására is, nemhogy az addigra távol eső provincia megsegítésére törekedhetett volna.

Britanniáról az 5-6. század időszakából kevés ismeretanyag létezik. A korban kevés a helyi forrás s ami rendelkezésre áll, az szinte - a hatodik század közepén alkotó Gildastól eltekintve - mind a későbbi századok terméke. Ugyanígy a kontinensen sem jobb a helyzet, és a hírek, melyek a

szigetről a szárazföldre eljutottak, azok szinte csak a frankokhoz érkezhettek meg, akiknek viszont folyamatos belső problémáik miatt nem nagyon volt alkalmuk I Britanniával foglalatoskodni.

A sziget nem ápolt politikai kapcsolatokat a kontinenssel, amelyek feljegyzésre méltóak lettek volna. Az egyetlen kapocs Germanusnak, Auxcrre püspökének britanniai missziója a pelagianista eretnekség megfékezésére. A második útját valószínűleg 447-ben tette meg, és ekkor még nem tűnik fel, hogy a britek már a szászok uralma alatt állnának a sziget déli területein, habár már jelen vannak a megszállók: Bede azt írja Germanus és Lupus missziójának egyik eseményként, hogy levezényelnek egy csatát az egyesült pikt-szász hadakkal szemben.[33] Csakhogy Lupussal, Troyes püspökével az első útja során utazott, a második utat Severussal, Lupus utódjával tette meg. Kétségtelen viszont, hogy a britek még a szigeten mindenütt önállóak.

A régészeti kutatások is azt bizonyítják, hogy az első állandó angolszász települések csak az 5. század második felében és végében mutathatóak ki a sziget déli és keleti partjain, és a szászok korábbi említése nem lehet más tulajdonságú, mint amilyenek a korábbi betörések voltak, csupán nagyobb

intenzitással. Britannia tehát az 5. század első felében nem áll semmilyen idegen nép befolyása alatt, ezért érdemes megvizsgálni ezt, a még a szászok megtelepedése előtti időszakot.

Nem tudni, hogy ki ragadta magához a hatalmat a rómaiak kivonulása, tehát 410 után. Britannia lakossága jelentősen elkülönült egymástól a dombvidéken és a sokkal jobb struktúrájú síkságon, ahol sokkal több város is elhelyezkedett. Egyértelmű problémát jelentett az adminisztráció hiánya is: megszűnt az egységes pénzverés, nem voltak képesek fizetni a hadsereget; és emellett állandó veszélyt jelentettek a portyázók is, akik - mint láthatjuk -össze is fogtak egymással, ha arra szükség volt. Gildas úgy említi a rómaiak távozása utáni időszakot, mint az anarchia időszakát:

„Polgáraink elhagyták a városokat és a magas falat Újra menekülniük kellett, ezúttal reménytelenül szétszóródtak, az ellenség újra támadott, és még kegyetlenebb vérfürdőket rendezett. A szegény polgárokat az ellenség úgy szétszaggatta, mint a mészáros a bárányt; az életük olyanná lett, mint a mezei barmoké.

Odáig süllyedtek ugyanis, hogy egymást is kifosztották, mivel a szűkös élelemmel nem bírták sokáig a nyomorultak; a külső csapást belső zűrzavar is súlyosbította; az állandó pusztítás miatt ugyanis az egész területet éhség sújtotta, és csak vadászattal tudlak sorsukon könnyíteni. '"[4]

Ez azonban feltételezi, hogy a sziget mégsem volt annyira szorongatott helyzetben, mint ahogyan azt a források állításai alapján gondolnánk. Ha a brit királyságoknak - melyek a kivonulás után létrejöttek - volt ereje egymással polgárháborús szituációba keveredni, az azt feltételezi, hogy elegendő erővel rendelkeztek a támadó idegenek elleni sikeres fellépéshez, habár érezhető bennük a bizonytalanság, mivel még segítséget kérnek Aétius *ma-gister militum-tól* Gildas ír is a katonai sikerekről, amelyeket a britek értek el, s a barbár pikteket és skótokat sikeresen vissza tudták verni.[35] Az ezt követő időszakban lépett fel a polgárháborúk sokasága, járványok pusztítása, amelyek majd az angolszászok behívásához vezetnek a szorongatott helyzetű Vortigern király által.

Bizonyos nézőpont szerint azonban, ha egy ütőképes hadsereg kiállítására gondolunk, ahhoz jelentős bevételre van szükség, amely csak stabil társadalmi bázis jelenlétével lehetséges. Ezek szerint tehát a polgárháborúban az oligarchák küzdelmei nem érintették az alsóbb társadalmi rétegeket, ahol - habár valamelyest redukálódott módon - továbbélhetett a római gazdaság színvonala, központi igazgatás nélkül. Ezen állapotok is helyreálltak a 420-as, 430-as évekre, és megfigyelhető lesz egy brit gazdasági fejlődés, melynek során „bőség köszönt az országra".[36] Kialakult egy sajátos, kelta struktúra, mely nagy részben megőrizte a római alapokat, de teljesen önállóan működik. Britannia bőségéhez nem férhet kétség: a késő 5. században elfoglalták Armoricát - melynek neve továbbra is őrzi urai nemzetségének a nevét a mai Bretagne-t, de kereskedelmi telepeket hoztak létre Hispániában és a Földközi-tenger szigetein is. Új városok alapítására is sor került, mint például South Cadbury, vagy a néphagyományban Arthur királyhoz kötött cornwalli Tintagel, habár már mindkettőben vélték Camelotot felfedezni.'[7] Ez az álláspont viszont szembeszegül (hidaséval, aki eddigre elhagyatott városokról számol be és lerombolt villákról. Mindennek oka talán az lehet, hogy Gildas korára már valóban ez a helyzet állt fenn, és elképzelhetetlen volt számára, hogy ezek az épületek és intézmények a rómaiak kivonulása után is üzemelhettek volna.

A virágzás a szigeten a legjelentősebb katonai sikerként a Badon hill-i

(Mons Badonicus) csatában jelenül meg előttünk, amikor egy, a még nevében is római vezér - esetlegesen király Ambrosius Aurelianus képes vereséget mérni a szászokra (493). A győzelmet a hagyomány Arthur királynak tulajdonítja, amely azonban meglehetősen furcsa elképzelés, mivel sem Gildas, sem Bede, de még az *Angolszász Krónika* sem ismeri ezt a személyt, elsőként csak Nenniusnál, a 9. századi krónikásnál jelenik meg, ott is csak *„dux bellorum"*-ként, amely a legfőbb hadúri tisztséget foglalhatta magában.[38] Királyként és a hozzá kapcsolható teljes mondakörrel együtt pedig csak a 12. századi történetírónál, Geoffrey of Monmouth-nál találkozunk vele.

Problémát jelent viszont, hogy Gildas sokszor nem ír konkrét személyeket es helyeket: csak pár fontosabb helyszínről és uralkodóról van ismeretünk az 5. század derekáig, így Maelgwn-ről, Anglesey és Gwynedd királyáról; Constantinról, Dumnonia uráról, Cuneglassusról, akinek királyságát nem ismerjük; Demetae zsarnokáról, Vortigernről (Vortiporix, Gurthrigern, Wurtgern) és Aurelius Caninusról, akinek uradalma szintén ismeretlen. Gwynedd királysága, melyhez hozzá tartozik Anglesey szigete is, Wales északi részén terült el; Dumnonia a mai Devon környékén; Demetae pedig Dél-Walesben. Ez szembetűnően azonban csak Britannia nyugati részét sem fedi le egészében, tehát minden bizonnyal léteztek még más királyságok is, melyekről Gildas nem tesz említést, így többek között saját feltételezett hazájáról, Strathclyde-ről sem. Továbbá ismeret nélkül maradunk Powysről, és nem tudjuk elhelyezni a 6. századi három brit király Coinmail, Condida és Farinmail királyságait sem, akiket Cuthwin és Ceawlin győz le 577-ben Derhamnél.

Szemben ezen hiányosságaival, Gildas igazán bő ismeretanyagot biztosít bibliai eseményekből és példázatokból, melynek következtében - ha társítjuk mellé beszámolóját a gyors brit végzetről, mely szerint az ellenség a tengerbe fogja szorítani őket és mindezek csupán Isten csapásai az elkövetett bűneikért - egyértelművé válik, hogy Gildas, a Bölcs sokkal inkább korának prófétája, mintsem történetírója:

„Égdgyűlölet, ádáz perlekedések, az irigység mohó karmai, a jó s *rossz között különbséget nem tevő ítélet prédája lettek: úgy tűnt, hogy - a mai állapotokhoz hasonlóan - gyalázattalboríttattak el a fejedelmek, és ostobaságuk miatt a járatlan és útnélküli helyeken tévelyegtek.*

A fentebbi idézetből jól látható a szerző szándéka: tükröt akar állítani korának vezetői elé, hogy ne kövessék el felmenőik hibáit, s ne jussanak el

a számtalanszor emlegetett pusztulásig.

Sajnálatosan a kor kontinentális forrásaira sem szorítkozhatunk további információkért. Azok a hírek, melyek a bizánciakhoz eljutottak - valószínűleg a frankok közvetítésével - nem nyújtanak elegendő ismeretet. Prokópios *De bellis* című munkájában lejegyzi ugyan, hogy a szigetet akkorra három nemzet lakja, mégpedig a britek, az angolok és a frízek. A frízek jelenléte valószínűleg csak a nyelvi dialektusbéli hasonlóság miatt vezethette tévútra a bizánci történetírót, mivel, mint már korábban említésre került, voltak jelen frízek Britanniában, de korántsem olyan jelentős számban, hogy a sziget három legnagyobb nemzetisége közé bekerülhessenek.

Ahhoz viszont, hogy Prokópios ezt leírhassa, már stabilan jelen kellett lennie az angolszász népelemeknek Britanniában. Az angolszászok betelepülésének vannak történelmi hagyományai, melyek szerint Vortigern, az öntelt brit zsarnok hívta be őket, legalább is Hengestet (Hengist) és Kórsát, a jütök vezéreit, azért hogy megsegítsék őt piktek elleni harcában. Ezt állítja Gildas, Bede, az *Angolszász Krónika* és Nennius is. Pontos datálást is kapunk az eseményre, mégpedig 449-et,[40] habár ez kitolódhatott 456-ig is. Azonban több probléma is felmerül az események hitelességével kapcsolatban: egyrészt nincsenek pontos ismereteink Vortigern hatalmának teljességéről. Gildas szerint ő a királya Demetae-nek Dél-Walesben, de akkor hogyan lehet az, hogy a behívott Hengestnek Kentben ígér birtokot, illetve a fiainak a pikt határ mentén, holott ezen területek messze esnek az ő birtokaitól. Újabb kérdőjeleket vethet fel a behívás megindokolása is, hiszen hogyan kerülhetne ő harcba a piktekkel, mikor azok területeivel nem is határos Vortigern országa. Hovatovább a 450-es évekre a piktek és a skótok már nem jelentenek komoly veszélyforrást a britek számára, mivel 432 óta Szent Patrik folyamatosan térítette őket - tegyük hozzá, sikerrel - a kereszténység hitére, és ezzel együtt egy letelepedett, földművelő életmódra.[41] Valószínűbb, hogy Vorti-gernnek egy belső politikai harchoz volt szüksége a barbárok segítségére, vagy esetleg hatalma megtartásához, melyet a többi brit király felé terjesztett ki, s amely lehetővé tette számára a Kentig történő eljutást, valamint a piktekkel szomszédos határvonal elérését.

Hengest és Ilorsa - ahogyan azt a történelmi emlékezet tartja, s amely jellegzetes toposz - három hajóval jelent meg Ypwinesfleotnál,[42] Kent keleti partján. Behívásuk indoka világosan Vortigernhez köthető.

Személyükkel kapcsolatban felmerülnek kétségek, hiszen a hagyomány egyértelműen őket tartja meg Kent királyi dinasztiájának őseként, holott / Ethelberht, Kent első keresztény királya saját családját *„()iscingas-n*ak” nevezi, Ez abból adódhat, hogy az Oisc valójában Hengest fiának, CEricnck volt a ragadványneve. Hengest személyéhez tehát nem férhet kétség. További bizonyítékokat találhatunk létére vonatkozólag az óangol költeményben, a *„Finnsburgi küzdelem-ben”,* a *Beou'ulf* eposz „Finn epizódjában”.[43] Ezek szerint harcosok egy csoportja, Hnaef dán király vezetésével meglátogatja Finnt, Frízia királyát. Égjük éjszaka azonban Finn emberei rátámadnak Hnasf embereire és öt napon át ádáz harc dúlt a csarnokban, amelyben megszálltak, s ez idő alatt csak nagyon kevés dán halt meg. A *Beowulf* szerint viszont ottmaradt a harctérré vált csarnokban holtan maga Hnaef király is, így a maradék dán sereg vezetését Hengest, a dán[44] veszi át, aki fegyverszünetet köt Finnel, aki embereinek jelentős részét elvesztette. A télre ugyan ott maradnak a dánok Fríziában, de a következő évben hazatértek, miután véghezvitték a bosszújukat Finn ellen. A későbbiekben nem esik szó Hengestről. Fontos ugyanakkor, hogy nem ismeretes másik Hengest az északi történelemben, csak a fentebb említett, dánokat vezető, illetve a Kentet meghódító. Az időintervallumot tekintve azonban nagy a valószínűsége, hogy az események egy és ugyanazon Hengestet takarják, aki ezzel mintegy párhuzamosan jelenteti meg az angolszászok vándorlásait a dán területek felől kiindulva Frízián keresztül a dél-britanniai partokig.

Hengest figurája kulcsfontosságú szerepet kap Britannia és az angolszászok történelmében. Mivel a magyar olvasóközönség számára nem túlzottan ismeretes a legenda, mely Hengest és Horsa behívásához, valamint az első angolszász birtok britanniai megjelenéséhez vezet, ezért ezt most rövid formában közöljük.

Vortigern állama a piktek betörését nem tudja kordában tartani, ezért segítségül hívta a jütöket - vagyis a források nyelvezetében szászokat -, akik, legalább is Nennius szerint, száműzöttekként érkeztek Britanniába, ahol Vortigern a katonai szolgálataikért felajánlotta számukra a Thanet-szigetet (brit nyelven Ruym) szálláshelyként. Mivel a szászok megállták a helyüket a harcban az „ország ellenségeivel”[45] szemben, ezért nyugalomban élhettek a Thanet-szigeten, és emellett Vortigern, ígéretéhez híven, rendszeresen ellátta őket élelemmel és ruházattal. Csakhogy a bevándorlók száma időközben jelentősen megnövekedett, és a britek már nem voltak hajlandóak tovább eltartani őket. Hengest azonban cselhez

folyamodott, elhitette a királyival, hogy ha még több embert hoz magával, akkor azzal csak Vortigern halaimat növelik. Ezek után újabb hajók érkeztek, amelyeken helyet kapott 1 lengést lánya is, Rowen (ahogyan Geoffrey of Monmouth megnevezi),[116] a kor egyik legszebb nője. Érkezése után ünnepséget rendeztek, ahol Vorti-gernt lerészegítették, majd felajánlották számára Rowent feleségnek. A brit király mindent hajlandó volt megadni a lányért, és ezt Hengest ki is használ-

ta: Kent területét kérte cserébe. Ezzel jött létre az első angolszász állam Britanniában. A további területi nyereségek elérése érdekében kiharcolja a fiai számára a pikt (skót) határvidék területeit a Gual-fal mentén.

A nagymértékű szász előretörést azonban a brit arisztokrácia tagjai már nem voltak hajlandóak elviselni, ezért felkelés szerveződött Ilengest ellen, többek között - ahogyan Geoffrey állítja - Arthur apjának, Uther Pendra-gonnak[47] és Ambrosius Aurelianusnak a részvételével. A többi forrás nem tud semmit Utherről, így ő valószínűleg csupán egy kitalált figura. A felkelés legfőbb vezéralakja Vortigern fia, Vortimer lett, akinek a vezetésével a britek négy csatában is megverték a szászokat. Az első csatát a Derement-folyónál, a másodikat az Epsford gázlójánál vívták, ahol is elesett Horsa. Vortimer egész a Thanet-szigetig visszaszorította őket, és már a szigetet is blokád alá vette, így Hengest követeket küldött azért, hogy engedjék hazatérni Germániába. Vortimer azonban váratlanul meghalt, és Hengest ezen felbátorodva újra harcra készült, de a tanács szavát meghallgatva inkább cselhez folyamodott: békét színlelve magához hívatta Vortigern királyt és vele háromszáz brit arisztokratát, s mikor azok odaértek, megvendégelte őket (Geoffrey szerint ennek időpontja 460). Csakhogy az italuk, melyeket számukra kitöltöttek, erősebb volt a szászokénál, így sokkal hamarabb kerültek ittas állapotba. Mivel a vendégeket úgy ültette le, hogy teljesen közrefogják őket a szászok, könnyen végre lehetett hát hajtani a merényletet, melyet már előre kiterveltek: mikor már eléggé öntudatlanok lesznek vendégeik, akkor elhangzik a parancs Hengest szájából, mégpedig a nevezetes *„Nmed eure Saxes!”*[AS] felkiáltás. Magát Vortigernt fogságba ejtették, így zsarolták ki tőle Londont, Yorkot, Lincolnt és Winchestert, ezzel szerezvén meg a maguk számára lényegében minden későbbi angolszász terület magját.

Mint azonban a történetből is látszik, a lejegyzői eléggé elfogultak a britekkel szemben, és így, ha az igaz történetet akarjuk megismerni, kénytelenek vagyunk a kevésbé izgalmas hangulatú forrásokhoz fordulni.

Bede nem beszél túl részletesen Hengestről és Horsáról, annyit jegyez le csupán, hogy 449-ben Vortigern behívta a szászokat, és ezek első vezetői Hengest és Horsa voltak, s hogy az utóbbi csatában esett el a britekkel szemben, majd Kelet-Kentben lett eltemetve.

Az *Angolszász Krónika* már részletesebb beszámolót ad az eseményekről: a 449-es partraszállással egyetért, és alátámasztja Horsa halálát is, de nem közöl brit sikereket, s arról sincs tudomása, hogy ajütök valaha is visz-sza lettek volna szorítva a Thanet-szigetre, ellenben beszámol a 457-es évre vonatkozólag a crayfordi csatáról, ahol 4000 embert mészároltak le, s amelynek hatására a britek kénytelenek voltak visszavonulni Kentből Londonba. Ebben az ütközetben Hengest oldalán Horsa helyét már fia, /Esc foglalja el, aki nevének archaikus formája az Oisc, tehát ő volt a dinasztia névadója. Ezt a csatát újabb brit vereség követte, ezúttal Wippedesfleotnál[49] 465-ben, ahol

ajüt sereg neves vesztesége Wipped *thegn* volt, a britek viszont 12 vezért vesztettek. Az utolsó, Hengest nevéhez köthető katonai akció szintén sikerrel végződött, 473-ban a britek úgy futnak a jütök elől, mintha a tűztől menekülnének.

Látszik, hogy Hengest, ellentmondásos beállítása ellenére, inkább több katonai sikert ért el, mint politikait, hiszen az angolszász források katonai sikerekről árulkodnak, habár csak kis területen, míg a brit krónikások politikai cseleket, merényleteket tulajdonítanak Hengestnek, és ehhez kapcsolva rengeteg területi nyereséget, amely azonban nem alátámasztható.

Az angolszászok betelepülésének első lépéseit ennyire változatosnak állítják be a források, s habár a későbbi szakaszai sokkal lényegesebbek, mégsem kapnak ekkora visszhangot. Az *Angolszász Krónika* következő bejegyzése a britek futása után már TElle és fiai, Cymen, Cissa és Wlenking partraszállásáról tudósít Cymens ora-nál,[50] 477-ben, szintón három hajóval. A partraszállás után a briteket visszaszorítják az Andredes leag[51] nevű erdőségig. Ezt követően újabb győzelmet arattak Mearcredes burna-nál 485-ben, majd zElte és Cissa 491-ben már Andredes cester-t[52] ostromolta meg, annak bevétele után a maradék brit védőket mind legyilkolták. Ezzel megalapozták Sussex királyságának létrejöttét.[53]

Habár meglehetősen keveset tudunk TElle uralkodásáról, és csak erről a fenn említett pár csatáról van tudomásunk, Bede és a *Krónika* is őt

teszi meg az első *bretwaldá*-nak, főkirálynak, vagyis olyan uralkodónak, akinek hatalma van a többi angolszász király felett is. Valószínűleg az általa elért dél-angliai sikerek miatt érdemelhette ki ezt a címet. Uralkodása alatt, az 5. század második felében ő az egyetlen, jelentős cselekedeteket véghezvivő angolszász király, illetve kénytelenek vagyunk ezt elfogadni, mivel forrásaink nem tulajdonítanak a másik kortárs angolszász királynak, Hengest fiának, Oiscnak semmilyen hadi eredményt trónra kerülése (488) után. A következő *bretwalda* Ceawlin wessexi uralkodó lesz Bede és a *Krónika* listáján, több mint fél évszázaddal később. Igaznak tűnhet Gildas azon állítása, mely szerint az angolszászok a Badon hill-i csatát követően sokáig nem képesek lépést tenni a britek ellen, s ezzel mintegy ki is tölthető a fél évszázados űr a katonai akciók szempontjából. Ugyanez adhat magyarázatot arra is, hogy a 6. század első felében, a vereséget követő öt évtizedre vonatkozóan híradásokat kapunk arról, hogy' szászok tértek vissza Britanniából a kontinensre, és hogy konkrét példát is említhessünk, egy fuldai szerzetes beszámol egy csapat szászról, akik áthajóztak a tengeren Britanniából, elszakadva az *Angii*-tói Germániába, és Hadulohánál[54] szálltak partra, majd miután felkeresték őket, felajánlották szolgálataikat Theuderik frank királynak. Theuderik ezután a thüringiai háborúiban vette komoly hasznukat, majd annak befejeztével engedélyt adott számukra a letelepedésre az Unstrut-folyótól északra, amelyet akkor hódított meg. A legendára bizonyítékként szolgálhat

a mai kanton, Engilin neve, mely az Unstrut és a Saal között fekszik. Továbbá ezen esemény magyarázatként szolgálhat a térség szászainak óangol stílusú dialektusára.[55]

A Badon hill-i csata eredményeire viszont több forrás is felhívja a figyelmet. Bede külön ennek szenteli az első könyv 16. fejezetét. Ezt érdemes szó szerint idézni:

„Ambrosius, egy római parancsnoksága alatt a britek megnyerik első győzelmüket az angolokkal szemben.

Amikor a győzedelmes támadók szétzavarták, és megsemmisítették az őslakókat, és visszatértek saját szállásaikra, a britek lassan felbátorodlak, megújították erőiket, előbújtak odúikból, ahol addig rejtőztek, és imádkozni kezdtek Istenhez, hogy segítse meg őket, hogy elkerülhessék a teljes kipusztulást. A vezetőjük ez időben Ambrosius Aurelianus volt, egy jó jellemű ember, és az egyetlen túlélője a rómaiak közül a katasztrófának [...]. Vezetése alatta britek fegyvert fogtak, csatára hívták a hódítókat, és

Isten segítségével vereséget mértek rájuk. Ez után a győzelem egyik félről a másikra szállt, egészen a Badon hül-i csatáig, amikor a britek nagy gyilkolást végeztek a betolakodók között. Ez negyvennégy évvel a Britanniába érkezésük után történt: de ezzel még később foglalkozom.

A csata lezajlásával azonban nem állt meg teljesen az angolszászok térnyerése és bevándorlása a szigetre. A következő szász bevándorló csoportot Cedric és fia, Cynric vezeti Britannia partjaira, az *Angolszász Krónika* da-tálása szerint 495-ben.[67] A *Krónika* nagy hangsúlyt szentel a családfa visszavezetésére egészen Wodenig - ahogyan azt a korábban már közölt ábrán szemléltettem -, csakhogy a család származásával kapcsolatosan felmerülnek bizonyos problémák: Cedric feltehetően kelta nevet visel (a ó-walesi *Ceretic-bCA* eredeztetve),[58] ami viszont erre az időszakra vonatkoztatva kizárja, hogy germán származásúak lehettek volna.[69] Sokkal inkább tartható valószínűnek, hogy ők egy kollaboráns brit arisztokrata család tagjai, így ez más megvilágításba helyezheti az angolszászok politikai elgondolásait, habár nem feltétlenül biztos, hogy teljes mértékben az ő kezükben volt a kezdeményezés, lehetséges, hogy csak sikerült meglovagolniuk ezt az adott bevándorlási hullámot. Ez azért feltételezhető, mert ők kénytelenek alkalmazkodni a szászokhoz, és nem a szászok a britekhez, amint ezt mutatja az isteni családfa is, ajüt rokoni szálak, illetve hogy minden forrás szászoknak tartja őket, nem pedig egy brit államnak, melyet szászok szolgálnak.

Cedric és Cynric Cedrices ora-nál szálltak partra, ezúttal a topikus három hajóval ellentétben Öt hajóval, és még aznap megütköztek a britekkel. A következő emlékezetes esemény 508-ban Natanleod brit király megölése csatában, annak ötezer emberével együtt. A csatában elesett királyról elnevezték a helyet Natan leaga-nak. 514-ben újabb szász sereg érkezik Wessexbe, három hajóval, Stuff és Wihtgar vezetésével, akik szintén vereséget mértek

a britekre. 519-ben és 527-ben újabb csatákra került sor (Cedrices ford,[60] Cedrices leaga), és 530-ra Cedricnek és Cynricnek sikerült elfoglalnia a Wight-szigetet is, ahol Wihtgaraesbyrgnél'[1] számos embert megölnek. 534-ben meghalt Cedric, és fia Cynric örökölte a trónt Wessexben, míg a Wight-szigetet Stuffnak és Wihtgarnak, Cedric unokaöcscseinek adományozták.

Az Angolszász Krónika ezen szakasza, ahogyan arra Sir Frank M. Stenton rávilágít[62] jelentős hiányosságokkal rendelkezik, még annak a tömény

információáradatnak az ellenére is, amelyet a csatákkal kapcsolatosan az olvasó nyakába zúdít. Nem tudjuk meg, hogy miként halt meg Cedric, nem tudjuk meg tőle, hogy milyen lehetett államának struktúrája, csak Bede említi meg Wessexet mint a *Gewisse,* a szövetségesek államát. Mindennek magyarázata abban rejlik, hogy az annalista kénytelen volt a szóbeli hagyományokra szorítkozni a korai wessexi királyok uralmának jellemzésekor, és a szóbeli hagyományokban csak azoknak az eseményeknek az emlékezete maradhatott fenn, amelyeket érdeklődéssel hallgattak, ezek pedig szinte kizárólag a harcokról szóltak. További kétségeket ébreszt a *Krónika* azon állítása, mely szerint 519-ben Cedric átvette a királyság irányítását. Ez olyan érzést kelt az emberben, mint ha eddig nem is lett volna igazán hatalmuk, és az ezt megelőző 24 évnyi harc árán érhették csak el azt a tisztséget. Hasonlatosan nem tisztázott a Wight-sziget kérdése sem: Bede és az *Angolszász Krónika* is egyet ért abban, hogy a szigetet és a wessexi déli partokat is jütök lakják. Felmerülhet a kérdés, hogy ha a jütök birtoka volt a sziget, akkor miért a szászok foglalták el. Lehetséges magyarázat erre, hogy a Gewisse, a szövetségesek szászokat és jütöket is magukba foglalnak, valószínűbb azonban az a magyarázat, amelyre AssernéF találhatunk rá Alfréd családfájának vizsgálata során: Alfréd anyja, Osburga Oslacnak, /Ethclwulf király szolgálójának lánya volt, apja révén gót és jüt származású, amely jüt vérvonalat Stufftól és VVihtgartól kezdve hordozta a család. Nem eshet szó félreértésről: Stuff és Wihtgar Cedric nővérének fiai voltak, aki egy jüt nemeshez ment feleségül. Mindez viszont szembeszegül azzal a feltevéssel, hogy Wihtgar soha sem lélezett, csak egy kitalált személy, akinek neve a Wight-sziget latin elnevezéséből, a Vectis-ből ered.[64]

Az *Angolszász Krónika* Wessexre vonatkozó bejegyzése érdekessé válik egy ponton, konkrétan az 501-es év bejegyzésénél. Ebben az évben nem a nyugati szászok cselekedeteiről kapunk híreket, hanem Portnak és két fiának, Biedának és Masglának a partraszállásáról Portes mutha-nál,[65] ahol a már megszokott módon harccal kezdik meg a letelepedést, melynek során megöltek egy magas rangú fiatal brit arisztokratát. Felmerül a lehetősége, hogy Port csupán kitalált személy, mivel a Port mint név nem volt használatos a szászok körében.[66] Ez esetben, mint ahogyan személyekről neveztek cl helyeket, lehetséges, hogy fordítva történt ugyanez; egy helyről lett elnevezve egy fiktív személy, csak azon okból, hogy magyarázatra találjon a hely elnevezése. Ugyanakkor ez nem ad magyarázatot Bieda és Maegla megjele

nésére. Lényegesebb, hogy ez már nagy valószínűséggel wessexi fennhatóságé terület, Portnak és fiainak azonban britekkel kell harcolnia, amely ellentmondásosnak tűnik ebben a környezetben. Ezek szerint tehát vagy Port és fiai fiktív személyek, vagy pedig Wessex helyzete ingatag még hat évvel az első hajó kikötése után is, mégpedig annyira, hogy a parton csatába kelljen bocsátkozni, holott annak kellene a leginkább bebiztosított területnek lennie.

Az ötödik század legvégére tehát már megjelent három angolszász királyság Britanniában: Kent, Sussex és Wessex, mindhárom a sziget déli partjain. A hatodik században - habár a Badon hill-i csata lelassította - tovább folytatódik a betelepedés, ezúttal viszont már nem délen, hanem a keleti partok mentén, az északi régiókban, és már többnyire angol, nem pedig szász vagy jüt zászlók alatt - az egyetlen kivétel Essex lett, amely 527-ben létesült szász alapítók ténykedése folytán. Ezek az új királyságok Bernicia, Deira, Kelet-Anglia, és Mercia lettek.

547-ben *zz Angolszász Krónika* szerint Ida megkezdte uralkodását Bernicia trónján."[7] Ez a kijelentés azonban kétségeket ébreszthet: nincs tudomásunk ugyanis Bernicia megalapításáról, nem számolnak be források kikötő hajókról, vagy a területért vívott csatákról: egyszerűen csak találkozunk egy személlyel egy olyan ország trónján, amely eleddig nem is létezett a források számára. Bernicia testvérkirályságával, Deirával sem szerencsésebb a helyzet, uralkodója, TElle került a trónra Ida halála után.

Valószínű tehát, hogy a fent említett királyságok már korábban is léteztek, esetlegesen csak a wessexi annaiisták tudomása nem terjedt ki rájuk, vagy esetleg érdektelen volt számukra. A Berniciával kapcsolatos első dátum megjelenésére viszont Bede nyújthat némi magyarázatot, aki szerint:

„547-ben Ida megkezdte uralkodását, amely tizenkét esztendőn át tartott. Tőle eredezteti származását a northumbriai királyi család. ”[6S]

így már érthetőbbé válik az érdeklődés a királyság iránt. Tulajdonképpen a wessexi *Krónika* már nem ügyel a királyságok megalapítására az északi, keleti területek esetében, Merciával kapcsolatban pedig kivételesen hallgatag - és nem csak megalapításával nem foglalkozik, hanem későbbi történelmével is csak akkor, ha az elkerülhetetlen, vagy kapcsolatba kerül Wessexével.

Deira esetében több információt kaphatunk régészeti és nyelvészeti

kutatások alapján. Maga az óangol *Dere* név jelentése ismeretlen, és nem mutatható ki annak filológiai rokonsága egyetlen más óangol szóval sem, annál inkább tűnik walesi eredetűnek (*deifr* = vizek). Központjában, amely a mai Yorkshire területére esett, már 500 előttről is találhatóak régészeti bizonyítékok angol lakosságra, mely, ahogyan a név is mulatja, elsősorban a Humber-folyóba torkolló mellékfolyók mentén telepedett meg.[69] Szintén régészeti bizonyítékok támasztják alá, hogy már 500 körül valószínűleg zsoldosként éltek Yorkban, sőt annál északabbra is eljutottak.[70] Ezt az angol terjeszkedést a brit Elmet királysága állította meg és tartóztatta fel egészen a nagy nor-thumbriai uralkodó, Edwin uralkodásának idejéig. Amikor már a koraközépkori történetírók felfigyeltek rá és foglalkozni kezdtek vele a 6. század végétől kiindulva, akkor uralkodói családjának származását, a berniciaiakéhoz hasonlóan, azon az ágon vezették vissza Woden istenig, amelyen a wessexi dinasztiát is levezették (lásd a táblázatban). A párhuzam érdekes, habár lehet, hogy csak teljesen fiktíven építkezik ismert adatokból a krónikás.

Ha hihetünk Bedének, akkor a berniciai királyok azért származtatják hatalmukat Idától, mert ő volt az első, aki királysággá szervezte azt az egységet, amelyet a walesiek kalózok társulásának neveztek Bamburgh sziklái közelében. Az első angol népesség által lakott területek a régészeti kutatások szerint a Tyne torkolata mellett és a Coquet és a Twecd-folyók között találhatóak.'[1] Feltételezhető, hogy ezen telepek a tenger felől, de Deirából érkező angol populáció szállásterületei voltak - lehetséges, hogy éppen zsoldos, vagy fosztogató célzattal alakulva.[72] Az észak-walesi költészet számos csatát örökített meg köztük, és az északi angolok között, amely ütközetek közül leghíresebb talán az angol fosztogatóknak Űrien, Rhegcd királya vezetésével lezajlott ostroma Lindisfarne-szigetén, Ida fiának, Theodricnak az uralkodása idején. Maga Ida ellen Durtigern király vezetett hadjáratot, de ennek során az angolok kerültek ki győztesként a küzdelemből. Hússá ellen egyszerre négy brit uralkodó indult, Űrien, Ryderthen, Guallauc és Morcant. Ahogyan az kiderül a látottakból, és ahogyan azt Nennius is leírja, a berniciai királyság éppen csak vegetál az Északi-tenger partján, és jelentős szerepét csak a hatodik és hetedik század fordulója után fogja érvényesíteni, kezdetben csak a régióban, aztán egész Britanniában.[73]

Hasonlatosan a későbbi Northumbria királyságaihoz, Kelet-Angliáról,

Essexről és Merciáról sincsenek konkrét információink. Mint már fentebb említésre került, Essex 527 körül alapult, de semmi pontos adatunk nincs az alapítás körülményeivel kapcsolatban. Kclet-Anglia már érdekesebb: a királyság valószínűleg csak az 550-es években alakult, mint a Trent völgyében Mercia, melynek alapítója leél, de csak Cearl és Penda szervezi ez időben királysággá az angolok és egyéb népek, köztük szászok területeit. Kelet-Anglia alapításának időpontját alátámasztja Bedének azon állítása, miszerint Raedwald nagyapja, Wuffa alapíthatta a királyságot, amiért is a kelet-angliai dinasztiát *Wuffinga-mk* nevezik. Nennius viszont Wuffa apját, Wehhát tartja az első királynak, ami ebben az esetben még jobban megalapozza az 550 körüli alapítás dátumát.[74]

A források hiányában a régészeti bizonyítékokra kell hagyatkozni ezen ,*£outhumbria*"-i királyságok létrejöttének kutatásában, hogy legalább jelen-

létük igazolásra találhasson. A legfőbb maradványok a betelepülés korszakából a sírok, a *thinge*k, amelyekben a hamvak mellé elhelyezett tárgyak mint sírmelléklet alkotják a legfontosabb datáló egységet. Habár datálásuk roppant nehéz, nagy segítséget nyújtanak gyakoriságuk, elterjedtségük vizsgálatával a kor népességének elhelyezkedéséről, nagyságáról. Sajnos az 18-19, századi amatőr feltárások rengeteg kárt okoztak a korai angolszász hagyatékokban,

Kelet-Anglia esetében fény derül arra, hogy a terület valószínűleg a 6. század körűiig a britek kezén volt, mivel nem találhatóak korábbról pogány, hamvasztásos sírok. A jelentős régészeti szenzáció, a Sutton hoo-i hajós temetkezés már sok mindent elárul Kelet-Angliáról, csakhogy annak inkább 7. század eleji történelméről, hiszen valószínűleg ez Rasdwaldnak, Kelet-Anglia királyának, és egyben a negyedik *bretwaldának* a sírja. Csakhogy' hajósí-ros temetkezéseket a germán népek köréből két helyen találhatunk: Kelet-Suffolkban, és Kelet-Svédországban. Továbbá svéd típusú a világhírű Sutton hoo-i sisak, és a pajzs is, amelyeket ezek szerint vagy svéd területen gyártottak, vagy svédek alkották meg Kelet-Angliában, a díszítő elemek ikonográfiája pedig egyértelmű azonosságot mutat a svédországi Vendel-korszak tárgyainak mintázataival.[73] Azonban az, hogy mindezek egy királyi sírból kerültek elő, bizonyítja, hogy a *Wuffingák* dinasztiája svéd származású lehetett.

Mivel az angolszászok nem emeltek halmokat a sírok fölé, ezért azok megtalálása többnyire csak a véletlen műve, A feltárások alapján kimutatható, hogy az angolszászok megtelepedése időszakában a sírok

többnyire Anglia délkeleti régiójában szerepelnek nagy számban, valamint kisebb mértékben a Humber-foSyótól északra, a tengerhez közel. Blairt idézve: *„Majdnem az összes ismert lelőhely keletre fekszik, azon a területen, amelyet az a vonal határol, mely Flamborough Headtől Yorkig, Yorktól a Peak-térségig húzódik Derby-shire-ben, és onnan Portland Bill-ig a déli partvidéken.* ”[76] Ugyanakkor vannak vidékek, melyekről teljesen hiányoznak a sírleletek, ilyenek Breckland Nor-folkban, teljes Essex és Hertfordshire, valamint Kent és Sussex erdőségei.

További információkhoz juthatunk a helynevek vizsgálatával. Az angolszász településnevek egyik jellegzetessége, hogy hordozták magukban az ’*-ingas’,* illetve *’-ingaham’* végződést. Ezek a helységnevek tartalmaztak előtagként egy személynevet is, általában azét, aki az ura volt az első odatelepülő népességnek, mivel az angolszász társadalom egy, a harcosokra alapuló közösség volt, ezért - mint a *Beowulfban* - egy vezéregyéniséget követnek társai, akiket ez után az adott személy követőiként, kíséreteként kezdtek megnevezni. így, a klasszikus példánál maradva: Haesta követői voltak a *Hvestingas,* amely nevet ma Hastings városa őrzi.

Ezen településnevek vizsgálatából kiderül, hogy a legnagyobb mértékben Norfolkban, Suffolkban, Essexben, és Susscxben fordulnak elő. Sok ha-

sonló helységnév fordul elő Oxford és Cambridge térségében, ahol viszont jelentős a régészeti leletanyag is.

A hatodik század derekára már megjelent az összes angolszász királyság, melyek a későbbiekben megerősödnek, vagy eltűnnek, vagy az egymás ellen, vagy a vikingekkel folytatott harcban, míg végül kialakul az egységes Anglia. A brit királyságok szerepe Britannia keleti, északi és déli vidékein fokozatosan megszűnik, de eltűnésük csak a 13. században, Wales elfoglalásával válik teljessé. Addig azonban még sok esemény zajlik le az angolszászok történelmében.

A KORAI DÉLI ANGOLSZÁSZ KIRÁLYSÁGOK

Az angol királyságokat két csoportra lehet osztani, két északi országra, Deirára és Berniciára, amelyek később Northumbria néven egyesülnek, mely név egyszerűen csak annyit tesz, hogy' „a Humber-folyótól északra lévő ország”. A déli angol királyságok, Mercia, Kelct-Anglia, Essex, Sussex, Wessex és Kent az angolszász történelem folyamán

nem fognak egy, a Nor-thumbriához hasonló politikai egységet kialakítani, akkor egyesülnek majd, amikor létrejön az egységes Angol Királyság a wessexi *wyvern-e*s lobogó alatt. Ekkorra azonban már megjelennek olyan területi egységek is, amelyek csak akkor lépnek fel a történelem színpadára, ilyen lesz Danelaw, a hódító dánok által birtokolt térség, mely magába foglalt dél- cs észak-angliai területeket is. Mindazonáltal megfigyelhető egy egységkép a dél-angliai királyságok esetében, amely indokot ad arra, hogy megjelenhessen rájuk a *Suöanhymbre*™ (Southumbria) kifejezés.

Érdekes lehet a kérdés, hogy miért alakul ki ez a megkülönböztetés a két csoport között: a magyarázatot egy brit állam jelenléte jelenti, mely egészen a 7. század elejéig elválasztja egymástól az északi és a déli angolszász királyságokat. Ez pedig Elmet királysága. Ennek megszűntével viszont a nyelvi hagyomány fenntartotta a két terület megkülönböztetését egymástól.

A politikatörténeti áttekintést jelentősen megkönnyíti a brit királyság megléte, hiszen így kettéválasztva lehet az események sorozatát vizsgálni, és emellett nem követhetünk el nagy vétséget, ha a két terület történelmét külön-külön fejezetben tárgyaljuk, mivel egyébként sem kerülnek kapcsolatba egymással egészen a northumbriai *bretwaldá*k uralomra jutásáig.

A legjobban dokumentált eseményhalmaz még ebben a korszakban is a wessexi királysághoz köthető, mivel Bede nem szentel sok energiát a politikai történések kutatására, csak akkor, ha az egyháztörténeti vonatkozással

is rendelkezik. Az *Angolszász Krónika* viszont rendkívül elfogult saját államával szemben, ez pedig természetesen Wessex.

Cedric halálával a királyságot fia, Cynric örökölte meg, aki nem hagyott fel korábbi, apjával közösen folytatott tevékenységével, és tovább terjesztette ki a királyság határait a britek rovására. Tudomásunk szerint az első önállóan megvívott csatáját 552-ben küzdötte végig Searobyrgnál,[79] ahol megfutamította ellenfeleit.-- Négy esztendővel később máraz oldalán találjuk Ceawlint, utódját, és a későbbi *bretwaldá*t, a beranbyrgi[81] ütközetben. 560-ban azonban jelentős események veszik kezdetüket: Ceawlin kerül Wessex, /Ethelberht Kent, AEIle pedig Deira trónjára.[63] Ebből jelenleg csak Ceawlin és /Ethelberht lesz érdekes, hiszen mindketten

*bretwaldá*k lesznek a későbbiek folyamán, előbb Ceawlin, majd őt követi / Ethelberht, egymással pedig háborúba is keverednek, Fontos tisztázni, hogy mit is fed a *bretwaldai* cím, mi a lényege.

A *bretwalda* szó jelentése bizonytalan, habár a legvalószínűbb, ha „britek urasként kerül'fordításra, ahogyan azt a 8. században *„JRex Britanniáé*-ként" értelmezték. A viking hódítások kora előtt jelentős küzdelmek folytak a cím megszerzéséért, a hódítások időszakában viszont már nem, mivel azt a wessexi uralkodók képesek voltak tartósan megtartani. Megjelenése nem hagy kétségeket: mind Bede, mind pedig az *Angolszász Krónika* lejegyzi a *bretwaldá* kát. Bede ezt írja:

„Az első király, aki hordozta a bretwaldai címet, Mlle volt, a déli szászok királya, a második Caelin [Ceawlin]a nyugati szászok királya, [...] a harmadik /Ethelberht, a kenti nép királya, a negyedik volt Rxdwald, a kelet-angliaiak királya, [...]az ötödik voltEdwin, királya a northumbriaiaknak [...]. A hatodik volt Oswald, szintén a northumbriaiak királya, [...]a hetedik volt az őtestvére, Oswy.,. 'm

Az *Angolszász Krónika* is egyetért Bedével, és folytatja a *bretwaldá*k sorának közlését, habár teljesen kihagyja közülük a merciai uralkodókat 670 és 829 között:

„Egbert király [...] meghódította a merciai királyságot, és mindent a Humbertől délre, így ő lett a nyolcadik király, aki ura lett az összes brit birtoknak. Az első volt Mlle, a déli szászok királya... 'm

A bretwaldai cím birtoklásában jelentős változást hoz a northumbriai uralkodók megjelenése, mivel korábban - és később is - ezt csak dél-angliai királyok hordozhatták. Habár a felsorolásokból kimaradtak azok a merciai uralkodók, akik talán méltóbbak voltak a címre, mint /Élte vagy Ceawlin - kihagyásuk nem megindokolt. Bede nem említi őket, mivel már munkájának témáját ezen időszak meghaladta, és nem is írhatta volna tovább /Ethelbald koránál. Feltételezhető ugyan, hogy Wulfhere is megszerezte a címet, még

Oswy halála előtt, de kimondottan ez nem lehetett kinyilvánítva addig, amíg élt az előző *bretwalda,* Oswy. /Ethelbald uralkodásának időszakát megelőzően pedig egy viszonylag kiegyensúlyozott hatalmi politika jellemezte a kort Mercia, Wessex, és Northumbria között.[86] Az igazán nagy hatalomra szert tevő uralkodó, Offa kihagyása viszont jelentős vétség

az *Angolszász Krónika* részéről.

A cím kialakulásában minden bizonnyal a korai britanniai angolszász királyságok labilis helyzete játszhatott szerepel. A jüt Kent önmagában nem szerepelt jelentős tényezőként a sziget legnagyobb részét uraló brit királyok szemében. Sussex megalapításával viszont már két idegen - habár csekély területű-királyság is létrejött (ha eltekintünk Deira, Bernicia és Mercia előtelepeiről), mely szemmel láthatólag erős expanzív politikát folytatott, s így, ebben a formában már a britek előtt is fontos kérdéssé vált meglétük. Létre kellett hozni a betelepülőknek tehát egy olyan egységet, mclylyel bebiztosíthatták megmaradásukat újonnan szerzett területeiken. Aille uralkodása erre pont megfelelő időszak volt, mivel Hcngest utódjának, Oiscnak uralkodására vonatkozólag nem kapunk híreket katonai tevékenységről. Valószínűnek tartom tehát, hogy azon hadműveleteket, melyek erre a korszakra esnek, nem véletlenül /Elle vezeti, lehetséges, hogy ő rendelkezett Oisc seregeivel is.

Az eleinte sikeres fellépést azonban megtörte a Badon hill-i csata, amely visszatükrözi a számunkra, hogy a korai angolszász uralkodóknak igenis volt mitől tartania: egy brit összefogás jelentősen redukálta a betolakodók támadási potenciálját. A wessexiek sikerei helyi jelentőségűek voltak, Cedric és Cynric uralkodása alatt viszont a folyamatos angol betelepülés egyre inkább megosztotta a britek erejét (ezt látjuk például a Bernicia elleni brit akciók elszántságából is), és már nem általános, hanem inkább csak helyi összefogásokra került sor a brit királyok között. A megváltozott hatalmi struktúra, és a hatalmi egyensúly megbomlása egyértelműen az angolszász államokat hozta kedvező helyzetbe. Képesek lettek kialakítani államaikat a keleti partokon, sőt még Merciában is, habár ennek elnevezése („*mierce"* = „határvidék népe”) már utal perifériális helyzetére.*[6] Ezt a szituációt még csak a déli királyságok voltak képesek kihasználni, így hoztak létre szövetségeket, ezek azonban mind csak az azt kezdeményező király uralkodási ideje alatt voltak életképesek, azok halálával automatikusan felbomlottak. Ennek a tulajdonságnak az eredete viszont jellegzetesen angolszász. Míg a kontinentális germán királyságok, így a Frank Királyság is egy központi hatalmat hoztak létre, és rendeltek azt követően minden más törzset annak uralma alá -ha kellett, akkor fegyverrel is - addig az angolszászok esetében ez nem így van. Britanniába nem törzsek vagy nemzetségek telepedtek le, keresve új hazát, hanem annál is inkább kalandozók, sokféle nemzetségből, akiket nem kötött össze semmilyen kapocs a vezér személyén kívül. Mivel ezek többnyire germán

népek fiai voltak, magukkal vitték a germán individualitás csz-

inéit is, saját népük törvényei szerint kezdtek élni, és csak az úr parancsolt nekik. Ezekből az urakból idővel királyok lettek, akik ugyanúgy Woden istentől kezdték el származtatni magukat (kivéve az essexieket), ezzel mintegy kinyilvánítva egymással szembeni egyenlőségüket. A leszármaztatási rendszer azonban a katolikus egyház megjelenésével egyértelműen érvényét vesztette, és inkább ez válik összekapcsoló tényezővé, nem hiába nem fogják soha megtenni Pendát *bretwaldá*nak a keresztény Edwinnel vagy' Szent Oswalddal szemben. Ez időben már megszűnik a kisebb államok önállósága, a római egyház megismerteti az angolszász uralkodókkal a központosított államhatalmat, amelynek kiépítését bizonyítja a korábban független helyzetű Lindsey tartománnyá szervezése a northumbriai és merciai királyok által, vagy a wight-szigeti dinasztia hatalmának kegyetlen letörése, melyet a wessexi Casdwalla vitt véghez.

A *brehvaldm* hatalom megszerzésére irányuló törekvés azonban meghatározó marad, és ötvenévnyi közjátéktól eltekintve, amely a northumbriai időszakot jellemezte, folyamatos a *bretwaldai* cím birtoklása a déli angol királyságok között. Ugyanakkor a northumbriai *bretwaldá*k hatalma alatt sem szűnt meg a két későbbi - a címet birtokló - állam, Mercia és Wessex folyamatos megerősödése.

Wessex királysága

Ceawlin lett tehát Wessex királya Cynric halála után, és folytatta atyja háborús politikáját, azonban eleinte nem a britek ellen; ugyanis az *Angolszász Krónika* 568. évre szóló bejegyzése azt állítja, hogy Ceawlin és testvére, Cutha megütköztek zEthelberhttel Wibbandunnál, a mai Wimbledonnál, és visszaűzték annak seregét Kentbe.[87] .-Ethclberht veszteségei jelentősek lehettek, mivel veszít két *ealdormant* is, Oslafot és Cnebbát. TEthelberht indítékai nem ismertek a hadjárat megindítására, lehetséges, hogy hatalmát akarta kiterjeszteni a wessexi királyság fölé. Annyi azonban figyelemre méltó, hogy a vereség után hosszú ideig nincs több híradás a két állam közötti konfliktusról. Ez a békés időszak biztosított Wessex számára a lehetőséget a további területi terjeszkedésre. Figyelemre méltó eredményeket lettek képesek elérni a britek elleni harcban, így például 571-ben Cuthwulf- aki a neve alapján valószínűleg a királyi család tagja volt - négy (!) várost volt képes elfoglalni a britektől, Lygeanburh-t,[88] TEgelesburgot/'[1] Baenesingtunt* és Egoneshamet[01] a bedcanfordP csata

után.[03] Ez jelentős előretörés volt Wessex számára északon, mivel egészen Oxford térségéig eljutottak. Elgondolkodtató a tény, hogy a britek még mindig ennyire közel voltak Londonhoz, és még ennyire központi területet is birtokolni voltak képesek.

Az oxfordi régió nyílt síksága nem maradt wessexi terület, leginkább a merciai uralkodók tartottak rá igényt, és szerezték is meg a maguk száma-

ra. Ez azonban nem azt jelentette Wessex számára, hogy egy teljesen brit népességű területet szerzett meg, hanem csak azt, hogy megkaparintott magának egy olyan szász területet, mely korábban nem tartozott Wessexhez, s amely elveszett a Badon hill-i csata után. Myres ugyanis kimutatta, hogy az ötödik század időszakából származó edényleletek, melyeket Kelet-, és Közép-Angliában találtak, egyezést mutatnak a kontinentális szász területek edényeivel.[94]

A következő jelentős wessexi győzelem 577-ben következettbe, amikor Ceawlin seregének sikerült megsemmisítenie három brit király egyesített seregeit, mégpedig totálisan, hiszen Coinmail, Condidan és Frainmail is holtan maradt a deorhami harcmezőn.[95] Szintén nagy előretörés követte a győzelmet, ezúttal nyugati irányban: elfoglalták Chirncestert, Gloucestert és Batht. A győzelem ez esetben is csak egy fellángolás volt, mivel hosszú távon ezen régió tarthatatlannak számított Wessex számára: szintén a merciaiak fogják megszerezni.

Az expanzió nem torpant meg, újabb csatára került sor 584-ben Fathan leag-nél,[96] ahol ugyan Cutha elesett, de ennek ellenére számos város elfoglalásával és hatalmas zsákmánnyal kárpótolhatta magát Ceawlin, Csakhogy nem biztos, hogy a hadjárat ezzel véget is ért volna, ahogyan azt a *Krónika* állítja.[97] Lehetséges, hogy' azt tovább folytatta északi irányban, amely hadjárat azonban vereséggel végződött, ugyanis tudomásunk van arról, hogy fellázadtak Ceawlin ellen egy bizonyos Ceolric vezetésével, amely felkelés 591-re képes lett eltávolítani Ceawlint a trónról, és helyére Ceolric került, aki azt meg tudta tartani hat esztendőn keresztül. 592-ben még sor kerül a woddesbeorgi[98] mészárlásra, ahol feltehetően az elűzött király visszatérését gátolták meg, azt követően pedig 593-ban, valószínűleg egy leszámolás következtében életét veszti Cwichelmmel és Cridával együtt, akik személye más szempontból ismeretlen.[39]

Ceawlin szerepe mindezek mellett az angolszászok, és főleg Wessex történetében nagy jelentőségű: ő volt képes kiterjeszteni az ország határait

akkora mértékben, amely biztosítani tudta annak fennmaradását, és ezzel mintegy alapvető fontosságú hatalmi tényezővé is tette államát a dél-angliai régióban.

A hagyományos expanziónak látszólag vége szakadt Ceolric hatalomra jutásával, hiszen nincs beszámoló semmilyen katonai akcióról, amelyet ő vezetett volna. 597-ben azonban trónra került Ceolwulf, aki már sokkal harci-asabb volt elődjénél, az *Angolszász Krónika* legalábbis úgy számol be cselekedeteiről, hogy állandóan harcolt és hódított, hol az angolok, hol a walesiek, hol a piktek, hol pedig a skótok ellen vonult. A 607. évi Sussex elleni hadjárata jelentős, de emellett eljutott Berkshire-be, Wiltshire-be, és Somer-setbe is, ahol emberei jelenlétéről a pogány sírok tanúskodnak.

Kent királysága

A korábbi vetélytárs, a kenti .Ethelberht Ceawlin halálával újból készen állt cselekedni: Bede fentebb idézett beszámolója szerint /Ethelberht lett a harmadik *bretwalda* Ccawlint követően, aki hatalmat gyakorolt az összes déli angol királyság felett, országának határa pedig a Humber-folyó lett északon.[1]* Konkrét katonai események megemlítéséről nem esik szó, de beszámol annál több belpolitikai eseményről: tudomásunkra jut, hogy .'Ethelberht felesége, Bertha frank származású, és megtarthatta keresztény vallását a kenti udvarban is. A lényeges változás akkor következik be, amikor Augus-tinus misszionárius hajója kikötött a Thanet-szigeten. / Ethelberht tekintetlel volt feleségére, ezért szállást adott a missziónak. A későbbiek folyamán meghallgatást is biztosított számukra, amelyen azonban még elutasította a keresztény hitet - Bede szerint arra hivatkozván, hogy nem dobhatja el a régi vallást, amely az egész angol nemzeté. Mindezek ellenére szállást biztosított nekik a fővárosban, Canterburyben, és megengedte számukra a szabad prédikációt is. A későbbiekben viszont változott a helyzet, a prédikáció hatására egyre többen tértek keresztény hitre, mely példát követte maga a király is. Ezzel létrejött az első keresztény angolszász királyság.""[1]

Kent azonban más miatt is egyedülálló volt a többi angol ország között. Kent nem csak a római kori nevet tartotta meg, hanem annak sok más vetü-letét is. Létezett központ, Canterbury,[11] amely római légiós táborból avanzsált fővárossá, majd pedig korabeli fogalmakkal metropolissá. Mindez feltételezi, hogy a hagyománnyal ellentétben az angolszászok nem pusztítottak, illetve hagytak elpusztulni minden római kori maradványt, hanem még folytatták is azok építését, természetesen a maguk

képességeihez mérten. (York szintén példa a továbbélésre.) Kent megőrizte központi irányítottságát is, az ország körzetekre, *latke*-kra volt osztva, amelyek központjában állt az uradalmi épület, egy villa, ami elvégezte a falvakból a király parancsára beszolgáltatott termékek begyűjtését.[103] Kenti jellegzetesség volt a felbecsülé-si, úgynevezett *$ulung-rendszer,*[m] amely még Kent független időszakából, tehát a 8. századnál korábbról származott, ugyanakkor hasonlóval találkozhatunk még Northumbriában is. Jó kontinentális kapcsolatai és jól szervezett közigazgatása miatt a királyság a 6. században a gazdag államok közé volt sorolható, amelyet alátámasztanak a sírleletek is, legyenek azok akár frankok, akár jütök. Kereskedelme is fejlett volt, kapcsolatban állt a medi-terráneummal és az északi világgal. Saját kézműves termékeket is terjesztett, amelyek még a Rajna-vidéken is fellelhetőek voltak, habár legfőbb bevételi forrásának a rabszolga-kereskedelem számított.[105]

/Ethelberhtről, mint *bretwaldá*ról nem sok mindent tudunk. Bede az egyházzal kapcsolatos eseményeket említi a nevéhez fűződőén, az *Angolszász Krónika* pedig még ezzel kapcsolatosan is szűkszavúnak bizonyul. Hasonlóképpen kevés ismeretanyag áll rendelkezésünkre a többi southumbriai ál-

Iám történelmével kapcsolatosan. Sussexnek nincs TElle óta megnevezett királya semmilyen forrásban, ahogyan a kentieknek sem volt névvel illetett uralkodójuk Oisctól ALthelberhtig. Ugyanakkor még mindig ezen három állam eredetéről vannak a legvilágosabb ismereteink a Humbertől délre eső területeken. Érdemes azonban sorra venni az államokat, illetve területeket, amelyek fontos szerephez jutnak a későbbi időír folyamán.

Mercia királysága

Mercia uralkodóinak eredetéről többé-kevésbé elegendő információval szolgálnak az angolszász írásos források. Az első, történelmi szempontból érintett és egyben említett merciai uralkodó Ccarl, akit azon esemény kapcsán ismerhetünk meg, hogy leánya a száműzött Edwin, a későbbi *bretivalda* felesége lett, mialatt az Merciában tartózkodott.™ Valószínűleg ezen Trent-völgyi nép a déli egységhez tartozott, és nem állt az TEthelfrith által kialakított Northumbria függésében, hiszen akkor nem menekülhetett volna oda Edwin, aki a deirai királyi család leszármazottjaként kényszerült száműzetésbe, miközben a berniciai uralkodó elfoglalta Deirát. A merciai nép azonban nem sokáig maradt ennyire feledésben, két évtizeddel később már Penda állt az ország élén, aki

ugyan földnélküli úrként kezdte pályafutását,[1'7] de hatalomra kerülésének idején már sikeresen szállt szembe két *bretwaldáv*al is. Személye jellegzetesen a sagák világának királyaira emlékeztet. Bede megemlíti, hogy a merciai királyi ház harcos leszármazottja volt,™ s hatalomra jutása után rengeteg úr hódolt be neki, és emellett sok királlyal állt kapcsolatban, még a britek közül is.

Amit tudni lehet Penda családjáról, az az, hogy Wodentől eredeztették magukat, és felmenőik között volt a legendás Offa, akinek méltó utódja lett az ő nevét viselő merciai uralkodó. Fontos viszont, hogy ha a genealógia helyes, akkor a merciai királyok az egyenes ági leszármazottai a kontinentális őshaza angol királyainak, így elsőbbséget élveznek az összes angol uralkodóval szemben. Az ő ükunokája, leél volt az, aki az angolok Trent-völgyében letelepült csoportjait vezette, s ő lett ezen cselekedete által Mercia megalapítója. [1"<l] Ami a korai merciai uralkodók politikáját érinti, nagy bizonysággal mondható sikeresnek, mivel rövid idő alatt sikerült hatalmuk alá vonni a közép-angliai vidék népeit, pláne ha szomszédjaikról, a közép-angolokról van szó, akik népességszámban messze fölülmúlták a tőlük nyugatra fekvő Mercia lakosságát. Törzsterületük a Trent alsó folyásától a középnyugat-angliai vidékekig terjedt ki, később elérték a Severn-folyőt is. Az ország központja a keleti területeken feküdt és a királyi székhely, Tamoworthig[110] is ott volt. A 7. századra Bede két merciai országrészt különít el, északit és délit, az előbbi 7000 *hide* területű volt, az utóbbi 5000 *hide.*[m]

A merciai királyság a terjeszkedése folytán több fontos területet is magába foglalt, az egyik a törzsterülettől északra fekvő 1200 *hide*-nyi területű Pecsaetan volt, amely nevét a Peak körzetről kapta, és a mai Derbyshire-t fedi le.[112] A régészeti bizonyítékok alapján ezt a térséget még a pogány időszakban szerezték meg maguknak. Másik fontos terület Merciától nyugatra terült el és mintegy 7000 *hide*-ot foglalt magában. Ez volt Wreocensaetan, a Wrekin-körüli vidék, amelynek meghódítása az előbbinél későbbre datálható, mivel már nincsenek jelen pogány elemek a sírokban, és a településnevek sem korábbiak a 7. századinál.[113]

Mercia gyors területi növekedését elősegítette a sok, letelepülésre kevésbé alkalmas szomszédos régió, mint amilyen a Sherwoodi erdő, Dél-Not-linghamshire, vagy a Trent folyásának alsó szakasza. Ezekben a régiókban a inerciái telepesek az első megjelenése a hatodik század közepére tehető.[111]

A törzsterülettől déli és keleti irányban terült el a fentebb már említett Közép-Anglia. Az első települések nyomait az ötödik század végére lehet datálni, és onnantól kezdve folyamatosan jelen van az angol népesség a területen, habár sokszor a leletekből szász hatás is megmutatkozik. Nevűit alapján, mivel területük Mercia és Kelet-Anglia között feküdt, kezdeti függetlenségükre lehet következtetni, amelyet megerősít az a tény, hogy a térítés időszakában saját püspököt fogadnak el.[115] Valószínűleg akkor veszthették el véglegesen függetlenségüket, amikor Penda a 7. század közepén kinevezi Közép-Anglia kormányzására fiát, Peadát.[116] Források nem említik őket külön királyságként, ami abból adódhat, hogy nem volt olyan dinasztia, amely tartósan uralni lett volna képes ezt a vidéket, melynek népessége teljesen függetlenül más angolszász királyságoktól, a kontinensről telepedett oda, ahogyan azt Bede is említi.[117]

További forrásként szolgálhat ezen népek vizsgálatához a *Tribal Hidage,* a merciai királyok jövedelem-összeírása. Csakhogy a 10. században a wessexi uralkodók átszervezték a körzeteket, így kevés középangol név lokalizálható, így csak a Cilternsaetan (Chilterns), a Gifle (Dél-Bedfordshire), a Hicce (Hitelűn város közelében) és a Gyrwe (Fens, a mocsárvidék környékén), az összesen húszból, amelyek élén külön-külön *ealdorman* állt a merciai uralkodók időszakában.[118] Ez teheti lehetővé Penda számára, hogy harmic *legio*-val[us] álljon fel abban a csatában Oswy ellen, mely életében az utolsónak ígérkezik.

A Közép-Anglia határaitól délre eső erdőség, a középkori Arden folyamatosan váltogatta gazdáit a merciaiak és a wessexiek személyében, habár először a wessexiek foglalták vissza a britektől a bedeanfordi csatában. Az ettől az erdőségtől nyugatra fekvő terület képezte a mai Wychwood-erdőt (Huicce-wudu), amely az egyetlen ma is élő emléke a hwicce népnek, amelynek területe a mai Gluechestershiret, Worechestersbiret és Nyugat-Warwickshiret foglalta magában. Népessége szintén elegyítette az angolokat és a szászokat, és emellett nagyszámú is volt, 7000 *hide*-nyi területével a *Tribal Hidage* szerint egy adófizetési sorba került a merciai királyok listáin Essex-szel, Sussex-szel, Lindsey-vel és Wreocensaetannal. Hwicce is sok kisebb népcsoportból tevődött össze, ilyenek voltak - Stenton említésében[120] - a Pen-cersaetan, a Stoppingas és az Usmere, de helynevek is szolgálnak bizonyítékokkal az ősi adománylevelek mellett, így például a Phepson-folyó neve őrzi a Bede szerint[121] közép-angliai eredetű feppingas nép nevét, Withsun Brook pedig a wixanokét. Valószínűnek tűnik, hogy a terület északi részét az angolok

népesítették be; a déli részt viszont a szászok csak 577, a deorhami csata után szerezték meg.

Wessex majd fél évszázadon keresztül birtokolta a területet, amíg a *Krónika* szerinti 628. évben Cynegils és Cwichelm harcoltak Penda ellen, majd szerződést kötöttek.[122] Valószínűleg ennek a szerződésnek köszönhetően került a Hwicce Merciához. A merciai királyok változtatták meg jelentősen a Hwicce helyzetét: kialakították annak egységét, megszüntették a két különböző nép, a szász és az angol autonómiáját, és központi kormányzat alá rendelték: létrehoztak a Hwicce élére egy uralkodói pozíciót *(rex, regulus, dux*), melyet a különbözőségek okán nem lett volna képes egyik helyi dinasztia sem felállítani. Ezen pozíciót magyar titulatúrának megfelelően lefordítani nehéz. Bede Eanfrithot és Eanherét egyszerűen csak a Hwicce urainak nevezi, a későbbi Osricot a Hwicce királyának.[123] Ugyanezt az Osricot és testvérét, Oswaldot a gloucesteri apátság alapítólevelének narrációja viszont *ministri*-nek nevezi. Osric utódjának, Osherének is többféle formában maradt fenn megszólítása, így volt király alkirály *{subregulus)* és gróf (*comes)* is. Offa idejére még egy megnevezéssel bővült a cím, de mind közül talán ez fejezte ki legjobban hordozója igazi feladatkörét, ez pedig ez *ealdorman* volt.[12,1]

A Hwicce nép területétől északnyugatra, a Wye-folyótól északra terült el a Magonsaetan nép országa. Betelepülésük időszaka nagy valószínűséggel az őshazai angolok Britanniába vándorlásának az utolsó hullámában zajlott. Erre utal az is, hogy már szinte teljesen a walesi határra szorultak, habár nem kifejezetten torpantak meg annál, mivel angol eredetű települések jelei mutatkoznak meg a határon, és az Offa's Dyke-on túl is. Túlzottan sokat róluk sem tudunk, mindössze annyit, hogy egyik 7. századi uralkodójuk, Merewalh - akit a 10. században Penda fiának véltek - egy kenti királylányt, Eormenbeorgot vette feleségül. A feleséggel együtt erőre kapott a kereszténység is, lányuk, Mildthryth a Thanet-szigeti kolostorban lett apáca, másik lányuk, Mildburg monostort alapított Much Wenlockban, a saját szülőhazájában, a Magonsaetan nép országában, harmadik lányuk, Mildgyth pedig szintén apáca lett, mégpedig Kentben. A családról még annyi tudomásunk van, hogy Merewalhnak volt egy testvére, Mearchelm, illetve egy fia, Me-refin.[123] A fent említett személyek más szempontból is érdekesek lehetnek: nevük nem csak egymáséval cseng össze, de a nép nevével, a Magonsaetannal is. Ez a hagyomány a későbbi századokra is fennmaradt, a 8. században a nép *regulus* a egy bizonyos Mildfrith.[12]
Ennek a szokásnak a továbbélése egyva-

In mit bizonyít: a wessexiek által annyira gyűlölt merciai uralom tiszteletben tartotta a korábbi tradíciókat,[127]

- A területi értelemben vett közép-angliai királyság
- Ennek hátterében az állt, hogy Nagy Károly dinaszt
- Mint a fentebbiekből is látszik, Anglia szerves ré
- álló kormányzók annak köszönhették hatalomhoz jutá
- 537 A. S. Ch. AD 975.

A területi értelemben vett közép-angliai királyságok és népek politikai jelentőségét nem szabad lebecsülni, még akkor sem, ha a források nem tulajdonítanak nekik túlzottan nagy szerepet. Az angolszász királyságok csak ritkán kötöttek dinasztikus házasságokat kontinentális királyságokkal, leginkább egymás között történtek meg ezen külpolitikai folyamatok, ezért aztán különösen figyelemre méltó, hogy a sussexi király .Hthelwalh Eanfrithnek, a hwicce nép urának lányát vette el, Tondberhtnek, Dél-Gyrwe hercegének (*princeps*) pedig kelet-angliai hercegnő lett a felesége.[123] Mindezek alapján arra kell következtetni, hogy ezen kisebb királyságok illetve népek jelentőségteljes formálói voltak a korai angolszász történelemnek, annak ellenére, hogy nem kapnak olyan mértékű visszhangot a forrásokban, mint azon királyságok, melyeknek valamely uralkodója valamely időben viselt *bretwaldax* címet - az örökös kakukktojás, Essex azonban ez alól is kivételt képez.

Mercia Penda uralkodása alatt tehát jelentősen megnövelte területét, a korai Mercia mellé megszerezte Pecsaetant, Közép-Angliát, a Hwicce és a Magonsaetan nép területét és talán már Wreocensaetant is. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy élete a leghívebben tükrözi vissza egy germán saga hősének életútját. Uralkodása pont egybeesik a northumbriai *bretwaldá*k uralmával, mindez azonban nem jelentette azt, hogy Penda különösebben háttérbe szorult volna miattuk; sőt, Edwin és Oswald vesztét ő okozta, és csupán Oswy lett az, aki elég elszántnak bizonyult Penda hatalmának megdöntéséhez.

A Mercia és Northumbria közötti egyik ütközőzóna Lindsey lett. Lindsey története nagyon hasonlóan alakult a fentebb említett közép-angliai, Merciának behódolt államokéhoz, és hasonlatosan is végződött. Ez az ország szintén nem szerepel önálló államként a forrásokban, sok jel viszont arra mutat, hogy ez a valóságban így volt. Habár alkalmazkodni volt kénytelen hol a northumbriai, hol pedig a merciai királyok politikájához, nem volt teljesen alárendelve azoknak, csak amikor már Mercia ténylegesen is magába olvasztotta a befolyása alatt álló államokat, viszonylagos individualitása pedig véglegesen a dán invázió alatt szűnt meg. Lindsey valószínűleg kelta eredetű dinasztia uralma alatt alakult meg, erre utalt királyaiknak *„cad"* kezdetű neve, melynek jelentése a „harc” szót tükrözi vissza, habár természetesen ők is Wodenig származtatták vissza családjukat.[129] Az angol lakosság ezen a területen a 6. század elején jelent meg, legalább is erre utal a települések *ingham”* végződése, mint Barlings,

Beckering és Minting. Az államnév azonban brit közvetítéssel megőrizte római kori eredetijét, a hindum Colonia-t, amely ma is továbbél a Lincolnban.

Határát keleten a tenger, északon a Humber-folyó, nyugaton a Don és a Trent közötti dombság, délen pedig a Trent-folyó alkotta. Mercia terjeszkedésében ez a terület állta útját Kelet-Anglia irányában.

Essex királysága

Kelet-Anglia déli határa mentén terült el a legészakibb szász királyság, Essex. Királyai mindig csak helyi jelentőségűek voltak, egyik sem jutott el a *bretwaldai* hatalomig. Mindennek köszönhetően a források sem túlzottan bőbeszédűek velük kapcsolatban, Nem számíthattak teljesen a többi angolszász királyság közé, és erre nem is törekedtek. Tökéletesen elkülönülő genealógiájuk Seaxnat istenhez vezette vissza a családfát, melynek tagjai nevüket illetően sem lehettek átlagos szász dinasztia. Míg más országokban az utódok névválasztásánál csak az számított, hogy emlékeztessen hangzásában elődeiére, Essexben ez teljesen másképp alakult: sokkal pontosabban törekedtek rá, mint bárki más. Sigered, az utolsó tagja a vérvonalnak, Sigeric fia volt, Selered unokája. Selered apja Sigeberht volt, aki Sigebald fia volt, aki Selefrith fia, és Sigefrith unokája. Sigefrith Seaxa fia volt, Sledda unokája.[130]

A 7. század elejére megszerezték Londont, amely Essex fővárosává vált.[131] Ez a térség a mai Middlesex, amely azonban Közép-Angliához hasonlóan egy régi szuverenitás jeleit hordozza magában. Egyezőséget mutat további dolgokban is, így például nincs a középső szászokról történelmi elbeszelő forrás, csupán olyan településnevekkel találkozunk a területen, amelyek a bevándorlás korából származóak, de nem fekszenek más angolszász országok korabeli területén. Itt élő népek lehettek a geddingák (Yeading), a gillingák (Ealing) és mimmák (Mimms). Korábbi nagyobb területi kiterjedést is feltételezhetünk Közép-Szászföld részéről, s eme feltételezést szintén helynevek támasztják alá. A 8. században a Temzétől délre éltek, viszont ennél korábban már megjelenhettek Surrey-ben, mely terület nevének jelentése „déli vidék”. Ez az elnevezés egybevág Eastry-ével, amely Kent legkeletibb, és egyben legelmaradottabb területet takarta. Mindez az állapot azonban hamar megszakadt, hiszen Surrev folyamatosan kenti, wessexi, vagy merciai uralom alatt állt. Egyetlen uralkodjuk ismert, Frithuwald, aki egy nagy fölajánlást tett a Chertsey-i apátságnak, Wulfhere merciai király beleegyezésével.[132] Ez is azt tükrözi

vissza, hogy nem önállóan, dinasztia által megszerzett hatalomról van szó a középső szászok felett, hanem egy a merciaiak által hatalomba helyezett személyről. Régészeti és nyelvészeti bizonyítékok viszont ennek ellenére is alátámasztják egy királyság létezését London környékén, a Temze völgyében.

Kelet-Anglia királysága

Kelet-Anglia alapításáról már esett szó korábban, mégpedig Wuffához köthetően, mivel a dinasztia a Wuffinga nevet hordozza. Nennius megemlíti azonban Wuffa apját, Wehhát is, aki elsőként uralkodott a kelet-angliaiak felett, ez viszont a betelepülést még korábbra helyezi. A korai időszakban, így

még a római hódoltság idejében is, a terület két, egymástól nagyban független részből állt, amire a mai napig emlékeztet a Norfolk és Suffolk felosztás. Az egyesítést minden bizonnyal a Wuffinga dinasztia vihette véghez még a (i. század folyamán, délkelet-suffolki központjukból kiindulva.[133] A 7. század elejére az egyesítéssel viszont országuk már elegendően erős ahhoz, hogy királyuk, Rzedwald elnyerhesse a *brctwaldai* címet. Már korábban, Aíthelberht főkirálysága alatt Racdwald Kelet-Anglia katonai parancsnokaként szerepelt,[134] és kulcsfontosságú funkciója volt Edwin hatalomra segítésében. Ez nem volt kis feladat, mivel az egységes Northumbriát létrehozó TEthelfrith-dcl kellett szembeszállnia, mindezt azonban sikeresen véghez is tudta vinni, az Idle-folyó medrében vívott ütközetben holtan maradt Aithelfrith Raedwalddal szemben a harcmezőn. Felmerülhet a kérdés, hogy miként sikerült Kelet-Angliának ezt az eredményt felmutatnia Northumbriával szemben. A válasz .ibban keresendő, hogy egyrészt, mint Bede említi, nem várták meg, hogy / Ethelfrith összegyűjthesse minden emberét,[135] másrészt elgondolkodtató, hogy Kelet-Anglia nem a sokadrangú királyságok közé tartozott a korai angolszász történelemben. A 6. század közepén Kelet-Anglia a legnagyobb területű állam volt a Humbertől délre, nagyobb volt, mint Kent és Sussex együttsen, és területileg Wessex sem volt képes felülmúlni egészen Ceawlin hódításainak időszakáig. Konkurensének azonban leginkább Mercia számított, amely folyamatos terjeszkedéseivel erőre kapva már megkérdőjelezhetet-lenné tette hatalmát a térség felett, amit mi sem bizonyít jobban, mintsem az, hogy Penda két kelet-angliai királyt győzött le csatában.

Az 1939-ben feltárt Sution hoo-i hajósíros temetkezés nem csak a

Wuffingák svéd származására ad bizonyítékot, hanem elképzeléseket nyújt a korabeli Kelet-Anglia külkapcsolatait illetően. Annak ellenére, hogy holttestet nem találtak a sírban - talán mert harctéren esett el idegen földön -, a sírmelléklet rendkívül gazdag: megfigyelhetőek a már fent említett svéd kovácsmunkák mellett Meroving pénzérmék, bizánci evőeszközök és az ugyanonnan származó nagy tál, valamint alexandriai ivócsészék és kelta edények.[1313] Kelet-Anglia teliát legalább olyan mértékű kereskedelmet folytatott Európával és a mediterrán világgal, mint Kent, amely részéről ez sokkal kézenfekvőbbnek tűnik.

NORTHUMBRIA KIRÁLYSÁGA

Northumbria a *bretwaldá* ií URALMA ALArr

Northumbria királysága Deirából és Berniciából állt össze, miután / Ethelfrith kiterjesztette uralmát Deirára. A két királyság kialakulásáról már esett szó, habár itt sem az angolszász krónikaírók voltak az elsődleges forrásaink, hanem a régészeti adatok. A későbbi időkre is hasonlóan hiányos az ismeret-anyag, némi kiindulási pontot azért találhatunk Bedénél, az *Angolszász Krónikában,* illetve a brit forrásokban, elsősorban Nenniusnál és a *Gododdin*-bán. A korai északi angol államok helyzete meglehetősen kritikus. Folytonos brit támadások alatt álltak, Hussát Bamborough-ben egyszerre négy brit király is ostrom alá vette.[137] Bamborough városát a hagyomány szerint Ida építtette egy sziklaszirtre, amelyet később fallal is körülvett. Nennius azonban azt tartja, hogy a várost korábban, a brit időkben Dynguoaroy-nak neveztek, csak Áíthelfrith alatt kapta a Bamborough elnevezést, amikor is a várost feleségének, Aille lányának, Bebbának ajándékozta (Bebbanburg).[138]

A kezdeti nehézségek ellenére Bernicia sikeresen felülemelkedett a válságos időszakokon, és viszonylag nagy erőre volt képes szert tenni. Mindenesetre ennek a korszaknak a legmeghatározóbb szereplője zEthelfrith. Bede elegendő információt nyújt ahhoz, hogy csak elképzelni elég legyen hatalmát: a briteket legyőzte, és olyan messzire képes volt eljutni, mint addig még egyetlen északi angol király sem, a területek őslakóit megsemmisítette vagy szolgaságba taszította, és amely területet nem foglalt el, azt adóztatásra kötelezte. Természetesen a károsult népek sem viselték tétlenül az angol előretörést. Aidán skót király hatalmas sereggel állt ki Aíthelfrith ellen, de még ez a haderő sem volt alkalmas a berniciaiak megállítására: 603-ban DegsastannáF[0] döntő vereséget mért az skótok hadaira, azoknak majd összes emberét lemészárolva. A győzelem

azonban nem tűnhetett biztosnak

az angolok részéről sem: a csatamezőn holtan maradt ugyanis Ethelfrith király testvére, Theodbald is, összes emberével együtt, pedig feltételezhető hogy egy elit egység vehette körül, hiszen a királyi dinasztia tagja volt.[14] Az *Angolszász Krónikának* van egy érdekes megjegyzése: a csapatot a harcmezőre Hering, Hússá fia vezette.[1"] Kérdéses lehet, hogy miért volt fontos ezt a megállapítást közölnie a Krónikának, holott ezt Bede sem tárgyalta: Ethelfrith Ethelric fia volt, Hering pedig Hússá fia. Mind Ethelric, mind pedig Hússá volt berniciai király, de Ethelric korábban, így Ethelfrith örökölte a trónt. Felmerülhet a kérdés Hering személyével kapcsolatban is, hogy igazából melyik sereget is vezette ő a harcmczőre. Ha a berniciaiakat, akkor nem lett volna túlzottan érdekes, és nem méltatták volna kiemelésre a wessexi krónikások. Ha viszont az ellenséget vezette saját népe ellen, akkor fennáll a lehetősége egy korábbi trónviszálynak Berniciában, amelyből végül /Ethelfri t.h került ki győztesen.

A továbbiakban nem is történik hivatkozás esetleges brit vagy skót támadásra Bernicia ellen. Azonban a skótok legyőzésével még jelentős ellenfélnek számított a brit Strathclyde királysága. 607-ben a király a chcsteri harctéren megütközik a britekkel és nyer, habár a csata leghíresebb eseménye kétség kívül a brit győzelemért imádkozó szerzetesek lemészárlása volt.[14J] A hagyomány ehhez az eseményhez köti a walesi britek elválasztását az északi britektől.[143]

.Ethelfrith nevéhez azonban egy másik fontos esemény is köthető, ez pedig a deirai trón megszerzése volt 604-ben. Ekkor kellett Edwinnek elhagynia az országot, és előbb Walesbe, aztán Merciába, majd onnan Kelet-Angliába menekülnie.[144] Ethelfrith viszont csak későn ismerte fel az Edwin személyében rejtező veszélyt uralmára nézve: miután az Merciában házasságra lépett Cearl lányával, Coenburggai,[145] mindenki számára világossá vált, hogy Edwin nem hajlandó elhagyni a politikai életet. Ethelfrith ugyan kutatott utána, csak nem elegendő sikerrel. A kelet-angliai udvarban Edwin megfelelő patrónusra talált Rasdwald személyében. Habár Ethelfrith próbálta Raedwaldot lefizetni Edwin meggyilkoltatására, a *bretwalda* - felesége tanácsára - jobb döntést hozott:[145] felismerte az Edwinben rejlő képességeket, és a helyzetnek azt az adottságát, hogy ha kiáll a száműzött mellett és azt hatalomra segíti, nemcsak megszabadul egy jelentős riválistól, hanem befolyásra is képes lesz szert tenni Edwin felett. Döntése bizonyosságot nyert. Habár vakmerő vállalkozás volt ez még az ő

részéről is, nem várta meg, hogy Ethelfrith egyesíthesse csapatait, és inerciái területen, a deirai határtól nem messze lévő Idle-folyó mentén mért vereséget Rsedwald serege a nor-thumbriaiakra: maga Ethelfrith is holtan maradt a harcmezőn 616-ban.[147] Edwin megszerezte a trónt, de nem csak Deiráét, hanem a teljes Northumbria királyságáét. Raedwald nem tévedett: soha a későbbiekben nem került konfliktusba Edwinnel, és végig hűséggel lesznek egymás irányában. Fia, Earpwald már nem volt ilyen szerencsés, Edwin hatására felvette a kérész-

ténységet, de ez a vesztét okozta: egy Ricbert nevű pogány lázadó nem sokkal azt követően meggyilkolta.

Edwin „pályafutása” szintén jellegzetes a hősök korában. Száműzöttként indult el, majd egy nagyhatalmú király segítségével megszerzi az őt megillető trónt, és nem fog csalódást okozni azok számára, akik segítségére siettek: nagyobb uralkodóvá válik, mint védelmezője. Konkrétumokról nem igazán van ismeretünk uralkodásának kapcsán. Tudomásunkra kozza Bede, hogy Edwin uralma alá tartozott minden, angolok és jónéhány, britek lakta terület, így a Man-sziget és Gwynedd királysága, valamint Anglesey ír fennhatóság alatt álló szigete is. Az egyetlen állam, mely felett nem érvényesítette hatalmát, Kent volt, mivel második felesége, zEthelberga, / Ethelberht és Bertha lánya innen származott.[140] A bretwaldai pozíció megszerzése azonban nem nyerte el minden uralkodó beleegyezését, és volt olyan, aki nemtetszésének hangot is adott: Cwichelm wessexi király egy Eomer nevű bérgyilkost küldött Edwin csarnokába, aki egy mérgezett tőrrel támadt a király életére. Küldetése nem járt sikerrel, ugyanis Edwin személyes barátja, Lilla *thegn* életét áldozva megmentette a királyt, s az orgyilkos elfogása közben áldozatul esett a mérgezett tőrnek a kíséret egy másik tagja, Fordhere is,[149]

Cwichelm nem ért el eredményt, habár változást hozott a northumbriai udvar életében: a csarnokban kitört riadalom hatására a királynénál megindult a szülés, de szerencsére egészséges kislányt tudott a világra hozni, akinek a neve Eanflaed lett. A királyné kíséretében tartózkodó Paulinus püspök azonnal felismerte a helyzet nyújtotta lehetőséget: a lenyűgözött királyt megcskette, hogy az keresztény hitre tér, ha legyőzte az ellene lázadó Cwichel-met. Esküjét ezúttal már ténylegesen betartotta, egy évvel azután, hogy győztesen tért haza Wessexből, 626-ban.[150] A *Krónika* még további részleteket is közöl a Wessex elleni hadjáratról, azt írja, hogy öt király vonult akkor Edwin ellen, de ezek mind elbuktak vele

szemben.[151]

Belpolitikájáról nem tudunk túl sokat. Annyi bizonyos, hogy uralkodásának idejében „*nagy békesség volt ezen részén Britanniának, és ahogyan a mondás tartja, egy nő úgy vihette újszülött csecsemőjét tengertől tengerig a szigeten, hogy nem érte félelem vagy ártalom. Nagyon aggódott a király alattvalói jólétéért, ezért sok helyen, ahol tudomására jutott, hogy az utak mentén tiszta források vannak, állványok építését rendelte el, melyekre rézedényeket lógattatott, hogy az utazók ihassanak belőlük, és felfrissíthessék magukat. És annyira nagy volt az emberek szeretete iránta, és oly nagy a tisztelet, amely övezte, hogy senki sem akarta vagy próbálta ezen edényeket más szándékkal használni. Királyi volt a király magasztossága, mely fogadta őt szerte a birodalmában, akár csatában, akár békében lovagolt körbe városon, faluban és a vidéken thegnjei kíséretében, és a királyi jelképet folyton hordozták előtte. Még akkor is, ha az utcán kelt át gyalog, a jelképet, melyet a rómaiak Tufá-nak, az angolok thuuf-nak ismernek, mindig előtte vitték.* ”[152]

A *thuuf* nevezetű tárgy valószínűleg a *bretwaldai* hatalom jelképe volt, amely egy toliakkal vagy lomble vélek kel borított, kovácsoltvasból készült jelkép volt - ehhez hasonlót találtak a Sution hoo-i sírban is, habár ez nem bizonyítható.[153]

Talán némi elképzelést adhat Edwin belpolitikáját illetően, hogy fontos székhelye volt Bernicia területén a Bambourghtól több mint 30 kilométerre fekvő Yeavering. Bede úgy utal a helyre, mint ahol Paulinus 36 napot töltött el, miközben Edwinnel volt, és ezalatt folytonosan tanított és térített. A hely közelében később feltártak nagyobb csarnokokat is a régészek, melyek valószínűleg Oswaldhoz köthetőek,[154] Habár a terület betelepültsége folyamatos, elgondolkodtató, hogy Edwin miért ezt használta központjának, és nem deirai területen választott ki annak helyet, illetve miért nem folytatta ősei csarnokában a kormányzást. Talán abban keresendő a válasz, hogy Aithelfrith leváltása nem okozott akkora sokkot a berniciai politikai életben, és köny-nyen hozzá tudtak szokni egy ügyesen politizáló, közkedvelt királyhoz, aki amellett a kíséretnek is kedvére tett a folyamatos hódításokkal és háborúkkal; esélyes politikai ellenfeleit, / Elhelfrith fiait pedig még az Idle-folyói csata után száműzte. Pont ennek érdekében Edwin élénken folytatta elődе háborúit a britek ellen. Konkrét források nem beszélnek róla, de Nennius elárulja, hogy Edwin foglalta el a déli határon fekvő Elmet királyságát, és űzte onnan el annak királyát,

Cerdicet.[155] Ezzel megszűnt teljesen az elválasztó vonal az északi és a déli királyságok között.

Habár Edwin hatalomra jutása és a *bretwaldai* cím megtartása messze nem volt zökkenőmentes, uralmának végzete nem korábbi ellenfelei ténykedése folytán következett be, hanem egy olyan későbbi uralkodó tett ellene, aki maga is hasonló karakter volt, mint Edwin. Ez az ember Penda volt, aki szövetségre lépett a gwyneddi Cadwallon brit királylyal, és hatalmas sereget összegyűjtve megütközött a *bretwaldáv*al Heathflethnél[156] 632. október 12-én. Edwint a csatába két fia, Osfrith és Eadfrith is elkísérte. Talán ironikus, de pont ők voltak azon gyermekei, akik a merciai Coenburggal kötött frigyből származtak, és most ezen gyermekek közül Osfrith még atyja előtt esett el a csatában, Eadfirthre pedig a megadás keserű kenyere várt, majd pedig a Penda általi esküszegés következtében a halál, de ez majd csak Oswald uralma alatt.

Northumbria nehéz helyzetbe került a vereség után: területét a pogány merciaiak és a kereszténynek mondott, de annak ellenére még a merciaiaknál is kegyetlen ebi) britek serege dúlta. Edwin és elődje, zEthelfrith műve egy pillanat alatt összeomlani látszott, Northumbria újra a két törzsterületre szakadt szét, Deirára és Berniciára. Deira trónját Edwin unokatestvére, Osric foglalta el, Bernicia élére pedig a régi dinasztia helyezett a száműzetésből visszatérő uralkodót Eanfrith, zEthelfrith fia személyében, aki feltehetően Penda és Cadwallon szövetségeseként harcolt Edwin ellen, legalábbis ezt bizonyítja, hogy csekély számú kísérettel jelent meg a walesi király előtt.[157]

Azonban egyikük sem tarthatta meg sokáig újonnan szerzett hatalmát: Osric seregét Cadwallon csapatai szétverték, és ő maga is holtan maradt a harc-mezőn, Eanfrith pedig még a csatában bekövetkező halál dicsőségét sem tudhatta magáénak: pont a fentebb említett alkalommal békéért járult Cadwallon elé, de ott orgyilkosok végeztek vele. Talán ez a becstelen cselekedet bosszulta meg magát, mindenesetre Eanfrith halálát testvére, Oswald sikeresen megbosszulta. Denisesburnnál 633-ban egy kis sereg élén sikerült vereséget mernie Cadwalionra,[1^] amely csata folyamán maga a brit király is elesett.[153] A siker hatására mind Berniciában, mind pedig Deirában elfogadták uralkodónak, hiszen anyja Aille lánya volt. Ugyanakkor Edwin dinasztiája sem halt ki azonnal, habár legidősebb fia, Üsfirth a hatfieldi csatában esett el, Eadfrith pedig Penda árulásának áldozata lett,[1'50] életben maradt ugyanis csecsemőkorú fia Wuscfrea, és

unokája Yffi, akik anyjuk révén Kentben leltek menedéket, onnan pedig I. Dagobert frank király udvarába kerültek, habár itt nem sokkal később meghaltak. Egyetlen életben maradt leszármazottja lánya, Eanflaed volt, aki Oswynak, Oswald testvérének felesége lett.

A másik nagy ellenfél viszont még nem mérte össze erejét Oswaldéval. Az ütközetre 634-ben, Hefenfelth-nél[161] került sor, ahol képes volt vereséget mérni Pendára.[162] Oswald ennek kapcsán elnyerte a *bretwaldai* címet, habár erről csak kevés információ áll rendelkezésünkre. Tudomásunk van arról, hogy Oswald felesége Cynegils wessexi király lánya lett,[163] amely utalhat kapcsolatra a déli királysággal. Kül-, és belpolitikai tevékenységénél sokkal többet tudunk viszont egyházpolitikájáról. /Ethelfrith fiai, akiknek Edwin uralkodása alatt száműzetésbe kellett vonulniuk, vagy az írekhez, vagy pedig a piktekhez menekültek. Itt felvették a kereszténységet, csakhogy annak ír változatát, emiatt az Edwin által bevezetett római egyházszervezet megszűnt, és az új, az ír került a helyére. Ennek következtében Oswald ír misszionáriusokat hívott az országba, akiknek vezetője Aidán lett, aki elnyerte a püspöki címet, és központjává Lindisfarne-t tette (635).[164] Szembesülünk továbbá térítésekkel is, melyek kapcsolatban álltak Oswalddal: Sus-sexben az ő közbenjárására veszik fel a kereszténységet, és ő támogatta felesége apjának, Cynegilsnek is a keresztény hitre térését is - mely a két király között szövetséget jelentett a közrefogott, továbbra is pogány Pendával szemben. Cynegils halála után azonban Cenwealh visszatér a pogány hitre. Mindezek figyelembe vételével viszont kétségbevonhatatlan Oswald *bretwaldai* hatalma.

Még az egyházpolitikánál is több híradást kapunk a király életéhez kapcsolódó tettekről, melyek hozzájárultak a későbbi szentté avatásához. Ilyen volt például a koldulok élelemmel való ellátása.[165] A hozzá kapcsolható csodák viszont többnyire nem közvetlen személyéhez, hanem az általa felállított kereszthez, és halála után a sírjához köthetőek.

Oswald a heavenfieldi csatában nem bírt eléggé nagy vereséget mérni Pendára, ezért a inerciái uralkodó újabb ütközetre kényszerítette 641. au-

gusztus 5-én Maserfelthnél.[1™] Az ádáz küzdelemben Oswald elesett, Penda ismét győztesen maradt a harcmezőn,"' ezzel véget vetett a második nor-thumbriai *bretwalda* uralkodásának is. Northumbriában azonban még elegendő politikai erő lakozott ahhoz, hogy egy újabb *bretwaidát* legyen képes kiállítani: ez a *bretwalda* Oswy lett. Neki viszont még várnia kellett a

főkirályi hatalom megszerzésére.

Az Edwin halálát követően fellépő probléma Oswald halála után szintén jelentkezett: Northumbria királysága újból két részre hullott, amely sokat elárul a belpolitikai helyzetről. A két királyság már az egyesítés előtt is szoros kapcsolatban áll egymással, de ez nem volt elegendő egy jól szervezett együttműködéshez. Az egységes Northumbria kialakulása még nem megy vissza az időben Oswald halálától számítva, csupán 37 esztendőt. Mindezen idő viszont kevésnek bizonyult egy jól működő, központosított államszervezet létrehozásához. TEthelfrith nem élvezhette túlzottan sokáig munkájának gyümölcsét, mivel a deirai trón megszerzése után 12 esztendővel elesett az hlle-folyónál. Edwin is csupán 16 esztendőn keresztül volt képes kezében tartani a hatalmat, amely alapján feltételezhető, hogy sikeresen képes volt egy szervezett közigazgatást létrehozni, amely Asthelfrith-nek a deirai ellenállás miatt nehezére esett. Edwin minden szempontból eredményes és jó uralkodónak bizonyult, mindez alátámasztható azzal, hogy -legalábbis ha hihetünk a Bede által közölt híradásnak - rendkívül magas fokú volt a közbiztonság Northumbriában. Ez viszont csak roppant precíz szervezőmunka eredménye folytán jöhetett létre, amelyhez elengedhetetlen volt a két terület közötti együttműködés. Ez utal egy egységes közigazgatás létére, mely ■ ha nem is korunkéhoz hasonló módon épült fel, s mindössze csupán a király kőrútjaiból, és az ott, illetve a yeaveringi csarnokban kiadott parancsok végrehajtásából is állt - mindenképp képes volt keresztülvinni a király akaratát az ország mindkét területén és még a határokon túl is. 16 év azonban kevés a megrögződéshez és a stabilitás kialakulásához, nem hiába szakadt szét újból a királyság Edwin halála után. Amennyiben csak a király személye tartotta egyben az országot, annyiban már a király elvesztése is kaotikus állapotokat idézhet elő. Mindezt tetézte az egyesült merciai-brit csapatok dúlá-sa, melynek valószínűleg a lakosság mellett a közigazgatás látta legnagyobb kárát. 632-től 634-ig Northumbria minden bizonnyal romokban hevert. A 633. év királyainak félreállítása nem okozott nehézséget Cadwallon számára, és valószínű, hogy' Oswald győzelme is csak a szerencsén múlott. A győzelmek viszont elég komoly pszichikai hatást voltak képesek kiváltani, mivel a két országrész egységesen tette meg Oswaldot királlyá. Az országban három éven át tartó káosz nem őrizhetett meg túl sokat Edwin művéből, a kontinuitás csupán a részkirályságokon belül állt fenn, az évszázados gyakorlat következtében. A siker királlyá emelte Oswaldot, aki valószínűleg hamar úrrá tudott lenni az állapotokon. Az uralkodása idejét jelentő hét esztendő viszont rendkívül

kevésnek bizonyulhatott egy rendszer felépítéséhez, és még kevesebbnek annak megszilárdulásához.

A királyság tehát újból Berniciára és Deirára szakadt, a berniciai trónra Oswy került, a deirai trónra pedig Oswirt.[1'3] Oswv Oswald testvére volt, Althel-frith fia, így egyértelmű volt, hogy ő kerül uralomra. Oswin Edwin unoka-testvérének, Osricnak a fia volt, így nyerhette el a trónt. A politikai helyzet szinte ugyanott tartott, mint jEthelfrith 604-es egyesítése előtt. Pendának nem állt érdekében elfoglalnia Northumbriát. Ennek magyarázata nincs a forrásokban megörökítve, valószínűsíthető azonban, hogy Penda nem igazán akart Anglia középső vidékeinél szélesebb körben hatalmat kiépíteni, mivel lehet, hogy még az addig meglévőt is ingatagnak találta, hisz ne feledkezzünk meg arról, hogy ő csupán egy királyi címig felemelkedett arisztokrata volt, aki korábban nem bírhatott túlzottan jelentős hatalommal. A stratégia Penda részéről nem jelentett mást az új Mercia határain túl, mintsem az ellenfélre vereséget mérni olyan mértékben, hogy az hosszú ideig ne kaphasson erőre. A békekötéseket viszont elfogadta, még ha később fel is rúgta azokat. Ezt a stratégiát alkalmazta Edwinnel és Oswalddal, valamint Eadfrith-dal szemben, de szintén ez figyelhető meg nála a wessexi uralkodó, Cyneglis legyőzése után is. Megelégedett Hwicce Merciához csatolásával, nem kockáztatott meg elfoglalni egy olyan méretű és erejű államot, mint Wessex, de egy olyat sem, mint Northumbria. Később Wessexben elűzi a trónjáról Cen-wealh királyt, de nem értesülünk arról, hogy saját igazgatása alá rendelte volna az országot. Ha ezekben átvette volna a hatalmat, és kitört volna ellene egy lázadás, az egész uralmának véget vethetett volna. Valószínűleg ezen gondolatok sarkallták az időleges megoldások alkalmazására Mercia királyát.

Northumbria esetében ezt elegendőnek láthatta, hiszen az folyton felbomlott az aktuális király halála után, és 641-ben szintén csak a két királyság állt fenn, s Penda számára úgy tűnhetett, ezeknek nem áll szándékában egyesülni. A látszat igazolást is nyert: Oswy uralmát már nem ismerték el Dcirában, hanem bizalmukat Oswinba fektették.

Oswinról kevéssel több tudomásunk van, mint a korábbi királyokról, akik a nagy vereségek után kaparintották meg a hatalmat. Bede a következőt írja róla:

„ *Uralkodásának első szakaszában Oswy megosztotta a királyi hatalmat Oswinnal, aki Edwin királyi vérvonalából származott, és a már fentebb*

említett Osric fia volt Ez a herceg, aki nagy szentségű, kegyes ember volt, kormányozta Deira tartományt roppant sikeresen hét esztendeig, és mindenki nagyon szerette. [...] Osivin király jó megjelenésű volt és fennkölt termetű, beszédében alázatos, és magatartásában udvarias. Nagylelkű volt gazdaghoz és szegényhez, s hamar megnyerte bárkinek a szeretetét szellemének és alkatának királyi természetével, ezért nemesek jöttek minden tartományból hogy szolgálhassák. De a jellemnek és mérsékletnek mindezen különleges adományai közül a legnagyszerűbb az volt, melyet legegyszerűbben csak az alázatosságként jellemezhetünk... "[m]

Alázatossága és jámborsága vesztét okozta az ifjú királynak. Oswy ugyanis nem volt képes belenyugodni, hogy csupán Bernicia felett uralkodhasson, és újra létre akarta hozni Northumbriát. Ezért aztán háborút kezdett Oswinnal (151-ben. A csatára Wilfaresdunnál[17]’ került volna sor, csakhogy Oswy ereje jelentősen nagyobbnak bizonyult. Oswin ezért úgy döntött, hogy nem áll csatát, és kedvezőbb időpontot választ. Ekkor azonban váratlan, és végzetesen felelőtlen tettet követett el: embereit hazaküldte, seregét szélnek eresztette. Minden bizalmát egy Tondhere nevű katonába helyezte, aki aztán elszállásolta a királyt egy barátjánál, Hunwaldnál. Hunwald viszont nem bizonyult megbízhatónak, ugyanis elárulta Oswynak ellenfele hollétét. Bernicia királya nem késlekedett soká, Oswint és Tondherét megölette. A kivégzésre augusztus 20-án került sor dEthehvin végrehajtásával Getlingumnáld[71]

Oswy viszont még ezen cselekedetével sem volt képes megszerezni Deira trónját, mivel ott Oswald fiát (!), /Ethelwaldot tették meg királlyá,[572] aki azonban Penda fennhatósága alá helyezte magát,[173] és ezzel Deira mintegy inerciái provinciává vált. Penda felismerhette az Oswy-ban rejtőző veszélyt, ezért két támadást intézett Bernicia ellen. 654-ben végső csapást készült mérni Oswyra, és Bedé állítása szerint harminc „légióval” indult meg, amelyek vezetői között találjuk Cadafaelt, Gwynedd hercegét, dEthelwaldot, Deira királyát, dEthelherét, Anna, egykori kelet-angliai király testvérét és örökösét.[17,1] I'enda tehát, mint e sereg összetételéből is látni lehet, valószínűleg a leghatalmasabb úr volt Britanniában, és uralommal bírt a pár évtizeddel korábban még önálló, *bretwaldá*t állítani képes Kelet-Anglia felett is.

Oswy serege ezzel szemben lényegesen jelentéktelenebb volt, és Nennius állítása szerint a király Iudeu erődjébe kényszerült visszahúzódni, amelyet aztán Penda seregei ostrom alá vettek.[175] Oswy a béke

megváltásának reményében kincseket adott Pendának, aki azt szétosztotta a brit szövetségesek között. A szerencse azonban Oswy mellé állt, és maradék haderejével sikerült véghezvinnie az angolszász történelem együk legnagyobb bravúrját: WinwaednáP[6] vereséget mért Pendára.[177] Maga Penda és zEthelhere holtan maradtak a harcmezőn, dEthelwaki végig tartózkodott az ütközettől, habár a sereget ő vezette oda, Cadafael pedig gyáván elmenekült. Innentől kezdve nem lehetett senkinek kétsége afelől, hogy Oswy lesz az új *bretwalda.*

Oswy nemcsak Mercia felett gyakorolt hatalmat. A vereség egyértelművé tette a helyzetet Kelet-Anglia esetében is, hiszen a király nélkül maradt ország közeli szomszédságában volt Northumbriának, amely Oswy uralkodása alatt újból egyesült, habár Deira kormányzására fiát, Alchfrithot nevezik ki, akivel a későbbiekben konfliktusba került, lévén hogy Alchfrith nem ‚iz ír, hanem a római kereszténységet támogattad[7]" A főkirályi hatalom érvényesült tehát Merciában és Kelet-Angliában, de feltételezhetően a többi angolszász királyság esetében is. Számos elszórt bizonyítéka van ugyanakkor ()swy *bretwaldai* hatalmának abban az esetben is, ha nem jelentik ki azt a iorrások. Bede például azt írja a merciai térítő misszió kapcsán, hogy *„arni-*

kor Pendái megölték, és őt a keresztény Oswy király követte a trónon... ”[1,9] Ebből az derül ki, hogy Oswy nem akart királyt helyezni a merciai trónra, csupán annak déli részében, és Közép-Angliában hagyta meg uralmában Penda keresztény hitre tért fiát, Peadát, aki mellesleg Oswy lányának férje volt.[19] Az északi területek egyértelműen northumbriai megszállás alá kerültek. Egy évvel Penda bukása után viszont Peada életét vesztette egy merénylet következtében, melyet állítólag a saját felesége hajtott végre. Ezt követően 658-ban lázadás tört ki Merciában, amelynek vezetői merciai főurak voltak, Immin, Eafa és Eadbert, akik Oswy' helyett Penda másik fiát, Wulfherét akarták királyuknak tenni.[181] A szituáció árulkodó a merciai helyzetre nézve, mely Penda halála után következett: Oswy minden bizonnyal nem váltotta le a merciai uralkodó osztályokat, és nem helyezett a közigazgatás élére saját embereket, mindössze csak feleskette hűségére a korábbi vezetőket. A dinasztia ellenszegülő tagjait viszont üldözte, hiszen Wulfherét is bújtatták, még mielőtt a felkelés királlyá nem tette.

További bizonyítékok is szolgálnak Oswy *bretwaldai* hatalmát illetően. Sigeberht, Essex királya Oswy személyes barátja volt, akinek az uralkodása alatt újra felveszik a kereszténységet, melytől egyszer már

elfordultak, és mindez pont a northumbriai uralkodó hatására történt meg.[162] Cenwalh wessexi király Penda miatt kényszerült száműzetésbe, ésszerű tehát, hogy száműzőjének és ellenségének legyőzője iránt hűséget kell tanúsítania.

Kétségtelen volt tehát Oswy helyzete *bretwaldaként* a déli királyságokban is, csakhogy a Merciában kitört felkelés túlzottan is erősnek bizonyult, így sikerült megtörniük Oswy hatalmát Merciában, és ezzel a déli angolszász királyságok mindegyikében.[163] Oswy' ezzel megszűnt ténylegesen *bret-voálda* lenni, habár a címet élete végéig fenntartotta magának. Az egyetlen dolog, ami felett megmaradt délen a fennhatósága, az egyház volt, és nem véletlen, hogy ő az, aki elnököl a whitby-i zsinaton, amely az ír egyház Britanniából történő kivonulását hozta magával.[18,1] Katonai akciók tekintetében északon kellett kárpótolnia magát.

Ellenben Wulfhere képes volt kihasználni az adódó alkalmat. Nem férhet kétség hozzá, hogy ő lett a sziget leghatalmasabb uralkodója, még ha a források nem is tűntetik fel annak. Annyi bizonyos, hogy az *Angolszász Krónika* szerint 661-ben legyőzte Cenwealht, és eljutott a Wight-szigetre, amelyet aztán szövetségesének, /Ethelwalh sussexi királynak bocsátott a rendelkezésére, akinek mellesleg ő maga volt a keresztapja.[185] 665-re már alattvalójává vált Essex királya is, és kiterjesztette hatalmát a Temze középső szakaszára.[188] Voltak viszont tervei Northumbriával kapcsolatban is, indított egy hadjáratot ellene 674-ben, négy' évvel Oswy halála után, amikorra már megkérdőjelezhetetlenné vált a főkirályi hatalma, de ez a hadjárat nem járt sikerrel, ugyanis Oswy fia, Ecgfrith legyőzte Wulfhere seregét,[187] s ez nagy valószínűség szerint szétrombolta a merciai fennhatóságot a többi királyság felett is. Ecgfrith győzelme során kiszakította Merciából Lindsey-t, és azt Northumbriához csatolta.[189]

Lehetséges, hogy ezek után Ecgfrith létrehozott valamilyen szintű fennhatóságot Mercia felett, ez azonban nem hagyott nyomot maga után a történetírásban. 678/679-ben ugyanis a Trent-folyó mellett vívott csatában legyőzte őt TE t he Íred, Wulfhere testvére. A két király közötti béke Theodor érsek közbenjárására jött létre, és hozott viszonylag hosszú nyugalmi időszakot Northumbria és Mercia között,[189] de ezt követően Northumbria nem volt többé döntő tényező a déli királyságok történetében.

Northumbria a *beetwaldá*k bukása után

Mint már említettem, Northumbria nem hagyott fel a területi expanzióval

még akkor sem, amikor délen hatalma kiterjesztése megbukott. Északon és nyugaton folytatta háborúit a brit, ír (skót) és pikt királyságok ellenében.

A 6. század folyamán a legjelentősebb északi brit állam, amellyel az angolszászok kapcsolatba léptek, Strathclyde volt. Ez az állam elsősorban Ecgfrith háborúinak lett áldozata, területe jelentősen lecsökkent, nem foglalta már magában Firth of Forth (Forth-torkolat) déli partvidékét, Dunbart és a Lam-mermoors és Esk között elterülő földeket sem.™

Dél-Skócia területe is kérdéses, habár nagy valószínűséggel a skótok ellenőrzése alatt állt, nem sokáig tudták ott fenntartani a hatalmukat, Ecgfrith halála után azonban a korábban bizonyosan skót területen, Galloway-ben is angol püspökség jött létre,[191] és itt volt található az egyik legnagyobb nor-ihumbriai állítású kereszt Ruthwellbcn.’”

Argyll helyzete sem volt már hasonló, mint Aidán mac Gabrain korában, folytonosan behódolásra kényszerült valamely más északi hatalomnak, és egyedüli történelmi jelentőségű szerepük Iona kolostorához köthető. Ők nyújtottak védelmet Oswaldnak Edwin uralkodása alatt, és az az ő hatásukra vette fel a kereszténységet. Az iona-i szerzetesek lettek aztán megbízva Aidán vezetésével a northumbriaiak megtérítésére.[153]

A pilctek két csoportra oszlottak Bede szerint, ez viszont nem feltétlenül hihető, csupán az egységes ország volt két részre tagolva, amely részeket a középső felföldek választották szét egymástól. A pikt királyság Bede állítása szerint női ágon öröklődött, ha a jelölt trónörökös személyével kapcsolatban kérdés merült fel, vagy az öröklés problémás lett,[194] ezért gyakran találhatóak angol, ír, vagy brit királyok a trónon a 7. század folyamán. A század derekán Talorcan az uralkodó, aki Eanfrihtnek, TEtheífrith fiának volt a fia, így biztosan berniciai származású. Őt követte a trónon két ír származású király, 672-től pedig Bruide mac Beli, Strathclyde királya, akit a korban a legnagyobb északi királynak tartottak.[195]

Ecgfrith - és már korábban Oswy is - jelentős terjeszkedést folytatott pikt területeken, emellett Argyll és Strathclyde főkirályának is nevezik uralkodása vége felé, habár Bede szerint a piktek szereztek vissza területeket az angoloktól, s az írek és a britek is visszanyerték szabadságukat.™ Ecgfrith 684-ben katonai akciót szervezett az ír szigetre, amelynek során feldúlták Meath királyságának egy részét Bért vezetésével,[197] mely hadmozdulat célja a Britanniában lévő írek támogatóinak megfélemlítése volt. A következő év folyamán barátja,

Cuthbert püspök tanácsa ellenére támadást indított a piktek ellen, akikkel már korábban sem volt túl jó viszonya a terjeszkedései miatt, amelyet még uralkodásának kezdetén vitt véghez egyik *ealdormanjáxA,* Beornhzeth-del. A támadás azonban ezúttal tragédiába torkollott, május 20-án Ecgfrith seregét Neehtanesmere-nél[lM] a piktek teljesen megsemmisítették.'*

Northumbria ezt követően élte át történelmének addigi legnagyobb válságát, ugyanis Aldfrith, Ecgfrith utódja uralkodásának első szakaszában a piktek a nechtanesmere-i győztes, Bruide király vezetésével behatoltak az ország területére, és eddig soha nem látott mértékben törtek előre. A pikt előretörést Beorhtfriht *ealdorman* volt csak képes megfékezni, aki 711-ben legyőzte a piktek seregét Skócia közepén, Hcugh és Carau között.[2"] Aldfrith uralkodásáról vannak más megítélések is, Bedc szerint regnálása békés volt, habár kisebb területen, mint korábban.[2'1] Uralkodásának másik pozitív vetü-lete volt a kultúra és a művelődés megjelenése a northumbriai kolostorokban, amely annak volt köszönhető, hogy Aldfrithot illegitim születése miatt papnak szánták, így közel tudott kerülni a tudományok világához, amely nyomot hagyott benne. Valószínű, hogy Wessexben nevelkedett, és ott az ír típusú kereszténységgel ismerkedett meg, amely egész életén keresztül meghatározónak bizonyult, s amelyet tovább erősített, hogy Iona kolostorában is járt.[202]

Halála után Northumbriában egészen 759-ig töretlenül a berniciai dinasztia volt hatalmon, de nem halt ki azután sem, egészen a 9. század kezdetéig. Northumbria hanyatlásával együtt azonban nem hanyatlott le a kultúra: Alcuin Yorkban lévő iskoláját virágoztatta fel, mielőtt Nagy Károly udvarába távozott volna 782-ben.[21]A térítő missziók is támogatói bázisra találhattak Northumbriában, Alhred (765-774) a germániai angol missziót próbálta segíteni, és szintén támogatásra talált a helyi lakosság is, ha az egyházhoz kellett fordulnia; /Elfwald (779-788) igyekezett megadni mindent, ami alattvalói hitét biztosabbá tette.[204]

Csakhogy a közállapotok jelentősen elmaradtak a korábbi viszonyokhoz képest, a gyors közlekedés ellehetetlenült, ennek megfelelően a hadsereg sem volt képes gyors mozgásra, amely elengedhetetlen a hatalom képviseletéhez. A régiók közötti különbség is jelentősen megnövekedett, az egykori Deira területe a síkságokkal jóval gazdagabbnak bizonyult, mint az északi területek hegyvidékei.

Mindezen folyamtokat Bedének csak Ceolwulf uralkodásáig kellett megélnie, habár az addig eltelt időszak sem volt túlzottan virágzó. Az

Aldfrith halálát követően fellépő Eadwulfot leváltó Osrcd (705-716) fiatal volt és erőszakos, a nemesekkel úgy bánt, mint ha azok az ellenségei lettek volna, és emellett hajlamos volt arra, hogy elforduljon a vallástól.[205] Ennek megfe-

Iclően az uralma sem tarthatott sokáig: 716-ban meggyilkolták/""’ Az őt követő Coenred uralkodásáról semmit nem tudunk meg Bedétől, mindössze annyit, hogy ez alatt érkezett Northumbriába Egbert püspök, akinek hatására nagymértékben visszaszorult az ír egyház.[207] Utódja Osric volt, akiről még annyit sem tudunk, mint Coenredről. Őt követte Ceolwulf, akinek nevét leginkább a *História Ecclesiastica* őrizte meg emlékezetesen a köztudatban, mivel ő rendelte el, hogy Bede írja meg a munkáját, mely azóta is az angolszász történelem egyik leglényegesebb forrása. Ceolwulf uralkodásáról sem lehet ezen kívül többet megtudni, annyi bizonyos, hogy Eadberht követi a trónon, aki az utolsó lehetett a piktekkel hadat viselő northumbriai királyok sorában. Első próbálkozásai ugyan megbuktak, mivel ekkor tört délről az országra TEthelbakl, Mercia királya,[MS] de 750-re már elfoglalta Kyle-t, és más brit területeket,[2]® majd pedig 756-ban a piktekkel szövetségben megostro-molta Alcluithod, a brit fővárost.[21'] Uralkodása alatt Northumbria területe a legnagyobb volt Nechtanesmere óta. 758-ban felhagyott az uralkodással, és testvére, Egbert yorki érsek egyházában vállalt szolgálatot.[311]

Eadberht távozása a trónról nem várt politikai szituációt teremtett Northumbriában: megkezdődött a forradalmak és belharcok időszaka, 758 nyarán Oswulfot, Eadberht fiát és örökösét meggyilkolták, mégpedig valaki a saját udvar tartásából.[212] 759-re már TEthelwald Moll ragadta magához a hatalmat, akiről nem tudni, hogy királyi származású volt-e, de bizonyos, hogy nemes volt, és a nép támogatásával jutott hatalomra,[213] vagy legalább is egy aépmozgalmat lovagolt meg a megszerzéséhez. Az *Angolszász Krónika* még hozzáteszi, hogy Moll 761-ben megölt egy bizonyos Oswine-t.[214] A trónt 6 éven keresztül tartotta meg, majd azon Alhred követte. Alhred kilenc éven keresztül birtokolta a hatalmat, tőle fennmaradt egy levél, amelyben Lull, mainzi érsek imáiba ajánlja családtagjait és barátait, s emellett kéri az érseket, hogy segítse hírnökeit, akiket Károly frank királyhoz küldött.[215] Azonban ellene is felkelés tört ki, és menekülése során eltűnt a piktek földjén. A felkelés /Ethelwald Moll fiát, TEthelredet helyezte a trónra, azonban öt évvel trónra kerülése után menekülnie kellett, mivel Eadberht unokája, TElfwald elűzte.[216] Ő igazságos és kegyes király volt, de egy összeesküvés megbuktatta, és helyére 11. üsredet állította, aki

Alhred fia volt. Osredet még az évben elűzte a száműzetésből hazatérő TEthelred,[217] Második uralkodása már nem volt szerencsés, pont neki kellett megélnie az első viking inváziót 793-ban. Habár jó kapcsolatokat ápolt Offával, és kemény ellenfélnek bizonyult a fosztogatókkal szemben, egy összeesküvés neki is a vesztét okozta 796-ban.

Ettől kezdve az ország teljes egésze anarchiába jutott, nem csak a vezető réteg. Hatalmát majd hosszabb ideig Eanred volt képes konszolidálni (810-841), addig viszont 796-ban uralomra jutott Osbald, majd még ez év májusában Eardwulf váltotta le őt.[zia] Eardwulf Nagy Károly védnöksége alá helyezte magát, és még jutott ereje betörni Merciába is. 806-ban azonban Károly udvarába kellett menekülnie II. TElfwald miatt, de ott továbbra is fenntartót

ta a jó kapcsolatot a királlyal, és még új támogatóra is sikerült szert tennie III. Leó pápa személyében. 808-ban viszont visszatért Britanniába, és még két évig képes volt megtartani a trónt, de őt már a természetes halál ragadta el, és fia, Eanred örökölte a trónt. Eardwulf visszatérésével lezárult a forradalmak és az anarchia korszaka Northumbria történelmében."

Eanred uralkodásához nem sok esemény fűződik, és a fennmaradt kevés adatból is csak egy lényeges: 829-ben behódolt Egbertnek, Wessex királyának.[220] Őt követően Northumbria még harminc éven keresztül képes volt önálló politizálást folytatni, habár folyamatos polgárháborúk közepette. A következő király, akiről tudomásunk van, az Raedwulf, akit 844-ben megöltek a dánok. Őt öt éven át zEthelred követte, majd Osberht lett az uralkodó, aki szembekerült egy trónkövetelővel, /Ellával. 867-ben York dán fennhatóság alá került, és megjelent a dánok által hatalomra segített király, Egbert, akit öt évvel később elűztek, és Ricsigét választották uralkodónak. Ellene a dánok léptek fel 873/874-ben, és távolították el hatalmából. Ezzel Northumbria megszűnt önálló királyságnak lenni, Eadwulf, aki Alfréd barátja volt, csupán Bambourgh környékén bírt hatalommal és nem is birtokolta a királyi címet, a korábbi királyság többi területén önjelölt királyok uralkodtak, ezek is csak addig, amíg a norvég telepesek meg nem szűntették uradalmaikat. Solway Firth környéke Strathclyde királyságának része lett. Northumbria királyságból területi fogalommá vált.

SOL'THUMBRIA A 7-8. SZÁZADBAN

A northumbriai *bretwaldá*k uralma a déli régiókban nem volt állandósult és

folytonos, emellett pedig a *bretwaldai* hatalom csak kevés esetben jár együtt maximális mértékű, mindenre kiterjedő kontrollal, mint ahogyan az jellemző lesz majd a merciai Offa uralkodása esetében. A déli államok tehát ugyanúgy folytatták háborúikat egymás ellen, mint korábban, csupán más gyakorolta felettük a főkirályi hatalmat. Rasdwald uralkodása után kikerült a *bretwaldai* cím a déli királyok kezéből, ennek ellenére nem lettek korlátozottak hatalmukban az északi uralkodók több mint fél évszázados uralma alatt sem, és amint az látható volt, gyakran egy-egy déli angol király, leginkább a merciaiak, nagyobb erőt képviseltek, mint a tényleges *bretwaldá*k.

Kelet-Anglia királysága

Raedwald halálával Kelet-Anglia jelentősen veszített hatalmából, igaz, a *bretwalda* utódja, Earpwald még valószínűleg az apja által birtokolt területek felett fenn bírta tartani a hatalmát, és kapcsolatai jók voltak Edwinnel, amelyből kifolyólag felvette a kereszténységet, amelyet az egész ország elfogadott. Az elfogadtatás azonban valószínűleg csak látszat volt, ugyanis ahogyan Rasdwald uralkodása alatt, mind a keresztény templomok, mind pedig a pogány oltárok fennálltak, mindkettő látogatott hely volt. Earpwald viszont már komoly szándékokkal lehetett a kereszténységgel kapcsolatban, ugyanis egy pogány lázadó, Ricberth meggyilkolta. Bede szerint ezt követően Kelet-Anglia visszasüllyedt a pogányságba, amely állapot három éven át fennmaradt, s ez arra enged következtetni, hogy Ricberthből király lett.*[21] Változást csak Sigbert, Earpwald Raedwald által száműzött testvérének hatalomra kerülése hozott, aki korábban a Frank Birodalomban bujdosott, ő ugyanis újból bevezette a kereszténységet Félix püspök támogatásával, aki Dun-wichben kapott székhelyet, és töltötte ott élete utolsó tizenhét évét. Teljes sikerrel viszont a tanult Sigbert sem járt, ugyanis ahogyan arról Bede beszámol, még kortársának, Aldwulf királynak az idejében is álltak még pogány oltárok.[222] Jelentős előrehaladás következett be azonban Kelet-Angliában Sigbert uralkodása alatt: Felbe püspök segítségével ugyanis felállította az ország első iskoláját![223] Ebben Kentből jött tanítókat alkalmaztak, akik meghonosították a királyságban a canterburyi szokásokat. Sigbert nem volt túlzottan királyi személyiség, a politikai ügyeket az ország egyik részének kormányzójára, rokonára, Egriére hagyta, és kolostorba vonult, kellépett azonban egy probléma, mely kulcsfontosságúnak bizonyult: királyi címéről valószínűleg nem mondott le. Ebből magából nem feltétlenül lett volna konfliktus, csakhogy Kelet-Angiia olyan politikai szituációba került, amelyre a politikai életnek

számítania kellett volna: megjelent a határon Penda serege. A merciai támadás hátterében az állt, hogy 635-ben szövetséget kötött egymással Oswald, a *bretwalda,* és Cynegils wessexi király. A harapófogóba került Merciának nem volt más választása, mint kitörni az ellenséges gyűrűből annak leggyengébb pontján, ami minden kétséget kizáróan Kelet-Anglia volt.

A csata előtt kiderült, a katonák nem hajlandóak harcolni, csak ha Sigbert vezeti őket a harcba. Ebből lehet következtetni arra, hogy nem mondott le királyi címéről. Mivel Sigbert visszautasította a felkérést, melyet a katonák intéztek hozzá, a helyzet és a morál mentésének érdekében erőszakkal elhozták a kolostorból, és egy jól fe] fegyverzett hadsereg élére állították. Sigbert azonban megmakacsolta magát, és nem volt hajlandó harcolni - mentségére legyen mondva, hogy nem is volt túlzottan nagy esélyük a győzelemre - ennek folytán a csata elveszett, őt és Egricet megölték, a hadsereget pedig szétverték.[224]

Penda politikája azonban itt is érvényesült, a trónra egy megbízható embert, Raedwald testvérének, Eninek a fiát, Annát helyezte. Kelet-Anglia még így is megőrizte önállóságát, viszont politikai irányultságát kétségtelenül össze kellett egyeztetnie Merciáéval. Cenwalh wessexi király, aki háborúban állt Pendával és száműzetésbe kényszerült, a keresztény Annánál talált menedéket.[225] Mindazonáltal valószínűleg vétek volt befogadnia, mivel a merci-aiak bizalma megingott a kelet-angliaiak iránt, és ennek következtében Penda 654-ben hadjáratot indított Kelet-Anglia ellen, melynek során megölte Annát, és helyére annak testvérét, Aithelherét helyezte, aki már feltétlen hűséget tanúsított iránta, s Penda oldalán harcolva esett el az Oswy ellen vívott winwaedi csatában.[22,5] .-Ethelhere felesége egyébként az Edwin családjából származó Hereswith volt, aki Kelet-Anglia élére újabb királynak adott életet - a Bede által már korábban idézett Aldwulfnak. Sajnos innentől kezdve nincs túlzottan sok információnk Kelet-Angliáról, egészen az *Angolszász Krónika* 823. évi bejegyzéséig, mely szerint a kelet-angliaiak Egbert

wessexi király védelmébe helyezik magukat, miután meggyilkolták Beornwulf inerciái királyt.[2*7] A 8. századi Kelet-Angliáról tehát lényegében nincs semmilyen adatunk, mindez arra utal, hogy az egykori déli nagyhatalom elvesztette korábbi pozícióját, és alig szerepelt nagyobb súllyal az angolszász történelem folyamában, mint Sussex vagy Essex. A dinasztia, utolsó királya, ,'Klfwald halálával 749-ben kihalt. TElfwald

művelt uralkodó volt, a hagyomány szerint ő rendelte el Szent Guthlac életének lejegyzését.*23 Ezt köveiden az ország teljes mértékben alárendeltjévé vált Merciának, majd pedig Wessex védnöksége alá helyezte magát Egbert uralma alatt, de önálló létre csak kevés ideje maradt, megszerveződött ugyanis területén a dán hódítá-,(ikkal 870 után Danelaw, amely dán fennhatóság alól már nem kerül ki önálló államként, csak mint az egységes Angol Királyság egy területe.

Essex királysága

Kelet-Angliánál még szerencsétlenebb sors adatott meg Essexnek és Sussexnek. Essex felvette Saberht alatt a kereszténységet, de három fia pogány maradt, és mivel Mellhús püspök nem volt hajlandó kiszolgálni őket az áldozati ostyával, ezért elűzték az országból.[2®] Később Oswy hatására veszik fel újból a kereszténységet, amikor Sigberht, a Kis Sigberht fia számos iiorthumbriai látogatása egyikén áttért.[230] Ezek után Sigberht visszatért a ki-i .ily falujába a római fal mellett, habár a fővárosnak London számított. Sigberht után Swidhelm következett a trónon, aki Seaxbald fia volt, és őt már Cedd püspök keresztelte meg. Swidhelm halálát követően Sighere és Sebbi közösen örökölte a trónt, Wulhere, merciai király hatalma alatt. Essexben egy járvány következtében az egész uralkodói osztály Sighere részéről áttért a pogány hitre, és újjáépítette a lerombolt szentélyeket és templomokat. Sebbi és követői viszont hűek maradtak a keresztény hithez. Ennek hatására Wulfhere elküldte Essexbe, mint birodalma egyik tartományba Jaruman merciai püspököt a keleti szászok visszatérítésére. Jaruman sikerrel járt, a pogány épületeket lerombolták, vagy az enyészetnek hagyták meg, a királyok pedig -mivel Sighere is megtért - templomok építésébe kezdtek.[231]

Erre a korra már érezhetővé vált, hogy mennyire is függ Merciától az essexi politikai élet. A szakítás Northumbriával valószínűleg Oswy hatalmának csökkenésével van összefüggésben, valamint azzal, hogy a térség *bret-iraldája* Wulfhere lett. A merciaiak leginkább London felett éreztették hatalmukat, mivel annak irányítását szinte maximálisan kivonták az essexi uralkodók hatásköre alól, azok mintegy az ottani lakosok védelmezőiként léphettek csak fel. A város egyébként a Wulfhere halálát követő merciai uralom összeomlása után is merciai kézen maradt.[232]

A keresztény hitéhez végletekig hűséges Sebbi végül lemondott a trón-mi, és szerzetesnek vonult, míg társ-uralkodójának, Sigherének a fia, Offa, aki szintén Essex királya volt, felhagyott az uralkodással, és Coenred

merciai királlyal együtt Rómába utaztak szerzetesként élni,[LiJ] ahogyan 799-ben teszi azt utódja, Siric is. Az állam történetéről nem sok minden maradt fenn a 8. századból, Offa Middlesex tartományt, mely korábban Essexhez tartozott, Merciához csatolta, az ország többi része pedig jelentéktelenné vált.

SUSSEX KIRÁLYSÁGA

Sussex története a 7-8. században igen érdekesen alakult. TElle óta nincs információ lényeges szerepléséről az angolszász történelemben. Legkorábbi feltűnése a 7. század elejére tehető, amikor 607-ben Ceolwulf wessexi király megtámadta Sussexet.[23'1] A cselekmény magáért beszél, a déli szász királyság képtelen volt tartani magát a két erős királyság, Kent és Wessex között. A következő adat Sussexről annak megtérítése 675-ben, amelyet Wilfrid végez el, de valójában Wulfhere merciai király állt mögötte. Az uralkodó ekkor TEthelwalh volt, aki a keresztelkedés után megkapta Wulfherétől a Wight-szigetet.[235] Sussexbcn a merciai uralom megszűnt még a megtérés évében, 675-ben Wulfhere halálával - így a déli szász királyság egy rövid időre függetlennek tűnt. Nem sokáig maradt meg békében ez az állapot, ugyanis már 685-ben betört az országba Caedwalla, a wessexi kalandor, aki később Wessex királya lett. Ezen hadmozdulattal egyelőre csak azt érte el, hogy megölte /Ethelwalh-t, ugyanis ezután a halott király két *ealdormanja,* Berthun és Andhun kiűzte őt az ország területéről.[236] Még ebben az évben, 685-ben tudomásunk van egy Kent elleni déli szász katonai akcióról, melynek során meghalt Hlothere kenti király. A sussexi seregek Eadric vezetésével törtek az országra.[257] Ez a bizonyos Eadric Egbertnek volt a fia, aki Hlothere testvére volt, és a kenti trón jogos örököse. Az esemény feltételezi, hogy Sussex ÁEthelwalh halála után nagymértékben kenti befolyás alá kerülhetett, mivel annak dinasztiája egyes tagjai felhasználhatták az ország erejét egymás elleni harcukban.

Sussex nem maradt érdektelen Wessex számára sem. A belső politikai harcok során kihasználták a királyságot, mely már nem állt Kent fennhatósága alatt - mivel az, Eadric 686-ban bekövetkezett váratlan halálával politikai válságba került.[233] Wessexben Caedwalla halála után ekkorra már Iné király birtokolta a hatalmat, aki száműzetésbe kényszerítette a trón másik igénylőjét, Ealdberhtet. Ealdberht Sussexbe menekült, melyet így Iné kénytelenné vált lerohanni, ha meg akarta semmisíteni ellenfelét. 722-ben Iné ennek kapcsán megtámadta azt, de nem járt teljes sikerrel, ezért 725-ben újabb támadást intézett, melynek során már elérte célját, megölte Ealdberhtet.[239] Ezt követően azonban nem vonult

ki onnan anélkül, hogy hatalmát be ne biztosította volna. Az *Angolszász Krónika* nem árulja el, hogy Nunna Sussex királya, de oklevelekből ez, és még sok más is kiderül a királyokkal kapcso-

latban. Nunna (másik nevén Nothehn) oklevelének kiállításában egy másik király Watt volt a tanú,^ míg egy következő oklevelében már TEthelstan király és /Etheltrith királynő.[2,11] Ugyanebből a korból származó oklevélen viszont már egy' bizonyos /Ethelberht király szerepelt.[242] A nevek arra utalnak, hogy mindezen uralkodók egyszerre gyakoroltak hatalmat a királyságban, és emellett valószínűleg TElle dinasztiájából származhattak a nevük alapján.

A következő emlékezetes szakasz a déli szász királyság történelmében az lesz, amikor Offa uralma alá hajtja azt, és meg is tartja 757 és 772 között. A királyság korábbi egységét nem őrizte meg, kisebb tartományokra osztot-la fel azt. A későbbiekben Sussex Egbert uralkodása alatt Wessex részévé vált, és végleg megszűnt önálló politikai akarattal rendelkező területnek lenni.

Kent királysága

A fentebbiekben már megemlítésre került Kent. A legrégebbi angolszász királyság /Ethelberht uralkodását követően meglehetősen furcsa pozícióba került. Nem volt kiterjedt politikai hatalma, gazdasága és kultúrája révén azonban kulcsfontosságú szerepet kapott Britanniában. Kultúrájának alapját nagyrészt frank kapcsolataiból merítette, ahogyan keresztény mivoltát is. A kereszténység azonban /Ethelberht halálával meginogni látszott, hiszen fia, Eadbald már visszatért a pogány hitre. Ugyanakkor élete későbbi szakaszában keresztény királyként jelent meg, mivel Laurentius sikeresen visszatérítette keresztény hitére. Eadbald valamennyit még képes volt megtartani apja hatalmából, mivel Edwin felesége az ő lánya lett, és ő érte el, hogy Edwin megtérjen. Az erős frank befolyás továbbra is fennmaradt az állam területén, liadbald fiának, Eorcenberhtnek a két gyermeke, Hlothere, aki király is lesz és Eorcengota, akiből később apáca lett, mindketten frank eredetű nevet viselnek.

Eorconberht a 664-ben dúló pestis következtében halt meg, ugyanakkor nem Hlothere követte a trónon, hanem idősebb fia, Egbert, akinek halála után Hlothere kezébe került a hatalom. Egbert fia, Eadric azonban harcba szállt a trónért, és ennek lett eredménye a sussexi haderő bevonulása Kent-be 685-ben. Egy évvel később Eadric meghalt, ez pedig anarchiába

taszította Kentet. Több kisebb királyság jött létre a területén, de 690-ben újra egyesült Eadric fiának, Wihtrednek az uralkodása alatt.[243] A királyság egysége helyreállt, de valószínűleg ekkor vesztette el befolyását Sussex felett.

Kent ugyan megőrizte kulturális hatalmát, viszont politikailag annyira a wessexi és merciai igényeknek lett kiszolgáltatva, hogy a későbbi kenti történelmet érdemes ezen fentebbi hatalmak vizsgálata közben megfigyelni.

A déli angolszász királyságok mindegyikében nem volt képes a northumbriai *bretwalddk* hatalma elég erősen érvényesülni, ezért két állam, Mercia és Wessex egyre inkább egyéni politikai irányvonalon haladt. Wessex Ceawlin hódításai következtében jelentősen megnövelte területét, előretörése azonban megtorpant Ceawlin vereségével. Mercia, vagyis annak királya, Penda nem volt telhetetlen háborúiban, mint Ceawlin. Ő soha nem foglalt el olyan területet, amelyben ne tudta volna fenntartani a hatalmát. Ceawlin esetében, mint ahogyan azt korábban láttuk, olyan törekvésekkel szembesülünk, mind az oxfordi, mind pedig a bathi régióban, melyek nem is maradtak sokáig Wessex irányítása alatt.

Ceawlin vereségét követően a lázadás, mely elűzte őt a trónjáról, ezzel együtt megszüntette Wessexben a *bretwaldai* hatalmat, az továbbvándorolt Kentbe, majd Kelet-Angliába. A wessexi hódítások azonban nem torpantak meg, Ceolwulf több fronton is háborút folytatott, a 607. évben pedig még Sussex ellen is indított hadjáratot. Valószínű, hogy az ő uralkodása alatt voltak képesek kiterjeszteni uralmukat a déli partokon élő jütökre is.[244]

611-ben Cynegils vette át az uralmat, és három évvel később Cwichelmmel együtt harcoltak a britekkel, akik közül 2046-ot öltek meg a csatában, amely Beandune-nál[245] folyt le.[248] A csata nagy' jelentőségűnek bizonyulhatott, ha ott kétezer ember maradt holtan a harcmezőn, és mindez csupán a britek részéről. A harc pontos eredményeit nem tudjuk, nem ismerjük a területi nyereségeket, amelyek Wessexet illették. A terjeszkedés azonban megtorpant, legalább is az *Angolszász Krónika* nem említ katonai cselekményt. Ennek oka Edwin *bretwaldai* címének egész Angliára való kiterjesztése lehet. Mivel csak Kent nem tartozott az uralma alá, ezért hatalommal bírt Wessex felett, szabályozhatta annak hadmozdulatait. Ez vezethetett az Edwin ellen megszervezett merénylethez, mely Cwichclm király megbízásából történt, habár nem járt eredménnyel. 626-ban Edwin hadjáratot indított Wessex ellen, amely viszont sikerrel is járt. Érdekes,

hogy Cwichelm öt királyt sorakoztatott fel maga mellett a harctéren, akik azonban nincsenek megnevezve. A következő esemény 628-ra tehető, amikor Cwichelm, és Cynegils -aki egyben Cwichelm apja volt, és valószínű, hogy ő volt még mindig a király a merénylet évében, fia pedig társuralkodó lehetett - harcba bocsátkoztak Pendával, amely ütközetből viszont vesztesen kerültek ki. A csata után tárgyalásokra került sor,[247] és megállapodás született Hwicce Merciához csatolásáról. Penda ellen elbuktak, ez nem is számított újdonságnak, nem sokkal később maga Edwin is elbukott vele szemben. A northumbriaiak dominanciája azonban nem szűnt meg Wessex felett, Cynegils megkeresztelésében Oswald volt a támogatója. További uralkodásáról nem maradtak fenn részletes információk, annyit tudunk, hogy ő alatta tért át az egész Gewissae nép a keresztény hitre.

A „szövetségesek" királyságát Cynegils után Cenwalh örökölte meg 643-ban. Regnálása azonban szerencsétlen időszakra esett. Háborúba keveredett Pendával uralkodásának második évében, viszont ettől függetlenül folytatta ténykedését hatalma megerősítésére. Az *Angolszász Krónika* beszámol a (i48-as év kapcsán arról, hogy Cenwalh Ashdown körül fekvő 3000 *hide*-nyi területet ajándékozott Cuthrednek.[21]" Adományozásnak pontos indokát nem jegyezték le, lehetséges, hogy ezzel szerezte meg őt szövetségesének. 652-ben azonban újra szembe kell kerülnie Penda haderejével Bradanfordánál[249] és minden bizonnyal vesztesen került ki a harcból, amelyet követően Kelet-Angliába kellett menekülnie. Penda tízért indította meg hadjáratát, mert Cenwalh eltaszította magától feleségét, aki Penda testvére volt, és újraházasodott.[00] Az igazi változás Wessex történelmében is csak a nagy merciai ellenfél halálával következett be. 658-ban Cenwalh, miután hazatért száműzetéséből, már a britek ellen fordíthatta erejét, amely az ország hatalmi stabilitásának I leállására utal. A csata, amelyet Peonnumnál[251] vívtak meg, egyértelmű wessexi győzelemmel végződött, a walesieket egészen a Parret-folyóig voltak képesek üldözni,[252] amely egész Somerset wessexi kézre kerülését jelentette abban az esetben, ha ezeket a területeket meg is tartották, és a Parret jelen-lelte az új határt, 661-rc azonban újból összetűzésbe került a merciaiakkal, <›s Wulfhere indult meg ellene. A csatára PosentesbyrgnéP került sor, amely lerméletesen merciai győzelemmel végződött. Cenwalh Ashdownig volt kénytelen menekülni,[2-^] de szörnyűbb lehetett számára megélni, hogy Wulfhere a Wight-szigetet a sussexi Aithelwalh birtokába juttatta.

Cenwalh uralkodásának megítélése meglehetősen nehéz. Rengeteg vereséget volt kénytelen elszenvedni, de ez nem önhibájából történt: olyan ellenfelekkel kellett szembekerülnie, akik kora Britanniájának leghatalmasabb urai voltak, s akiket még a kor *bretwaldai* sem voltak képesek megfékezni. Kétségtelen viszont, hogy a kisebb királyságok uralkodói közül ő volt a legnagyobb kaliberű, akit sajnos meghaladtak korának viszonyai.

Cenwalh halálát követően Wessexben alkirályok vették át a hatalmat, és osztották fel egymás között az országot. Bede szerint ez egy tízéves ciklust iilrlt fel, majd Caedwalla fellépése következtében ért véget,[255] Cenwalh halála illán a *Krónika* szerint a trónt felesége, Seaxburg királynő örökölte, aki alig lobb mint egy' éven keresztül uralkodott,[250] majd őt követte 674-ben TEscwine.

I Ynlkodása alatt azonban még neki is szembesülnie kellett Wulfhere erejével, Biedanheafcle-néP[57] csatára került sor, minden bizonnyal merciai győzelemmel. TEscwine 676-ban meghalt, és Centwine követte őt a trónon. (í már ■ /abadabban volt képes politizálni, mint elődei, ugyanis Wulfhere halálával már nem vetült rá a merciai hatalom árnyéka. 682-ben a britek ellen vonult us a tengerig szorította őket,[233] amely Devon elérését jelenthette. A nyuga-1ı1 erjeszkedés Wessex részéről azonban arra utal, hogy még ez időben sem volt képes visszaszerezni a Merciával szemben elvesztett korábbi hódításait , sőt a dorchesteri püspökök sem wessexiek, hanem merciaiak lettek, amely

újabb előretörést feltételez 675 és 685 között a merciai /Ethelred részéről, sőt még az abingdoni apátságnak is ő adományoz területet, amelyek azonban wessexi fennhatóság alatt álltak korábban."[9] Mindazonáltal források nem számolnak be arról, hogy Centwine elismerte volna urának TEthelredet.

685-ben már eltelt a tíz év, Casdwalla megkezdte harcát a trón elnyeréséért. Jogalapját az képezte, hogy ő is Cedric leszármazottjának vallotta magát, habár a dinasztiának ezen ága nem adott egész Wessex területe felett uralkodó személyeket, mivel Chad ágából származott. Enné! viszont kevesebb indokkal is fel lehetett volna lépni a hatalomért folytatott harcban. Területi bázist kellett azonban, hogy teremtsen magának, ennek érdekében betört először Sussexbe, ahol végzett TEthelwalh-lal, csakhogy menekülnie kellett onnan. Kapóra jött számára, hogy a következő évben válságba került Kent, és ezt kihasználva testvérével, Mullal együtt

benyomultak az országba, s a Wight-szigetet is visszaszerezték még a 686. év folyamán.[269] Múl Kent-ben maradt, de nem rendelkezhetett megfelelő haderővel, ugyanis a kenti nép fogságába esett tizenkét emberével együtt, akik a máglyahalált ítélték meg életének befejezéseként. Casdwalla bosszút állt testvéréért, és még az év folyamán újra feldúlta Kentet.[261] A Wight-sziget sorsa is változott, Caedwalla a helyi király, Arwald fiait üldözni kezdte, a hercegek Stonehamnél rejtőztek, a király emberei azonban rájuk találtak és kivégezték őket, de csak miután Cynibert, a helyi pap által megkereszteltettek.[362] Ekkor került sor a sziget lakosságcseréjére is, wessexi telepesek érkeztek ajüt lakosok helyére. Sussexbe is visszatért, és korábbi üldözői, Berthun és Andhun *ealdormanok* közül az előbbit kivégeztette.

Caedwalla uralkodása alatt Wessex jelentős terjeszkedésbe kezdett, mely jelzi számunkra, hogy a királyságban mekkora energia rejtezik, amelyet korábban el kellett fojtani. Az ország területe az uralkodása alatt újból kiterjedt a Wight-szigetre, ahol ezt követően már állandósult, de alkalmilag Sussexre és Kentre is, habár az utóbbiban a népesség ellenállása szembetűnően nagy volt ahhoz, hogy meg lehessen tartani azt hosszú távon. Caedwalla uralma hamar véget ért, elzarándokolt Rómába, ahol Sergius pápa megkeresztelte őt, majd nem sokkal később, 689-ben meghalt.[263]

A trónt Iné örökölte, aki Caedwallához hasonlóan jelentős személyisége lett a wessexi történelemnek. Meghatározó politikai szerepet játszott Dél-Anglia területén, hiszen kapcsolatban állt Kenttel, Sussex-szel, a britekkel cs persze a merciaiakkal is. Történelmi jelentőségét tovább növelte az általa kiadott és máig fennmaradt törvénykönyv, mely fontos forrása a heptarchia-kori társadalomtörténetnek.

Iné 688-ban szerezte meg a trónt, uralkodásának kezdetéről csak kevés információval bírunk. Az első említésre méltó esemény 694-hez köthető, mely évben a kentiek 30.000*pcnce-t* fizettek Ine-nek azért, mert Múlt megé gették.-[64] Még ugyanebben az évben új király is került az ország trónjára, Wihtred, aki korábban Swaefhearddal együtt birtokolta a hatalmat. Ebből ar-

ni lehet következtetni, hogy Swa'fheard a wessexiek által kirendelt kormányzó volt, akit a hatalmas összeg kifizetéséért cserébe Iné hazarendelt, és ezzel Wihtred egyedüli uralkodóvá válhatott. 710-ben már a britekkel szemben harcolt, Geraint, Dumnonia királya állt vele szemben a

harcmezön. Inc oldalán találjuk ugyanakkor Nunnát, a korábbiakban már említett sussexi uralkodót is, ami bizonyítja, hogy Iné fenntartotta a Caedwalla által kiépített hatalmat a szomszédos királyságban, mellyel azonban folyamatosan újabb és újabb problémák merültek fel. A kenti Ealdberht király, miután száműzetésbe kényszerült Iné miatt 722-ben, Surrey és Sussex területén bujdosott. Wessex királya ezt nem engedhette, le kellett számolnia vele, ezért hadjáratot indított Sussexbe 722-ben, majd pedig 725-ben is. Utóbbi hadjárata során már sikerült ellenfelével végeznie. A kenti és sussexi belügyek, mint látha-! ö, továbbra is erős wessexi hatás alatt álltak, a nyugati szász királyokat nem lehetett figyelmen kívül hagyni, ha a hatalmi életben változás történt. Mindez jelzi, hogy a déli területeken Wessex monopolhelyzetben volt, kizárólagos befolyással bírt a szomszédos királyságok felett, ha Mercia nem szakí-lotta meg hatalmának gyakorlásában. Erre azonban még Iné király uralkodá-■ a során is akadt példa. A 715. évben harcra került sor Woddesbeorgnál Iné és Ceolred, merciai király között, amely ütközetnek eredményéről nem számolnak be források. Lehetséges, hogy a győztes Iné volt, mivel a 722. év kapcsán megemlítette az *Angolszász Krónika,* hogy TEthelburg merciai ki-i .ilynő lerombolja Tauntont, amelyet Iné építtetett.[255] Taunton erődjének felépítése viszont csak úgy volt lehetséges, ha Iné a woddesbeorgi csata után be bírt volna hatolni a merciai területekre. Az esemény nem is hagyott más nyomot maga után, csak a 722. évre vonatkozó bejegyzést, ami elég kevés bizonyíték, ha a merciaiakkal szemben elért nyertes csatáról van szó.

Wessex belpolitikai helyzete kevésbé ismeretes Iné király idejéből. 721-bni legyőzött egy trónkövetelőt, Cynewulfot, aki neve alapján a wessexi királyi dinasztia tagja lehetett. Ez kapcsolatba hozható a wessexi öröklési rend-zűrrel. Mint ahogyan Caedwalla és Iné példája mutatja, nem feltétlenül csak *m* egyenesági első leszármazott örökölhette a trónt, hanem valószínűleg bárki, akinek elegendő hatalma volt hozzá és Cedric vérvonalából származóit.

Iné király 726-ban elhagyta Wessexet, és elődjéhez hasonlóan Rómába .'.mindokolt élete hátralévő részére. A királyságot a fiatal zEthelheardra hagyta.[266]

Az ifjú királynak hamar meg kellett méretnie magát a politika színpadán: halálomra kerülésének évében megütközik Oswalddal, aki szintén a Cedric-.linasztia egyik leszármazottjaként fellépő trónkövetelő volt.[26]- Korszakában azonban volt egy másik nagy formátumú uralkodó is, akihez

már nem ért fel El lielheard, ez pedig TEthelbald volt, a merciai uralkodó, akivel szemben < G-ban nem volt képes győzedelmeskedni, és ennek következtében Wessex elvesztette a nyugati országrészben Sumurtunt.[258] Ez jelentős előrenyomulási jelentett délre Mercia részéről, és nagy területi veszteséget Wessexnek

Selwoodtól nyugatra. Habár nem sok esélye volt Merciával szemben, a nyugati szász királyság derekasan ellenállt. TEthelheard utóda, Cuthred 740-ben harcol TEthelbalddal, amely ütközetet a *Krónika* szerint még számos kemény csata követett, melyet a wessexiek vívtak a merciaiakkal szemben.[269] Mindezen erőfeszítések nem hozták meg a kívánt eredményt, Wessex ugyanis merciai alattvalóvá vált: tudomásunk van arról, hogy Cuthred kénytelen /Ethclbald mellett a britek ellen vonulni 743-ban, amely az egyértelmű merciai főkirályi hatalom jegyeit bizonyítja.[2"] Wessexben azonban lappangott még erő, melyet királyai ki is használtak: lázadtak Mercia hatalma ellen, amelynek során ütközetre került sor 750-ben TEthelhun *ealclormanml* szemben, 752-ben pedig /Ethelbalddal szemben. A csata döntő fordulatot hozott Wessex történetében, legalább is így tűnt: Cuthred legyőzte TEthelbald seregét Beorg-fordánál.[a71]A forrásokból úgy látszik, hogy Cuthred ezzel egészen haláláig képes volt lerázni Wessexről a merciai fennhatóságot. A következő évben már önállóan vezet sereget a walesiek ellen. Ezen hódítás eredményeiről nincsenek információink, de ennek ellenére megfelelő erőt mutat Wessex részéről annak tekintetében, hogy képes terjeszkedő háborúkat folytatni, és nem kell tartalékolni erejét a Mercia által folyamatosan éreztetett északi fenyegetésre. Nem sokáig élvezhette ki azonban Cuthred a győzelem után bekövetkező nyugalmat, ugyanis 756-ban eltávozott az élők sorából, és a hatalomban Cynewulf követte.

Cynewulf hatalomra jutása nem volt zökkenőmentes, harcba kellett bocsátkoznia egy Sigeberht nevű trónkövetelővel, aki egyébként Cynewulf egyik rokona volt, és már közvetlenül Cuthred halála után képes volt megszerezni a hatalmat, uralma azonban csak egy esztendeig tartott. Nem tudni, hogy Sigeberht milyen uralkodó lett volna hosszabb távon, Cynewulf viszont megszolgálta hívei bizalmát, és harcias uralkodóvá vált.

Sigeberhtet helytelen tettei miatt taszította le trónjáról,[272] és egyedül Hampshireben maradtak meg a birtokai, addig, amíg onnan is el nem űzte, egészen az Andred erdőig. A hatalom megszilárdítása után számos csatát vívott a britekkel szemben, 779-ben pedig Offával került szembe

Bensingtonnál, ahol viszont alulmaradt a küzdelemben. Úgy tűnik, mindaddig hogy képes volt Offától függetlenül politizálni, és vissza tudta szerezni a területeket, melyeket /Ethclbald korábban elfoglalt: ura volt Berkshire-nek, Wiltshire-nek és Hampshire-nek egyaránt. A bensingtoni csata után viszont elveszítette a várostól északra fekvő területeket. Nem ez volt azonban élete legnagyobb veresége: harmincegy esztendővel Sigeberht halála után annak testvére, Cyneheard készült megbosszulni bátyja halálát. Az ütközetre Mer tonnái került sor, s mindkét fél számára szerencsétlenül végződött: Cynewulf és Cyneheard is holtan maradt a harcmezőn, Wessex trónja pedig megüresedett.[272]

Az új uralkodó Beorhtric lett, akinek viszont vetélytársa is akadt, Iné testvérének, Ingildnek a fia, Egbert személyében. Offa Beorhtricot támogatta, ennek bizonyítéka az, hogy 789-ben hozzáadta feleségül a lányát, Eadburh-t.[274]

Ebből már látszik, hogy Cynewulf halála után a wessexi politika irányítását ()ífa, a merciai *bretwalda* vette kezébe, és irányította azt haláláig. Nem lehet meglepődni azon, hogy az *Angolszász Krónika* nem mond semmit Beorhtric uralkodásának eseményeiről. Az eléggé elfogult mű mindig is elhallgatta a Wessex számára kellemetlen és kínos politikai szituációkat - ez pedig kétségtelenül azoknak az időszaka volt. Wessex Mercia hatalma alá került, s tizenöt esztendőn keresztül nem volt képes önálló politizálást folytatni. Wessex a mélypontra süllyedt, amelyből majd pont a Beorhtric ellen sikertelenül fellépő Egbert mozdítja előre, aki egyben az egységes Angol Királyság egyik előfutára is lesz az egyre zavarosabb, viking hódítástól terhes időszakban. Mindez azonban csak akkor valósulhat meg, amikor már Mercia hatalma összeomlik. Ez a hetedik században kezd kibontakozni, és a nyolcadik századra éri el virágkorát.

Mercia királysága

Az eddig tárgyalt két évszázad eseményeinek tárgyalása során nem lehetett egyik ország kapcsán sem megfeledkezni annak a Merciához kötődő kapcsolatairól. Mercia a 7. század folyamán az egyik legjelentősebb állammá vált az angolszász Angliában. Folyamatos terjeszkedését Penda uralomra kerülése idején kezdte meg, majd folytatta azt Wulfhere királysága idejében is, állandó harcokat vívva kezdetben a Mercia határvidékén élő angol népekkel, majd az északi szomszéddal, Northumbriával, a kisebb királyságokkal, aztán az egyre erősödő Wessex-szel. A Wulfhere halála után bekövetkező zavaros időszak aztán egy rövid

ideig megszünteti a terjeszkedéseket, amelyek azonban újból erőre kaptak zEthelbald és Offa uralkodása alatt, kiterjesztve Mercia határait majdnem az egész, angolszászok lakta vidékre, olyan hatalmat hozván létre, mely már Nagy Károly politikájában is fontos hatalmi tényezőként szerepelt.

A 7. és 8. század tehát mindenképp Mercia dominanciájának időszaka, és a heptarchia korának legmeghatározóbb szakasza.

Mercia történelme igazából Pendával kezdődik meg, aki folyamatosan terjesztette ki a hatalmát a Mercia törzsterületével szomszédos vidékekre, Közép-Angliára, Pecssetanra, Wreocensaetanra, Sherwoodra, a későbbi Not-tiughamshire északi részére, Hwiccére, Magonsastanra. A terjeszkedés itt megállt, de nem maradtak annyiban a háborúk. Penda állandó harcokat foly-látott a fiorthumbriai *bretwaldákkal,* Edwinnel, üswalddal, és Oswy-val, amely háborúkból területi nyeresége Lindsey tartománya lett, amely a későbbiek folytán állandóan vita tárgyát képezi a két ország uralkodói között. Ehhez hasonlóan Hwicce területéhez is a Wessex-szel vívott háborúi folytán jut hozzá. Ezek mellett nem foglalt el területet más államoktól, mindösszesen

hatalmát érzékelteti azokkal szemben. Hogy mindezeknek mi volt a célja, arra a válasz egyszerű: Penda számára létfontosságú volt, hogy ne vehessék körbe újonnan kialakított országát erős szomszédok, egészen addig, amíg meg nem szilárdul a hatalma. Ehhez hozzátartozott, hogy nem bizonyult kegyetlen uralkodónak, a meghódított területek lakói megtarthatták szokásaikat, hagyományaikat, amit az bizonyít, hogy mindezen függetlenségeknek évszázadok múltával is bizonyítékai vannak a helynevekben. Az idegen uralom a nem túlzottan fejlett közigazgatású államokban ezáltal könnyebben el-fogathatóbbá vált. Penda tudta jól, hogy nem ez lenne a helyzet abban az esetben, ha uralmát már kiforrott hatalmú államokkal szemben akarná elismertetni. Ezért nem foglalta el soha Northumbriát, csupán végzett annak uralkodóival: Edwinnel 632-ben, Oswalddal 641-ben. Northumbria ezek után mindig szétesett Deirára és Berniciára, s ez elegendően meggyengítette a királyságot - legalábbis Penda szemében. Ugyanez a helyzet állt fenn Wessex esetében is: a nyugati szász királyság kellően erős volt ahhoz, hogy Penda megelégedjen csupán Hwicce elcsatolásával, és akkor kezdte csak újból a háborút, amikor Cenwalh felbontani tűnik a megállapodást a két ország egymáshoz való viszonyáról, melyet a házasság jelképezett Penda testvérével. Ez volt a helyzet Keiet-Anglia esetében is: Sigbert halála után Annát helyezte a

trónra, majd mikor az befogadta ellenfelét, Cenwalht, háborút indított, és új uralkodót nevezett ki, /Ethelhcrét, aki hűséges maradt Pendához - a szó szoros értelmében véve - mindhalálig. Penda tehát egy olyan államot volt képes létrehozni - és ami talán még ennél is fontosabb, megtartani - amelynek kapcsán teljesen korrekten nevezi őt az *Angolszász Krónika* South-umbria királyának.[275]

Penda halálával Mercia trónjára Peada került, aki Oswy hívének számított, ezért egy lázadás Wulfherét tette meg királlyá, aki inkább volt hű apja politikai irányvonalához, mint testvére, Peada. Az eseményről Bede így számol be:

„És három évvel Penda halála után a merciai vezetők, Immin, Eafa és Eadberht fellázadtak Oswy ellen, és királynak kiáltották ki Wulfherét, Penda fiát, egy ifjút, akit bújtattak; és kiűzték annak a királynak képviselőit, akit nem ismertek el, merészen felépítették szabadságukat és földjeiket. ”[s"6]

A hódítások továbbra is folytatódtak, mind Northumbria, mind pedig a déli államok irányában. Wulfhere a háborúiban még apjánál is agresszívabbnak mutatkozott, már nem elégedett meg az adott állam meggyengítésével, sokkal nagyobb befolyást követelt magának. Helyesen cselekedett, már nem volt szüksége elővigyázatosságra. A Peada elleni lázadás kiváló bizonyságát nyújtotta annak, hogy az új Mercia, melyet Penda teremtett meg, tökéletesen életképes, és nem bomlik fel. Nem tűrte ő sem a szomszédos államok megerősödését, miután Cenwalh sikeres háborút folytatott a britekkel, Wulfhere

azonnal felismerte a benne rejlő veszélyt és cselekedett: Ashdownig üldözte a nyugati szász királyt, és támogatottjának, a sussexi királynak adta át a Wight-szigetet, amely azonban már egyértelmű területi igazgatás volt egy másik ország területén. Továbbá a trónöröklés menetét sem hagyta szabadon bontakozni, hiszen /Escwine hatalomra jutását sem nézte tétlenül, csatára kényszerítette, mellyel elérhette, hogy elismerje hatalmát.[8™]

Jelentéktelenebb államok, így például Essex esetében nem folyamodott a wesscxihez hasonló drasztikus megoldáshoz, a terület egységét nem bontotta meg akkora mértékben, mint a nyugati szász királyságban, csupán London és környéke felett teljesítette ki saját hatalmát.

Sussex királyságában is fenntartotta hatalmát, TEthelwalh király általa vette fel a kereszténységet, és továbbra is hű alattvalónak mutatkozott,

mivel megkaphatta a Wessextől elcsatolt Wight-szigetet. Kelet-Angliában a sussexihez hasonló helyzet alakulhatott ki, Aldwulf minden bizonnyal hűséggel volt Wulfhere iránt.

Nem ez történt viszont Northumbriában. Ott Ecgfrith ellenállást tanúsított Wulfheréve! szemben, és képes volt győzelmet aratni, ezzel mintegy meggátolta a merciaiak északi irányú térnyerését. Egy évvel később, 675-ben Wulfhere meghalt, életében azonban még egy, Pendáénál is nagyobb birodalmat volt képes létrehozni, mely saját alattvalójának tudhatta Kelet-Angliát, Essexet, Sussexet, valamint befolyással bírt Wessexben.

Wulfhere utódai a trónon már nem bizonyultak ennyire harciasnak, és ilyen jó politikusnak: testvére, TEthelred 676-ban ugyan feldúlta Kentet, és harcol Ecgfrith-del szemben is 679-ben, de emellett nem bocsátkozott harcba Caedwallával, aki látványosan megnövelte Wessex hatalmát, csupán annak elődje, Centwine uralkodása alatt történik némi merciai előrenyomulás. /Ethelred politikájában sokkal fontosabb szerepet játszott az egyház, és az adományozások annak részére.[278]

704-ben Wulfhere fia, Cenred következett a trónon, de négy év elteltével < íffával, az essexi királlyal együtt Rómába zarándokolt,[279] ahogyan / Ethelred is kolostorba vonult. Utódja fia, Ceolred lett, aki már harcolt is uralkodása alatt, így például 715-ben csatát vívott Iné királlyal, amelynél fennáll a lehetősége egy wessexi győzelemnek; egy évvel később azonban meghalt. Ezen királyok voltak Penda vérvonalának utolsó tagjai, ezt követően a merciai királyság Penda testvérének, Eowának a dinasztiájára szállt át.*

Eowa unokája TEthelbald volt, aki kora legnagyobb uralkodójának számílott Britanniában. Kortársai egy részéhez hasonlóan ő is száműzetésbe kényszerült pályafutásának első szakaszában. Elűzője Ceolred volt, akinek ezál-lal egy életre szóló barátságot köszönhetett: száműzetése során ugyanis nagyon jó kapcsolatot és barátságot épített ki bújtatójával és egyben rokonával, .i crowlandi apátság alapítójával, a szent életű Guth!ac-kal.[2Sl] Még ezekben az időkben megjósolta TEthelbald számára, hogy egykor nagy[7] hatalomra fog szert tenni, és ez a későbbiekben valóra is vált. Ugyanakkor nem csak Guthlac volt az egyetlen pártfogója, tudomásunk van róla, hogy ekkoriban Guthlac társaságába tartozott egy bizonyos Tatwine és Wilfrid. TEthelbald uralkodása alatt találkozunk egy Tatwine-nel 731-ben, mint Canterbury érsekével, és egy Wilfriddel, mint Worcester püspökével 718-tól. Jő okunk van hát feltételezni, hogy a két fentebb

említett személy támogatója volt TEthelbaldnak bujdosása időszakában.[282]

Guthlac jóslata azonban ebben az időben még nem tűnt túlzottan reálisnak, habár lehet, hogy kevésbé volt az jóslat, annál inkább a jövőbeli terv felvázolása a leendő király számára. Mindenesetre ekkor még komoly ellenfelek álltak fel a déli határ mentén Merciával szemben: az egyik Wihtred volt, Kent királya, a másik pedig a wessexi Iné.

716-ban zEthelbaldnak sikerült megszereznie a trónt, de nem szállhatott még szembe a két uralkodóval. Mint korábban láthattuk, Iné képes volt katonai sikereket is elérni Merciával szemben, egy új uralkodóval pedig még könnyebben elbánhatott volna, Az idő viszont TEthelbaldnak kedvezett: 725-ben meghalt Wihtred, 726-ban pedig Iné Rómába zarándokolt. A szituáció egyértelműen a merciai királynak volt segítségére, és az nem is maradt rest kihasználni az adódó alkalmat: őt éven belül - ahogyan az *Ismere Diploma* megnevezi - ő lett egész Dél-Anglia ura, elismertette hatalmát mind Wes-sexben, mind pedig Kcntben. Iné utóda TEthelhcard lett, aki 733-ban a sumur-tűni csatában elvesztette a Selwoodtól nyugatra eső területeket, amelyek ezáltal Mercia birtokai lettek.[283] Cuthred is kénytelen lett csatákat vívni /Ethel-balddal, amelyekből csak 752-ben került ki először győztesen, és amellyel valószínűleg függetleníteni tudta a merciai befolyás alól az országát,[284] Kent-tel való háborúról nincs tudomásunk, azonban tejes mértékben ura lehetett az országnak, mivel Bede azt állítja az egyházi tisztségek birtoklóinak felsorolásakor, hogy:

„Mindezen tartományok [Kent, Essex, Kelet-Anglia, Wessex, Mercia, Elmet, Hwicce, Lindsey, a Wight-szigct és Sussex] *együtt a többivel, amelyek a Humber-folyótól délre esnek, és azok királyaival együtt bekódoltjai a merciaiak királyának, /.Ethelbaldnak.* ”[283]

Ez egyértelműen körülírhatóvá teszi TEthelbald birodalmának határait. A Humber-folyótól délre minden angolszász királyság az ő alattvalójának számított, és emellett háborút folytatott a walesiek ellen is. Az egyetlen be nem hódolt angol királyság, Northumbria azonban szálka maradt a merciai király szemében. Emiatt nemcsak egyszerűen háborúzott az északi királysággal, mint ahogyan tette azt 737-ben, hanem szövetségre lépett Angus pikt királlyal is,[296] Ugyan Norhtumbriában nem sikerült elismertetnie soha sem a hatalmát, attól függetlenül teljesen korrekt módon nevezték meg őt a korabeli oklevelek *„rex Britanniáé"*-ként, amely megfeleltethető az óangol *bretwalda* szó latin változatának.

Uralkodása végén ugyan fellázadt ellene Cuthred, wessexi király, és sikerült is elnyernie a függetlenséget, de /Ethelbald emiatt már nem szégyenkezhetett sokáig, mivel öt évvel később meghalt.

Alattvalóihoz való viszonyáról nem sok tudomásunk van, valószínű hogy megtarthatták a behódolt királyok a korábbi rangjaikat, és kormányozhattak is belügyekben, de ezen kívül mind a külpolitikai, mind a hadügyi kérdésekben ki kellett kérniük /Ethelbald beleegyezését. Bizonyos, hogy területi rendezéseket is végzett, egyrészt Wessex-szel szemben, másrészt valószínű, hogy ő csatolta el végleg Londont és Middlesexet Essextől.[297]

Belpolitikája is csak az egyházpolitika szemszögéből vizsgálható részletekbe menően. 742-ben, majd 746/747-ben is zsinatot hívott össze Cloves-hoban, amelyeknek célja az angol egyházszervezet reformja volt. A zsinat összehívása már magában is problémákról árulkodik az egyházban, az pedig csak még nagyobb bajról, ha azt nem egy egyházi, hanem egy világi személy hívja össze. A 742-es zsinat célja Canterbury helyzetének megerősítése volt. Az egyház mindennapi helyzetéről azonban csak Bonifác leveleiből értesülünk, melyek Cuthbert canterburyi érseknek és / Ethelbaldnak szólnak. Ugyan /Ethelbaldot nagyra tartotta kegyességéért és adakozásaiért, ennél lényegesen erősebb hangsúlyt fektetett a megrovásra. Megszólta őt az apácákkal folytatott tisztátalan, erkölcstelen viselkedéséért, valamint vádolta azzal, hogy megfosztotta jogaitól és tulajdonaitól a helyi egyházat, templomokat, és azzal is, hogy engedélyezte a szerzetesek elleni erőszakot. Ez utóbbi konkrétan a szerzetesek munkára kényszerítését jelentette a királyi építkezéseken. Emellett Cuthbertet figyelmeztette arra, hogy vessen gátat a nagy kolostorok laikusok kezébe kerülésének, a klérus tagjai által folytatott világias életmódnak, mint például a részegség és a díszes ruhák viseleté."[94]

Bonifác levelei meghallgattatásra találtak, ennek következtében hívták össze a cloveshoi zsinatot. Megtiltották a szerzetesek világiakkal való keveredését, az egyháziak üzleteléseit, a részegséget a kolostorokban. Emellett elrendeltek imákat a királyért és a hercegekért.[289]

Mindezek egyértelmű képet festettek a korabeli egyházról: az egyház-szervezet tagjainak száma nagymértékben volt feltöltve a király és a nemesek által bejuttatott laikusokkal, mivel az egyház az államhatalomnak alárendelt gépezetként működött.

A zsinat határozatait a királyi törvények voltak hívatottak betartatni, amelyek kiadására sor is került, ezekben a király felszabadította minden világi munka végzésének terhe alól a szerzeteseket, egyedül csak a hidak karbantartásánál és az erődök építésénél tett szolgálataikat nem váltotta meg.[290]

/Ethelbald uralkodásának időszaka, amely a leghosszabb az angolszász uralkodók között a maga negyvenegy esztendejével, Mercia hatalmának ki-teljesedését és megerősödését hozta a korábbi három király uralkodása alatti hanyatlás után. Még ilyen hosszú idő ellenére is /Ethelbald nem természetes halált halt: Tamworth mellett, Seckingtonnál merénylet áldozata lett,

melynek végrehajtója egyik testőre volt. A merénylet oka az volt, hogy az egyik apátnő földeket fogadott el a királytól, amiért az korábban megölte annak rokonát a háborúban. Ez arra utal, hogy a király érintett volt személyes viszályokban és zsarolható volt, ami gyorsan aláásta tekintélyét az emberei körében.[291]

yEthelbald halálát az országban polgárháború követte, amelynek két kulcsfigurája Offa és Beornred lett. Beornred kapcsolata a királyi családdal nem világos, Offa, Thingfrith fia viszont Eowa leszármazottja volt és ezáltal rokona a korábbi királynak. 757 folyamán ugyan Offa képes volt száműzetésbe küldeni ellenfelét,[292] azonban nehéz helyzettel szembesült: .rEthelbald halála után a birodalom részekre szakadt, és Mercia fennhatósága alig terjedt ki a határvidéken túlra, a korábbi alkirályok függetlenítették hatalmukat. Kénytelen volt tehát újrakezdeni elődei munkáját.

Offa nem törődött bele a merciai főhatalom bukásába, és újra a birodalom felállításáért kezdett ténykedni. A források nem árulnak el sok konkrétumot Offa uralkodása első szakaszának körülményeiről és katonai tevékenységéről, hatalmát azonban az elszórt adatok alapján először Kentben állíthatta vissza: zEthelbald halála után ugyanis Kentben nem állt helyre a merciai fennhatóság előtt korábban létező egységes központi hatalom, hanem kisebb királyok gyakorolták a hatalmat, együttműködve egymással. A század közepén a királyok Wihtred fiai, TEthelberht, Eadberht és az utóbbinak fia, Eardulf voltak. A *Krónika* szerint TEthclberht 762-ben meghalt, és nincs tudomásunk arról, hogy Eadberht is tovább ténykedett volna, mivel ehhez az évhez köthetően történik meg utoljára a nevének említése, ahogyan fia, Eardulf is ekkor tűnik el végleg a források

látómezejéből. Ezzel úgy látszik, hogy kihalt Oisc és Hcngest, az első angolszász betelepülők dinasztiája. Még ebben az évben olyan királlyal találkozunk, mint Sigered, akinek semmi köze az ősi dinasztiához, de az egyik oklevelét, melyet a rochesteri püspök részére állított ki 762-ben, még Eadberht király ellenjegyezte tanúként. A kicsit későbbi oklevelében viszont már Eanmund király a tanú, amely oklevél szinten a püspöknek adományozott földet. 764-ben ezen birtokadományt megerősítette az érsek, egy bizonyos Hcahberht király, valamint maga Offa. Egy évvel később már feltűnik egy negyedik király is, Egbert, aki szintén földet adományoz a püspöknek. Ezen oklevél viszont már Offa belegyezésével lett kiállítva. Egbert egészen 779-ig megtartotta királyi címét, azonban elkövetett egy súlyos hibát, mégpedig egy adományozás alkalmával nem kérte ki arra vonatkozólag Offa engedélyét, aki ennek következtében visszavonta a birtokadományt. Ez már egyértelmű alárendeltségről árulkodik Kent részéről Mercia irányában, sőt 774-ből már olyan oklevelek is fennmaradtak, amelyek úgy adományoznak birtokot a canterburyi érseknek, hogy nem kérik fel tanúnak ez egyik helyi uralkodót sem.[293] Mindazonáltal ez már túlzottan sok lehetett a kentiek számára, és két évvel később egy csatáról

számol be az *Angolszász Krónika,* melyet a kenti emberek vívtak a merci-aiakkal szemben Otfordnál.[294] Az annalista ennél tovább nem foglalkozott az eseménnyel, és fontosabbnak tartotta tájékoztatni az olvasót arról, hogy Sussex területén csodás viperákat találtak. A csata minden bizonnyal kenti győzelemmel végződhetett, ugyanis ezt követően tíz évig nem találkozunk nyomával annak, hogy Offa valamilyen téren is befolyást gyakorolhatott volna az ország életére, sőt az időszak utolsó éveiben rengeteg energiát széniéit annak, hogy minél jobban csökkenthesse a canterburyi érsek befolyását es hatalmát. 785-ben azonban újból megkezdődött az okleveleken Offa nevének a feltűntetése, amely a merciai uralom újbóli beálltára utal.[2*5]

Sikerült helyreállítania a hatalmát Sussexben is, ahol már a merciai uralom TEthelhald halálát követő összeomlásának idejében sem volt meg a régi királyi tekintély, nem élt TElle dinasztiájának egy tagja sem. Kis területek felett bíráskodó királyok uralták az ország területét, akik közül csak Aldulfot, /Klhwaldot és Osmundot ismerjük név szerint az oklevelekből, melyek mind <)ffa beleegyezésével lettek kiállítva.[29*5] Offa azonban nagy valószínűséggel ekkor még nem bírt egész Sussex felett befolyással, mivel 771-ben még le kellett győznie a Hastings környékén élő emberek

haderejét. Ezek szerint I ehát 771-ig csupán a középső és a nyugati területek felett bírt hatalommal, a Pevensey-től keletre eső országrész felett nem. Ez az időpont más területen is változást hozott, a korábbi sussexi királyok *„rex”* címe *„dux"* címmé válik, amely ettől függetlenül nem jelentette meglévő hatalmuk további csök-kenését, csupán azzal állt összefüggésben, hogy Offa próbálkozott kialakítani egy olyan hatalmi rendszert, amelyben csak a merciai uralkodóknak van előjoga a királyi címre. Sussexben ez a szisztéma 776-ig állt fenn, ugyanis a sussexi uralkodók ezt követően visszatértek a *„rex”* titulus használatához, és a továbbiakban nem igényelték Offa beleegyezését az adományozásokkor.[297] Ezek szerint tehát az otfordi csata után nemcsak Kent veszett el egy évtizedig Mercia számára, hanem Sussex is.

Wessex helyzete is megváltozott Offa hatalomra kerülése után. Cynewulf \ igyan nem volt soha Offa alattvalója, és sikeresen vissza is szerezte az TEthelbald által korábban elcsatolt területek jó részét, sőt kiterjesztette uralmát a Tem-zétől északra is, de nem kerülhette el, hogy szembe ne kelljen néznie a merciai királlyal. 779-ben a bensingtoni csatában alulmaradt Offával szemben, és ezt követően kénytelen volt lemondani a korábbi területi nyereségeiről.[298] Ugyan Cynewulf a csatát követően uralkodása végéig Offától független uralkodó maradhatott, halála után a belső harc és anarchia megosztottságában Wessex lassan, de biztosan Offa uralma alá került. Beorhtric oldalán kapcsolódott be a hatalmi harcba, és segítette elűzni annak riválisát, Egbertet. 789-ben hozzáadta a lányát, amely cselekedetével még szorosabbra vonta a köteléket a két ország között.™ Habár Offa 796-ban meghalt, Beorhtric egészen 802-ig képes volt megőrizni a hatalmát.

A többi, Humbertől dclre fekvő angolszász királyság helyzete is az előbbiekéhez hasonlóan alakult. Hwicce és Kelet-Anglia szintén elvesztette korábbi uralkodó dinasztiáját, s könnyen anarchiába átcsapó állapotba került TEthelbald halála után. Kelet-Anglia 749-ben vesztette el jElfwaldot, a dinasztia utolsó királyát, és ezt követően önjelölt, Offa által is támogatott királyok kerültek a trónra. A század folyamán az utolsó kelet-angliai király, aki elérte azt, hogy neve a kontinensen is fennmaradjon, TEthelberht volt, aki Offával folytatott harcában vértanúvá vált, ugyanis szabadságot próbált kivívni országa számára. Offa 794-ben fejeztette le,[3ü0] a legendák szerint Sutton Walls-nál. Relikviáit Herefordban őrizték, ezzel ez a hely vált kultuszának középpontjává is. Kelet-Anglia déli szomszédja, Essex is merciai uralom alá került Offa nyomására, habár dinasztiája elkerülte a

többi déli állam uralkodói családjainak sorsát. Ténykedésükről nem tudni semmit, még a merciaiak szemszögéből is csak annyi információ áll rendelkezésünkre, hogy Offa újból elcsatolta annak területétől Middlesexet. Lindsey uralkodói dinasztiája sem halt ki, de királyával, Ealdfrith-dal Offa személyes kíséretében találkozunk,[301] amely egyértelművé teszi, hogy Lindsey ismételten merciai tartománnyá vált. Offának tehát sikerült visszaállítania Asthelbald birodalmát, és csupán Northumbria maradt tőle független angolszász királyság.

Offa viszonya az alárendelt, behódolt királyokkal mindig másképp, az adott ország helyzetének megfelelően alakult. Fenntartotta magának a jogot arra, **hogy** ellenőrizhesse és **jóváhagyja** a birtokadományozásokat, de emellett az olyan országok uralkodói, amely országok már korán elvesztették önállóságukat és jelentőségüket, a királyok csupán a címüket tartották meg, mint például Lindsey esetében: ott gyakran előfordult, hogy a király Offa udvarában kezdett szolgálatot vállalni, az ősi modellhez hasonlóan, mint amilyet a *Beowulf* eposzban láthatunk.

Az egyetlen ország, amely nem ismerte el Offa fennhatóságát, az Northumbria volt. Az északi királyság már régen nem volt hatalma csúcsán, területét folytonos polgárháborúk és trónharcok dúlták, ennek ellenére képes volt sikeresen ellenállni a folyamatos merciai próbálkozásoknak. Offa persze nem hagyhatta a két ország viszonyát tisztázatlanul, és kihasználta a Nor-thumbriában uralkodó kaotikus állapotokat. TEthelwald Moll fiát, /Ethelredet ötévnyi uralkodás után egy forradalom elűzte a trónról 779-ben. /Ethelred nem nyugodott bele hatalma elvesztésébe, és minden bizonnyal Offától kérhetett segítségen annak visszanyeréséhez, így lett újra Northumbria királya 790-ben.[302] Jó viszonya Offával végig megfigyelhető uralkodása alatt, dinasztikus házasság kiépítésére is sor került, 792-ben elvette Offa lányát, TElfflaedet feleségül.[303] zEthelrcd első uralkodása telve volt konfliktusokkal és állandó merényletekkel, így elképzelhetetlen lett volna a hatalomra jutása Offa segítsége nélkül, amelyre bizonyítékul szolgál a házasság is.

Offa tehát kiépítette uralmát az összes angolszász lakta területek fölé, még ha Northumbria uralkodója nem is lett alattvalója, csak szövetségese, természetesen nem teljesen egyenrangú félként. A merciai király azonban nem a *bretwaldai* címet használta, hanem teljesen különböző megnevezésekkel élt, amely abból eredeztethető, hogy inkább

akart névadójához hasonlóan az összes angol királya lenni, mintsem hogy egy kierőszakolt pozíciónak a birtokosa legyen, amelynek nincs olyan régi hagyománya, mint az angol királyi címnek. Ugyan uralkodásának első szakaszában csupán a *„rex Merciorum"* címet használta - nem is volt lehetősége másra mire hatalma megnövekedett, és megfeleltethetővé vált a korábbi *bretwaldai* titulusnak, addigra már megjelent a *„rex Anglorum*", a *„rex totius Anglorum pátriáé",* vagy óangolul az *„eálles Englalandes cyning*" címhasználat.[304] Offa tehát inkább szerette volna magát egy egységes Anglia királyaként látni, mintsem olyan úrként, akinek ugyan behódoltak a kisebb országok, de nem létezik nemzeti egység közöttük.

A britekkel való viszony Offa időszakában kevésbé ismeretes, habár ehhez köthető az egyik legnevezetesebb jelenség, amely nevét viseli, ez pedig az Offa's Dyke. A király rendszeres hadjáratokat indított uralkodásának kezdetén, így 760-ban, 778-ban, valamint 784-ben történtek atrocitások a britangol határon. 778 és 784 között megszakadtak a háborúk, ebben az játszhatott szerepet, hogy erre az időszakra esett a kenti lázadás, amely tíz esztendőre megszűntette a merciai király uralmát Kent és Sussex felett. A helyzet azonban elég kényes volt, ha figyelembe vesszük, hogy ekkor még nem tisztázódott a viszony Northumbriával sem. A megoldást a britekkel kötött béke jelentette, amely megengedte a keleti és északi problémák tisztázását. Ez idő alatt nem szűntek meg a ténykedések a brit határon sem, Offa bebiztosította a békét: megépíttette a határsáncot, mely még ma is fennálló emlék, s dicsőíti az uralkodó hatalmát. Az Offa's Dyke tengertől tengerig futva képez határvédelmi rendszert a walesi és merciai határövezetben, a maga 240 kilométeres hosszúságával és 18 méteres átlagszélességével. Habár vannak a sáncon olyan részek, melyek mára már nem maradtak fenn, annak ellenére figyelemre méltó teljesítmény az angolszászok részéről, hogy egy ilyen mérvű alkotást létre tudtak hozni. Az Offa's Dyke azonban nem az egyedüli erődítés a walesi határon, az északi szakaszon van egy másik sánc is, ez pedig a Wat's Dyke, amely a gazdag Chester környéki területeket volt hivatott megvédeni a britek támadásaitól. A régészeti kutatások mostanra már bebizonyították, hogy az Offa's Dyke bizonyos szakaszokon kővel is meg volt erősítve, valamint az építési területet korábban felégették, a munkálatok könnyebb lefolytatása érdekében.[303]

Arra, hogy a sáncrendszert tényleg Offa uralkodása alatt kezdték el építeni, több bizonyíték is van: a walesi *Annales Cambriae* is beszámol egy Offa általi építkezésről, valamint Asser, Alfréd király életrajzírója is

megemlítette a sáncrendszert. A nyelvészeti bizonyítékok is számottevőek lehetnek, a walesi nyelvben például *Clawdd Offa,* az óangolban pedig *Offan dic* néven szerepelt.

Offa karaktere azonban nemcsak az angol egység létrehozása szempontjából volt egyedi, hanem abban is, hogy ő lett az első olyan uralkodó, aki ténylegesen beszervezte az európai vérkeringésbe Angliát, s már nemcsak azon a szinten, amely korábban fennállt és csupán római zarándoklatokat jelentett. Kapcsolatait elsősorban a Frank Birodalommal tartotta fenn, levelezést folytatott Nagy Károllyal.[308] Offa az egyetlen olyan európai uralkodóvá vált, aki a 9. század előestéjén azonos rangú lett méltóságában a frank királlyal. Nagy Károlyt germániai, itáliai és hispániai hódításai Európa legerősebb uralkodójává tették, aki nem torpant meg ezen határoknál, hanem további háborút is kezdett a már meggyengült Avar Kaganátussal is, amelynek seregét 796-ban sikeresen le is győzte. A hadjárat zsákmányából pedig juttatott Offának is egy szablyát.[307] Áz ugyanezen szablya mellett küldött levelében pedig csak két angol királyról beszél, Offáról és /EtheÍredről. Az, hogy Nagy Károly szemében a merciai uralkodó ennyire komoly megbecsülésnek örvendhessen, csak jó okkal volt lehetséges. Szerepet játszhatott az, hogy Offa lényegében Anglia egyedüli ura volt, de ez önmagában nem szolgál rá egy olyan uralkodó, mint Károly megbecsülésére: kapocsnak kellett lennie a két király között. Létezett egy spirituális kapcsolat, amely az egyházhoz való viszonnyal állt összefüggésben: Offa maga is élénk kapcsolatban állt I. Hadrianus (a magyarban gyakran Adorján) pápával, ahogyan Károly is, és ennek a kapocsnak az igazi betetőzése a pápai legátusok angliai látogatása volt 786-ban.[30í]

A legátusok Georgius, ostiai püspök és Theophylact, Todi püspöke voltak. A legátusok kiküldésére azért volt szüksége Hadrianus pápának, mert a római hatalom az angolszász királyságokban jelentősen csökkent, az egyházi elöljárók leginkább saját felettesüktől kértek tanácsot, és csak nagyon ritka esetben fordultak még döntő kérdésekkel is a pápához. Offának érdekében állt fogadni a követeket, ugyanis főhatalmának leggyengébb pontja Jaenberht, a canterburyi érsek megnövekedett és monopolhelyzetű pozíciója volt, aki emellett a kenti ellenállást is támogatta.[3,19] Ahhoz azonban, hogy elérhesse az általa célul kitűzött lichfieldi püspökség érseki rangra emelését, ami 788-ban be is következett - és amellyel megbontotta Canterbury egyeduralmát -, szükségessé vált számára a pápai követek feltételeinek elfogadása. Ez a legátusok által

előterjesztett húsz kánon betartatása volt. Ezekből tíz az egyháziakra vonatkozott, és az egyházzal és hittel volt kapcsolatos, mint például a Szentszék által kiadott kiváltságok betartatása; a másik tíz viszont a világiakra volt kihatással, amelyek között szerepelt az erőszak visszaszorítására vonatkozó, valamint a szegények számára bíráskodást előíró is, de a leglényegesebb mind közül arra vonatkozott, hogy a törvényen kívül született gyermek nem örökölheti a trónt.[31'] Offa mindezeket betartatta, így nyerte el a pápa bizalmát, valamint a lichfieldi érsekség megteremtését.

Nagy Károly szemében ez már elegendő kellett hogy legyen Offa egyen-rangúként való elfogadásához, mivel ezzel Offa is a keresztény hit egyik védelmezőjévé vált. Emellett ügyelt arra is, hogy[7] teljes mértékben magáénak tudhassa a merciai király barátságát. Ezt ugyan egy kissé megnehezítette az a tény, hogy a frank udvarban bujdosott száműzetésben a wessexi trónkövetelő, Egbert.[111] Miután azonban Wessexben megszilárdult Beorhtric helyzete, lassan a két udvar közötti ellentétek is elsimultak: Károly mindenkeppen dinasztikus kapcsolatba kívánt kerülni Offával, ennek érdekében egyik fia számára a merciai király egy lányának kezét akarta megkérni. Offa ezt az ajánlatot elutasította, és csak azzal a feltétellel volt hajlandó elfogadni, ha Károly lánya, Bertha az ő fiához, Ecgfrith-hez megy feleségül. így viszont már Károly számára vált elfogadhatatlanná az ajánlat.[312]

Ennek hátterében az állt, hogy Nagy Károly dinasztiája illegitim módon jutott a frank trónra, és Kis Pippinnek csak a pápa segítségével sikerült elfogadtatnia uralmát, mivel a dinasztia egyáltalán nem volt ősi, és nem rendelkezett olyan képességekkel, amelyek valamiféleképpen megalapozták volna a trónhoz való jogukat.[313] Ezzel ellentétben viszont Ecgfrith dinasztiája ősi volt és Wodenig nyúlt vissza, ami kellő szakralitást biztosított, és emellett előkelőbbnek számított a Karolingnál. Ez esetben tehát Offa illetve Ecgfrith teljesen jogosan nyújthatott volna be igénylést a frank trónra Károly halála esetén, amely igénylés minden bizonnyal a legesélyesebbnek számíthatna.

Károly viszont nem engedhetett meg a maga számára egy ekkora külpolitikai presztízsveszteséget bármiféle ellenlépés nélkül. Ezért aztán elrendelte a kikötőkben az angol áruk bojkottját. A feszült helyzet végül csak Alcuin és Gervold közbenjárásával oldódott meg, évekkel később.[31,1]

Ami a fentebb említett politikai huzavonából a legszembetűnőbb, az a kikötők lezárása. Ezek szerint élénk kapcsolat állt fenn az angolszászok és a frankok között. Eleinte ez a kereskedelem nem volt közvetlen, az összeköttetést a sziget és a kontinens között kereskedelmi szempontból a frízek végezték. A jelentősebb városokban és kikötőkben telepeket hoztak létre, és ott bonyolították le üzleteiket. Erre utal maga Bede is, amikor megemlíti: egy Imma nevű northumbriai *thegn-t* egy fríz kereskedő 679-ben megvásárolta rabszolgaként Londonban.[315] Később azonban Frízia frank fennhatóság alá került, így közvetlenül is lebonyolíthatóvá vált a kereskedelem. 796-ban Offa és Nagy Károly egy kereskedelmi megállapodást kötöttek, amelynek értelmében felelősséget vállalnak a kereskedők védelmére, és engedélyezik számukra, hogy személyesen a király elé járulhassanak problémás ügyekben.[316] Mindez a két királyság közötti virágzó kereskedelem létére utal.

További bizonyíték egy jól szervezett kereskedelem jelenlétére az Offa által egységesített pénzverés. Már korábban is voltak egyéni verésű pénzek az angolszász királyságokban a hetedik századtól, ezek azonban gyakran változtatták értéküket. A korai pénzérmék ezüstből készültek, de később Nor-thumbriában megjelentek a rézérmék, és a rézzel vegyített érmék, a *styea-*

k is. Az angolszász verósil ezüstöket *sceat-mk* nevezik, amelyeken szerepelt a király és a pénzverésért felelős személy neve, de Essexben

például nem ez lett a meghatározó, hanem állandó jelképként egy álló szfinx jelent meg a pénzeken.

Offa pénzügyi reformját követően a *penny-k* súlya állandósult, habár szélesebbek és vékonyabbak lettek a korábbiaknál. Másik különbség az lett, hogy néhány érmén a királyné, Cynethyrth neve szerepelt, de ami még ennél is szembetűnőbb az az, hogy az Offa által veretett érmék egyre inkább kezdtek hasonlítani az arab pénzekhez külsőségükben, amely már jelzi, hogy kereskedelmi kapcsolatok álltak fenn az arab világgal is. A felirat általában az OFFA REX volt, de az érme hátoldalán még mindig szerepelt a pénzverő neve.[31"] Az aranyérmék is elterjedtek ez időben, és a későbbi hagyomány szerint valószínűleg 30 ezüst felelt meg 1 aranynak. Offa pénzrendszerét azonban az tette igazán különlegessé, hogy változatlanul maradt fenn egészen III. Henrik koráig.[318]

A inerciái udvar számára nemcsak a hódítások és a politikai élet volt a legfőbb elfoglaltság, nagy hangsúlyt helyeztek a kultúra kibontakoztatására is, amely Kent és Northumbria után már itt is megjelent, Azonban Offa udvarába egy másik irányból érkezett a hatás, ez pedig a Nagy Károly-i európai kultúra volt. A frank udvarban ebben az időben rendelték el az ősi énekek írásba foglalását, melynek eredménye a *Hildebrandslied* című kötet lett. Ennek hatására megerősödött az érdeklődés az ősök tettei iránt Angliában is. A merciai udvartartás mindazonáltal már korábban is erősen kötődött a hagyományokhoz, amelyek talán maga Offa számára is motiváló tényezők voltak, névadójának tiszteletére való tekintettel. Ez egyébként megfigyelhető a királyi cím birtoklóinak több tagja esetében is: Beowulf nevéből származik, illetve nagyon hasonló hozzá Beornwutf neve, aki az Offa utáni negyedik merciai király volt. Szintén a Beowulf eposzhoz köthető Wiglaf király neve is. Az eposz lejegyzése is Merciához köthető, ott történhetett meg valamely kolostori seriptoriumban a kilencedik század elején.[319]

Az a szokás, hogy az uralkodói ház tagjait legendás hősökről nevezték el, nem élt tovább a kilencedik század elejénél, akkor mintegy vége szakadt, hasonlatosan ahhoz, ahogyan Offa uralma is elérte végpontját 796. július 26-án. A heptarchia korának legnagyobb uralkodóját hatalma csúcsán érte el a halál. Életének utolsó évéig ura volt Merciának, Lindsey-nek, Kelet-Angli-ának, Essexnek, Kentnek, Sussexnek, Wessexnek, és Hwiccének, valamint szövetségesének tudhatta Northumbriát. Halálával vége szakadt a hősök korának az angolszász Angliában.

Offa halálát követően a birodalom trónjára fiára, Ecgfrith került, aki azonban nem sokkal kevesebb, mint öt hónappal clte túl csak apja halálát, így az ország irányítása a dinasztia egy másik lagjára, Cenwulfra szállt. Uralkodása első két évében szembe kellett néznie a Kentben kitört lázadással. Ezt sike-

résén leverte, de jól tükrözi az ezzel kapcsolatosan felmerülő nehézségeket, hogy már nem volt elegendő egy *ealdormant* küldeni a tartománnyá szervezett királyság kormányzására, hanem a király saját testvérét, Cuthredet nevezte ki Kent királyává, a korábbi uralkodót, Eadberht Prynt pedig Merciába hurcolták, ott megvakították és kezeit levágták, így téve őt teljesen alkalmatlanná az uralkodásra.®[20] A helyzet konszolidálódott, de csak 807-ig, amikor a királyság elszakadt Merciától. Wessex felett még ennél is korábban megszűnt a merciai fennhatóság, mivel az Offa által trónra segített és támogatott Beorhtric 802-ben meghalt, s a wessexi trónra a száműzetésből hazaiért Egbert került, akit azonnal meg is tettek királynak, elismervén hatalmát.[321] hittől kezdve indul meg igazán a nyugati szász királyság felemelkedése. Nor-thumbriával is megszakadt a jó viszony, még Offa halálának évében, ugyanis 796. április 18-án zEthelredet, Offa fogadott fiát meggyilkolták egy felkelés résztvevői.[322]

Mindezek mellett azonban Cenwulf még mindig ura maradt Kcntnek, lissexnek, Sussexnek, Kelet-Angliának, Lindsey-nek. Ugyanakkor Wessex birtoklásának hiányában nem nevezhette magát *bretwaldá*nak, de úgy tűnik, erre soha nem is törekedett.

Cenwulfnak nem is igazán volt ereje arra, hogy a *bretwaldai* cím megszerzésére törekedjen, volt elegendő belső probléma is, így például a 803-as clavesho-i zsinat megfosztotta érseki jogától Lichfield főpapját.[323] Már ez előtt voltak Cenwulfnak önálló tervei az angol egyházban Canterbury megtört monopóliumának fenntartására, lévén hogy a kendek törekvései Lichfield hatalmának megdöntésére kezdtek célba érni: Cenwulf 798-ban azt az ajánlatot tette a pápának, hogy két érsekség létesüljön Angliában összesen, az egyik Yorkban, a másik pedig Londonban. Ezt a lehetőséget azonban még a szigeten elvetették, és inkább London helyett a régóta fennálló Canterburyt javasolták. Az egyházszervezeti viták viszont nem szűntek meg még ez után sem.[32,1]816-ban sor került a chelsea-i zsinatra, amelyen a püspököknek jogot adtak az apátok és apátnők kihelyezése feletti rendelkezésre. Ez nyíltan visszatükrözte a királyok egyház feletti hatalmának meggyengülését, mivel az egész rendszer, amit

itt felállítottak, ellentmondott a korábbi normáknak.[325] Wulfred érsek hosszas együttműködés után ezzel az aktussal szembeszegült a királlyal, és a problémák csak a 821-es londoni zsinaton oldódtak meg, ahol Wulfred kénytelenné vált behódolni a királynak.

Cenwulf uralkodása alatt került sor a Wessex-szel kapcsolatos problémák felerősödésére is. A Temzén túl Egbert pillanatok alatt összeroppantot-ta a merciai hatalmat, és csupán a canterburyi érsek volt hajlandó ellenállni a wessexi előretörésnek. Nem volt azonban jó a helyzet a northumbríai határon sem, 801-ben háborút vívtak egymással. A területi veszteségeket Cenwulf a nyugati határon próbálta meg ellensúlyozni a britek rovására, és háborút indított a walesiek ellen. 816-ban betört a Clwydd és Elwy közötti vidékre, 818-ban Dvfcd ellen hadakozott, és 821-ben is tervezett egy akciót, ezt azon-

bán meghiúsította halála."[20] Örököse, Ceolwulf befejezte bátyja tervét, feldúlta Deganwy erődjét, valamint Powys királyságát a maga fennhatósága alá szervezte. Ceolwulf nem tarthatta meg sokáig az uralmat, ugyanis 823-ban egy felkelés letette a hatalmából, és Beornwulfot választották királlyá.[322] Ő viszont már Mercián kívül csak Essexben, Kentben, és Middlesexben ismerték el királynak. 825-ben ütközetre került sor közte és Egbert között Ellendunnál,[328] amelyből Egbert került ki győztesen. Ezt követően a wessexi király felismerte a győzelem által kínálkozó lehetőségeket, és fiát, zEthelwulfot, Elstant, Sherborne püspökét, valamint Hamphshire *ealdormanjá* t, Wulfherdet Kentbe küldte, hogy elűzzék onnan Baldredet, aki a merciai hatalom kiszolgálója volt.[329] Az akció sikerrel járt, a helytartó kénytelen volt visszamenekülni Merciába. Ezt követően megszűnt a merciai uralom Sussexben, Surrey-ben és Essexben is, mely országok azonnal meghódoltak Egbertnek. Kelet-Anglia is wessexi védelembe helyezte magát még ezen évben, de ez nemcsak a gyors sikereknek volt köszönhető, melyeket Egbert elért. Kelet-Ang-lia már korábban is lázadások helyszíne volt, amelyeket megtorolni ment Beornwulf az országba, csakhogy ez számára végzetesnek bizonyult, mert merénylet áldozata lett. Tartva a merciai bosszútól, a kelet-angliaiak jobbnak látták, ha behódolnak Wesscxnek.

Az Offa halálát követő három évtized alatt Mercia hatalma teljes mértékben megszűnt a többi királyság felett, mindösszesen csali Lindsey-t, Hwiccét, Magonsmtant és Közép-Angliát voltak képesek megtartani. Emellett az újonnan trónra került királyok, mint Ludeca, majd az Ót követő

Wiglaf sem voltak eléggé rátermettek, hogy ellenfelévé válhassanak Egbertnek.

A két évszázadon át a legfontosabb angolszász királyság, Mercia ugyanott tartott, mint Penda uralkodásának kezdetén. Még képes volt megtartani a hatalmát a kisebb, szomszédos népek felett, de ennél többre már nem futotta az erejéből. Mercia uralma immár véget ért, hogy aztán egy olyan állam vehesse át a helyét, amely már eléggé erős volt ahhoz, hogy létrehozhasson egy egységes Angliát. Ez az állam Wessex lett, csakhogy egy komoly ellenféllel kellett szembetalálkoznia a vikingek személyében.

AZ ANGOLSZÁSZ ANGLIA NAGY ALFRÉD KORÁBAN

Wessex királysága

Az összeomlott merciai nagyhatalom által teremtett politikai vákuum betöltésére Angliában az egyetlen esélyes állam Wessex lett, A nyugati szász királyság megalakulásától kezdve mindig döntő tényezőként állott a southumbriai területen, amelyre soha, egyik korábbi *bretwalda* sem volt képes olyan mértékben kiterjeszteni a hatalmát, mint más királyságokra. A szívós ellenállás és a folyamatos, csak alkalmilag megtorpanó expanziós folyamaink Wessexet a déli szigetrész egyik legnagyobb területű és legerősebb halalmává tették. Egbert terjesztette csak ki igazán az ország befolyását a környezetében, ezzel alapozta meg magának a *bretwaldai* címet, amelyet előtte csak Ceawlin viselt nyugati szász királyként. A hatalmi űrt betölteni nem volt más, esélyesebb jelölt: Sussex és Essex jelentéktelennek számított már korábban is a főkirályi hatalom szempontjából, Kelet-Anglia és Kent ellenállásra szánta el magát a merciai hatalommal szemben, de ez teljesen felemésztette az erejüket. Northumbriában folyamatosak voltak a politikai válságok, egymást követték a lázadások és merényletek, és mindemellett 793-ban kezdetét vette egy olyan korszak, amely a következő évszázadokra a legnagyobb hatást fejtette ki Angliában - ez volt a lindisfarne-i kolostor viliingek általi feldúlásának dátuma.

A vikingek ebben a szóhasználatban nem a norvégokat jelentik elsősorban, hanem a dánokat, akik a 830-as években[330] kezdik meg állandó portyáidat Európa legkülönbözőbb területein, s amely hódító és fosztogató magalartás eltart két évszázadon keresztül. Ezekkel a hódítókkal kell tehát szembenéznie az angolszász királyságoknak és legfőbbként Wessexnek, amire az angolszász világ hagyományai megmentésének terhe nehezedett,

mint a *bretwaldai* hatalom innentől folyamatos birtokosára. A vizsgálatok központ-

jába tehát ez az állam kerül, és ez az állam lesz az, amely alakítani lesz képes saját sorsát.

Az első viking, ezúttal norvég hajó megjelenése már-már legendás ómenekkel tarkítva lett megörökítve a krónikákban, így például az *Angolszász Krónika* azt állítja a 793-as évre vonatkozólag, hogy:

„Ebben az évben félelmetes előjelek tűntek fel a northumbriaiak földjén, s oly szörnyű rémületbe kergették az embereket: először óriási fényleplek cikáztak a levegőben, majd forgószél jött, és tüzes sárkányok szálltak keresztül az égbolton. A borzasztó jeleket hamarosan nagy éhség követte, és nem sokkal később, június idusa előtt hat nappal [június 9.], *ugyanebben az évben a pogányok szívszaggató támadásai végeztek siralmas pusztítást Isten templomában a Szent szigeten, rablással és mészárlással.* ”[331]

A krónikás leírása talán túlzottan is színes képet fest az első sokkoló erejű találkozásról a vikingekkel, és talán ennek köszönhető, hogy ez a dátum a viking inváziók hagyományos kezdő időpontja, azonban ez nem megfeleltethető a valóságnak. Nem sokkal korábban, 787-ben (789) már megjelennek az első portyázók Dorchestcrben[3]” - akiket a *Krónika* is elsőnek említ meg. Valószínűleg ténylegesen ők lehettek az elsők Britanniában, ugyanis a helyi bíró, Beaduheard semmit nem sejtett kilétükről, kereskedőknek vélte őket. Ennek megfelelően a király elé akarta vezetni a hajósokat, mire azok meggyilkolták. Kérdéses a történet valódisága, hisz elképzelhetjük, hogy miként kellett volna kinéznie a kor kereskedőinek, ha össze lehet téveszteni őket az állig felfegyverzett, fosztogatni készülő vikingekkel.

Másik, a 793-asnál korábbi adat a viking támadásokra Offa király rendeleté 792-ből, amely elrendelte Kentben a védelem megszervezését a pogány kalózok ellen.[333] Ez jelzi számunkra a támadások minőségét: ha már királyi rendelkezés szükséges a támadók ellen, és nem képes a helyi vezetés felvenni a harcot velük szemben, akkor a támadások nemcsak erősek, hanem intenzívek és gyakoriak is voltak. Fontos egyébként, hogy a támadások ezalatt Northumbriában is egyre sűrűbbek lettek: egy évvel a lindisfarne-i dú-lás után már újabb esetről van tudomásunk, amelynek során a King Everth-i kolostort fosztották ki.[33'1] A támadások tehát kevesebb mint egy évtizeddel korábban már létező probléma volt, de

igazán a megemlítésre méltó esetek a kolostorok felprédálásai, melyeket a krónikák írói, a szerzetesek és más egyházfik a kereszténység elleni támadásnak minősítettek, habár azok nem rendelkeztek vallási vonatkozásokkal: ami a kolostorokat és templomokat igazából a támadások célpontjává tette, az a bennük elhelyezett kincsek. A lakosság ugyanis vagyontárgyait a legvédettebb helyekre igyekezett felhalmozni, hogy biztonságban tudhassa, ezek pedig kizárólag csak a kőépítésű létesítmények, a templomok és rendházak lehettek.

794 után azonban az írott források hallgatnak a viking betörésekről egészen a 832. évig. A kevesebb mint három évtizednyi békesség a ciánok támadásaitól - lévén, hogy a dorchesteri incidenst a *Krónika* már a dánoknak tulajdonítja - pont megfelelő alkalmat nyújtott Egbert számára a wessexi hatalom kiépítéséhez.

Az ellenduni ütközetet követően a nyugati szász királyság egy év alatt képessé vált a maga alattvalójává tenni az összes korábbi merciai vazallust, és ezt követően 829-ben bevonult Merciába is, ezzel megszerezve magának a *bretwaldal* hatalmat."'[5] Egbert a Humbertől délre teljes hatalommal bírt, és ami még ennél is fontosabb, ennek kiépítéséhez csak Mercia ellen kellett fegyveres erőt használnia, a többi ország azonnal és önként hódolt be. Még a Mercia elleni hadjárat évében bevonult Northumbriába is, egészen Dóréig előrenyomulva, ahol aztán a csatából győztesen kikerülve felesketi Eanred királyt a hűségére.[336]

Egbert az angolszász országok felett teljes mértékben megszerezte a hatalmat, de ennek előtte is volt ereje hadat viselni, ekkor még a britek ellenében: már 815-ben feldúlta Cornwallt, amely egészen eddig független volt a szászoktól, majd 825-ben ismét harcra került sor a cornwalliakkal, amelynek következtében a brit királyság teljesen elveszteni látszott korábbi függetlenségét, habár ez még nem jelentett totális vereséget.[337]

Egbert uralma viszont csak addig terjedt ki az összes angolszászok lakta királyságra, amíg 830-ban Wiglaf vissza nem szerezte Mercia trónját. Egbert ezt követően sem vonult ki teljesen az ország területéről, mivel még ugyanebben az évben hadjáratot vezetett az észak-walesiek ellen, akik vérontás nélkül az uralma alá adták magukat.[338] Ez viszont csak úgy volt lehetséges, hogy nyitva állt a felvonulási út a wessexi hadsereg számára a merciai területen keresztül, tehát Mercia visszanyerte függetlenségét, de kompromisz-szumos megoldással rendezte helyzetét Wessex-szel.

A három évtizedes békeidőszak azonban a végéhez közeledett, immár magának Egbertnek is szembe kellett néznie a dán csapatokkal. 836-ban csatára került sor Carhamptonnál, ahol 35 hajó legénysége képviselte a dánokat, a szászok számáról nincs tudomásunk.[339] A csata kimeneteléről viszont van: az ütközetből a dánok kerültek ki győztesen. Két évvel később, a dán sikert kihasználva, a cornwalli britek szövetkeztek a portyázókkal, és csatára kényszerítették a nyugati szászokat. Az ütközetre Hengestonbarf[1]-került sor, Cornwallban. A győzelem a wessexieké lett, és a brit-dán sereget szétverték. Ekkor szűnt meg véglegesen a félsziget önállósága, innentől Wcssex részét képezte,[341]

Egy évvel később, 839-ben meghalt Egbert, és a trónon fia, /Ethelwulf követte, aki korábban Kent alkirálya és a keleten behódolt területek ura volt. Aíthelwulf már nem tartotta meg egyedül a hatalmat, hanem apja példáját követve kinevezte Sussex, Surrey, Kent, és Essex élére fiát, TEthelstant.[342]

Érdekes Kelet-Anglia helyzete. Ugyan wessexi uralom alá hajtották fejüket - teljesen önként ennek ellenére TEthclwulf már nem bír felettük ha-

tatommal. Valószínűleg a behődolás csupán Egbertnek szólt, a fiaira már nem terjedt ki a fenségjog. Mivel a pénzleleteken kívül, melyek a királyok neveit adják tudtunkra, semmilyen más forrás nem áll rendelkezésre Kelet-Angliával kapcsolatban, így csak a külpolitikai körülményekből következtethetünk a királyság állapotára. A legutolsó, név szerint írott forrásban említett király /Ethelberht volt, aki Offa megtorlásának lett áldozata; a következő pedig Edmund, akit a dánok öltek meg 869-ben. Az azonban bizonyos, hogy kellő erő lakozott még az országban ahhoz, hogy képes legyen fenntartani a függetlenséget, és ne süllyedjen belpolitikai anarchiába olyan szituációban, amikor éppen csak kivonult területéről egy nála erősebb hatalom. Ez nem tűnhet túlzottan nagy eredménynek önmagában, de ha azt vesszük számításba, hogy Kelet-Anglián kívül mindössze csak a korábbi „nagyhatalmak”, Wessex, Mercia, és Northumbria volt képes a számtalan kisebb királyság és nép közül független maradni, ez mégis igen dicséretes teljesítménynek bizonyul.

Az elkövetkezendő években, uralkodásának kezdetén, zEthelwulf nem jelenik meg a csatákban, habár lenne rá lehetősége: 840-ben a dánokkal vívott ütközetet Wulfheard *ealdorman* Ilamtonnál 33 hajónyi vikinggel szemben, s habár csak keservesen, de győzelmet aratott, és feltételezhetően a csatában szerzett sebeibe még az év folyamán belehalt. '[1]' Ugyanebben

az évben /Ethelhelm *ealdormanra* is megmérettetés várt a Portland szigeten, ahol azonban már a hosszas, és a szászok számára sikeresnek ígérkező küzdelemből végül a dánok kerültek ki győztesen. A következő évben Rumenea-nál[344] kellett a kenti *ealdormanmk,* Ecgbryhtnek csatát vállalnia, de alulmaradt a küzdelemben. A 841-es év további támadásokat is tartogatott Kent, Lindsey és Kelet-Anglia számára is a dánok részéről, amelyek minden esetben súlyos emberáldozatokal követeltek. 842-ben pedig már Londont, Canter-buryt és Rochestert dúlták fel, ami jelzi a dánok katonai potenciálját, és az angolszászok egyre tehetetlenebbé válását. A helyzet központi irányítást követelt: /EtheKvulf már személyesen vett részt a carhamptoni ütközetben 843-ban, de ez még kevésnek bizonyult a győzelemhez.[345] Az igazi sikert csak nagy seregek összevonásával tudták elérni, így történt ez 848-ban, amikor a Parret-folyó torkolatánál vereséget mértek a dánokra Eanwulf somer-setshire-i és Osric dorsetshire-i *ealdormanok,* valamint Ealstan püspök ösz-szevont csapatai.[346] A támadások ennek ellenére is töretlenül folytatódtak, sőt a 850-es évektől kezdve egy jellegzetes aspektus is megjelenik esetükben, ez pedig a téli táborok és szállások létrehozása lett, melynek segítségével megspórolták a hazautazás, majd újbóli visszautazás időtartamát. A táborok létrehozásának azonban volt egy feltétele, hiszen ez csak úgy válhatott lehetségessé, ha a területet, melyen azt létrehozták, már stabilan képesek ellenőrzésük alatt tartani. Ezek a táborhelyek elsőként a Thanet-szigeten, utána pedig Sheppey-nél létesültek.

Az első tábor létrehozása előtt, 851-ben újból támadás érte Wcssexet nyugat felől, Devonshire-ben, amely támadást Ceorl *ealdorman* állította meg

Wicganbeorgnál,[3''7] de csak súlyos veszteségek árán. Ugyanekkor keletről is indult egy viking flotta Kent dúlására, amelyet Sandwic[34S] mellett sikerült megvernie egy' tengeri ütközetben Athelstan királynak és /Elchere *ealdor*-majznak,[349] Az angolszász flotta erejéből azonban többre nem futotta, ugyanis a közelben lévő Thanet-szigetet már nem bírták ellenőrzésük alatt tartani, a dánok még a tél folyamán létrehozták ott a táborukat. Ugyanazon év tavaszán további 350 hajó indult meg a Temze torkolatában a folyón felfelé.[350] üzen útjuk során végigrabolták Canterburyt, Londont, megfutamították Beorht-wulf inerciái király seregét, és betörtek Surrey-be is, ahol zEthelwulf király és fia, zEthelbald seregével kellett csatát állniuk Acleánál "[l] A királyi sereg már kellő erővel bírt, és a *Krónika* szerint akkora vereséget mértek a dánokra, amekkorát még azóta

sem sikerült. A győzelemnek valóban komly jelentősége volt, mivel a következő években nem indult viking hadsereg, és a 353. évben egy angolszász ellentámadásra került sor a Thanet-szigeten, amelyet a kenti *ealdorman,* Elchere, s Surrey *ealdorman*ja, Huda vezetett. Az akció ugyan győzelemmel végződött, de csak hatalmas veszteségek árán, hiszen a két vezető is életét vesztette.[352]

855-ben .Ethelwulf király Rómába zarándokolt egy évre, az uralkodást addig két fiára, Aíthelbaldra és Aíthclberhtre hagyta. Az előbbi lett Wessex, az utóbbi pedig Kent és a többi keleti, behódolt állam királya. Érdemes azonban más szempontból is áttekinteni vEthelwulf uralkodásának időszakát. Habár személye a *Krónika* tűimében kevésbé tűnik lényegesnek, mint Egbert, ténylegesen ez nem igaz. A megváltozott történelmi szituációk megváltozott hozzáállást követeltek meg: a viking inváziók időszakában .-Ethehvulftól már nem lehetett elvárni egy olyan mértékű expanzív politikát, mint Egber-lé volt. Az erőt igazából a birtokok megtartásának szemszögéből kell értékelni, amely ebben az esetben zEthelwulfot pozitív megvilágításba helyezi, mivel területi veszteségei nem voltak jelentősek, és még ellentámadásra is képes volt.

Merciával kapcsolatos politikáját sem lehet Egbertéhez hasonlítani: mikor 829-ben Egbert képes volt behatolni haderejével a királyságba, csak pillanatnyi sikert ért el: 830-ban Wiglaf már visszaszerezte a trónt, és jobban megerősítette országát. Teljesen független uralkodó módjára politizált, követségeket fogadott, és kapcsolatban állt a canterburyi érsekkel. Emellett uralmát ugyanúgy fenntartotta Midd les exben, Londonban és a többi nyugati területen, mint nagy elődei. 840 körül Wiglafot Wigmund váltotta a trónon, majd még ez évben Wigstan jutott hatalomra, Wiglaf fia, akit azonban Beorhtferth gyilkolt meg, Beorhtwulf testvére: így készítette elő bátyjának a trónt.[353] Beorhtwulf király ezt követően 12 esztendeig megtartotta a királyságot. Uralkodása alatt az ország területe még mindig jelentős volt, rendelkezett olyan birtokokkal, melyek korábban wessexi területek voltak, így például az övé volt Pangbourne és Abingdon is. Az előzőt Ceolred püspök adományozta neki 844-ben, az utóbbi számára pedig ő rendelte el a kolostor szabadságjogainak biztosítását, miközben a tartományt, Berkshire-t saját *ealdormanjámk,* /Ethelwulfnak adományozta;[34] Emellett nemcsak idegen területeken jutott földhöz: Worcester püspökétől kisajátított földeket, és az ezért fizetett kárpótlás után még adót is szedett a püspöktől.[355] Mercia királyának pénzre volt szüksége, és ehhez

mindenáron hozzá akart jutni. A törvénytelen tettek ellenére is, minderre jó mentsége volt: a viking betörések, Wiglaf és Beorhtwulf király királysága még minden gond ellenére is, egy erős ország volt, mely kilábalni látszott a válságok időszakából, de ez már nem mondható el Merciáról Burgred korában. 854-ben ugyanis akkora mértékű volt a pusztulás, amelyet az észak-walesiek betörései okoztak, hogy Burgred kénytelen volt wessexi segítséget kérni.[355]

Wessex továbbra is egy erős ország maradt, szemben Merciával, és / Ethelwulf segítséget küldött Burgred részére, mellyel sikeresen leigázták a walesieket. Ehhez persze adott volt a pillanatnyi erőfölény, és ennek következtében a dánok passzivitása. A szívességet azonban viszonoztatta, a lányát elvetette Burgreddel, ezzel tette örökössé a szövetséget.

/Ethelwulf a római zarándoklatból hazatérve 856-ban, elidőzött Kopasz Lajos nyugati frank király udvarában. Ekkor került sor házasságára a nála jóval fiatalabb Judittal,[35’] amely hivatott volt szimbolizálni a viking támadásokkal sújtott két ország szövetségét. Britanniában viszont kellemetlen szituációval volt kénytelen szembesülni: fia, /Eth elhald nem volt hajlandó számára visszaadni a trónt, ebben pedig egy összeesküvés is támogatta, melynek tagja volt Ealstan, sherbone-i püspök és Eanwulf, somertoni *ealdorman.*™ De a polgárháború elkerülése végett Ethelwulf inkább engedett fia akaratának: lemondott a wessexi hatalomról, és Kent királya lett.[353] Két évvel később, mikor meghalt, mindezen részeket / Ethelberht örökölte meg, aki a zarándoklat ideje alatt is uralta. 860-ban azonban elhunyt /Ethelbald, méghozzá fiúörökös nélkül. így a wessexi trón is /Ethelberhtrc szállt, de ő sem töltött túl sok időt a trónon, öt évvel bátyja után szintén eltávozott az élők sorából, méghozzá fiúörökös nélkül. A trónon testvére, /Ethelred követte. Uralkodása már nem esett annyira békés időszakra, mint testvéreié: 865-ben ugyanis, /Ethelberht uralkodásának utolsó előtti évében megjelent Britanniában a Nagy Hadsereg, Ingwar és Halfdan vezetésével, mely ezúttal feltartóztathatatlannak bizonyult.

A dánok először Kentben jelentek meg, és egy új rendszert vezettek be: a kendektől váltságdíjat kértek a békéért cserébe, melyet azok meg is fizetlek: csakhogy a pénz a kifizetés előtt eltűnt, így a vikingek végigfosztották az országot.[36"] 866-ban eljutottak Kelet-Angliába, és Edmund király kénytelenné vált behódolni nekik. Még ebben az évben lovakon haladva elérték Yorkot, amelyet négy hónapig voltak képesek hatalmukban tartani. Nor-thumbriában ebben az időben éppen

polgárháború dúlt, Osberht király mellett fellépett egy trónkövetelő, /Ella, aki a visszafoglalt Yorkban rendezkedett be.[361] 867-ben a vikingek újból támadni kezdték a várost, és annak sorsa azon múlt, hogy a két király képes-e kiegyezni egymással. Ugyan kettejük között béke született, és összefogtak a közös ellenség ellen, de a próbálkozás sikertelennek bizonyult: a romlott állapotú, még római korból származó falak nem tartottak ki sokáig, így az ostrom öldöklésbe fajult, mindkét király elesett, és hatalmas veszteségeket is szenvedtek. A túlélők megadták magukat, majd a dánok Egbertet, egy megalkuvót helyeztek Northumbria trónjára. Ezt követően a sereg Merciába vonult, Nottinghamnél teleltek át. Nagy bajban lehetett a merciai udvar, ugyanis Burgred ismételten wessexi segítséget kért/Ethelredtől és Alfrédtől. Az egyesült merciai-wessexi seregek szembeszálltak Nottinghamnél a dánokkal, de végül a békekötés mellett döntöttek: a mcrciaiak váltságdíjat fizettek a békéért, a kendekhez hasonlóan.[3]® A vikingek 868-ban újra visszatértek Yorkba, és onnan csak egy év múltán indultak meg Kelet-Anglia ellen, hogy megütközzenek Edmund király seregével Hoxne közelében, ahol a király a vikingek fogságában lelte halálát, mégpedig úgy, hogy fogvatartói egy fához kötözték, és addig nyilaz-I ák - elkerülve a létfontosságú szerveket - míg a szerencsétlen sorsú király meg nem halt.[303] Ez a vértanúság tette lehetővé szentté avatását.

870-ben a dán hadsereg Wessexbe vonult, ahol egy felderítő haderő, melyet két *eari*[m] vezetett, szembetalálkozott zEthelwulf, a merciai *ealdorman* seregeivel, aki ekkorra már a wessexieknek szolgált, mivel azok meghagyták hivatalában a berkshire-i terület elfoglalása után is. Az englafeldi[365] csatát az *ealdorman* nyerte meg, és az áldozatok között szerepelt az egyik *earl,* Sidrac is.[366] A fősereg azonban még nem mutatkozott meg, ezzel a nyugati szászoknak maradt elegendő idejük a saját haderejük felvonultatására. Az ütközetbe /Ethelred király és öccse, Alfréd vezették a hadakat, amelyre a földsáncokkal megerősített dán tábornál, Reading mellett várt a megmérettetés. A csata azonban balszerencsésen végződött az angolok számára, és ennek hatására az egész ország megnyílt a dán seregek előtt. Négy nappal később már újra megütköztek Ashdownnál, mivel a szászok végig követték a dánok vonulását nyugat felé, mialatt újraszervezték hadrendjüket. *A Krónika* ez esetben a szokásosnál sokkal részletesebb csataleírással szolgál, amely egyben még a vikingek seregének összetételéről és stratégiájáról is képet ad.[367] A dánok egy magaslaton helyezkedtek el, és embereiket két részre osztották: az egyik csapatot a két király, Halfdan és Bagsecg vezette, a másikat pedig az *earl'ó*k. A

felállásnak megfelelően a dánokat beérő angolszász sereg is két részre oszlott, a királyok ellen /Ethelred, az *earl'ó*k ellen pedig Alfréd vezette a hadat. Az első támadás megkezdése Alfrédre várt, majd pedig /Ethelred folytatta az ütközet megvívását, A csata ezúttal a szászok győzelmével végződött, holtan maradt a harcmezőn Bagsecg király, az idősebb és a fiatalabb Sidrac *earlö*k, valamint Osbern, Frene és Karold *earl,* ami minden bizonnyal súlyos vérveszteséget okozott a vikingeknek, így kénytelenek voltak visszavonulni a readingi táborukig. Csakhogy ez nem volt jelentős vereség a teljes dán haderő számára, mivel két héttel később a baaiigi «ogvéi li'limí viking győzelemmel ért véget, annak ellenére, hogy a szászok ill is a királyi hadsereget sorakoztatták fel.

íizl köveiden továbbra is folytak az összecsapások, két hónappal a basingi ütközet után Mardennél került sor csatára, amelynek során a wessexieknek sikerült megfutamítaniuk a szintén két részre oszlott haderőt, de az ezt követő ünneplés elhamarkodottnak bizonyult, ugyanis a dánok visszatértek, és vereséget mértek az angolszász hadakra. Azonban még a tavasz folyamán, Húsvét után nem sokkal meghalt /Ethelred király, a trónon Alfréd követte.

/Ethelred király uralkodása - cs az azt megelőző évek királyaié - merőben eltér az Egbert-kori kormányzati módszertől. Habár az egész időszak mindössze harminc esztendő, a különbségek jelentősek: Egbert király uralkodása még sokkal inkább volt hasonlatos a „hősi kor", az Offa és az őelőtte trónon lévő angolszász királyokéhoz, mint az aethelredi uralkodáshoz. Az irányítás alfája és ómegája a király volt, illetve az őt körülvevő királyi tanács, a *wotan.* A későbbiekben azonban már sokkal szembetűnőbb a hatalom megosztása: míg korábban minden csatában a király személyesen vett részt kíséretével, addig a „harminc esztendő" alatt egyre több és jelentős ütközetet vívtak meg az *ealdormanők,* amelyekben kivétel nélkül az adott *ealdorman* felügyelete alatt álló terület lakosságának sorozott katonasága adta a hadsereget, mint arra példát látunk a portlandi és carhamptoni ütközetekben. Mindez jelzi számunkra, hogy a korábbi szisztéma jelentős változáson ment keresztül, kétségtelenül frank hatásra. Míg a hősi korban a hadsereget a királyi kíséret tagjai adták, akik a királlyal együtt élték a *Beowulf* eposzból jól ismerhető életüket, addig a 9. század közepére mindez már megszűnt, a király mellett a kíséret mindössze testőrséggé zsugorodott, és a tényleges haderőt a cewí-okből, szabad parasztokból besorozott újoncok adták, akik az *ealdorman* felügyelete alatt álltak. Az *ealdorman* tisztsége területi jelentőségű volt, habár a birtok,

amelyet igazgatott, nem állt saját tulajdonában, a király földje volt. A korábbi, királyi országjárások rendszerével ez csak nehezen volt összeegyeztethető, és emellett egy stabil, földművelő életmódot követelt a társadalom részéről, amely a túlnyomó részben állattenyésztésre szakosodott, germán típusú gazdálkodási mód visszaszorulását jelzi. A földek kimérése azonban már állandósult migrációs keretek közé szorította a népet; megjelentek a stabil területi egységek, melyek élére a király kinevezte *ealdor-man\cil.* Ennek a rendszernek a létrejötte lehetővé tette a sikeres ellenállást a vikingekkel szemben, ugyanis ha a korábbi szisztéma maradt volna meg, a csatákban a király *thegnjei* élén kiállt volna a harcmezőre, és megvívta volna az ütközetet, amelyet ha megnyer, akkor vígan vonulhat vissza csarnokába, ha viszont elveszíti, akkor nagy eséllyel maga is ott hal, és ezzel az ország léte is veszélybe kerül. A szembenállás egyértelmű. Korábban az angolszász királyoknak csupán olyan háborúkat kellett viselniük, amelyek leginkább a társadalom felső rétegeit érintették, és elegendő haderőt szolgáltattak hoz-

zá a kíséret tagjai, a *thegnek.* A viking inváziók hadereje azonban nem ilyen volt, emberek ezreit foglalta magában, szisztematikusan pusztított és égetett fel maga körül mindent. Egy ilyen sereg legyőzése csak nagy területi egység birtokában, és nagy létszámú, megosztott hadsereggel volt lehetséges.

Nagy Alfréd uralkodása

Alfréd királynak még nagyobb problémával kellett szembenéznie uralkodásának legelején, mint elődjének, A 871. év nyarán egy óriási létszámú dán sereg érkezett az *Angolszász Krónika* szerint a readingi táborba."* A megmérettetés nem váratott sokáig magára, Alfréd egy kis csapat élén az egész Nagy Hadsereggel szembenéz Wiltonnál, a csata azonban elkerülhetetlenül vereséggel végződött számára. Ezt követően a *Krónika* hirtelen szűkszavúvá válik, és nem részletezi tovább az eseményeket: csupán azt említi, hogy kilenc nagy csatára került még sor az év folyamán, mind a Temzétől délre, wessexi területen, és ezek egyike sem tartogatott áttörő sikert a nyugati szászok számára, aminek hatására azok kénytelenek lettek megvásárolni a békét.

872-ben tovább folytatódtak a dánok hadműveletei, habár már nem wessexi területeken, hanem Merciában. A célpontjuk elsősorban London volt, ahová a readingi táborból indultak. Minden bizonnyal nem akarták felőrölni a seregük morálját az elhúzódó wessexi háborúkkal, hanem a

könnyebben meghódítható királyságok lettek célpontjaik, mivel 872/873-ban Mercia elhagyásával - a békekötés után - Northumbriában, Yorkban találkozunk a Nagy Hadsereggel. Northumbriában már 867 óta Egbert volt hatalmon, akit azonban egy helyi felkelés eltávolított, a trónra Ricsigét helyezték. Ennek megtorlása volt a dán sereg célja. A következő évben újra indítottak egy hadjáratot a Humber-folyón túlra, amely szintén hasonló célzattal indult meg, de lényegi eredményt csak 876-ban lettek képesek elérni, amikor Halfdan király két részre osztotta Northumbriát,[369] s urává II. Egbert vált, miután Ricsige ezen év folyamán meghalt. A másik terület ura Alfréd barátja, Eadwulf lett Bam-borough környéki birtokaival. Eadwulf *ealdormam* uralma 913-ig állt fenn.

A 873-as hadmozdulat már elsősorban Mercia ellen irányult, a vikingek ugyanis Torksey-ben téli szállásokat hoztak létre, amely jelezte szándékukat a királysággal szemben. Ugyan a béke megvásárlására merciai részről még ez évben is sor került,[370] de mindhiába. Az év végén Reptonba vonultak, mely Mercia központjában volt, onnan elűzték a királyt, Burgredet, aki Rómába menekült 874-ben. A helyét a trónon a dánok által kinevezett II. Ceolwulf, a király egykori *thegnje* vette át.'[71] Ezzel Mercia dán fennhatóság alá került, melynek köszönhetően még terjeszkedni is képes volt, határa ugyanis Ceolwulf uralkodása alatt a Temze középső szakaszáig és Oxford környékéig is kiter-

jedt. A királyság felét ugyanakkor a dán hadsereg 877-ben kisajátította és felosztotta a katonái között, ezzel létrehozva az *Öt Borough Földjének* alapjait.[372]

Burgred elűzésének évében azonban egy fontos eseményre is sor került a britanniai dán hadseregen belül: a korábban egységes haderő ekkor két részre vált szét, és soha többé nem is egyesült. Az egyik sereg, Halfdan király vezetésével, Northumbria irányába vonult 875-ben, és ez a hadmozdulat végzi cl az északi angolszász királyság feldarabolását 876-ra. Viking szállásterületté vált York környéke és a Tyne-folyó vidéke. A másik sereg Cambridge környékére vonult, valószínűleg a dánok nagyobbik részével, Guthrum, Oscytel és Anund vezetésével.[373] Itt egy évet töltöttek el 875-ben, majd az év végén délre, Wareham erődjéhez vonultak, és elkezdték feldúlni a vidéket. Alfréd király a következő évben békét kötött velük, amiben ígéretet tettek az ország elhagyására, de ezt nem tartották be: lovasaik egészen Exeterig vonultak előre, ahol 877/876-ban Alfréd ostrom alá vette őket, majd ezt követően újból békét kötöttek. Ennek az évnek a

folyamán távozott a yorki Halfdan király Írországba, ahol minden bizonnyal a Csontnélküli Ingwar által létrehozott Dublin környéki birtokokat próbálta megtartani, de itt meggyilkolták. Ennek ellenére Halfdan elérte a célját, nemcsak hogy sikerült megtartani az ír sziget feletti fennhatóságot, hanem a vikingek írországi telepei is komoly súllyal kezdenek el szerepelni, innen irányították a York központú northumbriai megszállt területeket.[374]

A dán sereg ezt követően Merciába vonult és ott maradt az év hátralévő részében. Ez az esemény jelentette igazán a királyság megszállását, mintegy megerősítve a 874. évi felosztást. Az ország északi megyéiben, mint Lincolnshire, Derby, vagy' Nottingham, megjelennek a skandináv és dán eredetű településnevek és személynevek, ami egyértelműen a vikingek állandó megtelepedését jelzi.[373] Felvetődik ezzel kapcsolatban a kérdés, hogy ennek létrehozásához mekkora és milyen összetételű dán bevándorlásra volt szükség. A helyzet hasonló lehetett az angolszászok betelepülésének időszakához: a szigetre érkezők nagy száma harcos volt, és nem igazán voltak nők a hajókon, ezért valószínűleg a letelepült dánok a helybéliek asszonyait vették el, azokkal alapítottak családot. Ez a folyamat azonban nemcsak Merdában játszódott le, hanem Northumbriában és Kelet-Angliában is, ahol 880-ban végeztek el a földek felosztását maguk között.[3™]

A létszám megítélése még ennél is körülményesebb: a források ugyanis nem adnak tudtunkra pontos létszámot, csak a hajók számát említik meg, gyakran pedig azok közül is csak azokat, amelyek megsemmisültek, vágy-melyeket az angolok elfoglaltak. Ezek az adatok a következők: 789-ben 5 hajó,[377] 836-ban 35 hajó,[378] 840-ben 33/34 hajó,[37'1] 843-ban 35 hajó,[380] 851-ben 350 hajó.[381] A 851-nél korábbi adatok felsorolása azért szükséges, hogy érzékelhetővé váljon, mekkora óriási létszámot jelent a 350 hajó. A legénység számáról, akik nem csak matrózok, de egyben maguk a harcosok is voltak, csak annyit tudunk, hogy 878-ban, a I levon feldúlására Walesből érkező 23[H] hajó személyzete - akiknek vezére Ingwar és Halfdan meg nem nevezett testvére volt - a partraszállás után Countisbury Hill-nél csatát vívott, és teljes mértékben elvesztette azt, maga a vezér meghalt, s vele együtt 840 embere. Ha az ütközetben mindenki elesett a dánok részéről - ami elég valószínű, ha a vezér is holtan maradt ott akkor az arra enged következtetni, hogy egy hajón átlagosan 36 ember utazhatott.[3*3] Ez az adat megfelel a régészeti bizonytékok, a fennmaradt hajóroncsok méretéből való következtetésnek is, mely szerint egy hajó nem

sokkal szállíthatott több embert 30-nál, ha helyet akartak hagyni a lovaknak, a zsákmánynak és a fogságukba esett rabszolgáknak.[394] Ezek szerint tehát a 851-es flottával legalább 10.000, legfeljebb pedig 12.000 dán érkezett Angliába, és ez még nem a Nagy Hadsereg, amelynek létszámáról nincs konkrét adatunk, pedig az bír döntő fontossággal a települések létrejöttében. Ha viszont arra gondolunk, hogy a 851-es nem számított a legnagyobb seregnek, és emellett a 865-ös az igazi Nagy Hadsereg, amelyet két király is vezet, arra kell következtetni, hogy ennek létszáma jóval meghaladta a 851-esét. Ezekhez viszonyítva a korábbi, ezerezer emberes támadások még jelentéktelenebbek voltak.

A kolóniák létrehozása mellett továbbra is folytatódtak a hadmozdulatok: a Countesbury hill-i csata évében azonban csak ez számított igazi győzelemnek, ahol még a „Raven” nevű dán harci lobogót is képesek voltak megszerezni; mivel a chippenhami csata után a győztes vikingek felprédálták egész Wessexet - az utolsó, tőlük független angolszász államot - és a lakosságot megadásra kényszerítették, egyedül Alfréd nem adta meg magát, és egy kis csapat élén, viszontagságos körülmények között sikerült a selwoodi erdő vadonjába menekülnie, majd onnan tovább. A dán hadsereg valamiért lélegzetvételnyi szünetet engedett Alfrédnek, aki belekezdett az aethelingaigi vár[385] megépíttetésébe, ami ezzel a központjává is vált. A munkálatokban, és a későbbiek folyamán is az erőd ellátásában, a somersetshire-i nép volt segítségére. Innen indult el a nyár folyamán Alfréd toborzó körútra: először Brixtonba ment, ahol csatlakozott hozzá Somersetshire, Wiltshire és Hampshire egy részének lakossága. Innen folytatta útját Iley-be, majd pedig Edingtonba - seregével együtt. Itt már ütközetre került sor a dánokkal, amely a háború szempontjából döntőnek bizonyult: Afred vereséget mért a dánokra, akik kénytelenek voltak visszavonulni chippenhami erődjükbe. A szászok azonban azt osrom alá vették, és sikerült is elfoglalniuk, habár ebben segítségükre volt a védők éhsége, a hideg és a félelem. A megadás elfogadásának feltétele Alfréd részéről az volt, hogy az összes dánnak el kellett hagynia az országot, és Guthrum királynak személyesen az ű közbenjárásával fel kellett vennie a kereszténységet.[386] A keresztelésre - melynek során Guthrum az Aíthelstan nevet kapta - Alléméi került sor, három héttel az ostrom befejezése után. A nyár folyamán a dánok még az erődben maradtak, de az ősz folyamán kivonultak Wessexből Merdába, pontosabban Cirencesterbe, onnan

pedig egy év elteltével Kelet-Angliába. Ezzel a gyakorlatban is Wessex maradt az utolsó független királyság. A helyzet viszont még mindig nem

volt túl jó: egyetlen angolszász ország volt kénytelen szembenézni a három -northumbriai, merciai és kelet-angliai - viking hadsereggel. A telepek létrehozásával ezeken a területeken már nem csupán a hadsereg volt jelen, hanem a letelepedett dánok is, akik egybeolvadtak a helyi angol lakossággal. Ennek következtében Kelet-Anglia és Északkelet-Mercia területén létrejött egy egységes dán állam - amit már a források is Danelaw-ként említenek, holott ez még csak annak elődje Dél-Northumbriában pedig a Yorki Királyság.

A viking seregek nem álltak meg még most sem: habár Guthrum éppen Merciában időzött, egy újonnan jött flotta jelent meg a Temze torkolatában 878-ban, és Fullanhammnál[387] téli tábort hoztak létre. 880-tól kezdve egészen 882-ig nincs tudomásunk számottevő dán katonai akcióról Britanniában, annál inkább a kontinensen: a fulhami haderő 880-ban áthajózott Frankföldre, és először Gentet foglalták el egy évre szálláshelyül, majd 881-től 892-ig folytatták a frankok elleni hadműveleteket. Az újabb britanniai hadmozdulatok először a tengeren kezdődtek meg, amikor Alfréd kihajózva nyílt csatában ütközött meg a dánokkal, két hajót elfoglalt, másik kettő pedig megadta magát.[388]

Alfréd király honvédelmi politikájához szervesen hozzá tartozott az angolszász flotta fejlesztése. Anglia lakói nem kifejezetten számítottak már jelentős tengerjáró népeknek a megtelepülés óta, a tengeri kereskedelem lebonyolítását is javarészt a frízekre bízták. A frízek bukásával azonban az Északi-tengeri vákuumba a dánok és norvégok nyomultak, az angolszászok pedig nem is törekedtek ezek hegemóniájának megtörésére, egészen Alfréd koráig. Ő volt az első uralkodó, aki felismerte - és igazából először szembesült vele hogy a vikingek nagy létszámú haderejét célszerűbb a tengeren megállítani, addig sem okoznak a lakosságnak károkat a szárazföldön. Az első tengeri hadmozdulat a nyugati szász király részéről 875-ben volt, akkor hét hajó ellen vitorlázott ki, már egy katonailag felszereltnek számító naszáddal. A felszereltség kiemelése a *Krónika* bán fontos lehet: már nem halászbárkákat raktak meg katonákkal, hanem ezek minden bizonnyal királyi parancsra legyártott hadihajók voltak.[389] A Nagy Hadsereg kivonulása után Wessexben már zavartalanabbal is megindulhatott a hajók gyártása, és a hadvezetés is egyre komolyabb jelentőséget tulajdonít nekik, mint például 885-ben is.

A szárazföldön 883-ban sor került egy ütközetre Londonnál, amelyben a szászok győzelmet arattak, és ebben segítségükre lehetett a Marinus

pápa által Alfréd részére Krisztus keresztjéből küldött darabka is.[390] A következő és jelentős hadmozdulat 885-ben következett be, amikor a vikingek ostromolni kezdték Rochestert. A város azonban tartotta magát egészen addig, míg Alfréd király meg nem érkezett a felmentésére. Ekkor a dánok felhagy-

tak az ostrommal, és visszavonultak a hajóikra, majd a nyár folyamán kihajóztak a tengerre. így került sor a wessexi-kenti flotta kiküldésére is: Keikből Kelet-Angliába vitorláztak, és Sture mutha-nál[391] szembekerültek tizenhat ellenséges hajóval. Ezek mindegyikét elfoglalták, a „kalózokat” lemészárolták. Amikor azonban vissza akartak volna térni a kikötőbe, egy nagy dán flottával kerültek szembe, amely ellen már nem bírtak győzelmet aratni.[393] A kelet-angliai vizeken zajló egész akciónak az volt a célja, hogy megtorolják az ottani dánok Rochester ostromához nyújtott segítségét. Wessex számára a helyzet így is egyre kellemetlenebb és veszélyesebb volt, mivel a várost ostromló seregtől levált alakulat időközben az ország belső területe felé kezdett el vonulni. A tengeri akció két eredményt hozott: egyrészt biztosította a tengeri utakat egy rövid időre, ami pozitív, másrészt viszont feszült viszonyt alakított ki a kelet-angliai dánokkal.

Alfréd király előre készült az esetlegesen fennálló veszélyre, és ennek érdekében 886-ban nekikezdett London megerősítésének.[393] A város parancsnoka /Ethelred *ealdorman* lett. /Ethelred személye több szempontból is érdekes: egyrészt London korábban, még mielőtt dán fennhatóság alá került volna, merciai területnek számított. Merciában azonban ebben az időben a források szerint a dánok által a trónra helyezett II. Ceolwulf uralkodott 874-től. Uralkodása időszakából csak az első három év dokumentált, aztán eltűnik az írott emlékekből. Hat esztendővel később, 883-ban viszont már egy bizonyos /Ethelred tűnik fel a merciai trónon, aki korábban is jelentős posztot tölthetett be az udvar és az ország életében az oklevelek alapján. Még ebben az évben egy oklevélben azonban úgy adományoz kiváltságot egy apátságnak, hogy megjegyzi, mindezt Alfréd király beleegyezésével cselekedte.[394] /Ethelred tehát Alfréd király alattvalója lett, és később így lett London *ealdorman*ja, valamint Alfréd lányának, /Ethelflaednek a férje. A 886. évben a *Krónika* szerint Alfréd alá rendelte magát minden, még szabad angolszász terület.[393] A merciai király minden kétséget kizáróan behódolt neki; Bamborough *ealdormanjíwzl,* Eadwulffal baráti kapcsolatban állt; Sussex és Kent területe felett még állt a nyugati szász fennhatóság. Ezzel ténylegesen is minden szabad, dánoktól független terület ura Alfréd lett. Magában ennek nem lenne túl nagy

jelentősége, hisz az ellenőrzése alá tartozó területek nagysága nem érte el még az Egbert által uraltat sem. Ami igazán kiemeli, az az, hogy ő nem erővel szerezte meg a főkirályi hatalmat, hanem mind felajánlották számára.[396] Ahhoz azonban, hogy elnyerjen egy ilyen magas fokú bizalmat, fel is kellett mutatnia valamit. Wessex különb lett a többi királyságnál, mégpedig abban, hogy a legsikeresebben harcolt a dánok ellen: a wessexi területen folyt jelentősebb hét csatából 870 és 878 között négyet megnyert! Egyetlen másik angolszász királyság sem volt képes ilyen eredmény felmutatására. A szabadok tehát Alfrédbe helyezték a reményüket 886-ban, és ezzel megtették az egyik legfontosabb lépést az egységes Angol Királyság megalakulásához.

Érdekes módon a 886-os időpontot követően *az Angolszász Krónika* nem számol be ütközetekről a dánokkal egészen 892-ig. A hét éven át tartó béke elsősorban az erőegyensúlyon, és az annak következtében Alfréd és Guthrum által kötött békén nyugodott. Sem Wessex, sem pedig Guthrum királysága nem volt elég erős az egyensúly megbontásához, mely az edingtoni csatát követően állt be. A 878 és 886 közötti hadmozdulatok nem bírtak túlzott jelentőséggel, illetve nem voltak közvetlen kapcsolatban Guthrummal, vagy annak királyságával, a 885-ös incidenstől eltekintve. A békés időszak azonban pont elegendő időt biztosított Alfréd számára új honvédelmi politikájának megvalósításához, melynek eredménye igazán csak a 892 utáni dán támadások tükrében válik szembetűnővé: ugyanis a 892 és 896 között a viking hadmozdulatok többsége teljesen elkerülte Wessexet - a Temze-torkolat, Kent és Mercia területén zajlottak, elérve Walest is.

Az első esemény 892-ben zajlott le, a dán hajók, szám szerint 250,[33]_ a Limne-folyó torkolatához hajózott Kentben. Innen felvitorláztak a folyón egészen a Wealdig, és eközben egy erődöt fel is dúltak, majd Appledore-nál kezdtek bele a bázis megépítésébe. Ezzel egy időben egy másik, 80 hajóból"'[1] álló flotta is elindult a Temzén, Haesten parancsnoksága alatt, mely Miltonnál kezdett erődítési munkálatokba. A 893-as év viszont fordulatot hozott, mivel a northumbriai és a kelet-angliai dánok is megesküdtek Alfrednak a béke megtartására, sőt, a danelawi dánok még hat túszt is küldtek hozzá szavuk hitelének megerősítése végett. Tény, hogy ezen területekről nem érkezett szárazföldön semmilyen támadás Wessex ellen, annál több azonban a tengerről, amely mögött, leginkább a Yorki Királyság állhatott.[339]

A yorki dánok 876 után nem vittek véghez olyan tetteket, amelyek a nyugati szász krónikások számára érdekesek lehettek volna. A királyság történelme alig ismert, csupán a régészeti leletek pénzérméi nyújtanak némi betekintést, habár azok is csak a királyok neveivel képesek szolgálni, illetve a verési hely megnevezésével. Két királyt ismerhettünk meg, Knutot és Siefredet a keresztény Guthfrith 895-ös halálát követő időszakban. Siefred érméit kizárólagosan Yorkban verték, míg Knut érméit York mellett Quentovicban is. Quentovic már a római korban is fontos kikötővárosnak számított, ahogyan az maradt az egész középkor folyamán. Az, hogy a város egyben pénzverdét is felállított, jelzi számunkra a királyság kötődését a tengeri hajózáshoz. Knut király személye viszont kétségeket ébreszthet, mivel a nevéhez kötődik egy tengeri portya 893-ban, tehát Guthfrith uralkodása alatt. A Knut név egy jellegzetes skandináv *cognomen,* a jelentése „csomó". Lehetséges tehát, hogy Knut Guthfrith király gúnyneve volt, és ugyanazt a személyt takarta.[400]

Alfréd király nem volt abban a helyzetben, hogy kihasználhassa a felkínálkozó békét, mivel a miltoni és az appledore-i táborok kiürültek, és lakóik a sziget belseje felé kezdtek menetelni. A király úgy döntött, hogy egy olyan magaslatot keres táborhelyül, amelyről könnyen elérhető akármelyik támadó csoport, és meg lehet akadályozni a két sereg egyesülését. Ebben az esetben került sor első ízben honvédelmi politikájában egy új találmányának megvalósítására. Az ország hadviselésre alkalmas lakosságából képzett seregét két részre osztotta: egyik részük otthon tartózkodott, mialatt másik részük fegyverben volt. Ezzel állandó biztosítást nyert a friss haderő."[1] Az appledore-i sereggel Farnhamnél ütközött meg Edward - Alfréd idősebb fia - és aratott győzelmet. Nem bírt azonban szembeszállni Haesten katonáival, mivel közben a yorki és danelawi dánok egy száz hajóból álló flottával Devon-shire-t és Exetert kezdték támadni és fosztogatni. Alfréd nem hagyhatta, hogy bekerítsék, ezért seregének nagy részével a nyugati országrészbe vonult, de nem bírt csatát kényszeríteni rájuk, mivel azok azonnal visszatértek hajóikra. Előtte sikeresen egyezséget kötött Haestennel, melynek értelmében az ajándékok és két gyermekének megkcresztelése fejében elhagyja Kentet, és Essexbe távozik.'[102] Keleten viszont nem álltak le a hadmozdulatok: a farnhami ütközet után menekülő hadsereg Thorney-nál alakított ki tábort, mivel nem tudott átkelni a Temzén - a meg nem nevezett dán király súlyos sebesülése miatt -, hogy csatlakozhasson Haestenhez. Edward azonban nem hagyhatta annyiban a dánok jelenlétét, és ebben segítőre is talált a inerciái /Ethelred *ealdorman*

személyében, akinek területeit szintén veszélyeztette a nagyszámú viking haderő. A wessexi-mcrciai-londoni összevont hadsereg is kevésnek bizonyult a thorney-i tábor felszámolásához, ezért nem is kezdeményeztek velük csatát. A megoldás diplomáciai úton született meg: ha az angolok hagyják a dánoknak, hogy csatlakozzanak a keleti sereghez, akkor a dánok pusztítás nélkül elvonulnak az angolok területéről.[4'0] Az ilyen sikeresen összeállt dán seregek egy új tábort akartak létrehozni Benfleet-nél, ahol már a miltoni és az appledore-i flotta is jelen volt. Ennek munkálatait azonban a londoni helyőrség, a helyi népfelkelők serege és a királyi haderő megszakította támadásával, mialatt Haesten Merciában hadakozott seregének nagy részével. Haesten feleségét és két gyermekét a zsákmánnyal és az elfoglalt hajókkal együtt Londonba vitték. A hírek hatására Haesten azonnal visszafordult, és a legyőzőitekkel együtt egy újonnan létesített táborban, vShoeburyben szállt meg. A dánok itt jelentős utánpótlást kaptak Yorkból és Danelaw-ból, így újból támadásokat intéztek a Temze folyása mentén, és eljutottak egészen a Severn-folyóig portyáik során. Az angolok ez ellen összevont sereget hoztak létre Aithelred, .Kthelm, cELhelnoth *ealdormanok* csapataiból és a térségben lévő merciai és wessexi erődök helyőrségéből, amelyet még kiegészített a walesiek által küldött alakulat is, A csatát a Severn-folyó felső folyásánál, Buttingtonnál vívták meg, és angol-walesi győzelemmel végződött, habár az ütközet után egy egész nagy csapat dán volt képes visszavonulni Shoeburybe.[404]

A dán vereség minden bizonnyal nem minősült sorsfordítónak, habár változtatott a korábbi stratégián: még a 893-as év folyamán újból indítottak egy hadjáratot nyugatra, amely során a sereg felvonulása már lényegesen északabbra volt az előzőnél, túl a wessexi csapatok hatósugarán. A vikingek elő-

ször Kelet-Angliába vonultak, ahol feltöltötték soraikat, és az ottani csapatokra bízták asszonyaik, gyermekeik és kincseik védelmét, tartván egy, a Shoebury elleni angol támadástól. Az úticél ezúttal Chester volt, amelyet sikerült is elfoglalniuk, mielőtt az angolok elérhették volna. Ennek hatására az angolok drasztikus lépéseket tettek a dánok ellehetetlenítésére: a gabonát felégették, az állatokat és a nem együttműködő embereket lemészárolták a vár környékén. A dánok azonban nem adták fel Chestert, hanem amikor az éhség már felerősödött, betörtek Walesire, és ott jutottak élelemhez. Ilyen portyáik során végigfosztogatták az egész, brit lakosságú területet, ott is töltötték a telet, majd csak 894 nyarán vonultak ki onnan."[105]

Figyelemre méltóak a dánok által választott stratégiai pontok: az összes hadmozdulat kelet-nyugati irányultságú, és két területet vesz célba: az egyik a Temze torkolatának vidéke, a másik pedig Wales. Minden más hadművelet, ami Mercia területén folyt, csupán átvonulás jellegű, az ország nem szolgált direkt célpontként, még annak ellenére sem, hogy Jíthelred *ealdorman* Alfréd alattvalója volt. A hadmozdulatok során tehát a dánok arra törekedtek, hogy olyan helyeket vehessenek birtokba, amelyek uralásával közre tudják fogni Wessexet, és így folyamatos, kétfrontos harcra kényszerülhessék, amelyben további segítségükre szolgálhat a flotta, mely a partok mentén fosztogatva és betörve gyengítette a királyság erejét.

Walest azonban el kellett hagyniuk. A briteknek valószínűleg nem volt elegendő élelmük, köszönhetően az angol hadvezérek szigorú és kegyetlen intézkedésének. Viszont ez is mentette meg őket: a vikingek a nyár folyamán észak felé vonultak Northumbriába, majd onnan Kelet-Angi iába, hogy feltöltsék tartalékaikat, végül a Mersea szigeten lévő alkalmi táborukba tértek vissza. Ügyeltek viszont arra, hogy a nyugati szászok ne nyerjenek nyugalmat: a flotta először Exetert ostromolta meg, majd onnan továbbállt és Sussexben kezdett fosztogatni, előrenyomultak Chichesterig, de itt a helyőrség megfutamította őket, és még hajókat is tudtak zsákmányolni tőlük.™ A mersea-i dánok 895-re kipihenték fáradalmaikat, és újabb támadásba lendültek, ezúttal viszont csak a Temze torkolatánál: felhajóztak a folyón, majd onnan annak északi mellékfolyóján, a Lea-n folytatták útjukat, és hoztak létre a parton egy erődített tábort Londontól 32 kilométernyire. Ennek munkálatait a városlakók és a környék népessége meg akarta zavarni, akciójuk azonban sikertelennek bizonyult, négy *thegn* is holtan maradt a harcmezőn. Az erőd építése túlzottan nagy fenyegetést jelentett a város számára, ezért már maga Alfréd király is a közelben hozott létre egy tábort. A terve az volt, hogy a Lea-folyón ellehetetleníti a hajózást különböző munkálatokkal,[407] mely munkálatok védelmére még két erődöt is épített a folyó partjaira. A dánok számára szembetűnővé vált, hogy nem lesznek képesek lehajózni a folyón, ezért felszámolták táborukat, hátrahagyták hajóikat, és nyugatra vonultak a Sevcrn-folyó felé. Alfréd király a lovassága élén üldözőbe vette őket, míg a londoniak a dánok hajóit magukkal vitték. A dánok a Severn-folyó menti

Bridgnorth-nál hoztak létre új tábort, ekkor már valószínűleg zavartalanul, mivel nincs tudomásunk arról, hogy üldözőik megütköztek volna velük. I"K

A következő évben, 896-ban a bridgnorth-i dán sereg szétoszlott, egy

részük Northumbriába, más részük Kelet-Angliába, megint más részük pedig a kontinensre távozott a táborból, anélkül, hogy jelentős pusztítást végeztek volna a sziget területén. Nem szűntek meg azonban a tengeri támadások a déli partvidék ellen. Alfrédnek most ezek ellen kellett fellépnie: elrendelte egy, az eddigieknél sokkal nagyobb flotta felállítását, melynek hajói már teljes mértékben korszerűek voltak, és kifejezetten a viking hajókkal szembeni harcra lettek kifejlesztve. A hajók tulajdonságait még az *Angolszász Krónika* is részletezően írja le:

„Ekkor Alfréd király parancsot adott hosszú hajók építésére a sajkák ellen, melyek közel kétszer hosszabbak voltak azoknál. Némelyek hatvanevezősek voltak, mások ennél is többel bírtak; gyorsabbak és masszívabbak voltak, ugyanakkor magasabbak is. Nem hasonlítottak sem a fríz, sem a dán hajókra, de a király számára így tűntek a leghasznosabbnak."[40s>]

Az új hajókat hamarosan használatba vették, ugyanis a dánok a Wight-sziget kifosztása után Devonshire-be akartak hajózni, de az angolok új hajóikkal útjukat állták és vereséget mértek rájuk. A flotta új hajói beváltak a vikingek elleni harcban. Ezt követően azonban már nem vívott Alfréd több csatát sem szárazon, sem pedig vízen a dánokkal szemben, ugyanis a kora középkori Európa egyik legnagyobb uralkodója 899. október 26-án elhunyt.

Alfréd király politikája több aspektusában is különös figyelmet igényel: mindenekelőtt talán legszembetűnőbbek honvédelmi reformjai, melyek segítségével sikeresen szembe tudott szállni a kor egyik legrettegettebb hadseregével. A reformnak négy sarkallatos újítása volt: a flotta megépítése és megszervezése; a *select fyrd,* továbbá a lovasság felállítása; valamint - és legfőbbként - a várak építése. Mindezeknek köszönhetően érte el azt a figyelemre méltó eredményt, hogy 892-től 896-ig a harmadik Nagy Hadsereg mindössze csak egyszer volt képes szárazföldön behatolni Wessex területére, és ez a próbálkozása is csúfos kudarcban végződött.

A várak építése talán mind közül a legkorábbi kezdeményezés. Már korán, menekülése alatt belekezdett TEthelingaig várának megépítésébe 878-ban. Az ezt követő években a viking támadások alábbhagylak, így kellő idő állt Alfréd rendelkezésére a várak és erődök megépítésére. Ezek fa, föld és ritkábban kőépítésű erődök voltak, jelentős helyőrségekkel, melyek eredményesen szembe tudtak szállni a vikingek rohamaival. A várakat, *burkokéi* eleinte a római kori utak mentén emelték, általában egy korábbi római város, római tábor, vagy vaskori erődítmény helyén, az elérhető

romok fel-használásával, Ugyanakkor külön erősítést nyertek el az olyan fontos stratégiai pontok, mint például London. Ezen város megerődítéséről maga a

Krónika is beszámol, de szintén a közeli vár(ak) helyőrségének együttműködésére utal csaták alkalmával nem csak London vagy Chichester esetében, de éppen úgy a buttingtoni csata kapcsán is. A *bürkök* rendszerének legfontosabb írott forrása a *Burghal Hidage,* amely felsorolja a várakat, és az azokhoz tartozó területek nagyságát, ugyanis ezek nem csak katonai, de közigazgatási célokat is szolgáltak. Ennek megfelelően egymástól megközelítőleg húsz-húsz mérföldre helyezkedtek el, nyugatról keletre haladva a kővetkező sorrendben: Devonshire-ben Lydford, Pilton, Halwell, Exeter; Dorsetben Bridport, Shaftesbury, Wareham; Somersetben Watchet, Lyng, Axbridge, Langport, Bath; Wiltshire-ben Malmesbury, Wilton, Cricklade, Chisbury; Hampshire-ben Christchurch, Southampton, Winchester; Portchester; Berkshire-ben Wallingford és Sashes; Surreyben Eashing és Southwark; Sussexben Chichester, Burpham, Lewes, Hastings és Eorpeburnan (ez Alfréd halála után lett csak befejezve). A felsoroltak között nem szerepelnek még Oxford, London, Buckingham, Warwick és Worccster, ugyanis ezek közül Oxford és London Alfréd korúban még merciai közigazgatás alá tartoztak, és csak /Ethelred *ealdorman* halála után, 911-ben kerülnek Edward uralma alá; Buckinghamet 911 és 914 között építették meg, és ez lehet a helyzet Worcesterrcl és War-wickkel is.[410]

Külön problémát jelentett a helyőrség biztosítása a *burkok* számára. Ennek megoldása a szabad angolszász parasztok, a *ceorlók* hadkötelezettségének, helyőrségi szolgálatban történő teljesítésének bevezetésében kristályosodott ki. Ehhez a *Burghal Hidage*-bán felmérték a vár körzetében élő népesség számát, azok anyagi helyzetét és birtokaik méretét.
Mindezeknek megfelelően kiszabták, hogy az adott vár méretének megfelelően egy lakos mekkora hosszúságú falszakaszt köteles megvédeni.[411] Ez általánosan 5,5 *yardot,* vagyis 5 métert tett ki. (A *burhö*k további, nem katonai szerepét később elemezzük.)

A másik látványos hadseregfejlesztési programnak, a flotta korszerűsítésének és megnövelésének gondolatával először a 875. év kapcsán találkozunk, amikor Alfréd egy felfegyverzett flottával hajózik ki a dánok ellen. A 885-ös vállalkozás a kelet-angliai partvidék ellen pedig már egy meglehetősen kiépített flotta jelenlétéről árulkodik az angolszászok részéről. Mindezek mellett az angol flotta megerősítésének legfontosabb

momentuma a 896-os rendelkezéshez köthető.[412] Az új, nagy hajók megépítése kiegyenlíti a korábbi, vikingekkel szembeni angol hátrányt a tengeren. Habár ezek a hajók nem voltait hasonlatosak sem a dánokéhoz, sem a frízekéhez, annak ellenére nem teljes mértékben számítottak angolszász munkáknak. A Wight-szigetnél vívott ütközet során a *Krónika* elég érdekes felsorolást nyújt a csata áldozatairól:

„Itt elesett Lucomon, a király elöljárója és Wulfheard, a frízföldi, Ebb, a frízföldi, /Ethelhere, a frízföldi és Aíthelfreth, a király gulyájának őrzője és összesen a frízföldiek és angolok közül hatvanketten, a dánok közül százhúszon. ”m

A flotta elesett kapitányai közül az ötből három fríz volt, és mindamellett a legénység soraiban is frízeket találunk! Mindez azt bizonyítja, hogy a hajókat nagy valószínűséggel vagy Fríziában; vagy pedig Angliában, de ott frízek készítettek. A hajók fríz konstrukció szerint épültek, tehát kézenfekvőbb volt azokat a hozzáértő szakemberekkel együtt csatába küldeni. Mindez egy cseppet sem csorbítja annak erényeit, a flotta egy hosszútávon fennálló, szervezett, állandósított hadi gépezetté lett alakítva, mely védekezni, blokádot vonni, és támadni egyaránt alkalmassá vált.'11'1

A harmadik aspektus a lovasság felállítása volt, amelyre azonban csak kevés írásos bizonyítékunk van, de a kihívás mindenképpen egyértelmű: a dánok már évtizedekkel korábban elkezdik a lovak alkalmazását a gyorsabb csapatmozgatások érdekében, habár nem a csaták forgatagában. Ugyanakkor a 866-os esztendő kapcsán Asser megjegyzi, hogy Kelet-Angliába újabb pogány katonák érkeznek, mégpedig a Duna mellől, és legfőbbként lovas szolgálatra.[415] Elhamarkodottnak tűnhet kijelenteni, hogy ezek honfoglaló őseink előfutárai lehettek a Kárpát-medencében, de elgondolkodtató a feltevés, figyelembe véve, hogy 862-ben a magyarok már Ausztriát dúlták.

Alfréd királynak fel kellett vennie a versenyt a dánok lovasságával, és ennek érdekében meg is hozta a megfelelő lépéseket: 876-ban már Exeterig lóháton követi a király a dánokat,[416] majd pedig 895-ben a Lea-folyói vikingeket is lovasság vette üldözőbe.[417] Mindezek tehát azt bizonyítják, hogy - habár csak kis létszámban - a királyi seregben, annak magjában már lovasokat találunk, annak ellenére, hogy a lovas harcmodor nem volt megszokott az angolszászok számára.

A *fyrd* felállításának megértéséhez előbb szükség van annak tisztázására,

hogy mi is önmagában a *fyrd.* A germán népek általában állattenyésztők voltak, akik folytonosan rákényszerültek bizonyos időszakonként a vándorlásra, amelynek során nem lehetett eltekinteni a harctól. A törzsi struktúrák csak viszonylag kevés embert foglaltak magukban, ennek okán a társadalom minden szabad rétegének férfi tagjai folytonos hadviselési kötelezettséggel rendelkeztek: ez a népfelkelés. Ugyanez a helyzet az angolszászok esetében is: a királyságok állandó háborúi a britekkel, egymással, majd pedig a vikingekkel ezt az ősi intézményt, a *fyrde*t életben tartották, habár nem alkalmazták azt Alfréd koráig, Az általános népfelkeléshez képest a király már egy megreformált *fyrde* t, a válogatott népfelkelést hozta létre. A különbség abban állt, hogy ez utóbbi *fyrd* esetében a szabad parasztok, a *ceorlok* bizonyos pénzösszeg fejében megválthatták katonai szolgálataikat, így megakadályozhatóvá vált a katonák elszökdösése a hadjáratból. Emellett figyelmet szentelt arra, hogy a minőség magasabb színvonalon tartására: már két parasztnak kellett egy harcost felfegyvereznie, nem pedig saját maga számára kellett megvennie az egyre dráguló fegyvereket.[418]

Alfréd király nem csak hadi tevékenysége folytán érdemelte ki a „Nagy" jelzőt. Fontosak voltak belpolitikai reformjai, kulturális eredményei is, ame-

lyek az Offa halála óta egyre nagyobb súllyal felszínre törő problémák megoldására szolgáltak. A változásokat a kor hozta magával: a korábbi, hősi kor társadalmi szisztémái kezdtek felborulni, megszületett a mai értelemben is érvényes állam, mivel korábban - pont az állattenyésztő életmód miatt -nem a terület számított, hanem az alattvalók száma. A földművelésre való áttéréssel azonban a terület vált a lényegesebbé, így kialakultak az államhatárok. Ennek kapcsán egyre szembetűnőbbé vált, hogy a korábbi kis királyságok nem életképesek a nagyok mellett. Offa idejében a *Tribal Hidage* erre már egyértelműen rámutat. A földművelő társadalom is más igényekkel kezd rendelkezni, fontossá válik számára, hogy legyen olyan hely, ahol meg-őröltetheti a gabonáját, ahol eladhatja termékeit, ezen folyamatok pedig egyre inkább túlnőttek a falvakon, s városok létrejöttét igényelték. Ehhez pont illeszkedett Alfréd várépítési programja. A *búr hők,* mint már korábban említettem, nem csak katonai szerepet töltöttek be Alfréd politikájában, hanem egyszerre gazdasági központok is voltak. Ehhez természetesen elengedhetetlennek számított a megfelelő számú népesség biztosítása a várak számára: minden kilencedik *ceorlt* törvényben arra kötelezi, hogy a várba költözzön, és szállást

biztosítson nyolc katona számára, ennek fejében viszont a vár körül földet kapott. Viszont a lakosság megfelelő száma még nem volt elegendő a várossá alakuláshoz a hivatalok nélkül: a pénzverdéket, vámszedő helyeket mind a *bürkökbe* telepítette, emellett ezek számára állított ki különböző piactartási szabadságleveleket, királyi privilégiumokat. Szintén a *burh* vált gazdasági és katonai központ mellett adminisztrációs körzetté is: a környék *ealdormanja* gyakran a várba teszi át székhelyét, és onnan irányítja a vidék életét. Alfréd ezzel újrateremtette a későbbi városok alapjait, a népesség *bürkökbe* centralizálásával pedig a városi polgárság őseit telepítette le.[41]®

Alfréd király munkássága nemcsak politikai tettekben merült ki, hanem jelentős cselekedeteket hajtott végre kulturális területeken is, ami teljesen különleges a korban, kifejezetten pedig akkor, ha a tudományos munkák művelője maga a király. Alfréd egyik ilyen formájú jeles cselekedete az óangol nyelvre történő fordítás támogatása volt. Korábban elképzelhetetlennek tartották, hogy a latin nyelvű műveket lefordíthassák az anyanyelvre, mivel nem látták annak értelmét. Alfréd király azonban mindezen törekvését azzal támasztotta alá, hogy sokkal szélesebb közönség számára válnak érthetőbbé a szövegek, ha azok angolul vannak leírva. A szélesebb közönség viszont nemcsak a kléruson belül értendő - habár kétségtelen, hogy ott is voltak hiányosságok a latin nyelv ismerete terén -, hanem a laikusok között is, hiszen a király támogatta az elképzelést, hogy minden szabad angol ifjú addig járhasson iskolába, amíg legalább anyanyelvének írását meg nem tanulja. Keze nyomán olyan szerzők fordításai jelentek meg angol nyelven, mint Bede *História Ecclesiastica*-]< \, Szent Ágoston *Soliloquks-e,* Boethius *De Conso-latione Philosophiae-)a,* Nagy Szent Gergely pápa *Cura Pastoralis*-a, vagy

()rosius írásai, de emellett jelentősek a saját kezdeményezésű munkák, mint az *Angolszász Krónika,* melynek bizonyos szakaszait maga a király írta meg. Kulturális tevékenységében azonban nem volt magára hagyatva, a kor legnagyobb tudósaival vette magát körbe, mint például későbbi életrajzírójával, a walesi Asserral, a frank Grimbalddal és Plegmunddal, valamint inerciáinkkal, így Werferth, worcesteri püspökkel, Wcrwulffal, zEthelstannal, a kontinentális szászoktól egy János nevű szerzetessel.[420] A tudósainak meglehetősen nagy befolyást engedett, ólt lettek a politikai életben is tanácsadói, és ezzel a királyi tanács, a *vjotan* szerves részei. A külföldi kapcsolatok ennek köszönhetően hatással voltak törvényalkotására is, Alfréd király törvényei már ('í'ősen a római jog hatásait tükrözik, emellett azonban Inc, Offa és zEthelberht király törvényeiből is

tartalmaznak szakaszokat. Lényeges eleme a szegényebb, alsóbb társadalmi rétegek védelme az elnyomás ellen, a vérbosszú I iltása, és a közemberek kötelességeinek szigorítása az úr irányában.[421]

Alfréd király a kor legműveltebb keresztény uralkodójává vált, de ugyanekkor már nem csupán tudományos tevékenysége emelte ki a sziget elzár-kózottságából, hanem aktív diplomáciai kapcsolatai is: élénk levelezésben ;illt a jeruzsálemi pátriárkával, Leó pápa spirituálisán fiává fogadta 853-ban,[4-2] majd pedig állandóvá válik a kapcsolat Rómával, 883-ban, 887-ben, 888-ban és 890-ben is küld pénzösszeget a pápának, 889-ben pedig két levelet juttatott el Rómába.[423] Emellett nem hanyagolta el a frank összeköttetéseket sem, gondoljunk csak a frízek félfogadására.

Mindezen cselekedeteit azonban beárnyékolják a dán inváziók, melyek egy hatalmas előnnyel is jártak: a folyamatos külső támadások összekovácsolták és egységessé tették az angol nemzetet. Megszűntek a királyságok ellentétei egymással, a korábbi ellenségek, Mercia és Wessex példás együttműködést folytatnak, és mindezt a nyugati szászoknak való önkéntes behó-doltság által. Alfréd létrehozta az egységes Angol Királyságot, *Angelcynn*-1, ami ugyan területileg csupán töredéke a későbbi Angliának, de ennek egysége a későbbi korok számára is megkérdőjelezhetetlenné vált. A korábbi *bretwaldá*k álma beteljesült, mégpedig egymás elleni erőszak alkalmazása nélkül.

A 10. SZÁZAD

I. Edward uralkodása

Nagy Alfréd halála után Anglia trónja fiára, Edwardra szállt. Az új király már sokkal kedvezőbb körülményekkel szembesült uralkodása kezdetén, mint atyja: Anglia egysége ugyan ekkor még nem volt egészen kiforrott, és mindössze csak Wessexct, Nyugat-Merciát, Kentet és Susscxet foglalta magában a korábbi királyságok közül. A mai Anglia területének nagyobb részét ugyanis a dánok tartották kezükben: Danelaw határain belül helyezkedett el egész Kelet-Anglia és Essex, valamint ezeken túl az ország területe kiterjedt a Temzéig, amely a déli határt képezte. A határvonal a Temze mentén futott egészen a Lea-folyóig, majd azt követte annak forrásáig, és onnan egyenes vonalban húzódott Bedfordig. Bedfordtól az Ouse-folyőt követve elért egészen a Watling útig. Az ettől a vonaltól keletre és északra eső területek képezték Danelaw területét egészen a Tees-folyóig. A kelet-angliai dán királyság ezen belül is a Welland-folyótól délre

eső területeket foglalta magában, majd attól északra húzódott az Öt Borough Földje, egészen a Humber-folyóig. A Humber-folyótó! északra egészen a Teesig pedig York királysága helyezkedett el.[424]

Danelaw helyzete már jelentősen megváltozott a 10. századra: a dán telepesek kezdtek egybeolvadni az angol lakossággal, egyre inkább a letelepedett életmódot választották, és ami még ennél is fontosabb, kezdtek áttérni a keresztény hitre, amelynek ékes bizonyítéka a kelet-angliai vértanú, Szent Edmund kultuszának gyors terjedése.[41'] A hatalom is kezdett felhagyni a folyamatos háborúkkal az egyre erősebbnek ígérkező angolokkal szemben, és ennek hatására a népesség is inkább áttért a földművelő életmódra, felhagyott elsődleges hivatásaként a katonáskodással, mezőgazdasági tevékenységbe fogott, habár ez nem jelentette a fegyverforgató hagyomány teljes ki-

veszését a közemberek köréből. ' Ami mégis képes volt fenntartani a dánok hadviselő szellemét egy évszázadon keresztül, az a folytonos katonai utánpótlás volt, ami az anyaországból érkezett - mindezek azonban a 9. század végére, 10. század elejére megszűnni látszottak. A kezdeményezést egyértelműen az angolok vették át, akiknek katonai ereje már meghaladta a dánokét, így belekczdtek a dánok által uralt területek visszafoglalásába. Edwardnak ezért volt lényegesen könnyebb helyzete Alfrédnél: míg atyja az ország megmaradásáért kényszerült harcba, addig a fiú már expanzív politikába foghatott.

Az Alfréd király halálát követő években Edward számára sem volt megnyugvás a hadszíntereken, ugyanis szembe kellett szállnia egy trónkövetelővel, mégpedig I. /Ethelrcd király fiával, /Ethelwolddal, aki elég erős támogatói réteggel bírhatott, ugyanis sikeresen elfoglalta ostrommal Wimborne-t és Christchurch-öt. A király természetesen ezt nem hagyhatta annyiban, a zendülés leverésére készült: Wimborne-tól északnyugati irányban alig több mint hat kilométerre, egy vaskori erődítmény helyén, Badburyben megépítette saját táborát. /Ethelwold nem vélte saját erejét elegendőnek az ütközet vállalására, ezért az éjszaka folyamán elvonult a városból, maga mögött hagyta viszont feleségét, akit a király és a püspökök tiltása ellenére vett el, ugyanis a nő korábban apáca volt. A királyi lovasság üldözni kezdte /Ethelwoldot, de nem tudta beérni, valószínűleg azért, mert átlépte Danelaw határát. Ezzel azonban a lázadás még veszélyesebbé vált: jEthelwold ugyanis képes volt maga mögé állítani a northumbriai dánokat, akik királyukká is választották.[427] Nincs ismeretünk ténykedéseiről a 900-

as év időszakából, valószínűleg ekkor gyűjtött erőt a további cselekvéshez. 901-ben már egy flotta élén partra szállt Essexben,[128] 902-ben pedig a kelet-angliai dánokat felbujtva azok feldúlták Angol-Merciát és Wessex északi részét: Merciában Crecca-gealdig[429] vonultak előre, majd ott átkeltek a Temzén, és fosztogatni kezdték Wessexet. Edward király nem / Ethelwold ellen indult, hanem ellentámadást indított Kelet-Angliába, és betört a cambridgeshire-i sánc és a Wusan-folyó[430] között egészen a királyság északi részéig. A hadműveletek leállításával ösz-szehívta az egész hadsereget, hogy egyszerre vonuljanak ki az országból, de a kentiek megtagadták a parancsot, és nem vonultak ki, annak ellenére sem, hogy a király hét követet is küldött hozzájuk. Ennek az volt az oka, hogy a hadsereg kenti alakulatát a dánok állandó támadás alatt tartották, és csatát vívtak velük Hoime-nál.[431] Az Edward által vívott ütközet azonban mészárlásban végződött, holtan maradtak a harcmezőn Sigwulf és Sighelm *ealdor-manok,* Eadwold *thegn* és Cenwulf apát. A dánok oldalán elesett az angolok részéről Ethelwold, a trónkövetelő, valamint Beorhtsige, Beorhtnoth fia, aki a merciai királyi család leszármazottja volt, és talán / Ethelwold támogatásával akart visszatérni ősei trónjára. A dánok közül meghalt Eohric király, valamint két *hold*[432] is, Ysop és Oskytel. Ezzel / Ethelwold felkelése véget ért.[433]

\ r í iiicnvi'ltin'li vis/onl van egy, ezen túlmutató vonatkozása isazan-jiuli./ a'i/, Ilii 1ı*neleiıı eme szakaszára vonatkozóan: az angol hatalom annyira megerősödoU, hogy képessé vált a korábbi nagy ellenséget, a dánokat a saját politikai céljaira felhasználni, sót még uralkodni is képes lett felettük, hiszen éEthelwoldot a yorkiak még királyukká is választották. Persze ezek a dánok már nem a korai hódítások harcosai voltak; hanem azok, akik Alfréd és Guthrum békéjének köszönhetően már több évtizede megismerkedtek az angol kultúrával és szokásokkal, és kezdték magukba fogadni a keresztény hitet is.[434]

A felkelés, de leginkább a következményeinek lezárására csak 906-ban került sor, amikor Edward békét kötött a kelet-angliai és a northumbriai dánokkal is Yttingafordnál.[435] A béke tartalmáról és következményeiről nem áll rendelkezésünkre írásos beszámoló, de jelentős dán engedményekkel járhatott, legalábbis az oklevelek ezt támasztják alá: egyik esetben egy angol katona vásárolt földet a pogányoktól a király parancsára Bedfordshire-ben, a másik esetben pedig Derbyshire-ben történt hasonló esemény. Azonban mindkét terület korábban Danelawhoz tartozott, így valószínűleg jelentős angol befolyás kellett hogy fennálljon a dán területek

felett.[4*]

A politikai helyzet is konszolidálódott Wessexben, habár a seregnek ki kellett hevernie a csatában szerzett veszteségeit, ezért csak 909-ben indultak meg újra a hadmozdulatok, ezúttal Northumbria dánjai ellen. A wessexi-merciai összevont csapatok öt héten keresztül tartózkodtak a királyság területén, és végül elfogadtattak a dánokkal egy békediktátumot.'[37] Ez viszont tűrhetetlen lehetett, mivel egy évvel később, 910-ben a dánok betörtek Merciába, mialatt a király Kentben tartózkodott, és a hajóhad összevonását rendelte el oda még a wessexi partokról is. A dánok úgy vélhették, hogy Edward egy jelentős katonai akcióra készülhet, és katonáit is Kentbe vezényelte a hajókra. Egészen Bristolig jutottak előre, majd onnan visszafordulva átkeltek a Severn-folyón, végigdúlták annak nyugati partjait Bridgnorthig. Ekkor visz-szatértek a keleti partra és Mercia középső régiói felé tartottak. A király azonban már mozgósította csapatait, és vereséget mért a dánokra Tetten-hallnál. A csatában életét vesztette három northumbriai dán király is, Eowils, Ivar és Healfdan, valamint két *earl,* Ohter és Scurf, és hét *hold,* Agmund, Othwulf, Anlaf, Benesing, Thunferth, Osfreth és Guthfreth.[438]

A merciai hadmozdulatoknak volt egy jelentős angol halottja is, a hűséges / Ethelred *ealdorman,* akit ezek után Mercia kormányzásában felesége, Asthelflaed úrnő, Alfréd király lánya követett. Edward ugyan nem szalasztotta el a lehetőséget, hogy Wessexet gyarapítsa, hiszen hozzácsatolta Londont és Oxfordot is a környező területekkel együtt, ennek ellenére viszonylag tág szabadságot és mozgásteret hagyott nővérének.[4™] Mercia Úrnője maximálisan ki is használta ezt: személyesen parancsnokolt a merciai hadsereg felett, és saját elgondolásé hadműveleteket is vezetett. Emellett azonban figyelemmel volt országa biztonságára is: várak építését adta parancsba, cs

ezek közül már 911-ben megépült Slirewsbury és Bridgnorth,[440] 912-ben l'ainworth és Stafford, 913-ban Eddisbury és Warwick, 914-ben Chirbury, Warburton és Runcorn.[4"] Shrewsbury már korábban is jelentős város volt, os ezért volt szükség a megerősítésére; Bridgnorth várának megépítésével pedig lezáratta a Severn átjáróját. Tamworth és Warwick a leicesteri dánok ellen védelmezte az országot, Stafford pedig a Trent-völgyét tartotta ellenőrzése alatt, ott, ahol a Pennine-hegység hegyláncát eléri a folyó. Eddisbury a northumbriai dánokkal szemben jött létre, Chirbury a walesi utat tartotta ellenőrzése alatt, Runcorn pedig a Mersey-

folyó torkolatát védte.

A dán sereg totális megsemmisítése a tettenhalli csatában eddig soha nem kínálkozó lehetőséget nyújtott az angolok számára: a northumbriai dán királyság képtelen volt a déli dán országokat támogatni, így azok könnyen áldozatául estek az angol terjeszkedésnek.'[143] Edward előbb a Temze mentén erősítette meg a határvonalat, és erődöt emeltetett Hertfordnál a Lea-folyó 1 jártján,[443] mely a Bedford és Cambridge környéki dán területek elleni katonai akciók kiindulópontja, és egyben London védbástyája lett. Ezek után a legközelebbi dán terület, Essex elfoglalása indult meg 912-ben. Itt eljutott egészen Blackwaterig, ahol az angol flotta valószínűleg már jelen volt. A maldoni tábortól támadást indított kelet-angliai területre is, és majd tíz kilométerre onnan egy erődöt építtetett Withamnél,[41]" A király jelenléte már ekkor meglehetősen nagy felbuzdulást váltott ki a kelet-angliai angolok körében, ugyanis sokan már ekkor behódoltak neki. Ez alatt a Hertfordi erőd párját megépítették a folyó túlsó partján, amely így tökéletes védelemként szolgált London részére.

Edward nem folytatta a hadműveletet a 913-as év során, az *Angolszász Krónika* mindössze csak a northamptoni és leicesteri dánok összetűzését örökítette meg a merciaiakkal. Hookerton környékén a lovasság nagy mészárlást vitt véghez az angolok körében, majd távozott. Nem sokkal később egy újabb sereg is indult, ezúttal Leighton ellen, ezek akciója viszont elbukott a lakosság ellenállásán, az elfogott katonák fegyvereit és lovait pedig eladták.[443]

A következő év, 914 már ennél mozgalmasabbnak számított: skandináv harcosok Bretagne-ból felhajóztak Walesbe, és a Severn-folyó partján fosztogatásba kezdtek. A merciai helyőrségek Herefordból, Gloucesterből, és a szomszédos *bürkökből* összevonták erejüket, és sikeresen meg tudták állítani a vikingeket, két vezérüket, Ohter meg nem nevezett testvérét és Rhoaldot a csatában meg is ölték, a katonákat elvonulásra szólították fel. Azok kihajóztak a Severn torkolatán, de ekkorra már a wessexi seregek felsorakoztak végig az Avon torkolatától a cornwalli partokig egy esetleges, a visszavonulók által indított támadás kivédésére. Az intézkedés nem volt hiábavaló, a vikingek kétszer próbáltak meg partra szállni, egyszer Watchettől keletre, majd Porlocknál, de egyik sem járt sikerrel. Ezt követően kiszorították őket a partvidékről, és a Bristoli-öböl egy szigetén, Flatholmson voltak kényte-

lenek letáborozni. Innen azonban az élelem hiánya miatt kényszerültek to-

vábbállni, és így jutottak el a nyugat-walesi Pembrokeshire-be, majd onnan továbbhaladva Írországba.[446]

Októberben már áthelyeződött a front az Angol Királyság keleti határvidékére: Edward király a hadsereg élén megjelent Buckinghamben, és az Ouse-folyó mindkét partjára erődöt építtetett. Valószínűleg diplomáciai úton érte el, hogy itt behódoljon neki Thurketil *earl,* a hedfordi dán erők parancsnoka, valamint csatlakoztak hozzá sokan a northamptoni seregből is.[447] 915-ben Edward buckinghami sikerét be is biztosította, elfoglalta Bedfordot, s az Ouse-folyó déli partján, az egykor dán erőddel szemben felépíttetett egy angol várat. Tovább folytatta az erősítéseket Essexben is, megépíttette Maldont, hogy az a tengerről jövő betörésekkel szemben védelmet biztosítson Witham-nek. Még ugyanebben az évben segítségére volt Thurketilnek abban, hogy elhagyhassa embereivel a szigetet, és frank földön telepedjen meg - ezzel is csökkentve a potenciálisan veszélyes dán erők számát Britanniában.[443] A 917. év áprilisában folytatódott a korábban, 915-ben abbamaradt harc a dánokkal: Edward király elfoglalta Towcestert, és meg is erősíttette. Ezzel lényegében előkészítette a támadást a northamptoni dánok ellen. Egy hónappal később pedig felépült egy másik angol erőd is, Wigingamere.[449] A dánok természetesen nem hagyhatták annyiban a túlzott angol előretörést, ezért összevonták seregeiket Northamptonból, Leicesterből és „északról", majd ostrom alá vették Towcester erődjét. A védők derekasan kitartottak, amíg meg nem érkezett az erősítés. Ezt követően a dánok elvonultak a vár falai alól, majd kiürítették huntingdoni erődjüket, és új erősséget építettek Temps-fordnál, nem messzire Bedfordtól északra, ami korábban angol területnek számított. Bedfordot is el akarták foglalni, csakhogy az ostrom kedvezőtlenül alakult, és kénytelenek voltak visszavonulni, súlyos veszteségek árán. Nem sokkal később egy másik sereg megtámadta Wigingamere-t is, de ez sem járt sikerrel.'**

Még ugyanebben az évben Aithelflsed úrnő elfoglalta az északi határon Derbyt, valószínűleg csak kemény ostrom után, ugyanis négy, az úrnő számára kedves *thegn* veszett oda annak során.[451] Az áldozat azonban megérte, ugyanis a vár környéke is a királyság területéhez került. Mindez viszont nem az egyetlen katonai művelet volt, amelyet TEthelflaed úrnő vezetett: 916-ban a walesiek meggyilkolták a merciai Egbert apátot, és ezért bosszú-hadjárat indult a Brychciniog Királyság ellen. A csatára a Llangors-tó mellett került sor, és merciai győzelemmel végződött, a király felesége pedig fogolyként a merciai udvarba került. TEthclfked derbyi

győzelmének nemcsak a pozíció megerősítésében volt szerepe az északi határon, hanem döntőnek bizonyult a keleti frontvonalon is: jelentős dán erőket kötött le, és kivonta őket az ott folyó háborúból.[482] A döntő fordulat azonban csak az év nyarán következett be, amikor Edward király Összevonta haderejét, és ostrom alá vette az új erődöt, Tempsfordot. A viadal elkeseredetten folyt mindkét fél ré-

szérűi, de végül a dánok maradtak alul a küzdelemben: meghalt a kelet-angliai dán király, valamint Mann és Toglos *earlö*k. A trónon a királyt sokáig nem követte senki, és ez anarchiába süllyesztette a királyságot.' :

Edward rögtön kihasználta az adódó alkalmat, összehívta a seregeket Surreyből, Kentből és Essexből, majd ostrom alá vette Colchestert. A várat bevették, és annak védőit mind lemészárolták. A dánok kénytelenek voltak ráébredni, hogy az utolsó alkalmuk kínálkozik arra, hogy felvehessék a harcot az angolokkal, ezért mozgósították az összes katonájukat az országban. A hajósokkal is feltöltött dán sereg Maidon ostromához kezdett hozzá, de a helyőrség kitartott a felmentősereg megérkezéséig, így a támadókat elvonulásra kényszerítették, és menekülésük közben hatalmas vereséget mértek rájuk. Még az ősz folyamán Edward király Passenhamhez vonult és tábort állított, míg a katonák Towcester erődjének falait kővel megerősítették. Az angol haderő felvonulása azonban a dánok egy részét, akik Northamptonnál teljesítettek szolgálatot, a békés megegyezés irányába terelte, ezért Thurferth *earl* vezetésével megadták magukat a királynak. Edward nem elégedett meg az itt elért eredményekkel, kihasználta, hogy a kelet-angliai dán állam már szinte teljesen elgyengült, ezért Huntingdon várát is elfoglalta, majd falait megerősíttette. A királyt nem vakították el gyors sikerei, ezért ügyelt arra, hogy még a november folyamán elfoglalja, majd azt követően megerősítse Essexben Colchestert, ami ezentúl Essex határának védemére szolgált. Ezt követően már megkérdőjelezhetetlenné vált az angolok fölénye a térségben, melyet tovább erősített, hogy a helybéli angol lakosság, felbátorodva a király sikerein, hűséget esküdött Edwardnak. A kelet-angliai dánoknak nem maradt túl sok esélye a küzdelemre, mivel egyetlen utánpótlási bázisuk maradt, Cambridge. Ezért békét kötöttek a királlyal, és megesküdtek, hogy azt meg nem szegik. Az év sikereinek megkoronázásaként pedig a cambridge-i dánok is önszántukból behódoltak Edwardnak.[454]

917-re az angolok képesek voltak előrenyomulni egészen a Wash-öböl

partjaiig, s onnan kiindulva elérték az Öt Borough Földjének határát, amelyből Derby és vidéke már angol kézen volt, és nem sokkal később, 918 elején Leicester is behódolt /Ethelflaednek. Az úrnő számára alkalom nyílt az ellentétek békés megoldására: a yorki dánok felajánlották hűségüket Mercia Úrnőjének. Ennek feltétele az angol támogatás lett volna a norvég vikingek ellen, akik eközben Írországban hoztak létre telepeket, és onnan intéztek támadásokat a northumbriaí dánok ellen a nyugati partokon. A terv azonban nem várt akadályba ütközött: 918. június 12-én Tamworthben meghalt Aithelflíed úrnő. Ezzel megszűnt a lehetőség a békés együttműködésre, a dánok nem tettek hasonló ajánlatot Edward számára.[455] A háború folytatódott: még januárban a király seregei elfoglalták Stamfordot, és ezzel megnyílt az út az angolok számára Nottingham és Lincoln felé. Itt szakadtak meg a hadmozdulatok TEthelfked halálának hírére. Edwardnak Merciába kellett mennie, hogy[7] biztosíthassa a hatalmát a területen: az aggodalom ezúttal nem volt felesle-

ges, mivel az urak egyöntetűen beleegyeztek, hogy Edward örökölje mega hatalmat, de csak azután, hogy a király Tamworth városába vonult.[450] Egyetlen kikötésük maradt csupán, mégpedig hogy a névleges uralkodó Merciában /Ethelilmd lánya, /Elfwynn legyen.[1] ' Mindezen állapot 919-ig állt fenn, amikor is Edward erőszakkal Wessexbe hurcoltatta ^Elfwynnt, ezzel véglegesen megszüntetve a látszólagos merciai különállást.

Edward merciai hatalommegszilárdítási kísérlete azonban eredményeket hozott Walesben: a walesiek már korábban is barátsággal viseltettek Edward és a wessexiek iránt, mióta 914-ben a fosztogató vikingek által elrabolt Llandaff püspököt kiszabadította. A 916. évi benyomulás csak Brycheiniogot[456] érintette, de ettől függetlenül Merciával már ellenséges volt a viszony korábban is: Alfréd uralkodása alatt több walesi herceg is a király védelmébe vetette magát zEthelred *ealdorman* támadásaival szemben, és ez nem szűnt meg sem Alfréd halálával, sem pedig .Ethelflaed uralkodása alatt. Amikor Edward bevonult Tamworthbe, három észak-walesi király, Howel, Cledauc és Ieothwel azonnal behódolt neki, ami arra enged következtetni, hogy hasonlóan elődeikhez, ők is így próbáltak védelmet biztosítani a maguk számára Mercia *ealdor*-»M«jaival szemben.[459]

A merciai és walesi helyzet tisztázása után Edward újból az Öt Borough Földje elleni támadásra koncentrálhatott. A nagy angol haderő és a

norvég fenyegetés hatására - mivel azok már addigra erősen szorongatták Yorkot, és a Humber-folyóig jutottak előre - a nottinghami dánok harc nélkül megadták magukat, és a helyi angol lakossággal együtt letelepültek Merciában. Edward megerősítette a várat, és feltöltötte angol helyőrséggel.[461]'

Northumbria területének története nem túlzottan jól dokumentált, de annyi bizonyos, hogy az írországi norvégok már a század elején telepeket kezdtek létrehozni a nyugati part mentén, amelyek folyamatos utánpótlásban részesültek az ír szigetről. 913/915-ben Raegnald, a norvég vezér megütközött Konstantin skót király és a bamburghi *ealdorman,* Ealdred összevont seregeivel Corbridge-nél, és győzelmet aratott felettük. 917-ben megerősítette seregét, majd 918-ban hadjáratot indított Skócia ellen, de azok elébe vágtak, így northumbriai területen került sor ütközetre, melyben Raegnald győzedelmeskedett. Hatalmuk végül annyira megerősödött, hogy Raegnald sikeresen elfoglalhatta Yorkot, és ott király lett 919-ben.[461] Edward a nottinghami sikere után már a Northumbria elleni védelmi rendszer kiépítésén kezdett el dolgozni, mivel az új ellenség jelenléte meglehetősen fenyegető volt Merciára nézve: eleddig csupán két vár védte az északi határt: Eddisbury és Runcorn. 919-ben azonban megerősítette és helyőrséggel töltötte fel Thelwallt,[462] nem messzire Runeorntól és Chestertől, majd pedig merciai katonákkal feltöltötte Manchestert is. Szükség volt az erődítésekre, ugyanis 920-ban a dublini norvég király, Sihtric, Raegnald sógora, átkelt a tengeren, és még ugyanabban az évben betört Merciába. Egy esetleges újabb támadás kivédése érdekében Edward tovább folytatta a határ erődítését: Thelwallt

híddal összekötötte a folyó túlpartján álló dán őröddel, ős megépítette Derbytől északra Bakewellt.[463] A források nem rögzítenek katonai előrenyomulást vagy bármilyen hadműveletet az északi régióban Edward részéről, annyi azonban bizonyos, hogy meghódolt előtte a független berniciai *ealdorman,* Ealdred; Raegnald, yorki király; Konstantin, a skót király, s Strathclyde királya is.[464] Ezzel Edward hatalma csúcsára ért: nem csupán a teljes Anglia fölé terjesztette ki befolyását, de uralta a dánokat és norvégokat a szigeten, meghajoltak akarata előtt az észak-walesiek, a skótok és az északi britek is. Edward uralmának kiterjesztése a többi, alávetetté vált ország számára annyit jelentett, hogy[7] tilos volt a királyság ellen háborút folytatniuk, valamint támogatniuk kellett Edwardot annak harcaiban.

Az északon megszerzett hatalom nem sokkal késólob meginogott: 921-ben meghalt Raegnald, és a yorki trónon őt Sihtric követte, aki ezzel egy egységes országot hozott létre az ír-tenger két partján. Nincs semmi bizonyíték amellett, hogy Sihtric valaha is elfogadta volna urának Edwardot. Ezen kívül azonban nem csak itt akadtak gondok: Edward csak vasszigorral tudta Összetartani a hirtelen megnövekedett területű államot, és ez bizonyos néprétegekben ellenállást váltott ki: a merciaiak és a walesiek 924-ben fellázadtak hatalma ellen, ennek gócpontja Chester lett. A már meglehetősen idős király leverte a lázadást, és a várba új helyőrséget helyeztetett, de nem sokkal ez után, július 17-én meghalt, és tizenhat nappal később követte fia is, TElfweard, akit (Mordban ért el a végzet.[455]

Edward király stratégiai nagysága abban rejlett, hogy tökéletesíteni volt képes atyja hagyatékát: rájött, hogy a legfontosabb hadi tényező a dánokkal és norvégokkal szemben nem a nyers erőben keresendő, hanem a várakban. C) maga és nővére, TEthelflacd is rengeteg erődöt emeltetett, melyek közül uralkodása alatt egy sem került a vikingek kezére. Emellett tovább is fejlesztette az erődöket, gyakran újjá is építette a dánok várait az ostrom után, és előfordult a kővel való megerősítés is, ami viszont még az európai viszonylatban is ritka volt. Tökéletesen kihasználta a helyőrségek biztosította gyors csapatösszevonásokat is, nem kellett egyetlen seregre bíznia az egész ország védelmét, hiszen még maga Alfréd is egyetlen főseregge l rendelkezett, és azzal indult megütközni a dánokkal, mialatt az ország többi része csupán az önerőből felállított sereg, és a kevés, erődben helyet kapó őrség védelmében bízhatott. Edwardnak már nem jelentett ekkora kihívást a távolság és az idő. A sereg magja ugyan továbbra is a királyi zászlót követte, ennek ellenére a helyőrségek is roppant erővel rendelkeztek, még az összevont dán sereg ostromának is képesek voltak ellenállni, mint például látható az Maidon esetében.[465] Ügyelt arra is, hogy az erődök ne legyenek kiszolgáltatottak, megépítésüket, illetve megerősítésüket követően rövid időn belül mindig épültek újabb várak a közelben - egymás fedezésére.

Az *Angolszász Krónika* nagyon gyakran használta az építési munkálatok kapcsán a megerősítés, újjáépítés kifejezéseket.[467] Ezeknek nem csak abban

az esetben van értelmük, ha az adott *burh* korábban egy ostromon esett át, hanem akkor is, ha ott nem is folyt ütközet. A várak építése ugyanis nem véletlenszerűen, valamely stratégiai fontosságú ponthoz közel lett

telepítve, hanem általában annak helyén korábban már állt valamilyen építmény, mint például vaskori település, vagy római katonai tábor, esetleg római kori város.[408]

A3THELSTAN URALKODÁSA

Edward halála után a trónt legidősebb fia, TEthelstan örökölte. Már az év vége előtt mindenhol elismerték őt királynak, és így 925-ben Kingstonnál megkoronázták.[4®] Ezáltal *6* lehetett az első uralkodó, aki a wessexi trón megszerzésével egy időben nyerte el a Mercia feletti uraimat is. Emellett abból a szempontból is előnyt élvezett elődeihez képest, hogy neveltetése a mercia i udvarban zajlott, TEthelred és Asthelflred felügyelete alatt, így közvetlen kapcsolatban állt a merciai arisztokráciával és vezető réteggel.[47'] Apja öröksége területileg szinte változatlanul szállt rá, és így minden figyelmét a nor-thumbriai határszakaszra fordíthatta. Első lépésként a békét próbálta meg bebiztosítani az északi szomszéddal: 926. január 30-án Tamworthben lánytestvérét a dublin-yorki királyhoz, Sihtrichez adta feleségül,[471] de az így kialakított béke nem tartott sokáig, ugyanis Sihtric 927 nyarán meghalt, és az uralomban egy korábbi feleségtől származó gyermeke, Olaf követte, akiket a viking alattvalók feltétel nélkül elismertek. Ekkor Sihtric testvére, Guthfrith, aki korábban Dublinban helyettesítette Sihtricet, megjelent Northumbriában egy jelentős sereggel Olaf megerősítésére. TEthelstan erre egy támadással válaszolt, serege behatolt a Yorki Királyság területére, és kiűzte onnan Guthfrithot, és vele együtt Olafot is, akik közül" Olaf Írországba, Guthfrith pedig Skóciába menekült. /Ethelstan ekkor kihasználta a lehetőséget északi befolyásának megnövelésére: elfoglalta Yorkot, és Eamontnál megismételtette a skót és a strathelyde-i királyokkal, valamint a berniciai *ealdormannal* az Edwardnak tett esküjüket.[472] Az északi helyzet azonban továbbra is eléggé labilis maradt, a királyok folyamatosan lépéseket tettek annak érdekében, hogy elnyerhessenek egyfajta főhatalmat a többi királyság felett. / EthelsLanriak meg kellett mutatnia, hogy igazából ki is a terület ura: mivel Konstantin skót király nem adta túszul az angol királynak a fiát: 934-ben egy szárazföldi és egy tengeri haderővel megtámadta Skóciát.[472] A szárazföldön Kincardine-ig dúlták végig a királyságot, a tengeren pedig Caitbnessig fosztották ki a partvidéket. Az akció kitűnő erődemonstráció volt, csakhogy nem érte el a kívánt célt, nem félemlítette meg az északi szomszédokat, hanem éppen ellenkezőleg, azok összefogva egymással, ellentámadásra készültek. Ebben segítségükre volt Guthfrith fia, Olaf, aki nagy sereg élén 937-ben szállt partra Skóciában, és ott csatlakozott hozzá

Konstantin és Strathclyde királya. A szövetséges hadak benyomultak Angliába, és megütköztek zEthelstan és testvére, Edmund csapataival Brunanburh-nál. A csata több szempontból is felhívja magára az ember figyelmét: egyrészt eseménytörténeti jelentősége nagy, másrészt pedig kultúrtörténet vonatkozása is van, mivel az *Angolszász Krónika* verses formában megörökítve hozza tudomásunkra az ütközet lefolyásának leírását. A skót-brit-norvég hadak teljes mértékben megsemmisültek az angolszász csapatokkal szemben, habár az angolokat is súlyos veszteségek érték.[474] A szövetség ezt követően feloszlott, de Aithelstannak sem maradt elegendő ereje arra, hogy ezt a győzelmet kihasználhassa pozíciójának erősítéséhez.

Az *Angolszász Krónika* nem sok további eseményt köt /Ethelstan uralkodásához, ennek ellenére Edgár után ő a 10. század egyik legjelentősebb uralkodója. Egyrészt rendkívüli fontossággal bírnak nemzetközi kapcsolatai: a kenti állam önállóságának megszűnésével a többi angolszász királyság nem kötött dinasztikus házasságokat a szigeten kívül. Az angol és szász királyok leginkább egymás között házasodtak, vagy legfeljebb a brit, skót dinasztiákkal, A változások már Alfréd uralkodásának idejében megkezdődtek: az angolokat egyre inkább érdekelni kezdték a kontinentális események, és figyelemmel is kísérték azokat. Nagy Alfréd tudósainak egy része is külföldi, frank származású, vagy éppen frank alattvaló.[473] Emellett azonban nemcsak a kontinens küldött Angliába újításokat, hanem éppen fordítva, onnan érkeztek a kulturális vívmányok a Frank Birodalomba, leginkább Nagy Károly idejében, mint például lekövethető az Alcuin esetében, aki Yorkból kiindulva került a frank udvarba. A dokumentáltság szintjén is a koraközépkori Európában Anglia az élvonalba tartozott, hiszen még olyan adatokat is lejegyeztek a frankok történetéről, amit maguk a frankok sem, így például az *Angolszász Krónika* örökítette meg egyedül Kövér Károly Kharintiai Arnulf általi trónfosztását 887-ben.[47e] Azonban nem ez volt az, ami Európa figyelmét az angolszász Angliára fordította, hanem az, hogy Alfréd korában ez az egyetlen állam, amely képes volt ellenállni a vikingeknek. Edward király éri el az első szembeötlő külpolitikai eredményeket, ugyan ő még „csak" a Karoling család utolsó tagjához, Együgyű Károlyhoz adta lányát, Eadgifut. A király ugyan utolsó éveit, 922-től kénytelen volt fogságban tölteni,[477] de ekkor TEthelstan már felajánlja, hogy Károly fiát, Lajost felneveli és támogatásába veszi, így ragadt rá arra a *„d'Outremer*", a „Tengerentúli" melléknév.[478] A Karolingokat leváltó Capet dinasztia is szerves kapcsolatokat kiépítésére törekedett Angliával,

Nagy Hugónak, a család alapítójának felesége TEthelstan egy féltestvére, Eadhild lett;[479] ennek ellenére 936-ban komoly energiát fordított támogatottja, Tengerentúli Lajos trónra segítésére, miután Llugo nem volt hajlandó elfoglalni a trónt. Emellett nemcsak a frankokkal épített ki kapcsolatokat, hanem az újonnan alakulóban lévő Német-Római Birodalommal is: uralkodásának kezdetén egyik testvérének, Editnek kezét 1. Madarász Henrik kérte meg fia, a későbbi Nagy Ottó számára.[480] Mindebből látható, hogy valójában

mekkora külpolitikai súllyal rendelkezett Anglia a korban. Befolyással bírt a frankok, de a németek felé is, és ahogyan Lajos trónra juttatásában visszatükröződik, a belpolitika sem maradt érintetlen általa.

A kapcsolatokat azonban nemcsak a nyugat-európai hatalmakkal tartotta, hanem a vikingekkel is: egyik testvérét Sihtric yorki királyhoz adta feleségül, habár a frigy nem maradt hosszú életű. Ettől függetlenül Széphajú Harald, Norvégia királya is követséget küldött /Ethelstanhoz, és közös megegyezéssel mindkét ország érdekében korlátozták és visszaszorították a kalózkodást a tengeren, valamint barátságot is kötöttek, melynek jeléül Harald egy hatalmas csatahajót küldött /Ethelstannak ajándékba. További gesztus volt Harald részéről, hogy fiát, Haakont / Ethelstan udvarába küldte nevelkedni. A jó kapcsolatok fenntartása érdekében Jó Haakon, miután király lett, Angliából kért püspököt és papokat az új, norvég egyház irányítására.'[181]

Mint a fentebbiekből is látszik, Anglia szerves részévé vált az európai politikai életnek, cs elsősorban a kontinentális uralkodók fordultak / Ethelstan-hoz támogatásért, nem pedig fordítva. Az angol király befolyása Észak- és Nyugat-Európában a legnagyobbnak számított. Ehhez azonban nélkülözhetetlen volt a belpolitikai egyensúly. A hirtelen megnövekedett területű Wessex, mint Anglia, teljesen más kormányzati struktúrát igényelt, mint a korábbi, Alfred-kori terület. /Kthelstan hatalma megkérdőjelezhetetlen lett Wessexben, de Merciában is. Ezen területek feltétlen hűséggel voltak a király felé, aki itt könnyen keresztülvihette akaratát. A törvényhozásban a *wotan,* a királyi tanács segítette, ezt / Ethelstan tette igazán kormányszervvé/[62] mely a királyi udvartartással együtt folyamatosan úton volt (ez is a király hatalmát volt hivatott erősíteni az országban), habár többnyire Wessex és Dél-Mercia területén.[483] Ezen tanácskozások helyszíne többnyire a *burh* ükben volt, amelyek egyre inkább az *ealdormanók* központjává váltak. Az *ealdorman* jelenléte a tanácskozásokon nagyon valószínű, így biztosítékká vált a törvények végrehajtása. Egy-egy *ealdorman* Wessexben és Merciában egy-egy *shire* felett gyakorolt hatalmat, de a kevésbé városiasodott területeken, mint Kelet-Ang-liában vagy Northumbriában sokkal nagyobb befolyással bírtak, így például a berniciai *ealdorman* önálló politikai tényezőként szerepel a történelemben; a kelet-angliai és kelet-merciai *ealdorman,* /Ethelstan pedig meg Berkshire-ben és Somersetben is birtokokkal bírt, és ami sokat elárulhat hatalmáról, „fél-királynak” titulálták/[84] Habár /Ethelstan nem túl gyakran tartott gyűléseket kenti és merciai területen, akarata ott is akadály nélkül keresztülment. Ez Kentben a városiasodottságnak volt köszönhető, Merciában pedig annak, hogy a király személye iránt lojálisak voltak az urak. Az újabban angol uralom alá került, visszahódított területeken, így Kelet-Angliában, Essexben és a dán Merciában az erődök voltak hivatottak megjeleníteni a király akaratát, valamint ezen területeken is megkezdődött az *ealdormanok* kihelyezése, akik már a megnövelt hatalmi körrel bírtak, ugyanakkor többnyire az ott már korábban hatalmat gyakorló dánok is megőrizhették tisztségeiket.[188]

Mindettől függetlenül az angolszász társadalom egy közvetlen társadalom volt, nagy jelentőséggel bírtak benne - germán hagyományainak köszönhetően - a szóbeliség és a személyes kapcsolatok. Az egyén pozícióját leggyakrabban rokoni kapcsolatai határozták meg, ettől függött előmenetele, illetve alkalmanként pozícióvesztése. A rokonok még a 10. század folyamán is nemzetségekbe tömörültek, de ez már nagyban

túlmutatott a korábbi, hagyományos törzsi kapcsolatokon. A nemzetségi állapotok felett megjelentek, rávetültek a hűbéri hálók, de teljes mértékben nem szőtték át azokat: már nem egyetlen úr köré csoportosult az egész közösség, amely nagy löszének elsődleges foglalkozása a harc volt; hanem az úr már egy paraszti, gazdálkodó társadalom élén állt, mely ugyan még szabad volt, és nagymértékű önállósággal bírt, de nem alkothatott magánhadsereget, a korábbi századok hagyományaival ellentétben. Az urak a király számára tartoztak engedelmességgel - őrá esküdtek fel - és annak hadseregében teljesítettek szolgálatot, függetlenül az általuk birtokolt terület népességétől. A királyt azonban elsősorban még rokoni, vérségi, valamint házassági kapcsolatok kötötték össze a felsőbb nemességgel (fél-feudális viszony), azokat pedig az „alattvalókkal" a korábbi, törzsi hagyományú kapcsolatok. Az előkelők nem álltak feudális viszonyban az alacsonyabb rangúakkal; ugyanakkor már nem tartózkodtak a király személye mellett sem, mint még a 8. században, hanem évente csupán párszor találkoztak az uralkodóval, többnyire az egyházi ünnepekkor tartott lakomákon, habár ennek ellenéibe Offa és Alfréd is próbálta őket az udvar körül tartani,[180]

Az első szervezeti lépcsőfok a királyt követően a *shire* (régebben *sár)* volt, illetve az *ealdorm*, ami gyakran országnyi területet foglalt magában. Elén az *ealdorman* állt, aki maga is a törzsi hagyományok folytatója volt, mivelhogy az *ealdormanok* egykori törzsfők, a királyok oldalági leszármazottai voltak. A *shire-ok* tovább oszlottak *hundrede* kre, vagy a dán területeken *wapentake-őkxa.* Ezek ősi intézmények voltak, némelyek nevében gyakran maga a találkozási hely szerepelt, és gyakran pogány elemeket is tartalmazott. A száz harcos kiállítására kötelezett *tunok* alkottak egy-egy *hundrede*t, a „száz harcos földjét". A10. századra ezek a helyek lettek a királyi hatalom kinyilatkoztatásának helyszínei, de emellett nagyon fontos katonai szerepüket is megőrizték: nem csak a 100-100 harcost szolgáltatták a király számára, de a flotta legénységét is innen szervezték be. A *hundred* alapegysége a *tűn* volt, a „királyi kerület", ez képezte a legalapvetőbb királyi igazságszolgáltatási és adózási egységet. A korai századokban ezeket a király évente meglátogatta, így bíráskodott és élte fel a javadalmakat udvartartásával, *thegn*-jeivel. Központjában a királyi tisztségviselő tartózkodott az udvarházban, ez volt a törzsi élet központja is, nem pedig a falu. A *tun* szervezete alatt már a tényleges háztartások álltak, ezek egysége a *hide* volt, az a területi egység, amely egy család eltartására elegendő terménnyel, illetve legelővel volt képes szolgálni.[487]

Teljesen más struktúrát képeztek azonban a városok, melyeknek három változata volt, egyik a *borough*-k: az Alfréd által létrehozott várak, a *burh-ö*k sokszor piactartási jogot nyertek el, így *borough-xá,* várossá fejlődtek; a másik a *ham-e*k, melyek a római kori városok továbbélései voltak az angolszász korban; a harmadik pedig a *poriok,* a kikötővárosok. A városokat két részre osztották a törvények: 12 és 36 tanút kiállító városokra. A tanúk, a *witnesse*k száma határozta meg a városi tanács, a *moot* tagjainak számát, ugyanis ennyi taggal lehetett tanácsot alakítani. A *moot* határozta meg a város polgárainak, a *burhwaru-mk* az életét. A városok azonban csak akkor jutottak politikai szerephez, ha az *ealdorman* oda költöztette székhelyét, máskülönben csalt gazdasági funkciójuk volt; a királyi hatalom már Nagy Alfréd óta pártolta a városok fejlődését, piactartási, falépítési jogot adományozott számukra, és pénzverdéket is telepített beléjük. Mindazonáltal a királyok jelentős felügyelettel rendelkeztek a városok felett, szabályozták a kereskedelem mikéntjét, Aíthelstan pedig további városok kereskedelmét elősegítő intézkedéseket is hozott, elrendelte, hogy senki ne köthessen semmilyen, 20 penny-nél értékesebb áruval üzletet, csali a városokban, abíró tanúskodása mellett.[488]A *reeve,* a királyi főbíró képviselte a király személyét a város irányításában,[489]

Az angolszász Anglia gazdasága egyébként kiemelkedő jelentőségű volt, a Frank Birodalom hanyatlásával átvette annak kereskedelmi pozícióját, és nagy mennyiségben exportált a Földközi-tenger irányába a Baltikumból származó fát, viaszt, prémet és mézet, valamint hazai ólmot, ónt, építőkövet, sót, ötvöstermékeket, fegyvereket. Import termékeik közé tartozott az olaj, az arany-, ezüstékszerek, az elefántcsont, a selyem, a fűszerek és a bor. Ebből világosan látszik, hogy Anglia gazdasága nagyon magas fejlettségi szinten állt, és nem csak mezőgazdaságilag, hanem a kézműves és egyéb termékek előállításában, bányászatban, sólepárlók létesítésében is; mindössze csak luxuscikkekből szorult behozatalra.[480]

Anglia zEthelstan idejében virágzott, társadalma és gazdasága stabil lábakon állt - köszönhetően a törvényeknek; és emellett katonai és politikai befolyása is jelentős volt az idegen országokban. Azonban zEthelstan uralkodása sem volt mentes a belső problémáktól: a northumbriai krónikás, Durhami Simon azt állítja a 933. év kapcsán, hogy a király a tengerbe fojtatta saját testvérét, Edwint.[491] A flandriai szerzetesek[152] ennél barátságosabb képet nyújtottak az esetről, mely szerint Edwin a felkelés leverése után menekülni kényszerült, és a tengeri vihar okozta vesztét. Az

arany középutat a király testvérének halálával kapcsolatban végül az *Angolszász Krónika* találta meg, mely egyszerűen csak annyit közöl, hogy Edwin a tengerbe fulladt.[4-3] A felkelés ténye azonban ennél érdekesebb: Edwardnak is szembe kellett néznie a chesteri lázadókkal, ez azonban teljesen más természetű megmozdulásnak bizonyult, ugyanis érintett benne a királyi dinasztia egy tagja, ami így azt feltételezi, hogy hatalmi harcról lehetett szó: Edwin meg akarta szerezni a mailé?

r,.i számára a trónt, ezen próbálkozása azonban kudarcba fulladt, és menekülni kényszerült.[494]

A további időszak már nem tartogatott zEthelstan számára újabb felkelé-M-ket, nyugodtan megkezdhette a támadást Skócia ellen. A brunanburhi csatit követően pedig egyáltalán nem hallunk semmit a király uralkodásának végétől, csak azt, hogy 939. október 27-én elhunyt, és a trónon Edmund, a 18 éves testvére követte.[495]

I. Edmund uralkodása

Edmund uralkodásának kezdetén nehéz szituációba került, így kellett bizonyítania, hogy kora ellenére a legkevésbé sem alkalmatlan az uralkodásra: már felfedte erejét a brunanburhi csatában is, de további ütközetek vártak még rá. A Britannia területén maradt ír vikingek egy újabb támadási lehetőséget láttak a fiatal király trónra kerülésében, és kellően labilisnak gondollak a belső állapotokat egy döntő, Angliát megsemmisíteni képes katonai akció megindításához. A vikingek vezére a dublini király, Olaf Guthfrithson lett, aki már a brunanburhi csatát is vezette. 939-bcn elfoglalta Yorkot, ahol nem ütközött különösebb ellenállásba, majd onnan 940-ben a belső területük felé haladt seregével, feldúlta Merciát egészen Northamptonig, ahol erős ellenállásba fogadta, így kénytelen volt a haderőt északnyugatra vezetni, itt feldúlta Tamworth környékét. Fosztogatásaiból visszafele tartván, Leicesternél szembetalálkozott Edmund hadával.[406] Még mielőtt ütközetre került volna sor, a canterburyi és a yorki érsek megegyezést eszközöltek ki a két király között. Az ütközet elkerülésének és a norvég sereg kivonulásának a feltétele az Öt Borough Földjének a Yorki Királysághoz történő csatolása volt. A szerződést megkötötték, és ennek megfelelően a vikingek távoztak Angliából, a Watling út és a Humber-folyó közötti terület pedig ismét viking fennhatóság alá került. A friss norvég szerzemény igazgatását Olaf Guthfrithson végül apósára, Aldgyth apjára, Ormra bízta, aki dán származású lehetett, és már szolgált az angol királyok

uralma alatt is, sőt minden bizonnyal angol családba házasodott be, legalább is lányának neve ezt tükrözi vissza.[43']

941-ben Olaf a northumbriai angol területek ellen fordította erejét, megtámadta a berniciai *ealdorman* birtokait, és feldúlta azt egészen az északi Dunbarig, ami a korábbi Northumbria legészakibb részét képezte. Az év vége előtt azonban Olaf Guthfrithson meghalt, és a trónon unokatestvére, az /Ethelstan által 928-ban Írországba űzött Olaf Sihtricson követte. Ő képes volt megtartani még a Yorki Királyság trónját is, de nem túlzottan sokáig: nem számított különösebben jó vezetőnek, így Edmund 942-ben már képes volt visszaszerezni az Öt Borough Földjét, majd 943-ban egy Yorkban kitört felkelés megfosztotta northumbriai hatalmától is, helyére megválasztották Raegnaldot királynak. Olaf ezt követően Írországba távozott. A felkelés jó példa arra, hogy a skandináv népek sem tartottak fenn egymással békés kapcsolatot, a dánok nem fogadták szívesen a norvég hódítókat az angol urakkal szemben. Raegnald azonban nem érezte elég szilárdnak újonnan szerzett hatalmát, ezért Edmund királyhoz fordult támogatásért: a szövetség megerősítése érdekében még meg is keresztclkedett. York trónjáról viszont Olaf Sihtricson sem mondott le véglegesen, a 943. év folyamán *6* is többször felkereste Edmundot, és szintén általa tért keresztény hitre. [498] A tettekre csak 944-ben szánta el magát, ekkor tért vissza Northumbriába: megkezdődött a két uralkodó rivalizálása, melyet Edmund a saját hasznára fordított: az egymással való versengésben meggyengült csapatokkal szemben könnyedén képes volt bevonulni Northumbriába, és kiűzte onnan mind a két királyt.[499]

Az északi helyzet ennyivel nem oldódott meg, az angolokban még erősen élt a brunanburhi csata emlékezete, ezzel együtt pedig a rendezetlen számla a skótokkal és a strathelyde-i britekkel. A két kelta ország látszólag már nem vett részt az Észak-Britannia feletti uralomért folyó harcban, sőt a skót király, Makóim már Edmund barátságát kereste. 945-ben Northumbriából továbbhaladva Edmund a walesi Dyfed királyának segítségével feldúlta Strathclyde királyságát, amely a norvégokat támogatta. A területet Makóimnak ajándékozta; Dunmail király fiait pedig megvakíttatta, hogy azok alkalmatlanok legyenek a trón visszakövetelésére. Ennek fejében viszont megkövetelte Mal-colmtól, hogy támogassa őt mind szárazföldi, mind pedig tengeri hadmoz-dulataiban.[5®1] Edmund személyében így nem csak a jó politikus, de a jó stratéga figurája is kirajzolódik: tudatában van az angol haderő képességei határának, felismerte, hogy az északi területeket Northumbrián túl nem képes kontroll

alatt tartani. Edmund a kezdeti nehézségek ellenére, hatalomra kerülése után hat esztendővel már újra egész Britannia urának tűnik, viszsza-nyerte teljes Anglia területét, a skótok a szövetségesei voltak, és emellett a clyfedi király példájából is látható módon komoly befolyással rendelkezett Walesben is.

Az elődei által kivívott előnyöket Edmund nemcsak Britannia területén belül kamatoztatta, hanem azon kívül is. Az Aithelstan által létrehozott külpolitikai kapcsolatokat nem hagyta feledésbe merülni, testvéréhez hasonlóan ő is beavatkozott a kontinentális ügyekbe. Unokatestvérének, Eadgifu fiának, Tengerentúli Lajosnak a segítségére volt szüksége: Lajost ugyanis fogságba ejtették a normannok, ahonnan ugyan a frank herceg, Capet Hugó kiváltotta, de a saját őrizete alá helyeztette. 946-ban Edmund követséget küldött Hugóhoz, ami Lajos király hatalomba való visszahelyezését követelte.[501]

A követség nem járt sikerrel, és Edmund a sziget felett kiharcolt hatalmat sem sokáig tudhatta a magáénak: hat és fél esztendővel trónra kerülése után életét vesztette Pucklechurchben, miközben az egyik tisztviselőjét próbálta védelmezni a száműzetéséből visszatért gyilkos, Leof ellen. Két fiút hagyott hátra, és feleségét, /Ethelfledát, aki Elgar *ealdorman* lánya volt.

A két fiú már elég idős volt ahhoz - a középkori szokás szerint hogy követhessék őt az uralkodásban, az urak viszont úgy döntöttek, hogy vészterhes időkben nagyobb szükség van egy tapasztalt ember irányítására, így a király Edmund testvére, Eadred lett.[502]

Eadred uralkodása

Az angol urak döntése helyesnek bizonyult. Eadred rögtön megkoronázása után sort kerített arra, hogy stabilizálja hatalmát az Edmund által megszerzett és angol befolyás alá vont területeken. Northumbriában feltétlenül elfogadták királynak, és a szövetséget is megerősítette a skótokkal.[503] Emellett Wulfstan, a yorki érsek és a többi northumbriai előkelő is felesküdött a hűségére 947-ben Tanshelfnél.[5'14] A frank ügyeket azonban már nem volt képes gondjaiba venni, ugyanis még az év vége előtt egy feszült légkörű politikai szituáció alakult ki Észak-Angliában: megjelent Vérescsatabárdú Erik, akinek komoly tervei voltak Northumbriával. Erik Norvégia királya volt, csakhogy 933-ban egy felkelés letaszította trónjáról kegyetlen uralkodási stílusa miatt, és helyére Jó Haakont, TEthelstan szövetségesét választották meg.[505] Erik száműzetésbe

kényszerült, és számos emberével együtt Nyu-gat-Európában fosztogatásból tartotta fenn magát, míg 947-ben Angliába került. Érkezését már sokkal korábban megelőzte híre, mely a jó hadvezér képét festette róla. A northumbriai norvég lakosság azonnal felbontotta Eadrednek tett esküjét, és Erik alattvalójának szegődött, királynak téve meg a norvég vezért. Eadred erre egy azonnali northumbriai hadjárattal válaszolt, melynek során legalább Riponig előretört, ahol felégette az ősi apátságot, és onnan visszaindult York felé. Az ellenséges hadak már felálltak ellene, és ő maga is a harcmezőn volt az előőrssel, de seregének nagy része messze lemaradt tőle, így a kis létszámú csapattal kellett megvívnia az ütközetet Castle-fordnál. A csata egyértelmű angol vereséggel végződött, azonban nem követelt elég emberáldozatot ahhoz, hogy megváltoztathassa és a vikingek javára billenthesse a hatalmi felállást; Eadred továbbra is képes volt megtartani tekintélyét. Még arra is volt ereje, hogy a northumbriaiakat egy újabb tanácskozásra összehívja, és visszatérítse őket saját hűségére.[506]

Eadrednek pár hónapnyi uralma után, 949-ben azonban egy újabb trónkövetelővel kellett szembenéznie: ez Olaf Sihtricson volt, akit 944-ben Edmund űzött ki az országból, és addig a dublini ügyek kötötték le. Hasonló fogadtatásban részesült, mint Erik, őt is azonnal királlyá választották.[507] Ellene már nem volt képes Eadred fellépni, így nyugodtan kormányozhatta Yorkot egészen 952-ig. A trónról Vérescsatabárdú Erik űzte el, aki két esztendőre újból király lett. Ebben segítségére lehetett még Wulfstan érsek is, akit azért tartóztatott le Eadred ugyanebben az évben, mert többször bevádolták a király előtt.[503] A király ezen az úton akart lojális híveket állítani az északi királyság különböző pozícióiba, saját befolyásának növelésére. Ugyanakkor Eadred még nem akart szembeszállni Erikkel, valószínűleg nem volt hozzá megfelelő ereje. A források nem számolnak be pontosan a Vérescsatabárdú uralkodásának eseményeiről, sőt még annak végéről sem. Durhami Simon szolgál majdnem a legbővebb információval, szerinte Eriket egy lázadás során távolították el a yorki trónról, majd pedig egy bizonyos Maccus, Olaf fia végzett vele.[503] Wendoveri Roger még azt is hozzáfűzi,[5,1] hogy először Oswulf, Bamborough angol *earl]e* lázadt fel ellene, legyőzte Stainmore-nál, majd ezl követően gyilkolták meg. 954-ben egész Northumbria újból Eadred kezére került, aki Oswulfot azzal jutalmazta meg hőstettéért, hogy az ő igazgatása alá rendelte a dél-northumbriai területeket is. Ezzel végleg megszűnt Northumbria korábbi kettéosztottsága, és a norvégok esélye is arra, hogy létrehozhassanak egy egységes királyságot York és Dublin egyesítésével.

Eadred azonban nem sokkal élte túl a sikerét, 955-ben hosszú betegeskedés után meghalt. Végrendeletében még előrelátó módon meghagyta, hogy a kincstár költségvetéséből félretett összeget az esetleges pogány sarcok megfizetésére használják fel. Habár bebizonyosodott, hogy Britannia feled a tényleges hatalom egyedül Angliáé, a király előre látta, hogy az ország gazdagsága további fosztogatókat fog a szigetre vonzani.[511]

Eadwig uralkodása

Eadred halálát követően felmerült a kérdés a trón öröklésével kapcsolatban, Eadred ugyanis gyermektelenül halt meg, és csak két másik esélyes volt a királyi címre, mindketten Edmund fiai: Edgár és Eadwig. Eadred halálakor Edgár mindössze tizenkét éves volt, és Eadwig sem volt sokkal idősebb, tizenöt éves lehetett. A középkori viszonylatoknak megfelelően Eadwig már érettnek számított az uralkodáshoz, így ő került a trónra, és nem is ütközött semmilyen ellenállásba a hatalom átörökítése, habár Mercia uralmára kinevezte 957-ben királynak az öccsét, Edgárt, ami azonban nemcsak formaság volt, Eadwig teljesen átengedte számára annak irányítását.[512] A király fiatal volt, és jóképűnek is számított, *cognomene* lett az *„eall fxger*”, a „teljes szépség”.[513] Uralkodása rövid időszakáról, a kevesebb mint két esztendőről, melyet egész Anglia kormányzásával töltött, nem sok írásos forrás maradt fenn, de a későbbi korok tükrében jelentős intézkedéseket hozott, melyek kihatottak Edgár uralkodására is. Ilyen volt például az ország vezető hatalmainak kinevezése, az ő uralkodása alatt jelenik meg a közélet színpadán .-Elfhere, aki Mercia *ealdonmnyx* lett; TElfhere testvére, TElíhcah, áld Hampshire *ealdormariydxíi* vált; Essex élére Byrtnoth került; TElhelwold pedig Kelet-Anglia irányítását végezte. Nem lehet azt állítani, hogy mindezen személyek csupán kihasználták volna a király ifjú korát hatalomhoz jutásukhoz, ugyanis nem a vagyonuk alapján kerültek vezető pozícióba, hanem tehetségük

iilapján; Edgár is megtartja okét pozíciójukban, és jó szolgálatot tettek az maiknak.[514]

Ezen előbbihez hasonló reformintézkedések közé tartoztak az egyházpo lilikai döntések is: Eadwig uralkodásának ideje már közel esett a niilleneum evéhez, és a keresztény Európában mindenhol felerősödtek a vallási mozgalmak a végítélet eljövetelének kapcsán. Az egyházon belül - ennek megfelelően - megindultak bizonyos megújulási folyamatok, felerősödött a kolostorok szerepe, egyre többen választották a szerzetesi

életet. Oklevelek bizonyítják, hogy Eadwig földeket adományozott Ódának, a canterburyi érseknek éppúgy mint a bamptoni templom papjainak, vagy a yorki érseknek, hogy azon létrejöhessen Southwell apátság.[515] Viszonya azonban nem volt felhőtlen az egyházzal, habár ez leginkább személyes összetűzésen alapult: ellenségesen viseltetett a kor legnagyobb britanniai egyházfia, Dunstan iránt. Dunstan a glastonburyi apát volt, aki a monasztikus reformok képviseletének egyik vezéralakjává lett a tizedik század második felében, emellett pedig rokonságban állt a királyi családdal, és jó kapcsolatot ápolt Edmunddal, aki az apáti tisztségbe helyezte, valamint közeli barátja volt Eadrednek is. A két személy közötti összetűzés abban rejlett a legenda szerint - melyet Dunstan életrajzírója[516] örökített meg -, hogy Eadwig a koronázási ünnepségen félrevonult szórakozni két nemes hölgy, anya és lánya társaságában. Az ünneplők felmordulása miatt, a konfliktus elkerülése érdekében Dunstan és Lichfield püspöke hamar a király keresésére indultak, és meg is találták őt, még mindig a két nő mellett. Az apát és a püspök egy rövid dulakodás után végül visszavitte Eadwiget az ünneplők közé. A probléma az volt, hogy az idősebb hölgynek, TEthelgifunak szándékai voltak az ifjú királlyal: a lánya, TElfgifu számára akarta azt férjnek megnyerni. Dunstan viszont közbeszólt, és mindenáron meg akarta akadályozni az ilyen erkölcstelen frigyet. Nem járt sikerrel, és TEthelgifu állandó uszításai miatt még menekülnie is kellett az országból. Az egyházzal szemben azonban még így is tisztelettel bánt, és maga TElfgifu bőséges adományokat juttatott Winchesternek királynéként. Az *Angolszász Krónikának* van egy érdekes bejegyzése a 957. évre: azt állítja, hogy Oda érsek felbontotta Eadwig és / Elfgifu házasságát, mivel kiderült, hogy túl közeli rokonok voltak - mindez azonban nem bizonyítható.[517]

A király még ugyanebben az évben rohamosan veszített népszerűségéből, és Merciában, illetve Northumbriában már nem ismerték el őt uralkodóként. Ennek megoldása az volt, hogy ezen területek kormányzására királynak állította Edgárt. A probléma mindenképpen személyes indíttatással bírt, és abban rejlett, hogy Eadwig vagy elhanyagolta a Temzén túli területek ügyeinek intézését, és kifejezetten Wessexre koncentrált; vagy pedig túlzott befolyást engedett a wessexi arisztokráciának, amelynek ereje már nem érvényesült a közép-, valamint észak-angliai területeken. Ugyanakkor nem történt személyi változás ezen területek igazgatása terén, minden *ealdor-man* megtartotta korábbi pozícióját.[518] Nem ez történt viszont az egyháziak

ig

kai: Oda érsek 958-ban meghalt, és utódja a winchesteri püspök, TElfsige lett. Csakhogy a püspök fagyhalált halt, miközben át akart kelni az Alpokon hogy Rómába jusson, és olt átvehesse a *palliumot.* Az érseki szék nem maradhatott üresen, ennek érdekében Wells püspökét, Byrhthelmet nevezte ki a király, és küldte Canterburybe/’[19]

Edgár uralkodása

959-ben meghalt Eadwig, és helyét a Wessex feletti uralomban azonnal Edgár vette át. Első intézkedései közé tartozott, hogy visszahívta száműzetéséből Dunstant, és Byrhthelmet leváltva canterburyi érsekké tette, előtte természetesen kinevezte London és korábban Worcester püspökének, valamint királyi tanácsadónak.[520] Edgár uralkodásának időszakát nagyon gyakran sablonok közé szorítják, és bizonyos cselekvési területre koncentrálva -mint például törvényhozás vagy egyházpolitika - vizsgálják, és közben megfeledkeznek a teljes uralkodói portré ábrázolásáról. Tény, hogy[7] Edgár uralkodásának ezek a sarkkövei, de emellett olyan lényeges események is fűzhetek a nevéhez, mint például Skócia déli határvonalának rendezése. Uralma időszakának alapján a 10. század legkiemelkedőbb jelentőségű királyának tartják, aki felébe emelkedik Edwardnak és ÁEthelstannak, hogy a rövi-debb ideig uralkodó királyokat már ne is említsük. Tény, hogy Edgár a kor egyik jelentős alakja, de számításba kell venni, hogy az ő rendelkezésére állt egy olyan előny, amelyet elődei közül csak Eadwig használhatott ki, ez pedig nem volt más, mint a béke. Eadred volt az utolsó angol király, akinek csatát kellett vívnia, és szembeszállnia a vikingekkel. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy Edward és /Ethelstan tevékenysége nélkül Britannia jelentős része még mindig dán illetve norvég fennhatóság alatt állna, és az Angol Királyság területe is csak töredéke lenne az Edgar-korinak.

Uralkodásának egyik legszembetűnőbb, személyével kapcsolatos jellegzetessége, hogy 959-ben lett király, de mindössze csak 973-ban, Bath-ban koronázták meg, két évvel halála előtt.[521] A késés pontos indoklása nem ismert, habár nem is ütközött szabályokba sem, mivel Angliában nem volt előírva a király koronázásának pontos rendszere. A legegyszerűbb magyarázattal a szemtanú beszámolója[522] szolgál, mely egy, a korábbiaktól teljesen eltérő ceremóniát mutat be. Edgár uralkodására nagy befolyással volt Dunstan érsek, aki maga frank származású volt, így az ottani pappá

szentelési szokásokat sokkal jobban ismerte. Edgárt ugyanis egy ahhoz hasonló rítus szerint koronázták meg: olajjal kenték fel a homlokát. Ez annak kinyilatkoztatása volt, hogy Edgár már Istentől eredezteti hatalmát, és nem a pogány szokás módjára Wodentől: *Christus Dornini* lett, az Úr Felkentje.[523] A koronázás azért váratott magára 973-ig, mert a király csak ekkor lett harminc éves, amely életkor alatt senkit sem lehetett pappá szentelni.

Edgár uralkodása azonban nem a koronázással kezdődött, liánéul már 957-ben, amikor Eadwig ráruházta Mercia, Northumbria, Essex és Kelet-Anglía kormányzását. Eadwig halála után az egész királyság az ő uralma alatt egyesült, és ennek nem volt belső akadályozó tényezője. Célszerű lehet Edgár uralkodásának eseményeit kategorizáltan vizsgálni, mint egyházpolitika, törvényhozás és külkapcsolatok.

Egyházpolitikájára jelentős befolyással volt Dunstan érsek és a király állandó segítője, TEthelwold, Winchester püspöke. A monasztikus reformok terjesztésében nagy szerepe volt még Worcesternek is, melynek élén ekkor Oswald állt, aki társaihoz hasonlóan szintén szerzetesi múlttal bírt. jEthelwold korábbi apátsága Abingdonban már a korban is előrehaladott volt az újítások terén, ebből a kolostorból került ki a legtöbb reformer apát és püspök. A példa gyorsan terjedt Angliában, kifejezetten pedig TEthelwold hatalmi megerősödése után: a worcesteri és winchesteri püspökök pedig kifejezetten kényszerítették a szerzetesi közösségeket a komplett Benedek-rendi regula pontos követésére. Aki nem volt hajlandó elfogadni, azt kiközösítették és vagyonvesztésre ítélték, megfosztották tulajdonától. A király azonban az új rendszer bevezetésével elvesztette hadseregének egy részét, ellenben megbízható támogatókat nyert, akik ott is képviselni tudták akaratát, ahol az *caldormanők* nem; és emellett nem is kellett attól tartania, hogy az egyház bármely intézménye túlzottan nagy hatalomra volna képes szert tenni a királyi hatalom ellenében.[52"] Edgár beavatkozott ennek érdekében - akár durva eszközökkel is - az egyháziak életébe: az *Angolszász Krónika* megjegyzi, hogy 964-ben, egy évvel TEthelwold winchesteri kinevezése után, a király onnan erőszakkal kiűzte a papokat, és helyükre az új regula szerint élő szerzeteseket helyezett. Ugyanígy járt el Chertsey és Milton esetében is.[525] Dunstan ez idő alatt bevezette a reformot Bathban, Malmesburyben és Westminsterben. Külön problémát jelentett az egykori Danclaw területe, ahol nyomokat hagyott maga után a pogány uralom. A monasztikus megújulást ezen a területen elsőként Peterborough, Ely és Thorney kolostorai tették magukévá. Elyt

Edgár /Ethelv/old felügyelete alá helyezte, mely ezt követően a reform erényeinek egyik iskolapéldájává vált.[526]

Felmerült azonban egy probléma a reformerekkel kapcsolatban: nem egy és ugyanazon doktrínát képviselték. Dunstan az új elveket száműzetése során Gentben sajátította el, míg Oswald Fleurs-ben, Közép-Franciaország-ban. Az egységes elvek kialakítása végett jött össze 970-ben a winchesteri zsinat, mely végül kiadta a *Reguláris Concordia-t,* mely sikeresen egységesítette a reformokat Angliában.[522] Edgár Krisztus Felkentjeként már nem sok intézkedést hozott az egyházzal kapcsolatban, azonban ekkor bontakoztatta ki csak igazán politikai képességeit.

Mint a sziget egyetlen olyan királya, aki Istentől nyerte el hatalmát, elsőbbséggel rendelkezett a többi uralkodó felett. A koronázási ceremónia lebonyolítása után eddigi politikai befolyása szakrális megerősítést is nyert,

így Edgár azonnal tettre szánta el magát, hogy kinyilatkoztassa újonnan szerzett hatalmát. A flotta élén Óbesterbe hajózott, és oda rendelte magához Britannia másik nyolc királyát, név szerint Kenneth skót királyt; Malcolmot, Cumbria királyát; Maccust, Mona és „számos sziget” királyát;[5-8] valamint öt herceget: Dufnalt, Siferthet, 1 íuwalt, Jakabot és Juchilt. A hercegek közül Dufnal Strathclyde királya, a többiek mind walesiek. A találkozón kivétel nélkül hűséget esküdtek neki a palotában, ahonnan áteveztek a Dee-folyón a Szent János templomig, majd pedig vissza, miközben Edgár végig a kormánylapátot fogta A’ Az esemény erősen szimbolikus jelentőségű, az angol király irányítja a sziget többi uralkodóját, miközben azok teljes mértékben együttműködnek vele, és szolgálják munkájukkal.

Az angol királyok azonban mindig is érezték az ilyen szövetségkötések gyengeségét: már korábban Edmund is megerősítette a megkötött szövetséget azzal, hogy Strathclyde királyságát Skóciához csatolta; ennek megfelelően cselekedett Edgár is. Edmund annyival szerencsésebb helyzetben volt, hogy Strathclyde akkor ellenséges múltja miatt került függő helyzetbe, Edgárnak azonban minden király behódolt, így a cél érdekében angol területeket áldozott fel a szövetség megszilárdításáért: Skóciához csatolta a Tweedfolyó és a Firth közötti vidéket, a Déli-felföldet, az akkori Lothiant. így létrejött ott egy erősen angol dominanciájú angol-kelta népesség, mely később önálló állammá alakult. A földadományozásnak azonban van egy másik története is, melyet Wendoveri Roger jegyzett le:[530] eszerint Kennethet ALlfsige püspök és

Eadwulf, berniciai *ealdorman* vitte Edgár színe elé, és az itt fogadott hűséget az angol királynak. Ebben az esetben viszont Skócia ellenállást tanúsított eleinte, és csak hódoltatás után fogadta el Edgár „barátságát”. A földadományozás a hűségeskü letétele után történt meg, ugyanolyan formában.

Elődeihez képest Edgár más politikát folytatott a dán területeken is: ő volt az első, aki már az ország szerves részeként kezelte az egykori Danelawt, nem pedig meghódított tartományként. Engedélyezte a dánoknak, hogy saját törvényeik szerint történjen az igazságszolgáltatás az adott ügyekben, míg az angol lakosságra az angol törvények vonatkoztak továbbra is.[531] A dánok által lakott területre ekkor ragadt rá a Danelaw elnevezés, mely annyit tesz, hogy „dánok joga”. Edward óta a dánok állandó hűséggel viseltettek a királyok iránt, és nem került sor zendülésre vagy akármilyen megmozdulásra köztük az angol hatalom ellen. Ennek bebiztosítására hozta a fentebbi rendelkezését Edgár. Emellett azonban a királyi hatalom jelenlétének tiszteletét ugyanúgy megkövetelte tőlük: ű jelölte ki az *earlö*két (az *ealdormandk* dán megfelelői) és a püspököket, így a tényleges irányítás továbbra is az ő kezében maradt. Továbbá a hadsereg szintén az ő parancsnoksága alatt állt háború esetén, és pontos adminisztrációt követelt az igazságszolgáltatás tevékenységéről is.[532]

Az igazságszolgáltatás pontos működéséhez már elengedhetetlen volt törvények megújítása, hozzáigazítva azokat az aktuális követelményekhez. Rendelkezései kiterjedtek a közigazgatásra: előírta, hogy a *shire* gyűlése kétszer üljön össze évente ítélkezni, a püspök és az *ealdorman* jelenlétében, a helyi földbirtokosok részvételével. Itt döntöttek a vitatott földterületekre benyújtott igényekről is, a helyiek jóváhagyásával. A *shire* gyűlése lett egyben a királyi adminisztráció egyik helyi szervezete is, itt hozták nyilvánosságra az új törvényeket és rendeleteket, melyeket a király írott formában küldött el az *ealdormanokmk.*

Nem csak a *shire* gyűléseit szabályozta törvényeiben, hanem a városok gyűléseinek periódusait is: előírta a *buruhgemot* évente háromszori ülésezését. A külön rendelkezés azt jelenti, hogy már Edgár uralkodásának idején külön-külön létezett egy „általános jog", a *landriht*; illetve egy, a csak városokra vonatkozó jogrendszer, a *burhrit*.[533] Azonban nem csak ez a két különböző rendszer létezett Angliában, élt a dán jog és emellett a területenként eltérő helyi szokásjog is. Edgár ügyelt arra, hogy ezeket írásban rögzítsék, és büntessék annak megszegését.

Törvényhozásában nagymértékben épített /Ethelstan törvényeire, mintegy- tökéletesítette és véglegesítette azokat, amelyek így- képesek voltak lezárni a már fentebbiekben említett társadalmi változásokat, melyek a kezdetleges feudalizmus kiépülésével, és a városiasodás megerősödésével együtt jelentkeztek.

Edgár uralkodásának időszaka minden szempontból az angolszász Anglia fénykora. Az országot már két évtizede nem érintette háború, gazdasága virágzásnak indult - habár Edgárnak rendeletbe kellett adnia az új pénzek veretesét, mivel a régieket nagymértékben hamisították[534] - és az egyház is sikeresen vette a kontinentális változás hozta akadályokat. Az Angol Királyság a kor Nyugat-Európájának legerősebb országa, a legősibb uralkodói dinasztiával. A Nyugati Frank Birodalom válságát clte, a Német-Római Birodalom pedig még csak ekkor kezdte el szárnyait bontogatni. Britannia partjait nem zaklatták viking hajósok - talán annak köszönhetően, hogy Edgár évente rendszeresen körülhajózta a flottával a sziget partjait - és belviszály-ok sem fenyegették az ország békéjét. Mindez azonban Edgár halálával gyökeresen megváltozott. 975. július 8-án ugyanis elhunyt a fiatal, harminckét esztendős király. Kétszer házasodott meg, első feleségétől született meg Edward fia, aki még éppen csak elérte a serdülőkort; második feleségétől, TElfthrithtŐl, a kelet-angliai *ealdorman,* TEthelwold özvegyétől, akit 964-ben vett el, pedig két fia, Edmund, aki 970-ben meghalt, és TEthelred, aki 975-ben tíz éves korú lehetett. A törvényes öröklési rend szerint Edward lett Edgár örököse a hatalomban.[Si5]

II. Edward hatalomba kerülése már nem volt zökkenőmentes. Atyja halálának évében pártok alakultak ki a főurak között, akik a konzervatív monasz-tikus reformokat magtagadó egyháziakkal szövetkezve most ténylegesen is a tettek mezejére léphettek. Edgár uralmának utolsó éveiben a főurak egyre hataloméhesebbé váltak, nem nyugodtak bele hatalmi fölényük elvesztésébe az új, egyházi reform során kibővített területű kolostori uradalmakkal szemben, amelyek *ashire-ön* belül erős egyházi érdekeltségű eltolódást eredményezett; így akadálya volt annak, hogy uradalmuk korlátlan hatalmú birtokosaivá válhassanak. A szituáció adott volt: a pártok a két fiút egymás ellen fordították hatalmi harcaikban. Alii Aíthelred mögé sorakozott fül, arra hivatkozott, hogy II. Edward király megsértette őket trágár beszédével és erőszakos magatartásával. Emellett dührohamaival és kitöréseivel a körülötte lévőket állandó rettegésben tartotta. Ez kitűnő érvnek látszott a pont hatalomra törő nemesség számára a lázadáshoz.[536] Ugyan még 975 végén megkoronázták Edwardot, de már

az *Angolszász Krónika* is céloz a közelgő veszélyre, egy hullócsillag megjelenéséről számol be, ami a középkori hiedelmekben a tragédiák állandó hírnöke.[537] Az annalista nem közli konkrétan a belviszályokat, az éhezést említi meg; de még a koronázást követő pár hónapban kirobbant a polgárháború. Byrferth, Szent Oswald életrajzírójának beszámolója viszont sokkal érzékletesebb, leírásában nemesek nemesek ellen, *ealdormanok ealdormanók,* hercegek hercegek ellen hadakoztak.[538]

Edward elég idős volt ahhoz, hogy önálló döntéssel a monasztikus reform támogatóinak oldalát képviselje, TEthelred azonban csak báb volt a konzervatívok kezében. Az igazi vezetők kivétel nélkül világi hivatalnokok: Edward pártjának vezére Kelet-Anglia *ealdorman]z*, ÁEthclwine, két testvére, s híve, Byrhtnoth *ealdorman* voltak; míg TEthelred legfőbb mozgatója a kor Angliájának leghatalmasabb ura, / Elfhere merciai *ealdorman,* aki egyben az Oswald worcesteri püspök-féle reform legnagyobb kárvallottja is volt.[539] /Elfhere Oslac northumbriai *earlben* talált egyik legfőbb szövetségesére. TEthelred pártjának célja a király hatalomra juttatása után az volt, hogy a kolostorokat - melyeket Edgár és II. Edward támogatott és alapított - lerombolják,[5'11] a kormányzó hatalomban résztvevőket pedig leváltsák. Kezdetben a királypárti erők fölénye érvényesült, sikerült elmozdítaniuk a helyéről Oslacot, és az *earli* pozícióba Byrhtnothot juttatni.[541] /Elfhere sem maradt tétlen ez idő alatt, feloszlatta a worcestershire-i eveshami és pershore-i apátságot, és Winch-combe apátját, Germanust is kiűzte az országból. Deerhurs apátsága is az előzőekhez hasonló sorsra jutott, ellenben védettek voltak a kelet-angliai és wessexi kolostorok. Azon helyeken, ahová nem terjedt ki a király és szövetségeseinek hatalma, az egyháznak ott is volt fegyvere a lázadó nemesekkel szemben: a házasság megkötése, vagy sokkal inkább meg-nem-kötése. A monasztikus reform már szigorúan tiltotta a vérfertőző házasságok megkö-

lesét (dédszülőkig visszanyúlóan felmerüld esetleges rokoni kapcsolat), ami viszont a kor nemességének egyik legfőbb eszköze volt a birtoknövelésre. \ frigyeket ettől függetlenül is megköthették, csakhogy annak nem volt jogalapja, tehát a törvény szemében semmisnek volt tekintendő. Továbbá a vérfertőző kapcsolatokból származó gyermek örökösödéséhez is könnyen kétség férhetett, bármikor benyújthatta a birtokigényét egy távolabbi rokon jogosan. A vérfertőző házasság bírálásával azonban Edward pártjának nagyon komoly elővigyázatossággal kellett bánnia, ugyanis maga Edward is „vérfertőző” kapcsolatból

származott, Edgár túl közel állt rokonságban az első feleségéhez.[542]

A politikai erők területileg is elhatárolódtak egymástól: Kelet-Anglia, Kelet-Mercia és Wessex a király oldalán állt, míg Nyugat-Mercia, Northumbria és Kent zEthelred pártján. rElíhere támadásainak első számú célpontjává így egyértelműen Oswald vált, aki yorki érsekként és worcesteri püspökként a konzervatív területeken belül is rendelkezett befolyási Övezettel. II. Edward három évig tartó uralmáról más szemszögből nem sok tudomásunk van, de minden bizonnyal elég erős ellenállást volt képes kifejteni a lázadókkal szemben, ugyanis csak egy merénylettel tudták eltávolítani őt a hatalomból 978. március 18-án.

TI. Edwardot Corfe-ban gyilkolták meg, miközben féltestvérét és mostohaanyját ment meglátogatni, akikkel a személyes viszonya mindvégig barátságos volt. Megérkezésekor TElfhere emberei, akiket TEthelred közelében tartott, tisztelettel közelítették meg. Lováról szállt le, amikor többen körülvették, kezeit lefogták, majd leszúrták. Ezt követően egy warehami sírba temették el, szertartás nélkül, majd egy évvel később / Elfhere a testet átszálít-tatta a shaftesburyi zárdába, ahol sírja körül később csodák történtek. Haláláért senkit nem vontak felelősségre, és senkit nem ért semmilyen retorzió, habár a merénylet hátterében minden bizonnyal TElfhere állt, aki ezt követően bűnbocsánatot gyakorolt.[543] Edwardot azóta is mártírként tisztelik, aki a kereszténység tisztaságának megőrzésére irányuló törekvése miatt vesztette életét. A történelmi köztudatba is Mártír Edwardként vonult be.

A 10. század története itt nem ért véget, de TEthelred uralkodásának már a legelején megjelenik egy rendkívül fontos tényező az angolszász történelemben, mégpedig a második viking invázió, mely szervesen megváltoztatta az Angol Királyság arculatát. A királyság már árnyéka lesz csupán a század eddigi korszakának Angliájához képest, képtelenné válik eredményes küzdelmet folytatni a kor egyik legütőképesebb hadseregével szemben, s mindez végül a függetlenség látszólagos elvesztéséhez vezetett.

A MÁSODIK VIKING INVÁZIÓ, A DÁN URALOM KORA

II. **AEthelred uralkodása**

H. Edward halála után a polgárháború által feldúlt ország élére Edward testvére, a „konzervatívok” támogatottja, /Ethelred került, akinek a nevéhez hozzátársították a Tanácstalan jelzőt, amely azonban későbbi, a

normann hódítás utáni időszak szüleménye. Megkopott nyelvismeretre utal maga a megnevezés is, hiszen az *„sethel-red”* jelentése „jó/nemes tanácsú , a tanácstalan megfelelője az angolban viszont az *Unready,* tehát *„unraed”,* amelynek jelentése „tanácstalan/rosszul tanácsolt”, neve tehát kiírva: „Nemes tanácsú, a Tanácstalan” aminek viszont egyáltalán nincs ebben a formában semmi értelme.

Negatív hírét annak köszönheti, hogy képtelen volt tartósan szembeszálni a vikingek megújult támadásaival. A dánok támadásai már I. Edward kora óta kímélték Britanniát, és csak a norvégok részéről kellett hadmozdulatokra számítani. A korábbi uralkodókra messze nem nehezedett akkora teher, mint /Ethelredre, akinek már nemcsak fosztogató hordákkal kellett szembenéznie, hanem jól megszervezett, professzionális, központilag irányított haderővel, melynek célja nem egyedül az arany és más kincsek megszerzése volt, hanem Anglia meghódítása. A dánok a Nagy Ottó és utódai által rájuk kényszerített német nyomásra szorultak vissza a kontinentális területekről, így újból Britanniára terelődött a figyelmük: már /Ethelred uralkodásának második évében megjelentek az új invázió első hajói a Thanet-szigeten, valamint ezzel egy időben dúlni kezdték Hampshire-t és Chester környékét is.[5U] Ezek még kisebb rablócsapatok lehettek egy-egy önjelölt vezér irányítása alatt, hiszen ha jelentős személy irányította volna őket, azt megörökítenék a források.

A cselekmény pontos megértéséhez tisztázni kell a Skandináv országok helyzetét. Abban az évben, amikor /Ethelrcd trónra került, egyesítette Kék-

l'igú Harald (Harald Gormsson) dán király Dániát és Norvégiát, Mivel I lai üld keresztény uralkodó volt, az új hitet akarta elterjeszteni az újonnan meglió 'litott területeken is, csakhogy ezzel a törekvésével számos ellenséget szer ■< ‘l i magának, akik bármikor képesek voltak szembefordulni vele. 1 iaralcl elsőrendű területi terjeszkedése a Baltikumra irányult, egy a dánok által lét-i ehozott egységes északi viking állam megalapításáról álmodozott. A pogá-nyok ellenállása azonban túlzottan is erősnek bizonyult, végül 988-ban saját íin, Uegyesszakállú Sven taszította le a trónról. A 980 és 988 közötti szervezetlen támadások a Harald által menekülésre kényszerített pogány urak se-i egeinek voltak betudhatók.[545]

981-ben újból támadások indultak meg, ezúttal Southampton, Devonshire, Cornwall és Wales esett áldozatul a vikingeknek, majd 982-ben Dorsetshire-bon Portland és környéke.[545] Ezt követően hat esztendőn keresztül nem irányultak hadmozdulatok Anglia és Britannia ellen.

ÁEthelred mindezen táma-i lásokat visszaverte, és a dánok nem voltak képesek hoszszabb időtávra berendezkedni. Az újabb számottevő hadmozdulatokra csak 988-ban került sor, amikor a dánok partra szálltak Devonshire-ben, és súlyos vereséget mértek a Goda *thán* vezette csapatokra.[547] Ezen év folyamán esett egy másik ütközet is Maidonnái, Blackwater mellett: Byrhtnoth, a már koros, de még mindig jó erőben lévő *ealdorman* legyőzte az ütközetben a dánokat. Habár a harcok országos jelentősége nem volt túl nagy, mégis lépésekre ösztökélte a királyt: 990-ben ÁEthelred diplomáciai kapcsolatba lépett Normandia hercegével, I. Richarddal, és *XV.* János pápa közbenjárásával kieszközölte, hogy a normandiai kikötőket zárják le a vikingek hajói elől. Erre azért volt szükség, mert a Britanniában fosztogató vikingek az észak-franciaországi kikötőkben töltötték fel a készleteiket, és egy-egy portya végeztével ide vonultak vissza. Normandia számított Franciaország Danelawjának, lakosait - akik körülbelül két generációval korábban települtek meg ott dániai őshazájukból kiindulva - még élénken fennmaradó emlékezet fűzte egykori őseik nemzetségéhez, így teljesen nyitottak voltak velük szemben. Az ÁEthelred és Richard között 991. március 1-én kötött szerződés értelmében már tilos volt a dán hajók partraszállásának engedélyezése, így sikerült elérnie a királynak, hogy a vikingek hosszabb utat kényszerüljenek megtenni - és ennek következtében Britanniától távol maradni.[548]

Az egyezmény megkötésének évében azonban újabb támadásokra került sor, amik az eddigieknél sokkal nagyobb erőkkel zúdultak az országra: egy sereg Ipswichet prédálta fel, majd azt követően a blackwateri öbölbe hajóztak be, ahol elfoglalták a Northey-szigetet. Miután ezt a bázist megszerezték, áthajóztak a szárazföldre, és Maidonnái ütközetet vívtak az angol haderővel. A dán hadsereg, melyet a norvég királyi család leszármazottja, Olaf Tryggvason vezetett, döntő vereséget mért a Byrhtnoth vezette angol hadra. *Az* esemény lefolyását *A maidoni csata* című versben meg is örökítették az utókor számára. Az csata jelentőségét hangsúlyozza, hogy ez az első év, amikor a király kénytelen lett sarcot, úgynevezett *danegelde*t fizetni a béke

m< r i ,11 l,i „in.il. IcicIm‘11, ez esetben 10.000 fontot. Ezt megtették a helyi inai, ,i l.riili, hiunpshiic-i és nyugat wessexi *ealdormandk.*[m] A*danegeld* az idólt inlynmíin éves adóvá vált, ugyanis - figyelembe véve, hogy Hegyes-szakállú Svennek nem titkolt célja Anglia elfoglalása - annak kifizetésével nem nyerték el a nyugalmat.

A következő években állandósultak a támadások, ezek kivédésének érdekében vEthelred 992-ben nekilátott egy új védelmi rendszer megszervezésének: a flotta összes hajóját Londonba vezényelték, valamint a szárazföldi erők parancsnokságát is felosztották TElfric, hampshire-i *ealdorman,* Thorod *earl,* /Elfstan és /Escwy püspökök között. Az volt a céljuk, hogy rárontanak az ellenségre, csakhogy Avlfric árulónak bizonyult és figyelmeztette a dánokat a közelgő támadásra, így azok sikeresen elmenekültek a hajóikra. A visz-szavonuló viking hajókat a londoni és a kelet-angliai flotta fogta közre, és vívta meg vele az ütközetet, melynek során sikerült kézre keríteni az áruló TElfricet.[55]'-' 993-ban rajtaütések estek Northumbriában, Lindseyben, és ekkor vakíttatta meg a király atyja árulásáért TElfric fiát, /Elígart; 994-ben a dánok Londont vették ostrom alá, egy kilencvennégy hajóból álló flottával,[551] melynek vezetői Olaf Tryggvason és Hegyesszakállú Sven voltak. A királyi tanács már azon a véleményen volt, hogy fogadják el Svent királynak: ettől a gondolatuktól csak az térítette el őket, hogy London képes volt tartani magát a dánokkal szemben, illetve érezhető volt az Olaf és a Sven közötti szövetség erőltetett jellege. A hadvezetés pánikba esését az váltotta ki, hogy ennél nagyobb haderő már évtizedek óta nem volt Britanniában, így az angolok nem is készültek fel annak kellő fogadására. London sikere ellenére feldúlták Essexet, Sussexet, Kentet és Hampshire-t: Aíthelred újabb 16.000 font *danegeld* kifizetésére kényszerült. Sven visszatért Dániába, Olaf azonban Angliában maradt, és Andoverben találkozott Attbelreddel. Mivel már keresztény volt, a király közbenjárásával konfirmációban részesült, majd pedig ígéretet tett arra, hogy soha többé nem fog ellenséges szándékkal Angliába érkezni[552] - hozzá kell tenni, hogy ígéretét megtartotta.

Kétévnyi béke után, 997-ben a háború új szakaszba lépett: már szisztematikusan indultak meg a támadások Wessex partvidéke ellen: először Devonban szálltak partra, majd végigdúlták Cornwallt, Nyugat-Somersetet és a Severn torkolatán felhajózva Dél-Walest. 998-ban támadást intéztek Dorset ellen, és a Wight-szigetre is eljutottak, miközben készleteiket Hampshire-ből és Sussexből rekvirálták. 999-ben a Temze torkolatában jelentek meg, és a Medway-folyón felhajózva Rochesternél megütköztek a ken ti hadsereggel, majd a csatából győztesen kikerülve benyomultak Nyugat-Kentbe. Ennek hatására Aíthelred és az angol hadvezetés egy összehangolt szárazföldi és tengeri támadást intézett a dánok ellen, eredményt azonban nem bírtak elérni.[553] 1000-ben a dánok Normandia partjainál tartózkodtak, így biztosítván egy lélegzetvételnyi

szünetet az angol haderőnek. TEthelred király ezt arra használta fel, hogy támadást indítson Strathclyde királysága ellen, szárazon cs

vizen egyaránt. A szárazföldi haderő sikeresen elérte a célját, a flotta azonban inkább az Anglesey-sziget kifosztásával kötötte le magát.[554] Az északi expedíció motivációja ismeretlen, lehetséges, hogy egy segítségkérés meg-i agadása, vagy akár a kincstár feltöltése volt az ok. A következő évben azonban a dánok újból visszatértek Angliába, feldúlták Nyugat-Sussexet, egészen Altonig nyomulva előre. Itt a hampshire-i *fyrd* felvonult a vikingek ellen, de nagy vereséget szenvedtek: elesett / Ethehvcard, Leofric és Leofwin, a király tiszttartói; valamint más nemesek is, mint Wulfhere és Godwin. Innen nyugatra tartottak, egészen Devonshire-ig vonultak előre, ahol nekilátlak Exeter ostromának, de abból vesztesen kerültek ki. A devon-somerseti népfelkelők képtelenek voltak feltartóztatni a dánokat, így azok eljutván a flottához, keletre hajóztak, és a Wigbt-szigeten kötöttek ki.[555] 1002-rc a szituáció már tarthatatlanná vált az angolok számára, ezért kiegyeztek a dánokkal 24.000 font[556] fizetésében.

/Ethelrcd ugyanakkor igyekezett a normandiai szövetséget felélénkíteni: feleségül vette Richard herceg testvérét, Emmát. A kapcsolatok korábban sem szakadtak meg, de nem voltak éppen barátságosak; ugyanis 1000-ben a herceg engedélyezte a dánok számára a kikötést, ezzel viszont csúnyán megsértette a szerződésben foglaltakat. Az esküvővel tisztázódtak a viszonyok, /Ethelred a két fiát is Normandiába küldte el taníttatni.

1002. november 13-ra TEthelred elrendelte élete egyik legkegyetlenebb parancsát: ki akarta végeztetni az összes angliai dánt, mivel híresztelések kaptak szárnyra, melyek szerint azok merényletet terveztek a király és annak tanácsadói ellen. Nincs ismert forrás arra vonatkozólag, hogy a rendeletet végrehajtották-e egész Angliában, mivel voltak olyan régiók, mint például Danelaw, illetve városok, mint York és Lincoln, amelyek népességének aránya egyértelműen a dánok javára tolódott el. Bizonyos viszont, hogy Oxfordiján személyesen adott parancsot a dánok lemészárlására, illetve az áldozatok között volt Gunnhild, Sven király leánytestvére, aki túszként volt jelen Angliában a béke biztosítására. Ezzel a király csak azt érte el, hogy indokot adjon Hegyesszakállú Svennek a következő évi invázióra. Ez nem is maradt el, habár nem akkora intenzitással folyt, mint az előzőek, Sven ugyanis le volt foglalva a hazai ügyekkel: szövetségre lépett a svéd királlyal, Olbéli Olaf Skötkonunggal,

így létre tudta hozni az összetartó viking államok szervezetét, melynek központjául Jómsborgot tette. Csakhogy problémája akadt a szakadár norvég királlyal, Olaf Tryggvasonnal, aki nem volt hajlandó további együttműködésre a dánokkal.[557] Ennek következtében Hegyesszakállú Sven nem érezte eléggé biztonságosnak a hátországot egy újabb nagy, Anglia elleni akcióhoz, ezért kis csapatokkal indult meg, de komoly ellenállásra így sem talált: Exeter kormányzója, a normann Hugh (Hugó), akit Emma királyné nevezett ki a város igazgatásának élére (miután megkapta azt a királytól ajándékba), Sven oldalára állt. Hugh a várost átadta a dánoknak, akik azt követően az ország belső területei felé nyomultak, Wiltshire és Hampshire ii.iuwibim. ICIji1oUak egészen Waltonig és Salesburyig.[558] A sereg ezután \t,szaluidilit a tenger felé, és csak 1004-ben jelent meg újra Angliában, ez állal a kcli-li partvidéken, Kelet-Angliában, Norwichnál szállt partra. A városi kifosztották és felégették, ellenállásba sem ütköztek, mivel Ulfkell (Ulfkytel) Snilling, a kelet-angliai *ealdorman* nem rendelkezett elég idővel seregei összegyűjtéséhez. Ulfkell azonban nem hagyta cserben hazáját: békekötést ajánlott a dánoknak, akik azt cl is fogadták. Csakhogy az *ealdorman* ennél többre is gondolt, úgy tervezte, hogy a béke ideje alatt összegyűjti titokban a seregét, és csapást mér a vikingekre: ehhez azonban tanácskoznia kellett a helyi urakkal, akik nem túlzottan hajlottak a terv végrehajtására. A döntés akkor született meg, amikor észrevették, hogy maguk a dánok is felrúgják a békét, és partra szállva hajóikból, a tartomány belseje felé vonultak. Az *ealdorman* határozott parancsot adott a sereg összehívására, ami - nem teljes létszámban - a kirabolt és felégetett Thetford mellett került szembe a dánokkal. Maguk a dánok állították,[559] hogy eddig még soha nem kerültek ennyire elszánt kézitusába, mint amilyet a kelet-angliai sereg kenyszerített rájuk úgy, hogy a haderő magva meg sem jelent a csatában, mivel nem ért oda. A vikingek visszavonultak hajóikra, habár csak a szerencsén múlott, hogy ezt megtehették, ugyanis Ulfkell Snilling elrendelte a hajók megsemmisítését, de abból nem lett kivitelezve semmi. A dán veszteségek olyan súlyosak voltak, hogy az év folyamán nem is merészkedtek arra, hogy átszeljék a tengert, inkább Angliában teleltek, míg az állomány felépül,[560] és ezt követően 1005-ben tértek vissza Dániába, habár a nép így sem maradt csapások nélkül: éhínség sújtotta az országot.

A viking sereg csak 1006-ban tért vissza ismét Britanniába, Kentben Sandwichnél szálltak partra, nyárközép napja után. A szokásos pusztítással és gyilkolással vonultak végig a tartományon, mire zEthelred

elrendelte a teljes wessexi és merciai lakosság mozgósítását a dánok ellenében, ez azonban nem járt eredménnyel, ugyanis - a korábbi esetekhez hasonlóan - a dán sereg folyamatosan kitért az ütközetek elől. Az ősz folyamán a viking flotta a Wight-szigeten alakított ki tábort, és a sereg is oda vonult vissza, majd a tél közepén visszatértek Angliába, végigrabolták llampshire-t és Berkshire-t, előrehaladva egészen Readingig. A chilterni erdőségen átkelve eljutottak Wallingfordig. Ezen a ponton azonban elérték hatókörük maximumát, ennél tovább nem távolodhattak el a hajóiktól, így visszafordultak, habár nem az erdőségen keresztül, hanem kelet felé tartottak Ashdownig, majd egy győztes ütközetet követően Avebury mellett Berkshire-ön és Wiltshire-ön át tértek volna vissza a tengerhez. Csakhogy eközben igen nagy mértékű pusztításba kezdtek, így zEthelred király a *danegeld* megfizetése mellett döntött, aminek összege ezúttal 36.000 fontra esett, melyet a következő év eljén fizettek ki, így a dánok el is hagyták a Britannia körüli vizeket.[581] A béke két esztendőn át tartott, amelyet zEthelred király arra használt fel, hogy a flottát kiegészítse újabb hajókkal, valamint megbízást adott sisakok és vértek

készítésére a hadsereg számára: 300 *hidc-n*yi jövedelem után kellett 1 köny-nyű hadihajót, 8 *kidé*-nyi után pedig a sisakot és a vértet előállítani.[562] 1007-ben stratégiai intézkedéseket is hozott, egész Mercia irányítását egyetlen személy, Eadric Streona kezébe helyezte, ami a középső angliai régió csapatainak megkönnyített irányítását tette lehetővé. 1009-re állt fel a megújult Kotta, és azt a sandwichi partvidékre küldték a közelgő dán támadás kivédésére. A flottának húsz hajója Wulfnothra, egy sussexi *thegnre* volt bízva, aki azonban elárulta a királyt, s a dél-angliai partvidéket kezdte fosztogatni kalózként. Eadric Streona testvére, Brihtric nyolcvan hajóval eredt Wulfnoth és társai elfogására, de hajói viharba kerültek és megsemmisültek, a legénység partra vetődött túlélőit pedig Wulfnoth elevenen megégettette. A maradék flottát /Ethelred - hadvezérei hosszas tanácskozása után - a Temze torkolatába vezényelte, de szerencsétlenségére a dánok Sandwichnél támadtak, így a hajóhad nem bírta megakadályozni azok kikötését.[563]

A dánok serege hatalmasabb volt, mint eddig bármelyik, amely /Ethelred uralkodása időszakában támadt Angliára, sorait a vikingek minden nemzetségének fiaiból töltötték fel, voltak köztük dánok, norvégok és svédek is, ahogyan az várható az egyesített viking birodalomból. A haderő két részre oszlott, az egyiket Magas Thorkell vezette, aki Hegyesszakállú Sven legfőbb hadvezérének, jómsborg kapitányának, Sigvaldinak volt a

testvére; a másikat pedig Thorkell testvére, Hemming, valamint Eilaf, annak az Ulfnak a testvére, aki Sven lányát, Estrithet vette feleségül. Hat hónapon keresztül csak Kentet pusztították, amíg Canterbury és Kelet-Kent meg nem váltotta a békét 3000 font kifizetésével. A dánok ezt követően végigrabolták Sussexet, Hampshire-t, Berkshire-t, megostromolták Londont, de a védők visszaverték a támadást,[564] majd pedig, miután téli tábort állítottak fel a Temze partján, Oxford ellen vonultak, melyet 1010 legelején sikeresen felégettek. /Ethelred sem maradt tétlen, összehívta a *fyrde*t először Kentbe, aztán Oxfordba, de ez nem volt képes számottevő ellenállást kifejteni a dánokkal szemben. A vikingek ezt követően visszatértek Kentbe, majd a flotta elhagyta a kenti partokat, Kelet-Angliába hajózott, és Ipswichnél hajtott végre újabb partraszállást.

A kelet-angliai hadsereg parancsnoka még mindig Ulfkell Snilling volt, aki a belső területeken akart ütközetet vívni a dánokkal, hogy időt nyerhessen a had sorainak feltöltéséhez. Az angol sereget - melyben a kelet-angliai alakulatok mellett a cambridgeshire-i csapatok is jelen voltak - Ringmere Pit-nél[565] találták a vikingek, könnyen megfutamították, ezt követően egyedül a cambridgeshire-iek számítottak szívós ellenfélnek. A dánokkal szemben azonban ők sem tarthatták magukat túl sokáig: a vikingek előtt megnyílt a Mercia felé vezető út. Három hónapon keresztül dúlták Kelet-Angliát és Cambridgeshire-t, lovakhoz jutottak, így lóháton vonultak a Temzéig, ahonnan hajón folytatták az utat nyugatra, Oxfordshire-be és Buckinghamshire-be, majd az Ouse-folyón hajóztak fel Bedfordon keresztül Tempsfordig, az angol haderő elől azonban továbbra is kitértek. Betörtek Merciába és kifosztották Northamptont, majd átkelve a Temzén, Wessexben kezdtek rabolni, csak a tél közepén tértek vissza hajóikra.[866] Az eredmény: a dánok 6 hónai) alatt 15 megyét dúltak fel úgy, hogy az angol haderő csak Kelet-Angliában és Cambridgeshire-ben volt képes ütközetet vívni velük, s azokat is elvesztették.

1011-ben a vikingek csupán az ősszel tértek vissza, Kent partjainál kötöttek ki, és Canterbury ostromához fogtak. A város hamarosan elesett, az ostromlók felprédálták, /Elfheab érsek pedig a fogságukba került. Az érsekért váltságdíjat követeltek, csakhogy a korábbi pusztítások már kimerítették Angliát, így a 48.000 font[567] *danegddcn* túl már nem voltak képesek annak összegét is megfizetni. jElfheah-t 1012-ben kivégezték, azonban ez a brutalitás teljes mértékben szembefordította Magas Thorkellt a dán hadvezetéssel, így otthagyva azt, negyvenöt hajónyi emberével Aithelred királynak ajánlotta fel szolgálatait.[564] Thorkell árulása jelentősen

megváltoztatta a vikingek hozzáállását a küzdelemhez, céljukká vált a szakadár vezér megbüntetése, így az lett egyben az 1013-as hadjárat egyik legfőbb motiválója is. Ebben az évben a dánok Sven király és fia, Knut vezetésével Sandwichnél szálltak partra.

Az angol hadsereg morálja már megtört a háromévnyi folyamatos sikertelenségek miatt, az Alfréd király és utódai által kiépített védelmi rendszer eredménytelennek bizonyult, és emellett csatát sem bírtak kényszeríteni a dánokra, mivel azok folyamatosan kitértek az ütközetek elől. Tovább rontotta a pozíciót a vezérek árulása: Hugh, az exeteri tisztviselő mellett hasonlóan áruló volt /Elíric *ealdorman* és Wulfnoth *thegn* is. A haderő válsága mellett a kincstárat is megviselte a rengeteg arany kifizetése a vikingeknek, pláne annak tudatában, hogy azok abból fegyverezik fel újabb és újabb csapataikat. A lakosság képtelen volt helyreállítani a lerombolt és felégetett településeket, emellett pedig éhínség is sújtotta. Ilyen körülmények vártak Hegyesszakállú Svenre 1013-as partraszállása után.

A sandwichi kikötést követően a dán hadsereg bevárta a lemaradt hajókat, majd továbbállt észak felé: Kelet-Anglia érintésével a Humber torkolatához hajóztak, s onnan fel vitorláztak a Trent-folyón Gainsborough-ig. Már a viking haderő puszta jelenlétének hatására az eddig teljesen megkímélt területek - mint Northumbria, Lindsey, az egykori Öt Borough Földje - azonnal behódoltak Svennek, áld először érezhette azon álmát megvalósulónak, hogy egyszer Anglia királya lesz. A frissen behódolt vezetők által adott túszokat és a lehorgonyzóit flotta irányítását Knutra bízta, ő maga pedig a fősereggel délre vonult. Az északi területekéhez hasonló fogadtatásban részesült Oxfordban és egészen délen, Winchesterben is, így már uralta a teljes Észak-Angliát, Kelet-Merciát, Közép-Wessexet és Danelaw-t. Sven ezt követően keletre, London felé indult, mivel tudtában volt, hogy csak a legfőbb város eleste fogja véglegesen megtörni az angolok ellenállását. Az angol haderő már felkészült a fogadására, a helyőrséget megerősítették az /Ethelred vezette királyi csapatokkal, és ott voltak Magas Thorkell emberei is. A város sikeresen visszaverte az ostromlókat, ebben segítségükre volt az is, hogy Sven embereinek egy része a vízbe fulladt, valószínűleg a folyón való átkelés közepette.[569]

Ilegyesszakállú Sven felhagyott az ostrommal, úgy döntött, hogy nem hagy a londoni védők számára hátországot, és egyben kiteljesíti hódításait is:

nyugatra fordult, először Wallingfordot ejtette útba, ahol átkelt a Temzén, majd Bath irányába vonult. Itt /Ethelmar *thegn* vezetésével minden nyugati megye vezetője behódolt neki, és túszokat is adtak. Sven észak felé fordult, keresztülvonult Mercián, és a Geinsborough-nál állomásozó flottához tért vissza. Az angol kormányzat a nyugati hódítások sikereinek hírére alapjaiban rendült meg: London ellenállás nélkül meghódolt Svennek. A király ezzel célba ért: Anglia ura lett. áEthelred király a feleségét, Emmát a gyerekeikkel, Edwarddal és Alfreddal együtt Normandiába küldte, míg ő maga Thorkell társaságában egy hajón maradt egészen Karácsonyig, majd egy évvel a felesége után ő is Normandiába menekült.[570]

Sven azonban nem örülhetett sokáig a sikereinek, 1014 februárjában meghalt. Két fia közül az idősebb, II. Karaid lett Dánia királya, a fiatalabb, Knut pedig az angol trónt örökölte. Az angliai dán flotta azonnal elismerte Knutot uralkodónak, de ő ebben a helyzetben nem volt képes folytatni a hadmozdulatokat, így a még be nem hódolt angol urak követet küldtek Normandiába, hogy visszahívják zEthelredet, akinek ígéretet kellett tennie arra, hogy reformokat fog bevezetni, és nem fogja az uraknak felróni, hogy behódoltak Svennek. Ez volt Anglia történetében az első szerződés a király és az alattvalók között.[571] Amikor éEthelred visszatért, azonnal megkezdte a hadjárat megszervezését a dánok ellen: parancsot adott a lindseyi viking sereg megtámadására. Knutnak nem kellett félnie a lindseyi angolok árulásától, hiszen azok már apját is követték a déli hadjáratokban, őt is ellátták élelemmel és lovakkal, de nem volt képes befejezni a táborhely megerősítését az angol sereg megérkezése előtt, így jobbnak látta hajóra szállni. A Trent-folyón lehajózott a tengerig, de nem egyenesen Dániába indult, hanem végighaladt Britannia partjai mentén egészen Sandwichig, ahol partra rakta az összes, apjának kiszolgáltatott túszt - levágott kezekkel, fülekkel és orrokkal. Magukra hagyta viszont a neki szolgálatot tevő, hazájukat eláruló lindseyieket, akiket /Elhelred természetesen kivégeztetett.[57*] Ennek lett következménye, hogy[r] Lindseyben és Danelaw területén a nemesség egyformán gyűlölettel viseltetett Knut és Aithelred iránt.

Knut hazatérése után testvérével, Haralddal igyekezett fenntartani a jó viszonyt, így inkább nem kezdett önálló hadmozdulatokba Angliában, ami 1015 augusztusáig békét jelentett az ország számára. Knut ezt az időt arra használta fel, hogy előkészítse visszatéréséhez a hadsereget, amelyben segítségére volt Hlathiri Erik, Norvégia legnagyobb ura, aki segített

Svennek elűzni < >laf Tryggvasont. I latalt>mvágy nem jellemezte, így soha nem is akart király lenni, de politikai tehetsége kiemelkedő volt, ami kiváló tanácsadóvá, és a kor Skandináviájának leghíresebb hősévé tette.[57'] TEthelred sem volt tétlen, ekkor intézte el a hűtlen lindseyi, danelawi urak birtokainak megszerzését, miután két legfőbb vezérüket, az oxfordi nagygyűlésen a merciai Eadric által elárult Siferthet és Morcart kivegeztette. Siferth özvegyét Malmes-buryben tartotta fogva, onnan azonban Edmund, a trónörökös kihozta, és feleségül vette.[5'4]

Knut hadseregének visszatérésével - melyhez ismeretlen okokból csatlakozott Magas Thorkell is - újból megkezdődtek a csatározások. Knut Sand-wichnél szállt partra, bevonult Kentbe, Wessexbe, Dorsetbe, Wiltshire-be és Somersetbe, ezzel mintegy teljes Dél-Anglián végighaladt jelentősebb ellenállás nélkül. TEthelred eközben már beteg volt, így a hadsereget két részre osztotta, a déli egységeket a merciai *ealáirman,* Eadric; az északi seregeket pedig Edmund *aetheling* irányította. Eadric azonban hűtlennek bizonyult, elárulta Edmundot: az egykor Thorkell által birtokolt negyven hajót maga mellé állította, és azokkal együtt ajánlotta fel szolgálatait Knutnak. Eadric megadása után már behódolt Wessex is, és lovakkal látta cl Knut seregét, akinek ezek mellett a merciai *ealdorm* jövedelmei is rendelkezésére álltak.[5']

1016 legelején Knut a flotta élén Eadric Streona támogatásával átkelt a Temzén, de Hwiccc *ealdormanja,* Leofwine ellenállt, habár nem túl nagy sikerrel. Hwicce-t feldúlták, és egészen Warwickshire-ig nyomultak előre. Edmund eközben magához szólította a danelawi katonákat, de azok felismervén, hogy esélyük nem tűi nagy az ellenséggel szemben, olyan feltételeket támasztottak Edmund számára, ami szinte teljesíthetetlen volt, mint például hogy a londoni helyőrség csatlakozzon hozzájuk, illetve maga a király vezesse a hadakat. Edmund elküldte a követeket a királyhoz, aki maga vezette emberei egy részét Edmundhoz, ám nem sokkal később visszatért Londonba. Edmund, az Uhtred northumbriai *earl* által is megerősített sereggel megindult Knut és az elszakadt területek ellen: bevonult Cheshire-be, Staffordshire-be és Shorpshire-be - ezek a területek voltak a merciai *ealdorm* törzsterületei. Erre válaszul Knut Danelaw ellen vonult - amit Edmund őrizetlenül hagyott -, majd eljutott Northumbriába is. Uhtred sietett visszatérni tartományába, és megadta magát Knutnak, nem sokkal később azonban meggyilkolták.[576] Northumbria *earljé*nek Knut a norvég Eriket nevezte ki, így a hely tökéletes kiindulópontjává vált az Edmund elleni akcióknak. Edmund rájött, hogy a köztes területeken nem

képes megállítani a Mercián keresztülvágó és Wessexbe tartó Knut seregét, ezért visszavonult Londonba, ahol csatlakozott apjához. AEthelred király azonban nem sokkal később, 1016. április 23-án elhunyt.[577]

II. Tanácstalan /Ethelred uralkodása az egyik leghosszabb idejű az angolszász királyok között, mintegy 37 esztendőn át tartott. Egy ekkora időszak

alatt természetesen sok minden megtörténhetett - és meg is történt, Kitágult álláspont volna /Ethelredet egyértelműen egy tehetségtelen, uralkodásra alkalmatlan személynek beállítani: mint ahogyan az egész életén látszik, a királyt meghaladták korának eseményei. Már hatalomra jutása előtt, Edgár uralkodásának végén és II. Edward egész ideje alatt Anglia történelme a hatalmi harcról szólt. Régen nem volt meg az a királyi tekintély, amit Alfréd, I. Edward, vagy zEthelstan birtokoltak. A megerősödött főurak bábként mozgatták a polgárháborúban a testvéreket, nem a király volt a hatalom legfőbb forrása. Egy polgárháború által hatalomra juttatott uralkodónak, mint .-Ethelred, csak még kevesebb önálló akarata lehetett. Tény, hogy nem ő volt a legkirályibb személyiség, s minden bizonnyal nem is voltak túlzott hatalmi ambíciói; a főurakkal szembeszállni nem volt ereje, ez még egy tehetséges királynak is nehezen megoldható problémákat okoz békeidőszakban, nem pedig egy dánok által folyamatosan támadott ország esetében.[578]

A dánok támadásai sem a Nagy Hadsereg száz évvel korábbi inváziói voltak, amelyek csak fosztogatásra törekedtek, és barbár csapatok Önjelölt királyainak vezetésével indultak az országba; ezek már az egyik keresztény ország másik elleni harcai voltak, egy tényleges uralkodó, Sven vezetésével, aki már nemcsak Dánia, Norvégia, York, Kelet-Anglia vagy Dublin felett bírt hatalommal, hanem egy egységes viking államalakulat feje volt, mely magába foglalta Dániát, Norvégiát, és szövetségben állt Svédországgal. Hadserege a kor egyik legfejlettebb harcoló alakulata volt, amit már nem a zsákmányszerzés motivált, hanem tudatos stratégiával Anglia meghódítására törekedett.[5™] Az Alfréd által megkezdett és I. Edward által tökéletesített angol védelmi rendszer sem állta már meg a helyét a vikingekkel szemben: míg a 10. század első felében - amíg folytak a háborúk - azzal szembesültünk, hogy a dánok és norvégok nem voltak képesek egyetlen erődöt sem elfoglalni ostromtechnika hiányában, addig Hegyesszakállú Sven seregével szemben nem értek el semmit, még feltartóztatni sem voltak képesek azt. Kivételes eseménynek számított, ha

egy-egy vár sikeresen visszaverte az ostromot, mint például London. Az egykori angol flotta sem volt hatásos, mivel ezek nem az Alfred-kori kis hajókkal kerültek szembe, hanem a 10-11. század nagy viking csatahajóival - nem véletlen, hogy Aíthelrednek saját hajóhadat kellett felépítenie, nem támaszkodhatott az eddig fennálló flottára. Alfréd és Edgár katonai fejlesztései sem tettek semmiféle szolgálatot Aithelred számára, az angol haderővel szemben a dánok szisztemetikusan kerülték az összecsapásokat, ugyanakkor ha mégis megteszik, csak nehezen nyerik meg az ütközetet, ahogyan azt Láthattuk az Ufkell Snilling embereivel szemben vívott csatákban is, Aitbelred cselekvésképtelenné vált - önhibáján kívül is: ahhoz, hogy sikeresen szembeszállhasson a vikingekkel, egy teljesen új hadsereggel és hadrendszerrel kellett volna rendelkeznie, amihez egyrészt ideje nem volt, másrészt az újonnan megjelent *danegeld* fizetése jelentős veszteségeket okozott a kincstár számára.

A belső politikai válság által leszűkített mozgáskörű uralkodó ennek ellenére igyekezett a legtöbbet elérni országa számára a fennálló lehetőségekből: kezdeményezte egy új flotta felállítását és a fegyverzet fejlesztését, amely végbe is ment még az elrendelést követő évben. A belügyeket is igyekezett legjobb tehetsége szerint konszolidálni, uralkodása alatt tíz (1) törvénykönyvet adott ki. A törvényhozás és a törvények kihirdetése eleinte verbális volt, Edgár uralkodásától lett túlnyomó szerepe azok írásba foglalásának. Nem csak ebben követte elődeit, hanem 4 törvénykönyve is nagymértékben Edgáréira alapoz, a többiben azonban a frank alapok közé keveredtek a hagyományos elemek mellett skandinávok is, amelyek minden bizonnyal Danelaw területéről kerültek bele az országos érvényű törvényekbe. A legfőbb vívmány azonban minden bizonnyal a 12 *thánból* felállított esküdtszék bevezetése a bíráskodásban.[5'50]

Az írásbeliség nemcsak a törvények lejegyzésében kapott szerepet, hanem a birtokadományozások esetében is. A fennmaradt angolszász oklevelek többsége erre a korra datálható, és nagy valószínűséggel egy bizonyos királyi kancellária állította ki azokat latin nyelven, ami ugyan nem a virágzó és késő középkori modellt takarja, csupán egy állandósult, a monasztikus reform szellemében nevelt szerzetesekből álló testületet volt a király szolgálatában, akiknek feladata az írásba foglalás. Az idő és a Vili. Henrik-féle egyházreformhoz csatlakozó pusztítás rengeteg emléket semmisített meg az egykori írásos dokumentumok közül, melyeket a kolostorokban őriztek; ennek ellenére mégis arra a következtetésre jutunk,

hogy a királyi adminisztráció jEthelred korában nem omlott össze, sőt, roppant kifinomult hatékonysággal volt képes működni. Ellenőrzés alatt állt az ország összes jövedelme, erre kincstartóság volt felállítva Winchesterben, Pontos vezetése volt a beszedett adóknak, nyomon követték a pénz útját is, le voltak jegyezve a helyi adószedők nevei, valamint az igazságos adóterhek kirovása érdekében ösz-szeírást végeztek az adózók vagyoni helyzetéről. A királyi adminisztráció kiterjedt a *shire-o*k tanácsára is, pecséttel ellátott leveleket küldtek ki azokhoz, informálás céljából, természetesen angol nyelven. Az adminisztráció annyira jól működőnek bizonyult, hogy miután Knut hatalomra jutott, ugyanazokat a szerzeteseket tartotta meg szolgálatában, akik már /Ethelrcd korában is a kancellária feladatát látták el.[581]

A fentebbiek mellett továbbélt Angliában a kultúra és a művelődés is, melynek segítője volt a monasztikus reform: két kiemelkedő alakja volt a korban az angliai tudományos életnek, az egyik Wulfstan érsek volt, a másik pedig a segédje, rivlfric apát. Ők mindketten a reformok szellemében nevelt második genercióhoz tartoztak, és alapos angol és latin nyelvi képzésben részesültek. Mindketten szerzetesként kezdték pályafutásukat, majd apátok lettek, innen jutott fel Wulfstan is a püspöki, majd érseki pozícióba. Wulfstan érsek volt a korban a sziget legjelesebb jogi szakértője, ő szedte egy kötetbe Edgár törvényeit, valamint ő volt a lejegyzője Aithelred számos törvé-

nyének is. /Elfric apátmár sokban különböző személyiség volt, a nevel leié se egyedül Angliához kötődött - nem úgy, mint Wulfstannak, aki a flonrs i Abbo hatása alatt állt - és érdeklődési területe is más volt: írt a latin nyelvtanról, teológiáról, valamint Aüthehvold és más szentek életéről - ezzel megteremtette az angol nyelvű prózát. Más jeles személyiségek is voltak a korban, mint például Byrhtferth, aki egyedülálló tudományos érdeklődéssel bírt a szentek életrajzai iránt.[582]

zEthelred uralkodásának időszaka tehát nemcsak a kudarcok kora volt, hanem ■ nehéz körülmények között - az önálló Angol Királyság vívmányainak tovább örökítéséé is. A folytonos katonai vereségek mellett továbbra is élt, sőt fejlődött az adminisztráció, a tudományos élet és a kultúra is. Nem lehet zEthelred uralmát egyszerűen csak „szerencsétlenségnek” tekinteni, a külső hatások ellenére számos pozitívumot volt képes felmutatni, ami a korban még mindig egyedülállóvá teszi Angliát.

II. Edmund uralkodása

Tanácstalan ASthelred halála után a lojális angolok azonnal a fiát, Edmundot választották királlyá, aki rögtön hozzá is látott az államügyek intézéséhez. Sven halála, és ezzel együtt Knut kivonulása után már ő felelt az angol haderő egy részéért, így nem jelentett számára különösebb problémát a hadvezetés, és megmutatta azt is az 1016. évi hadmozdulatokkal, hogy egyáltalán nem tehetségtelen hadvezér. Csakhogy seregei jelentősen gyengébbek voltak az Eadric által is támogatott dán csapatoknál, így nem sok reménnyel pillanthatott a jövőbe. Edmund, akit az általa kifejtett szívós ellenállás miatt Vasbordájúnak neveztek, apja halálának idején Londonban tartózkodott, így Knutnak elsőszámú célpontjává a Temze-parti város vált. Húsvét után egy flotta élén kezdett felhajózni a folyón. Edmund azonban nem elégedett meg a város birtoklásával, így még Knut hajóhadának megérkezése előtt Londonból kiindulva visszatérítette a hűségére egész Wessexet. Csakhogy London ez idő alatt gyenge védelemmel rendelkezett, és még mielőtt Edmund visszatért volna, Knut kikötött hajóival, majd körbevette a várost. Katonáival a falakon kívül egy csatornát vágatott, elég széleset ahhoz, hogy a hajók közlekedhessenek rajta: a célja az volt, hogy a Temze londoni szakaszának alsó folyását a városhatárnál lezárja, és hogy' ugyanezt megtehesse a felső szakaszon is, csatornát vájatott a hajók mozgatásának megoldásához; természetesen szárazföldön is totális zárlatot rendelt el, földsáncot épített a falakkal szemben; hogy figyelmét Edmund erői ellen fordíthassa.[583]

Nyárközép idején több csatát is vívott Edmunddal, először Penselwoodnál Dorsetben, majd azt követően Sherstonnál Wiltshire-ben. Ez utóbbi elég véresnek bizonyult, amellett hogy hadvezéri képességeiket bizonyítandó, maguk a vezérek is személyesen vállalták a harcot. A dán-angol hadakat Knut mellett az áruló Eadric Streona vezette Edmund ellen. A csata hevében a dán egységek szétszóródhattak, s mivel azokat össze kellett várniuk, majd csak ezt követően indulhattak vissza Londonba. Edmund nem hagyhatta magára a várost, így a Temzén átkelve, északról indult meg seregével, hogy támadásokat intézhessen a dánok erődítményei ellen. A király választása Clarighangranra[634] esett a támadás megindításának helyéül, és jelentős sikert könyvelhetett el: a meglepetésszerű rajtaütés hatására a dánok visszamenekültek hajóikra, és a folyó túlpartján kerestek menedéket. Edmund király követte volna őket, csakhogy túl messze volt a gázló Brentfordnál, és mire odavonult katonáival, a dánok már fel tudták

venni az új pozíciót. Két nappal később érték csak el a viking erődítések vonalát a déli parton, de a csatában olyan súlyos vereséget szenvedtek, hogy Edmund kénytelen volt visszavonulni Wessexbe, hogy ott feltölthesse hadseregének sorait. Ez idő alatt Knut a város ostroma mellett döntött, támadást indított szárazon és vízen, de nem járt sikerrel a védőkkel szemben. A harc azonban őket is kifárasztotta, és tartalékoknak hiányában Kelet-Angliába és Merciába vonultak, ahol pusztítás és rombolás közepette jutottak élelemhez. A zsákmányt hajó kon szállították Orwellből Medwaybe, ahonnan a hadsereg továbbvonult Kentbe. Edmund király elejét akarta venni a további fosztogatásoknak, így a Temzén átkelve a vikingek ellen vonult Kentbe, akik lovaikat a Sheppey szigetre menekítették. Az ütközetre Otfordnál került sor, és Edmund király fényes győzelmével végződött: még Eadric Streona is a Vasbordájú oldalára állt a csata után. A dán hadsereg maradványa Essexbe, majd Merciába vo nult, Edmund pedig az immár ötödik alkalommal összehívott *fyrd* emberei vei indult üldözésükre. A csatát Ashingdonnál tudta rájuk kényszeríteni, csakhogy annak folyamán Eadric *ealdorman* újból árulást követett cl, és vissza tért Knuthoz - teljes seregével együtt. Ennek következtében az ütközet óri ási angol vereséggel végződött: holtan maradt a hercmezőn Ulfkell Snilling, aki mindvégig lojális volt a Cedric-házhoz; Godwin, Lindsey *ealdormariy.v,* AElfric, Hampshire *ealdorrnan]a* Wulfsy apát és Eadnoth püspök, majd maga Edmund is menekülni kényszerült. Knut azonban mérlegelte, hogy Edmund komoly ellenfélnek bizonyulhat, ha képes lesz újabb sereget gyűjteni maga köré, ezért tanácsadói, többek között Eadric javaslatára békét ajánlott a ki rálynak. A megkötés helyszínéül a Se ver n-folyó egy szigetét választottál; Deerhurst közelében, ahol kölcsönösen testvérré fogadták egymást, vala mint megállapodtak a Knut serege számára fizetendő hadisarc összegében is. Angliát két részre osztották egymás között: Edmund birtokolta Wcssexet - valamint Wendoveri Roger szerint Londont, Essexet és Kelet-Angliát “ Knut pedig Merciát, Northumbriát, valamint a *Krónika* szerint mindent a Temzétől északra.[586] Mielőtt azonban az egyezséget ratifikálhatták volna, 1016. november 30-án II. Vasbordájú Edmund gyilkosság áldozata lett, íg> Wessex Knut kezébe került.[58]

Knut különösebb ellenállás nélkül tehette rá a kezét Wessexre, cs kezdhette meg uralkodását - most már jogosan - angol királyként. Legfőbb feladata az volt, hogy megszilárdítsa hatalmát az egész országban, és elejét vegye minden lázongásnak: az zEthelred uralkodása alatt kikristályosodott kormányzati rendszert érintetlenül hagyta a monasztikus reformot

követő egyháziak kezében, magát Wulfstant is megtartotta érseki székében. Törekedett az egyház kegyeinek elnyerésére is, figyelmet fordított arra, hogy a Norvégiában még mindig fennálló pogányságot megszűntesse, illetve adományokkal támogatta az angolok skandináviai misszióit. Ő lett az első viking uralkodó, aki magára öltötte az angol királyok körében hagyományos formulát: Isten hatalmának képviselőjét jelenítette meg magát az alatvalók színe előtt. Kapcsolatba lépett Rómával, így már a többi keresztény uralkodóval is egyenrangúvá vált.[588]

Törekedett a külpolitikai kapcsolatok stabil fenntartására is, és nem mint viking uralkodó, hanem mint angol király: feleségül vette zEthelred özvegyét, Emmát, így meghosszabbította Anglia szövetségét Normandiával. Korábbi - az egyház által el nem ismert - házasságát Northumbria *earljének,* /Elfhelmnek a lányával, *AL*lfgifuval érvénytelennek tekintette, habár kettejük között soha nem szűnt meg a kapcsolat, északon királynénak tartották, és *6* lett kinevezve régensnek Norvégiában fiuk, Sven helyettesítésére.[589] Természetesen külkapcsolataiban a skandináv szálak maradtak dominánsak, különösen azt követően, hogy ő maga lett testvére 1018-ban bekövetkező halála után Dánia és Norvégia királya is.[539]

Trónra kerülése után azonban a közigazgatást nem hagyta érintetlenül: négy körzetet hozott létre Angliában: Wessexet, Merciát, Kelet-Angliát és Northumbriát. Wessex irányítását közvetlenül önmaga intézte, Mercia felett Eadric Streona gyakorolta a hatalmat, Kelet-Anglia élére Magas Thorkellt nevezte ki, Northumbria élén pedig meghagyta Eriket.[591] Eadric Streona helyébe később az egykori hwiccei *ealdorman,* Leofwin fiát, Leofricot nevezte ki, a történetből jól ismert Lady Godiva férjét.[592] Az *earl'i* kinevezések a köz-igazgatás egy eddig soha nem látott változását hozták: az 1020-as években Knut Wessex élére is egy személyt helyezett, Godwine-t - erre azonban még nem volt példa Anglia történetében, mivel Wessex mindig több *ealdormra* bomlott. A datálás bizonytalan, de tény, hogy Knut halálakor, 1035-ben már *6* állt Wessex élén.[533]

Az év folyamán viszont - politikai identitásának kétséges volta miatt - kivégeztette Eadric Streonát, majd a trón jogos elnyerésére esélyes személyeket is üldözni kezdte: /Ethelred még életben lévő fiát, Eadwiget száműzetésbe küldte, ahol nem sokkal később meg is gyilkoltatta.[534] Vasbordájú Edmund fiatal gyermekei, Edwin és Edward sem voltak tőle biztonságban, az egyetlen olyan helyre menekültek, ahol Knut bérgyilkosai

nem érhették

őket utol: ez a hely a Magyar Királyság volt, ahol előkelő fogadtatásban részesültek.[505]

Knut így próbálta meg a maga számára bebiztosítani a hatalmat Angliában, ami viszonylag könnyű volt: a lakosság ugyan hódítót látott benne továbbra is, de egy olyat, aki elhozta számukra a régóta áhított békét, és megszabadította őket az jEthelred által a *danegeld* kifizetésére kirótt adóktól. Tovább segítette elfogadását, hogy jó keresztény királyként uralkodott, és nem fejezte le az angol nemességet, hogy helyükre dánokat állítson. A változtatások a közigazgatásban is csupán a felső társadalmi osztályokat érintették, nem voltak közvetlen kihatással az alattvalókra. További gesztust tett azzal is, hogy a dán flottát - amely őt Angliába szállította - feloszlatta, de ennek végrehajtására csak 1018 tavaszán került sor, miután azok legyőztek egy harminc hajóból álló fosztogató viking csapatot, akik angol vizekre merészkedtek. A flotta számára még az elbocsátás előtt kifizettetett *danegeldként* 72000 fontot, London lakosságától pedig további 10.500 fontot; majd pedig negyven hajó kivételével a többit visszaküldte Dániába.[596] A végső megerősítésre Oxfordban került sor, ahol egy nemzeti gyűlés kereteiben az angol és dán urak megegyeztek békés együttélésük feltételeiről. Ennek megfelelő támogatást adtak azzal, hogy Knut ígéretet tett: Edgár törvényeihez visszatérve, azoknak megfelelően fog ő is törvényeket hozni, azok lesznek az új, angol-dán állam jogrendszerének alapjai.[697]

1018-ban viszont a dániai ügyek elszólították Knutot az angliai ügyek intézésétől, de biztosnak érezhette, hogy' távolléte alatt nem fog zendülés kitörni hatalma ellen. A kontinensen töltött két év alatt Knut kiesett az *Angolszász Krónika* íróinak látóköréből, így az csak kevés információval szolgál ezen időszak eseményeiről. Bizonyos, hogy a Harald halála és Knut Dániába érkezése között eltelt időszak a király nélkül maradt nagyurak rivalizálásáról szólt, amelyet Knutnak kellett megfékeznie, majd 1019-ben távolléte alatt Anglia élére megtette kormányzónak Kelet-Anglia *earljét,* Magas Thorkellt. 1020-ban tért csak vissza Angliába, és megérkezése után egy tanácskozást tartott Cirencesterben, ahol törvényen kívülivé tette az egyik wessexi *ealdor-mant,*[m] TEthelweardot, feltehetőleg hűtlenség miatt. Székesegyház építésébe is kezdett Assingdonban, ahol jelen volt Thorkell *earl* is.[699] Thorkell azonban hamarosan kegyvesztetté vált, 1021 őszén Knut leváltotta őt angliai pozíciójából és száműzte. Ennek következménye

lehetett az is, hogy 1022-ben kihajózott a Wight-szigetre, onnan pedig valószínűleg tovább Dániába, ugyanis a következő évben már ott találkozunk Knuttal, aki a Thorkell eltávolításával kapcsolatos ügyeket intézte volna. Thorkellnek azonban akkora befolyása és hatalma lehetett az országban, hogy a király képtelen volt azzal bármit is kezdeni. A politikai manőverek eredménye az lett, hogy Knut kénytelen volt megtenni Thorkellt Dánia élére kormányzónak, és még ezek mellett a saját fiát is túszul kellett adnia számára, cserébe Thorkell továbbra is a király nevében irányította az országot, és viszonozta a túszcserét saját fiá-

nak átadásával.[600] Stenton véleménye szerint[501] a Thorkell által indított déli partvidéki támadások tették indokolttá a Wight-szigetre hajózást is, kérdéses azonban, hogy egy ilyen, Angliára erősen hatással lévő esemény, mint a vikingek pusztítása - illetve annak szándéka - miért került ki a *Krónika* szerzőinek figyelméből.

1023-ban Knut Thorkellel együtt visszatért Angliába, és visszahelyezte azt a kelet-angliai *earl* tisztségébe. Érdemes végigtekinteni ez idő alatt a többi terület vezetőinek sorsát is, mivel nem csak Kelet-Angliát érték változások: Northumbriában szintén ebben az évben történt csere, ugyanis a norvég Erik egyszerűen eltűnik a források látóköréből, és nincs ismert adat, ami ezt megindokolná. Erik mindvégig hűséggel viseltetett Knut iránt, így nem nagy- a valószínűsége, hogy[7] a király váltotta volna le, inkább lehetséges, hogy meghalt, vagy egyszerűen félrevonult a közélettől. Helyére egy dán, a Shakespeare *Macbethjéből* is ismert Siward*earl* került. Az S felmenői között szerepelt a Knut által kivégeztetett Uhtred és még sok más ember is, aki a 10. század folyamán birtokolta az *earli* tisztséget. Eadric Streona kivégzése óta a merciaí *ealdorman* továbbra is Leofrie maradt, akinek a hűségéhez azóta sem fért kétség, habár ennek ellenkezője is fennállhatott volna, mivel Leofrie testvérét, Northmannt Eadric-kal együtt végeztette ki Knut 1017-ben. Wessex élén több változás is történt, ugyanis 1018-ban azt több *ealdor-manrá* bízta, ezzel visszaállította a korábbi állapotot, ugyanakkor ez nem maradt fenn sokáig. Az 1020-as években annak élére újból csak egy személyt jelölt ki, Godwine-t, akinek apja az 1009-ben flottaparancsnokból kalózvezérré avanzsált Wulínoth volt.[602] Godwine akkora hatalomra volt képes szert tenni, mint korábban semelyik főúr sem Angliában, és meghatározó politikusává válik az elkövetkező négy évtizednek, de igazán kibontakozni csak
Knut uralkodásának végén, és annak halála után volt képes.

Knut problémái ezen időszakban ismét felerősödtek Skandináviában, ugyanis 1025-ben meghalt Thorkell, így Dánia kormányzója Knut sógora, Estrith férje, Ulf lett, aki egyben Knut és Emma egyetlen fiának, Hardek-nutnak a nevelője volt. Ulf hűségesnek bizonyult egy ideig, csakhogy hamarosan szembefordult a királlyal, részesévé vált egy Knut elleni összeesküvésnek. A konspiráció középpontjában Széphajú Harald norvég király egyik leszármazottja, Olaf Haraldson állt, akinek célja Norvégia függetlenségének visszanyerése volt. Korábban - amikor még Erik volt a norvég területek legfőbb ura - Olaf száműzetésbe kényszerült embereivel, cs különböző portyákból tartotta fenn magát, valamint szolgálatába helyezte magát a Sven és Knut ellen harcoló uralkodóknak, így II. TEthelrednek és Richard normandiai hercegnek is. Erik Angliába távozása után visszatért Norvégiába, és sikeresen elfoglalta az Oslo környéki területeket, miután egy tengeri csatában megverte Sven *earlnek* a csapatait. Ezt követően hamar kikiáltották a nyugati területeken királlyá, és Norvégia egyetlen monopolhelyzetű ura volt, aki a svéd király, Önund Jakab személyében egyik legerősebb szövetségeseit

re Laláit. A két király 1020-ban összevont haderővel támadást indított Dánia ellen, ahol csatlakozott hozzájuk Ulf és testvére, Eilaf: a leggazdagabb skandináviai dán tartományt, Scaniát kezdték fosztogatni. Knutnak gyorsan kellett cselekednie, összeszedte dániai haderejét, sőt még angol csapatok is csatlakoztak hozzá, így sikerült megsemmisítenie Olaf flottáját Sjaelland szigeténél, majd ezt követően hajóhadával a Szent Folyó (Helga-folyó) torkolatához hajózott, ahol a svéd flotta gyülekezett. A csata mindkét fél részéről súlyos áldozatokat követelt, de végül a svédek győzelmével végződött.[603]

Az ütközetet követően Knut kivégeztette a hűtlen Ulfot, így erősítette meg hatalmát Dániában, és minden bizonnyal sikerrel, ugyanis a források szerint csak két évvel később, 1028-ban indult el újra Angliából Norvégiába, ahol a még mindig fennálló dán fennhatóság ellen folyamatosan mozgolódó Olaffal kellett rendeznie a helyzetet. A király ötven hajót vitt magával Angliából, valamint az angol urak is elkísérték hadjáratában, amelyhez csatlakozott a dán flotta is.[604] Az 1026 óta eltelt két évet Knut nem töltötte tétlenül: állandó ígéretekkel megbontotta az Olaf-párti norvég nemesek lojalitását, így mikor a hajóhaddal megérkezett Norvégiába, ellenállás nélkül volt képes végighajózni a partokon. Utazásának legészakibb pontján, Nidarosnál szállt partra, és ott a térség, Thrandheim urai mind behódoltak neki. Knut számára nem volt szükséges

továbbvonulni dél felé, ahol Ólainak még mindig jelentős hatalma volt, ugyanis az pár hónapon belül magától megdőlni látszott, az önjelölt norvég király el is hagyta az országot. Ettől a pillanattól kezdve Knut megkérdőjelezhetetlen hatalommal bírt Anglia, Dánia és Norvégia felett, ezzel azonban el is érkezett hatalma csúcspontjához.

A bebiztosítás viszont még hátravolt, ezért a király még abban az évben egy gyűlést hívott össze Nidarosba, ahol kinyilatkoztatta az urak előtt a Dánia és Norvégia vezetésének mikéntjére vonatkozó terveit. Dánia kormányzására kijelölte a norvégjai úton őt elkísérő fiát, Hardeknutot. Norvégia esetében már nem volt ennyire egyszerű a kormányzó hatalom kijelölése, Knutnak az ország területén belül egyedül csak Thrandbeimben volt sziklaszilárd a pozíciója, más területeken nem számíthatott feltétlen támogatásra: a thrand-heimi *earli* családok egész országra kiterjedő befolyására kellett támaszkodnia, így a northumbriai *earl,* Erik fiát, Haakont nevezte ki az ország kormányzására. Haakon már korábban, Angliában is hűen szolgálta Knutot, így minden szempontból ő bizonyult a legesélyesebb jelöltnek a király szemében.[6,5]

Knut 1029-ben tért vissza Norvégiából Angliába, de nem sokáig maradhatott ott nyugalommal, ugyanis az év telén Haakon, a norvégiai helytartó egy, az Angliából Norvégiába tartó útja során baleset következtében a tengerbe fulladt.[1506] 1030-ban a király új helytartónak kinevezte másik - törvénytelen - fiát, Svent, aki mellett régensként az anyja, ASlfgifu gyakorolta a hatalmat. A törvénytelen gyermek kormányzása tökéletes alkalmat nyújtott Ólainak a visszatérésre: egy kis sereget gyűjtött Svédországban, és egy gyors akció során akart döntő vereséget mérni Sven és /Elfgifu seregeire, csakhogy ez nem járt sikerrel, de nem a kormányzó seregei, hanem a helybéli lakosság ellenállása miatt, mely megállította őt Nidarostól nem messze északkeletre, Stikiestadnál, ahol maga Olaf Haraidson is elesett. így /Elfgifu és Sven hatalma országszerte teljes mértékben elfogadottá vált." ”

Knut egy időre eltekinthetett a Skandináviában zajló ügyektől, és Angliára fordíthatta a figyelmét. 1031-ben az egyház támogatását akarta megerősíteni a maga irányába, így Canterburynek adományozta Sandwich kikötőjét, az afelett gyakorolt minden joggal együtt, majd római útjáról visszatérve a sziget második legerősebb országa, Skócia ellen irányította a figyelmét. A skótokkal már 1006 óta bckétlen volt a viszony, amikor Malcolm, Kenneth fia hadat vezetett Észak-Northumbriába, megostromolta

Durhamet. A skótokat végül Uhtred verte ki az országból. Nem lett azonban nyugalom így sem az északi határon, egy évtizeden belül Uhtred seregeit Carhamnál Malcolm és Kopasz Owain, Strathclyde királya legyőzte, így Anglia legészakibb része nyitottá vált a skótok számára. Erik *earl*ségének idejéből nincs tudomásunk a skótok vagy britek támadásáról, sem pedig angol ellentámadásról, de 1031-re ismét veszélybe került a határ, így maga a király vette kezébe a helyzet rendezését. Hadjárata után elismertette főségét Makóimmal, valamint két kisebb királlyal, Jehmarral és Macbeth-tel, illetve adófizetésre kötelezte őket.®[3]

Knut uralkodásának hátralévő időszakáról, a mintegy’ négy esztendőről már nem sok eseményt örökítettek meg a források a személyéhez kötődően - de attól függetlenül jelentős változások történtek Anglián kívüli birtokain: Norvégiában nem sokáig örvendett népszerűségnek a régenskirályné: TElfgifu időszakát a nyomorúság koraként emlegették a későbbiekben. Emögött az úrnő által bevezetett reformok állhatták, melyek idegenek voltak a norvég nép számára: ilyen volt például az új adózási rendszer, mely megnövelt terheket rótt ki a lakosságra; a megnehezített kötelező szolgáltatások; illetve a szigorított büntetések az erőszakos cselekedeteket elkövetőkre. A norvég társadalom számára - mely mindig is függetlenebb volt a többi európai nép társadalmához képest - az angol típusú változások bevezetése elfogadhatatlannak bizonyult, ezért a közhangulat egyre inkább az idegen uralkodók ellen fordult, és nemzeti szimbólummá tette Olaf Haraldsont. Olaf testét exhumálták, Nidarosba szállították, mely ezt követően kultuszhellyé vált. Az erős ellenséges hangulat miatt Sven és /Elfgifu nem maradhatott tovább az országban, így onnan Dániába menekültek 1033-ban. Ezt követően ugyan még mindig Knut maradt a király, és nem állítottak vele szemben ellenjelöltet a háborúskodás elkerülése végett, de tekintélye az országban meglehetősen megfogyatkozott, majd uralkodásának végére teljesen megszűnt.*[19]

Knut Dániát sem hanyagolta el, kifejezetten pedig azért kellett figyelmet fordítania anyaországára, mivel annak jütlandi határaira állandó fenyegetést jelentett az egyre aktívabban terjeszkedő Német-Római Birodalom. A helyzet megoldására 1027-ben nyílt alkalom, amikor Rómában III. Konrádot császárra koronázták. Knut nem szalasztotta el az alkalmat, hogy megjelenjen - ami egyébiránt is szükséges volt, hiszen o volt Svédország kivételével egész Észak-Európa ura. A béke kivívása mellett sikeres kereskedelmi engedményeket is képes volt kiharcolni Komádnál az Északi-tenger menti kontinentális kereskedelmi utak

használatára vonatkozólag. A barátság a Birodalommal ezt követően töretlen maradt, sőt 1035-ig még területi növekedést is biztosított a császár Dániának, miután házassági kapcsolatot ajánlott fel Knut számára: megkérte fia, Henrik számára Knut lányának, Gunnhildnak a kezét, és emellé egész Schleswiget is át akarta adni. Schleswiget Knut még életében birtokai között tudhatta, de a házasság megkötésére csak halála után, 1036-ban került sor.[610]

Problémái merültek fel Knutnak Normandiával kapcsolatban, amellyel szövetséges viszonyt ápolt II. Richard hercegsége alatt. 1026-ban ugyanis meghalt Richard, és 1027-ben a trónon Róbert követte, áld sokkal kalandorabb lelkületűnek számított testvérénél. Megbontotta a békét Knuttal, és fő politikai célkitűzésének azt választotta, hogy Aüthelred örököseit, Edwardot és Alfrédét felhasználva megszerzi Anglia trónját. Knut diplomáciai úton próbálta megoldani a helyzetet: lányát, Estrithet - aki Ulf özvegye volt - Róbert feleségének szánta, de a herceg nem sokkal az esküvő után elvált a király lányától. Ezt követően Knut már nem tett több kísérletet a szituáció békés megoldására, de háborúba sem kezdett, így a normandiai kérdés nyitott maradt egész hátralévő életében.[6"]

Mint ahogyan az előbbiek alapján szembeötlő lehetett, Knut sokkal inkább tekintette magát Anglia királyának, mint dán királynak. Ez talán részben annak volt köszönhető, hogy előbb szerezte meg Anglia trónját, és csak később Dániáét és Norvégiáét; másrészt viszont döntő jelentőségű lehet, hogy a korai időszaktól eltekintve az angol alattvalók nem lázadtak ellene, és teljes mértékben elfogadták őt uralkodónak, sőt a nemesség még norvé-giai hadjárataira is elkísérte. Mindezek mellett Knut meg is hálálta az angolok bizalmát, a Konráddal kötött szerződéssel új piacokat nyitott meg a kereskedők számára; az egyszerű nép már azzal is megelégedett, hogy nem kellett fizetnie a *danegeld* összegeit, és nem kellett idegen hadak vonulásainak áldozatul esnie; a fiatal nemesség számára pedig kiváló felemelkedési és birtokszerzési lehetőségeket nyújtottak a norvég háborúk. Ezek mellet! természetesen nem lehetett elhanyagolni a hivatalos politikai tevékenységet sem, habár bizonyos időszakokban a király nem volt képes túl sok időt szentelni Anglia ügyeinek. Ezek intézéseit ilyen időkben a kijelölt *earlokm* és *ealdormanokrz* bízta.

Ettől függetlenül nem szalasztotta el törvényhozói kötelességeit sem, két törvénykönyvét Wulfstan érsek hatása alatt íratta le, annak közreműködésével, de minden szempontból figyelembe véve az 1018-as

oxfordi megállapodás pontjait. A törvények a korábbi angol királyok, kifejezetten Edgár

cikkelyeihez nyúlnak vissza majd egy harmadnyi részben - de lehetséges ennél magasabb százalékos arány is, figyelembe véve, hogy nem minden királytól maradtak ránk esetlegesen létező törvénykönyvek. A törvények természetesen minden társadalmi rétegre vonatkoztak, ahogyan a királyi levelek is. Két esetben van tudomásunk a király által küldött, és az egész néphez szóló levelekről, az egyiket 1020-ban, a másikat pedig 1027-ben írta. A levelek a korban teljes mértékben egyedinek számítottak, hiszen nem volt szokás, hogy az uralkodó személyesen szólítsa meg alattvalóit. Mindenesetre a propagandacéloknak tökéletesen megfeleltek, hiszen más tartalmuk nem is volt: az 1020-as levél a dániai út megtétele után azt hozta tudomásra, hogy minden csupán az angolok érdekében történt - aminek hangsúlyozására szükség is volt, hiszen Knut hatalma ez időben még meglehetősen gyenge az országban, és egy hosszas dániai tartózkodás megingathatta a hívek bizalmát. Az 1027-es levél a római koronázás után elért eredményekről számolt be, az utak (kereskedelmi és zarándoklati) biztosításáról, illetve más munkákról, melyek a nép érdekét szolgálták. Az iratokat a kancellárián lemásolták, és továbbküldték a *hundredek* központjaiba, ahol a tanácstermekben azokat felolvasták és/vagy kifüggesztették.[012]

Knut politikája nagymértékben épített az egyházra, és annak igényeit mindig szem előtt tartotta. A hatalom és a közigazgatás gerince a 10. század második fele óta az egyház volt, mely az adminisztrációt intézte és a végrehajtást felügyelte. Knut hatalomra kerülése után nem nyúlt változtatási szándékkal annak szervezetéhez, sőt igyekezett azt megerősíteni hatalmában: 1020-ban Canterburyben építtetett székesegyházat kőből, 1027-ben a pápa meghívására jelent meg Konrád koronázásán Rómában, 1031-ben Sandwich kikötőjét adományozta a canterburyi székesegyháznak - ami roppant nagy ajándéknak számított. Emellett közrejátszott az egyház erejének kiterjesztésében az is, hogy Knut csüngött az egyházfiak szavain: ő maga egy frissen megkeresztelt keresztény volt, akinek hazájában az új vallás egyáltalán nem volt megszokott, sőt kifejezetten egzotikumnak számított. Nem csoda, hogy a klérus kedve szerint irányította Knutot a kormányzásban, hiszen neki nem volt rutinja, mint a régi angol királyoknak, akik a „zsebükben tartották" a korukbeli cgyházfiakat.

Knut figyelmet fordított a hadsereg fejlesztésére is: mint az a második dán invázió harcaiból kiderült, az alfredi angol hadrendszer rendkívül elavultnak számított a kor színvonalához képest. A király ezen is javítani próbált: egyrészt a kor divatjának megfelelően létrehozta a saját elit testőrségét, a *housecarle*-okát, mely a legjobban kiképzett és legjobb minőségű fegyverekkel ellátott harci egység volt.[613] Létrehozásukat azonban nem a divat követelte meg: az angolszász történelem korábbi századaiban ezt a feladatot a *thegnek* töltötték be, de ez a testület a 9-10. század folyamán elvesztette eredeti funkcióját, és a földbirtokos előkelők, királyhoz közeli földesurak megnevezésévé vált. Feltételezhető, hogy ebben az időszakban nem is volt

betöltve a testőri szerep, ugyanis ha az létezik, nem ölhették volna meg sem I. Edmundot, sem pedig II. kdwardot. lekintsiink csak vissza egy' kicsit: Edmund úgy’lelte halálát, hogy saját maga próbálta megvédeni egy gyilkos elől az egyik tisztviselőjét! Ha létezett volna testőrség, ezt nem saját magának kellett volna megtennie, illetve ő maga nem lelhette volna halálát a kézitusában. Edward pedig testvéréhez, /Ethelredhez való látogatása közben vesztette életét úgy, hogy miután leszállt lováról, közrevették, lefogtak, és ezt követően szúrták le! Ha mindezen időtartam lefolyását nézzük, a királyi testőrségnek elegendő ideje lett volna ez ellen cselekedni, de mint láthattuk, nem így történt, valószínűleg azért, mert nem is létezett testőrség.

Azonban a testőrség nem csupán az egyetlen újítás volt Knut haderő-reformjában: létrehozott egy, a sereg magvának számító, precíz kiképzésben részesült, dán mintájú egységet, mely létszámát tekintve kevéssel múlta felül a testőrséget, de pont elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy veszélyes szituációkban döntő fontosságú változtatásokat véghez tudjon vinni, mint példáid a Szent Folyónál vívott csata esetében, amelyből a dán-angol had vesztesen került ki, de ennek ellenére a mészárlást végző svédek elől sikerült megmenteniük Knutot. Emellett természetesen fennmaradt a korábbi, állandóan fegyverben lévő haderő is, amely költségeinek fedezetére Knut adót vetett ki.

A király a flottát sem hagyta meg változatlanul, már uralkodásának kezdetén — valószínűleg propagandacélzattal is — lecsökkentette annak létszámát negyven hajóra, melyből a későbbiek folyamán a magnak számító tizenhat hajót tartotta csak fenn állandó készenlétben. Ennek oka az lehetett, hogy a hajók fenntartása a korban - ahogyan napjainkban is -

meglehetősen költséges volt, miután azonban Knut lett Anglia után Dánia és Norvégia királya is, nem kellett tartania esetleges tengeri támadástól, így nagyméretű flottára sem volt szükség.

A korábban bevezetett közigazgatási reform is csak uralkodásának későbbi szakaszában kristályosodott ki, miután a személyi állománya az *wkküz. merni* és *earli* címeknek teljes mértékben lojális emberekkel lett feltöltve. Knut ugyan igyekezett helyében hagyni az angol arisztokráciát, de elkerülhetetlené vált számára, hogy dán követőit is birtokadományban részesítse. Ilyen adományozások történtek a korábbi dán területen, Danelawban; de jelentős dán nemességgel találkozhatunk Worcestershire-ben is.[614] Megjelenik a megkülönböztetés a különböző népességű területek irányító hatalmának megnevezésében szintén: az *ealdorm,* melynek élén az *ealdorman* áll, a túlnyomóan angol népességű területekre vonatkozóan maradt fenn, míg az *earl* tisztség - melynek elnevezése a skandináv *jarl* szóból származik ami az *earldom* vezetéséért felelős személyt takarja, a dán lakosságú zónák sajátja lett. A kettő között lényegében nincs semmi különbség, ugyanazon közigazgatási szervnek számít. Az *earlö*k és az *ealdormanők* befolyása azonban egyre nagyobb lett Knut uralkodásának vége felé. Az angliai négy terület élén

álló kormányzók annak köszönhették hatalomhoz jutásukat, hogy Knut rengeteget tartózkodott külföldön, így ezekben az időszakokban az *earlöknck* szinte korlátlan hatalma lett birtokaikon belül, és azon kívül is. Természetesen nem mertek fellázadni a király hatalma ellen, de megpróbálták személyét maximálisan befolyásuk alá vonni, az utolsó évek uralkodói intézkedései végbe sem mehettek az *earlok* ellenőrzése nélkül. Ehhez az adott erőt számukra, hogy a ranglétrán az alattuk lévő tisztviselők és birtokosok csupán csak általuk voltak képesek érdemben kapcsolatba kerülni a királlyal, így ennek köszönhetően az irányításuk alá rendelt területeknek lényegében egyeduralkodóivá váltak; másrészt viszont kihasználták, hogy Knutot vereségek érték Norvégiában, és uralkodásának legvégén, 1035-ben a norvégok ki is nyilvánították függetlenségüket: királyukká választották a szentté avatott szabadságharcos, Olaf Haraldson fiát, jó Magnust.

A norvégjai bukás után Knut egyértelműen rendelkezett, hogy halála után a dán és az angol trónon egyaránt fia, Hardeknut kövesse. A rendelkezés ésszerű volt, mivel Knut még az 1035-ös év folyamán, november 13-án elhunyt, de végrendelete már nem érvényesülhetett: a század elején még erős monarchikus hatalom alulmaradt a tartományurak akaratával szemben, megkezdődött az angolszász Angol Királyság hanyatlásának időszaka. A törés természetesen a trónkövetelők uralomba helyezésének kérdésében vált nyilvánvalóvá.

I. Harald és Hardeknut uralkodása

Két rivális csoport lépett fel egymással szemben: az egyik pártot Godwine, Wessex *ealdormanja* és Emma királyné képviselte; a másikat Leofric, Mercia *ealdormanja,* Godwine régi riválisa, maga mögött tudván a londoni flottát és a Temzétől északra szinte az összes *thegne*t, birtokost. Godwine célja az volt, hogy a jogos trónörököst, Hardeknutot segítse hatalomra, a Leofric által támogatott trónkövetelővel, Haralddal szemben, aki Knut ÁElfgifuval kötött házasságából származott. Hardeknut nem volt képes személyesen megjelenni az 1036 elején, Oxfordban tartott találkozón, ahol a király személyéről tanácskoztak, mivel erejét lekötötték a dániai ügyek, tekintettel a norvégjai incidens által megingatott politikai helyzetre. Mivel a trónörökös jelenléte nélkül nem választhatták meg őt királynak, így az a megoldás született, hogy Harald legyen Hardeknut távollétében a régens Angliában, míg Emma királyné Hardeknut testőrségével visszavonulva Winchesterben éljen, ahol minden bizonnyal a királyi kincstár is el volt

helyezve. A várost azonban nem sokkal az oxfordi megállapodás után Harald emberei elfoglalták, és elvittek onnan a kincseket.[615]

Az interregnum híre azonban új trónkövetelőt is Angliába vonzott, Alfréd, Tanácstalan ÁEthelred fia Normandiából érkezett vissza az országba 1036-

bán, és útját egyszerű látogatásnak álcázva anyja, Emma támogatását akarta a maga számára megszerezni, de erre nem került sor, ugyanis partraszállása után nem sokkal Harald király hívei - akik közül ekkorra már sokan vannak Wesscxbcn is, s vezetőjük Godwine lett, aki a korábban ellenséges párt sorait erősítette - megvakítása után börtönbe vetették az *xthelinge*t. Alfréd nem sokkal később a fogságban belehalt a sérüléseibe.[616] A szituáció árulkodik a Harald-féle klikk ingatag helyzetéről, a félelemről, hogy egy jogosan fellépő trónkövetelő, mint például Alfréd testvére, a még száműzetésben lévő Edward, könnyen felboríthatja a pillanatnyilag kialakult kényes helyzetet, és megdöntheti hatalmukat. Ennek természetesen alapfeltétele volt, hogy Angliába érkezése után azonnal támogatókat, híveket toborozzon. Harald és Godwine belátta, hogy ezen a ponton lehet a legkönnyebben megállítani egy *sethelinge*t: az egyetlen potenciális szövetségest el kellett távoli* taniuk, ez pedig Emma királyné volt. Emma 1037-ben kényszerült elhagyni az országot, a tengeren túlra menekült: Baldwinnái, Flandria grófjánál talált menedékre Brugge-ben. Ekkorra már végleg megszűnt minden ellenállás Harald uralmával szemben, így az év folyamán királlyá is választották.[617]

A Nyúllábú *cognomennel* ismertté vált Harald király uralkodása során nem túlzottan sok eseménnyel találkozunk, valószínű, hogy helyette leginkább anyja, a befolyásos és az uralkodástól csöppet sem idegenkedő, gyakorlott iElfgifu kormányozta az országot. Uralkodásáról nincsenek különösebben használható adataink, annyi bizonyos, hogy 1039-ben békétlenség volt a walesi határon, amelynek áldozatául esett Edwin, Leofric *earl* testvére, pár emberével együtt.[618] Változás akkor következett be, amikor Hardeknut békét kötött Magnusszal, a norvég királlyal, és ennek értelmében, ha valamelyikük utód nélkül halna meg, akkor a másik örökölné meg a trónt. A kritérium figyelembe vételével egyértelmű, hogy a békét Jó Magnus kezdeményezte, aki számított a sokat betegeskedő és gyenge Hardeknut korai halálára. A dán király így felszabadult, és teljes figyelmét Angliára fordította, előbb azonban anyjához indult Brugge-be, és ott várt[619] - de nem kellett sokáig, mivel 1040. március 17-én meghalt Harald, így Hardeknut akadály nélkül foglalhatta el a trónt.®[0]

A trónörökös hatvan hajóval érkezett Angliába, és ennek megfelelően hatalmas mennyiségű adót vetett ki szinte azonnal az alattvalókra a flotta kifizetése végett. Eme cselekedetével rögtön megalapozta népszerűtlenségét, amelyet csak tovább fokozott azzal, hogy *housecarle*-jaival szedette be az összeget, ezzel ellehetetlenítve a népességre váratlanul rázúduló költség befizetésének elhalasztását. Az eredmény nem váratott magára: 1041-ben két testőrét a worcesteri lakosok meglincselték. Hardeknut megtorlást rendelt el, és ehhez összes testőrét, a hadsereget és az *earlö*két is mozgósította Worcester feldúlására, ennek azonban szerencsésebb kimenetele lett: kevés áldozattal végződött, mivel az emberek elhagyták otthonaikat és még tartani is képesek voltak magukat, a hadsereggel szemben, a Bevere-szigetre[621] visszavonulva. A támadók ezt követően még napokig rombolták a falvakat, a várost pedig felégették. Emellett Hardeknut elárulta Eadwulfot, Northumbria *earljét* is - aki korábban szövetségese volt. De uralkodása nemcsak embertelenségről árulkodik.[622] Gyengéd érzelmekkel viseltetett féltestvére, a még életben lévő Edward iránt, akit 1041-ben Angliába hívott, és a királyi udvarban rendezett be a számára szállást. Megtorolta Alfréd halálát, pontosabban megvakítását is, amely elől Godwine csak úgy volt képes szabadulni, hogy egy egész csatahajót ajándékozott a királynak nyolcszázfőnyi, teljesen felfegyverzett legénységgel együtt.[623] Edward jelenléte az udvarban érdekes, hiszen ő volt Hardeknut legesélyesebb riválisa egy esetleges trónharcban, de valószínűleg a király el akarta simítani a bonyodalmakat, így' Edwardot tette meg örökösének. Ez még időben sikerült is neki, mivel 1042-ben váratlanul, éppen ivás közben esett össze görcsös rohamok közepette, majd meg is halt.[624] Ebből arra lehetne következtetni, hogy megmérgezték, de ennek nincsenek további bizonyítékai. Nem hagyott hátra maga után utódot, így riválisok nélkül Edward lett Anglia királya. A királyi hatalom visszaszáll a Jcllíng-dinasztiáról a Cedric-házra.

AZ ANGOLSZÁSZ ÁLLAM UTOLSÓ ÉVEI

III. **Edward uralkodása**

Még Hardeknut temetése előtt Londonban Edwardot királlyá választották, majd 1043 húsvétján koronázták meg. Edward az 1041-es behívást megelőzően huszonöt esztendőn keresztül Normandiában tartózkodott, így nem volt túlzottan nagy elfogadottsága Angliában - földterületek hiányában, így ezt a problémát valamilyen módon orvosolnia kellett. Az a

megoldás kínálkozott fel előtte, hogy az ő uralmát el nem fogadó anyja, Emma ellen indul, megfosztja azt vagyonától és földjeitől, így teremt a maga számára megfelelő alapot az uralkodáshoz. Ebben a tervében segít öltre is talált, mégpedig a leghatalmasabb urak személyében: vele tartott Gloucesterből Winchesterbe Godwine *ealdorman,* Leofric *ealdorman* és Siward, Northumbria *earlje*.[f,2S] A király anyja ezt követően, már semmilyen szerepet nem játszott a politikai életben, Winchesterben maradt, és ott is halt meg 1052. március 6-án. Az *earlök* jelenléte bizonyítékául szolgál annak, hogy a királyné vagyona igen tetemes lehetett, és magába foglalta aá országos kincstár készleteinek nagy részét is, melyet Emma sajátjaként kezelt. Mindenesetre Edward megtette az első lépést annak irányában, hogy' megszilárdítsa helyét az angol trónon. Erre szükség is volt, mivel uralomra kerülése meglehetősen kellemetlen külpolitikai szituációt teremtett: a kis híján harmincesztendőnyi dán uralom, mely ebből az időszakból két évtizedig kiterjedt Norvégiára is, megszüntette az Anglia ellen irányuló viking portyázó és hódító akciókat. Azzal azonban, hogy a Jelling-ház uralma megszűnt, és újból a Cedric-ház szerezte meg a hatalmat, megnyílt a lehetőség az újabb hadjáratok megindítására.

Dánia ugyan rövid ideig nem jelentett potenciális veszélyt a sziget számára, ugyanis Hardeknut személyében saját királyát is elvesztette, valamint egyre fenyegetőbben növekedett meg a norvég király ereje, továbbá rokoni szálak is

fűzték a királyt az angolokhoz. Jó Magmis vált ezzel az igazán potenciális veszélyforrássá Anglia számára is, melynek ellenállni csak egy belső stabilitással rendelkező ország lehet képes.' ■

Dániában Hardeknut halála után a trónt két dán jelölt pályázta meg: Harald, akit házassági kapcsolat fűzött Knut dinasztiájához; és Sven, aki Knut lány-testvérének, Estrith-nek volt a fia. Haraldot 1043-ban meggyilkolta Ordulf, Szászország hercegének fia, így az egyetlen dán esélyes Sven maradt, csakhogy neki szembesülnie kellett egy sokkal nagyobb riválissal Jó Magnus személyében. Hardeknut halála után Magnus azonnal benyújtotta igényét Dánia trónjára, és ehhez a Hardeknuttal kötött szerződés szolgáltatott jogalapot. A harcok a két király között megkezdődtek, de minden szempontból Magnus bizonyult erősebbnek, aki 1046-ra már Dánia nagy részét birtokolta, és 1047-ben képes volt száműzni onnan Svent, így elnyerte az uralmat, de még ugyanabban az évben meg is halt, eképpen Sven visszatérhetett a trónra. Norvégiában Magnust Háruld Hardrada (Keménykezű Harald) követte, ő azonban még nem fordította a

figyelmét Britanniára, sőt békét is kötött Edwarddal. A skandináv háborús viszonyok ellenére az angolok nem nyugodtak bele a békébe: a flottát állandó készenlétben tartották, és a belpolitikai életet is egy, a viking invázió árnyékában lévő ország érdekeinek megfelelően alakították ki.[627]

Edward hozzájutott a vagyonhoz, melynek birtokában elkerülhette a megdöntésére irányuló törekvéseket, de igazán nem volt képes hatalmat szerezni: az továbbra is az *earlö*k kezében nyugodott. Ez a befolyás akkor érkezett el csúcspontjához, amikor Godwine elérte, hogy Edward az ő lányát, Editet vegye feleségül 1045-ben.[h"ft] Ettől függetlenül elegendő akaraterő rejtezett a királyban ahhoz, hogy képes legyen akármikor folytatni az uralkodást, vagy éppen átvenni a kezdeményezést az urak jelenléte nélkül is. A politikai élet veszélyes, és feszültséggel teli légköre nem volt közvetlen kihatással a hétköznapi életre, egészen 1051-ig. Edward uralkodásának első kilenc esztendeje meglehetősen eseménytelennek számított, habár ez nem volt garancia a jólétre: az *Angolszász Krónika* az 1044-es esztendővel kapcsolatban éhínségről számolt be, aminek oka a rossz búzatermés volt, 1046-ban fagyról és szélsőségesen hideg időjárásról, 1048-ban pedig földrengésről és tűzvészről.[629] A külpolitika viszont már korán sem volt ennyire nyugalmas, folyamatos hatással volt rá a skandináv helyzet. A dánok nagymértékben részt vettek az angol közigazgatásban, Sven király testvére, Beorn angliai *earl* volt, másik testvére, Osbern szintén itt élt, habár titulus és hivatal viselése nélkül. Köntös kötelék volt az is, hogy Sven rokoni kapcsolatban állt Godwine-nel, így biztos támogatónak tekinthette a szigetországot háborújában, és esetleges dániai veresége esetén, melyre sor is került 1047-ben. A következmények szinte azonnal megmutatkoztak, habár az angolok már számítottak rá, minden évben kirendelték a flottát Sandwich partvidékére. Amikor a dánok elfogadták Magnus uralmát és királlyá választották őt, nagy esélye volt, hogy

rj<\ hajóhad indul Anglia ellen, de hadi eseményre csak a következő évben kn üli sor, amikor 1 latoid 1 lardrada huszonöt hajója Lothen és Irling parancsnoksága alatt először Sandwidi környékét dúlta fel, majd a Thanet-szigetre vonult, onnan azonban a lakosság szívós ellenállása miatt kénytelek voltak Essexbe távozni, ahol tovább fosztogattak, majd ezt követően Flandria ellen indultak.[630] Knut uralkodása óta ez volt az első viking támadás Angliában, így a politikai vezetés még inkább igyekezett megerősíteni a védelmet, és újabb lépéseket készített elő: a norvég hajók Flandriában jó kapcsolatot kezdtek kiépíteni Baldwin gróffal - aki Emma királyné támogatója volt - és ez veszélyessé tette őket újból Anglia

számára, amit Edward nem hagyhatott: egy eddiginél erősebb flottát rendelt Sandwichhez, mely képes elzárni a Csatornát, és szövetségre lépett Flandria ellenségével, III. Henrik német-római császárral.[631]

Az angol hajóhad 1049-ben már Sandwichncl tartózkodott, amikor teljesen váratlanul megjelent Boshamnél Sven, a korábban bűneiért[632] száműzött *earl,* Godwine fia, nyolc hajójával együtt, és szolgálatait ajánlotta a királynak. Edward azonban nem tudott vele egyezségre jutni, ezért Sven úgy döntött, hogy rokonaihoz megy, elsőként Beorn *earlhöz,* akit meggyőzött, hogy az ő érdekeit képviselje a királyi udvarban. Beorn ekkor éppen Pevenseyben tartózkodott, így a király elé akartak járulni újból, elindultak Sandwichbe, de út közben rávette Beornt, hogy menjenek nyugatnak, és csatlakoztassák magukhoz a Boshamnél maradt nyolc hajót. Miután az *earl* a fedélzetre lépett, a legénység elfogta őt, majd nem sokkal később meggyilkolta, amikor már a hajók Exmouth irányába tartottak. A király azonnal megfosztotta maradék jogaitól Svent, amelynek hatására nyolc hajójának legénységéből hat cserbenhagyta őt, így kénytelen volt Flandriába, az egyetlen, számára biztonságos helyre visszavonulni. Célja a korábbi hatalmának visszaszerzése volt, melynek érdekében semmibe vette a király akaratát, így követve el felség-sértést.[633]

Svenhez hasonlóan törvényenkívülivé vált egy másik *earl* is, Osgod Clapa, aki száműzetésében támadást tervezett a király ellen, és ehhez szintén Flandriában talált segítőkre: hajói végigdúlták az essexi partvidéket, de további akciókra nem futotta az erejükből, lévén hogy egy vihar szinte a teljes hajóhadat elpusztította, a túlélőkkel pedig partra vetődésük után végeztek. Miután Edward szerződést kötött Harcid Hardrada norvég királlyal, megszűnt a veszélye a tengerről érkező további támadásoknak, ezért Edward úgy döntött, hogy a flotta létszámát lecsökkenti: a tizennégy hajóból kilencet elbocsátott, majd 1050-ben a maradék öttel is ugyanezt tette. A honvédelmi rendszer további reformját tette meg azzal, hogy eltörölte a *heregelde*t, mely még az /Ethelred által Magas Thorkell számára elrendelt adó volt a katonák ellátására.[634] A flotta és a hadsereg ellátására irányuló adók rendkívül magasak voltak, és erősen lefölözték a lakosság jövedelmét. Edward ezen rendeletéivel nem az ország védelmét akarta aláásni, hanem - mivel már nem fenye-

gette potenciális veszélyforrás az országot - az előző évek éhezéseitől és a fagyoktól szenvedő nép terheit kívánta lecsökkenteni. További nehézség volt az ország lakói számára a fentebbiek mellett, hogy a dán

háborúk és a *danegeld* fizetése teljes mértékben tönkretette Anglia gazdaságát, így az emberek egy része elesett jövedelemforrásától, Edward mindössze kiutat akart találni a válságból, és nem a normann hódítást szándékozott előmozdítani, habár kétségtelen, hogy előnyös pozíciókba juttatott normann urakat Angliában, és térnyerésük is szembetűnő.[633]

A döntő változás, mely végleg betetőzte a Sven és üsgod Clapa-féle lázadások és királyellenes megmozdulások sorát, az az 1051. évi forradalom volt. A kirobbantó ok az volt, hogy egy normann gróf, Eustace látogatóban járt Edward királynál, és hazafelé tartva emberei Doverben összeütközésbe kerültek a helyiekkel, amelynek során mindkét fél veszteségeket szenvedett. A konfliktus oka az lehetett, hogy a gróf emberei szállást kértek a királytól a környéken, és próbálták azokat elfoglalni, ez azonban ellenállást váltott ki. Maga Eustace Edwardhoz fordult segítségért, aki azonnal el is rendelte.a vidék feldúlását és rombolását a nép megbüntetése végett. Erre a helyileg illetékes *earlt,* Godwine-t utasította. Csakhogy Godwine szembeszegült a király parancsával, és nem volt hajlandó saját birtokai ellen katonai támadást indítani, mivel a grófot okolta a történtekért, továbbá nem akarta a helyieket szembefordítani önmagával. Ez a tett egyértelmű felségárulásnak bizonyult, ezért Edward haragjától tartva Godwine mozgósította az ösz-szes katonáját, ami egy; a Kenttől Cornwallig kiterjedő terület lakosságának hadba hívását jelentette, és emellett támogatták fiai is; Sven, alti Oxfordshire, Gloucestershire, Herefordshire, Berkshire és Somerset *earl]e* volt, valamint Harold, aki Essex, Kelet-Anglia, Cambridgeshire és Huntingdonshire felett bírt hatalommal. Ezzel lényegében egész Dél-, és Kelet-Anglia a király ellen fogott fegyvert. Edward viszont számíthatott a merciai *earl,* Leofric és a northumbriai Siward, valamint unokaöccse, Ralf támogatására, mely kellő ellensúlyozást jelentett Godwine erőivél szemben. Wessex car/jének és fiainak a serege Cotswoldsnál táboroztak le, nem messze Gloucestertől, ahol a király tartózkodott. Azt a feltételt szabták meg a csata elkerülésére, hogy Edward adja ki a nála rejtőző Eustace-t és embereit, valamint ürítse ki a nor-mannoknak adományozott várakat Herefordshire-ben. Erre egy héttel a táborozás után, szeptember 8-án került sor, így a királynak volt egy hete ösz-szegyűjteni embereit: csakhogy Leofric és Siward csak kevés katonával érkeztek, így miután szembesültek Godwine seregének létszámával, kénytelenek voltak hazamenni újabb erősítésért. Edward döntési helyzetbe kényszerült, de végül nem kellett választania, ugyanis Godwine belátta, hogy mennyire kockázatos vállalkozás csatába bonyolódni a királlyal, melyet még ha meg is nyer, hatalmas létszámú ellenséges tábort szerezne.

Végül egy megállapodás született, aminek értelmében mindkét hadsereg ütközet vívása nélkül feloszlik, túszcserére kerül sor, és emellett a király ígéretet tett

egy, szeptember 24-én, Londonban összehívandó királyi tanács, a *wotan* megtartására.

Godwine lépése teljesen logikus volt, és jelezte jóakaratát a király személye felé, de ugyanakkor hátországában a saját pozícióit gyengítette meg. Rengeteg híve, aki feltétel nélkül képes volt követni, most elfordult tőle, mivel cserbenhagyva érezték magukat, miután régóta építgetett terveik megvalósításától karnyújtásnyira vonult vissza az *earl.* Edward tudta, hogy a *wotan* összehívása nem fog megoldást jelenteni a problémákra, és hasonlóan a szeptember 8-i egyezséghez, csak patthelyzetet alakítana ki, vagy éppenséggel újabb viszályt szülne, ezért céljául Godwine ellehetetlenítését tűzte ki. Ennek érdekében a *wotan* összehívása alkalmából fegyverbe szólította az egész országot, így magát Godwine-t és az ő embereit is. Miután ez megtörtént, és az *earl* megjelent fiaival, szembesült a királyi túlerővel: ennek megfelelően kénytelen volt feloszlatni a seregét; majd ő maga, felesége, három fia, Sven, Tostig és Gyrth Brugge-be vonult száműzetésbe, Harold és Leofwine pedig Írországba menekült.[636] Godwine száműzésével Edward végre felszabadult az őt állandóan korlátok közé szorító nagyúr hatalmából, és önállóan, függetlenül kezdett politizálni, mivel sem Siwardot, sem Leofricot nem jellemezték hatalmi ambíciók: saját területük kontrollálása elegendő feladatot jelentett számukra.

A király arra használta fel a szabadságát, hogy saját támogatóit juttassa hatalomba, akik a normannok voltak. Edward nem számíthatott angol hívekre, mivel megválasztása is csak a további királyjelöltek hiányában ment végbe, nem bírt belföldön elég erős táborral, minden ismeretsége Normandiához fűzte - illetve a normann alattvalók nem szervezkedhettek ellene, és nem kezdeményezhettek támadást a hatalma ellenében, mivel nem túlzottan nagy földterületet kaptak, és emellé még helyet a királyi udvarban, ami könnyen ellenőrizhetővé tette őket. A normannok lettek kinevezve a közigazgatási élet ellenőrzésre, erre létrehozta Edw^rard a *sheriffi* hivatalt. Feladatuk az *earl'ó*k tevékenységének kontrollja volt, valamint az új törvények betartatása, de az angol nép számára mindez ismeretlennek bizonyult, így ellenállással fogadták - gyűlölet ébredt bennük a normannok és a király ellen. A normann befolyás csúcspontjára jutásának

az bizonyult, amikor 1052 tavaszán Vilmos, Normandia hercege személyesen tett látogatást Edwardnál, és valószínűleg ekkor került sor a trón Vilmosnak ígérésére is,[637] s mivel Edward cölibátust fogadott, nem volt egyenes ági örököse a királyságnak.

Az 1051-1052. esztendő eseményei csak betetézték az eddig is jelenlévő normannokkal[636] szembeni ellenállást, alkalom nyílt Godwine számára a száműzetésből való visszatérésre. Június 22-én a száműzött *earl* visszatért, emberei ekkor már nem a nemesek és a szabad földművesek voltak, akik korábban nem mertek szembeszállni a királlyal, hanem olyan tengerészek, akiktől nem állt távol a kalózkodás, és akik életmódjuk folytán nem voltak annyira kiszolgáltatottak a király felé. Dungenessnél szállt partra, miután si-

kérésen átjutott Flandriában szerzett hajóival a királyi flottán. Fogadtatása várakozásainak megfelelő volt: már nem a száműzött, a királlyal szembeszálló *earlt* látták benne, hanem a felszabadítót, a hazafit, aki képes lesz kiűzni az országból a normannokat. Hamar támogatókat szerzett Kentben, Surreyben, Sussexben és Hastings városában. Eközben a királyi flotta viharba keveredett, így nem volt képes azonnal Godwine nyomába eredni, ezért visszatért Sandwichbe, majd onnan Londonba. Az *earl* az összes emberével a Wight-szigetre hajózott, ott behódoltatta a lakosságot, majd továbbindult nyugat felé Portland érintésével. Célja az volt, hogy egyesíthesse seregét Haroldéval, aki ez idő alatt Írországból tért vissza, és Devon és Somerset lakosainak ellenállásával kellett küzdenie, de további akadályba nem ütközött, így képesek lettek egyesíteni erőiket a déli partokon. Sikerült megnyerniük maguknak a partvidéki lakosságot, és így elegendő erőt gyűjtöttek az akció további folytatásához. Az egyesült flotta kelet felé indult, és további csapatokat gyűjtött Pevenseyben, Dungenessben, Romneyban, Hythe-ban, Folkes-tone-ban, Doverben és Sandwichben. Ezt követően további utánpótlásért visszahajózott Flandriába. A hajóhad most már minden tekintetben fölülmúlta a királyét, így szeptemberben a győzelem biztos tudatában indultak el a Temzén felhajózva Londonba, hogy a király elé terjeszthessék követeléseiket. Edward azonnal mozgósítást rendelt el a szárazföldi csapatok részéről, de már elkésett vele: a londoni lakosság Godwine pártjára állt. A flotta tekintetében Godwine volt az erősebb, szárazföldön pedig Edward, csakhogy a két hadsereg különbsége más téren is szembeötlő volt: a királyi sereg a fegyverbe szólított, békére vágyó emberek tömegeiből állt, akik nem akartak vérontást, az *earl* emberei viszont égtek a harci láztól. A

szembenállás megegyezéshez vezetett, melyet Stigand püspök eszközölt ki a két fél között. Ennek értelmében Godwine visszakapta rangját és földjeit, valamint elérte, hogy az újonnan érkezett normannokat távolítsák el hatalmukból, űzzék el hivatalából a canterburyi érseket és a dorchesteri püspököt, valamint ami még fontosabb, a *wotan* ígéretet tett „jó törvények" megalkotására. A béke újból helyreállt az országban, és ez annak a felismerésnek volt köszönhető, hogy ha a király és az urak érdekei szemben állnak egymással, az könnyen az egész ország vesztét okozhatja, miképpen az Aithelred uralkodása alatt is történt.[639]

Nem sokáig maradt a helyzet változatlan: Godwine pár hónappal a megegyezés után, 1053. április 15-én meghalt, és ezzel felborult a hatalmi egyensúly. Az állam három erős embere közül meghalt az első rangú, családja élén fia, Sven követte volna, csakhogy' Sven még száműzetése során egy jeruzsá-lemi zarándoklatból hazatérve halt meg útközben, így az *earli* titulus Haroldra szállt, aki viszont nem tarthatta fenn a hatalmát egyszerre Wessexben és Kelet-Angliában is, így az utóbbi kormányzása Leofric fiára, /Elfgarra szállt.[650] Sven tartományát nem örökítették tovább egységként, hanem abból Somersetet és Berksbire-t Wessexhez csatolták, Oxfordshire és Herefordshire Ralinak,

Edward unokaöccsének léim hatósága alá került, míg Gloucestershire-ről nincs ismeretünk ezen a téren. Egészen 1055-ig egyedül Wessex maradt a Godwine-dinasztia uralmában, ami a királyi hatalom újbóli erőre kapását tükrözi az 1052-cs, Edward számára csúfos megállapodást követően. Csakhogy 1055-ben újabb problémák adódtak, ugyanis meghalt Siward, Northumbria *earl]e,* aki tizenöt esztendőn keresztül óvta meg az ország biztonságát az északi határon, és teljesen önállóan, országos segítségre hagyatkozás nélkül volt képes fenntartani a hatalmi státust az egymással viszálykodő skótok között. Még 1054-ben is hadjáratot vezetett - szárazföldön és vizen - Macbeth ellen, hogy segíthessen Makóimnak visszaszereznie atyja, Duncan királyságának teljes területét. Siward személyének pótlásához egy hasonlóan rátermett férfiút kellett választani Northumbria élére, mivel fia, Waltheof még kisgyermek volt. Végül Harold testvérére, Tostigra esett a választás,[641] aki eleinte sikeresen volt képes folytatni Siward örökségét: 1057-re testvérré fogadták egymást Makóimmal, 1059-ben pedig Edwardnál tettek látogatást, ami azért jelentős, mert skót király angol királyhoz járulására nem került sor Edgár uralkodása óta.[64'] A béke fenn is maradt a két úr között, de amikor Tostig 1061-ben rövid időre elutazott a tartományból, Makóim azonnal támadást

indított Northumbria ellen, aminek az *earl* visszatérésével természetesen azonnal végeszakadt. Tostig más szempontok szerint volt alkalmatlan az *earli* pozícióba, mégpedig azért, mert az erősen skandinavizálódott északi országrészben kapcsolatokkal nem rendelkező idegennek számított, aki ellen 1065-ben, a király halála előtt nem sokkal fellázadtak, és egészen addig is csak az Edward iránti elkötelezettség tartotta vissza őket ettől.[643]

Ez idő alatt Dél-Angliában váratlan helyzet állt elő: 1052-ben a Godwine-nel kötött szerződés ellehetetlenítette a normann örökösödést, így Edwardnak új örököst kellett találnia: 1054-ben visszahívták az angol trón jogos örökösét, Edward *xthelinge*t, Vasbordájú Edmund fiát magyarországi száműzetéséből. Még ott tartózkodása során elvette feleségül Ágotát, Szent István és Gizella lányát, így Gizella révén kapcsolatban állt a német-római császárral, ami jó hátszelet biztosított számára. Gyermekeik is születtek: Edmund, Edgár, Margit és Krisztina.[644] Habár király soha nem lett belőle, mivel nem sokkal 1056-os Angliába érkezése után meghalt,[645] de unokája, Szent Margit, aki Mecseknádasdon született, később skót királyné lett, miután 1070-ben feleségül vette Malcolm király.

Edward 1055-ben jogfosztotta és száműzte TElfgart, Kelet-Anglia *earljét,* hűtlenség koholt vádjával.[646] Aslfgar nem törődött bele a jogtalanságba, és írországi száműzetéséből Walesbe ment, ahol szövetségre lépett az aktuálisan egész Walest uraló gwyneddi királlyal, Gruffydd ap Llywelynnel, és együtt intéztek támadást Herefordshire ellenében. Rali a főseregével sem volt képes megállítani a walesi hadakat, így azok feldúlták Hereford városát, és elérték, hogy Ailfgart visszahelyezzék pozíciójába. A bosszú nem váratott sokat magára, 1056-ban a herefordi püspök, Leofgar indult ellenük, de Glasbury

on Wye-nál szégyenteljes vereséget szenvedett, és maga is holtan maradt a harcmezéin. A következő, még ebben az évben zajló hadjárathoz már egész Angliából érkeztek a csapatok Harold és Leofric vezetésével, így sikerült békét kötniük, melynek értelmében Gruffydd felesküdött Edward király hűségére, cserébe az neki ajándékozza a Dee-folyón túl lévő angol területeket/[17]

A következő, változásokat hozó esztendő 1057 volt, amikor meghalt Leofric, Mercia *earl)t* és Rali is, Ralf tevékenysége azért volt fontos, mert ő tette Herefordshire-t egy bástyává az angol stratégia rendszerében, mely kiváló védő-, és egyben kiindulópontot jelentett a walesiekkel szemben.

Tartományait Wessexhez csatolták. Leofric halálát követően Mercia *earlje* az egyetlen élő fia, /Elfgar lett,[648] aki törvényszerűen ezzel elvesztette hatalmát Ke-let-Anglia felett, melynek élére Godwine egyik fiát, Gyrthet nevezték ki, akinek rendelkezésére bocsátották Oxfordshire-t is. Emellet elszakították Kelet-Angliától az /Elfgar idejében odacsatolt Essexet, Hertfordshire-t, Middle-sexet és Buckinghamshire-t, és azokat kiegészítve Kenttel és Surreyvel, egy új *earldomot* hoztak létre Godwine egy másik fiának, Lcofwine-nak a kormányzása alatt.[649]

/Elfgar veszélyes helyzetbe került: Wessex, Kelet-Anglia, Northumbria és a Kent-Essex-Middlesex-Hertfordshire-Buckinghamshire tartományok élén mind Godwine fiai álltak, csak egyedül Mercia volt független a hatalmuktól. 1058-ra /Elfgart sikeresen megfosztották tartományától, felbuzdítva ellene a királyt, de Mercia egykori *earlje* bizton számíthatott régi szövetségese, Gruffydd támogatására, sőt ennél többre is: segítségére sietett Magnus, Norvégia királyának, Harold Hardradának a fia. Az egyesült walesi-norvég hadakat senki nem volt képes feltartóztatni, így könnyen elérték, hogy /Elfgart ismét visszahelyezzék hatalmába.[6*] Ekkor kötött házasságot Gruffydd lányával, így biztosítva be a maga számára az örök barátságot a walesi uralkodóval, mely /Elfgar haláláig, 1062-ig fenn is maradt. Ekkor a kormányzásban fia, Edwin követte, így Mercia továbbra is független maradhatott a Godwine-fiak hatalmától, habár csak névlegesen: Edwin ugyanis túl fiatal volt a politikához, így az ügyek tényleges irányítójává Harold vált.[651]

Harold nem nézhette tétlenül, hogy Wales beleszóljon Anglia belügyei-be, így Gruffydd ap Llywelynn angol szövetségesének halálával szabad utat nyert egy Wales elleni katonai akcióhoz. 1062 telén Harold *earl* támadást indított a brit királyság ellen: seregei Gloucester felől hatoltak be az országba szárazföldön, mely támadás célpontja Rhuddlan volt, Gruffydd székhelye. Ugyan őt magát nem sikerült fogságba ejteni, de fel bírta! égetni a házakat, és megsemmisíteni annak hajóit. 1063 májusában a flotta is végighaladt a partvidéken, Bristol kikötőjéből kiindulva. A terv az volt, hogy a gwyneddi király által leigázott walesi népeket felbuzdítják a lázadásra, így törik meg annak hatalmát, nem kockáztatva egy nyílt színi ütközetet a még minden bizonnyal erősebb király ellen. A közeli városok lakosságától túszokat szedett, így biztosította a maga számára azok támogatását, akik egyébként is felszáll badítóként tekintettek rá. Eközben csatlakozott a Harold által indított akcióhoz Tostig northumbriai *earl* is, minden bizonnyal lovas alakulatok élén, így téve teljes mértékben megállít

hatatlanná a hadműveletet. Gwyneddet, Gruffydd anyaországát elfoglalták, így a királynak sem volt további választása, fel kellett hagynia az ellenállással. Végül 1063. augusztus 5-én szökése közben saját emberei végeztek vele, és fejét, a Gruffydd hajójának orrát díszítő szobor fejével együtt elküldték Ilaróidnak, aki azokat továbbította Edward királynak. Ezt követően Gruffydd országát újból feldarabolták az eredeti államokra, Gwynedd élére Bleddynt, Powys élérc pedig Rhiwallont állították. A frissen felemelkedett törzsi vezetők természetesen hűséget fogadtak Angliának, és ígéretet tettek, hogy esetleges veszély esetén, illetve ha a király szólítja őket, segíteni fogják az angolokat szárazföldön és vizen egyaránt.[652]

1063- ra Edward király már nagyon idős volt, így a béke beálltával ismét szóba került a trónöröklés kérdése: Edward *aethelingnek* volt egy Edgár nevű fia, csakhogy ő még meglehetősen fiatal volt ahhoz, hogy örökösként szóba kerülhessen. Külföldről olyan igénylők léptek fel, mind Harold Iiardrada, a norvég király, illetve Vilmos, Normandia hercege. Velük szemben azonban állt egy angol is, akinek a népszerűsége magasan megelőzte az összes többi jelöltét, ez pedig a sikeres walesi hadjáratból visszatért Harold *earl* volt, akinek befolyása egyébként is kiterjedt az ország minden részére. Csakhogy Harold nem mutathatott fel semmit, ami jogalapot nyújtott volna követelésére. Minden azon múlt, hogy az emberek kitartanak-e hűséggel a király akarata mellett, vagy pedig annak ellenében egy olyan embert választanak, aki képes megóvni szabadságukat. Harold ekkor még talán úgy vélte, hogy nincs elég ereje, és csali az az esélye maradt, hogy a legesélyesebb jelölthöz szegődik, így próbálja meg átmenteni hatalmát a királyválasztás időszakában.

1064- ben Harold erre lehetőséget is kapott. A bayeux-i faliszőnyeg ábrázolása - és leírása - szerint Edward elküldte az *earlt* Boshamba, ahol az lovasaival együtt hajóra szállt, hogy folytathassa útját a kontinensre. Csakhogy el kellett kerülniük, egy vihart, így nem Normandiában, hanem Ponthieu-ben kötöttek ki, ahol a gróf, Guy elfogatta, majd Beaurain-be vitette őket. Mikor ez Vilmos tudomására jutott, azonnal követeket küldött Guy-hez Harold és kísérete átszállításáról, amire sor is került. Haroldnak nem kellett többé rabként viselkednie, sőt elkísérte Vilmost a Conan bretagne-i herceg elleni hadjáratára, melynek célja fogságba esett normann katonák kiszabadítása volt, majd ennek sikeres befejezése után jelen volt, amikor Conan megadta magát a dinani várban. Az Anglia története szempontjából lényeges eseményre itt került sor: a faliszőnyeg felirata

szerint *„hic Willelm dedit Haroldo arma”,* tehát *„itt Vilmos Haroldnak fegyvereket adományoz”,* ami azt jelenti, hogy Harold Vilmos vazallusává vált, elfogadta őt urának! Ezt megerősítés is követi, mégpedig mikor visszatértek Bayeux várába, *„ubi Haroldsacramentum fecit Willelmo duci”.* Az ábrázoláson az esküt tevő Harold két oltár között áll, melyekben ereklyék lehetnek. Az *earl* teljesen fegyvertelen, kinyújtott karjait az ereklyetartó oltárokra helyezi; vele szemben Vilmos ül, kezében kard-

dal. Ezt követően hazatért Angliába, és beszámolt mindenről Edward királynak.[653] Sajnos sem a faliszőnyeg, és egyetlen más forrás sem árulja el az utazás pontos indokát, illetve azt, hogy Edward kijelölte Haroldot a misszióra, vagy az önként vállalkozott az útra, de tény, hogy az *earl* a herceg alattvalójává vált, és így segítenie kellett urát a trón megszerzésében - de ettől még könnyen megszeghette esküjét.

Váratlan szituáció köszöntött be 1065-ben Northumbriában, ami teljesen megváltoztatta a politikai struktúrát. A lázadás, ami Tostignak a szabadabb viszonyokhoz szokott dán lakosság szemében zsarnokinak tűnő uralma miatt tört ki, egész Angliára hatással volt. Tostig magas adókat vetett ki, és emellett a tiltakozó helyi arisztokratákkal szemben is erőszakosan lépett fel: Cosparticot, az egyik berniciai nagyurat például a királyi udvarban gyilkolták meg Tostig testvére, Edit királyné megbízásából. A felkelés Yorkban robbant ki, de hamar lángba borította az egész tartományt. Tostigot törvényen kívülivé nyilvánították, és behívták helyére Edwin *earl* testvérét, Morcart. Miután az csatlakozott hozzájuk, a felkelők serege megindult délnek, ahol sokan közéjük álltak Lincolnshire-ben, Derbyshire-ben és Nottinghamshire-ben, majd sikerült elfoglalniuk Northamptont is. Itt találkoztak Edwinnel és csapataival, akiket a walesiek is támogattak: Morcar és Edwin egyesítették erőiket, s követet küldtek a királyhoz. A megegyezésre Oxfordnál került sor, melynek értelmében a felkelők leteszik a fegyvert, amennyiben Morcart hivatalosan is Northumbria eoHjének nevezik ki, és ők maguk visszatérhetnek a Knut törvényei által előírt kormányzáshoz és szokásokhoz. Tostig és családja kénytelen volt Flandriába menekülni.[65*]

A felkelés sokat rontott Harold helyzetén: habár ő volt a közvetítő a felkelők és a király között, egyértelművé vált, hogy hatalma és befolyása megszűnt Northumbriában és Merciában. Két nagyon fontos tartomány esett ki ezzel a közvetlen hatóköréből, és valószínű volt, hogy már nem lesz ideje azokat visszaszerezni: Edward egészségi állapota rohamosan romlani

kezdett, majd 1066. január 5-én, Westminsterben meghalt.

II. Harold uralkodása

Edward király felismerte utolsó napjaiban, hogy az idegenek, mint például Vilmos esetleges hatalomra juttatása lázadáshoz és háborúskodáshoz vezetne, és az sem bizonyulna jó megoldásnak, ha Edgár *asthelinget* választanák királlyá, mivel polgárháború törhetne ki a hatalomban lévő urak között. Úgy döntött, hogy a trónt az állam erős emberére, Haroldra hagyja. Az egykori *earlt* az Edward halála utáni napon, 1066. január 6-án koronázták király-lyá.

Harold tudta, hogy abban a pillanatban, amint őt királlyá koronázzák, ellenfelei - Vilmos és Harold Hardrada - azonnal mozgolódni kezdenek, így ő is sürgősen nekilátott a megfelelő előkészületek megtételének: először az ország politikai egységét kellett helyreállítania, ugyanis sem Edwin, Mercia *earl]c,* sem Morcar, Nortlmmbria *carl]e* nem ismerte el őt királynak. Haderejével ezért észak felé vonult, ahol útja során csatlakozott hozzá Wulfstan worcesteri püspök, így sikerült megegyezésre jutni az Hílfgar-Sakkal,[6:5] akik elfogadták Haroldot királynak, de csak úgy, hogy ha az feleségül veszi testvérüket, Ealdgythet. Az egység sikeresen fennmaradt az adminisztrációban is: habár csak egyetlen parancs maradt uralkodásának idejéből az utókor számára, ez is elegendő ahhoz, hogy a kancellária létét bizonyítsa; emellett a pénzverés is folyamatosan működött, és az összes verde egységesen Harold pénzeit verte. A központi irányítás tehát továbbra is működőképes volt.[650]

A northumbriai ügyek lezárása után Yorkból Londonba indult, hogy megszervezze az ország védelmét, de a körülmények misztikusnak bizonyultak a korabeli emberek számára, ugyanis ekkor több napon át látható volt az égen a ma Halley néven ismeretes üstökös, amit általában negatív események hírnökének tartottak. A babona be is igazolódott, mivel Londonba érkezésekor megkapta a hírt, hogy testvére, a száműzetésbe vonult Tostig a kontinensen sereget toborzott, a visszatérésre készül, és flottájával már kikötött a Wight-szigeten. A király ennek hallatán azonnal mozgósítani kezdte szárazföldi csapatait és flottáját, mivel attól tartott, hogy' Tostig és emberei - akik között nagy számban voltak flandriaiak - kapcsolatban állnak Vilmossal, és az ő parancsára cselekednek.[65'] Kiderült, hogy tévedett: testvére a Wigth-szigetről Sandwichbe hajózott, és ott csatlakozott hozzá egykori száműzött társa, Copsi, aki az Orkney-szigetekről vitt magával haderőt, mely Harold Hardrada fennhatósága alatt

állt: Tostig a norvégokkal paktált le. Harold király Londonból azonnal Kentbe sietett, de már nem volt képes megütközni Tostig hadaival, mivel azok addigra kihajóztak a tengerre, majd a part mentén haladva felmentek a Burnham-folyón Norfolkba, fosztogatni kezdték a vidéket, majd gyorsan továbbálltak északra, és a Humber-folyón vitorláztak fel, de az északi parton Morcar katonái miatt nem voltak képesek partra szállni. A déli parton sikerült nekik, ám ott hamarosan vereséget szenvedtek Edwin lindseyi hadseregétől. A folyamatos eredménytelenség demoralizálta Tostig embereit, a norvégok otthagyták őt, és a Kentben csatlakozótok is hazatértek. Maradék tizenkét bárkájával végül *ő* maga is visszavonult, Skóciában lelt menedékre, és ott töltötte a nyarat.[658]

Harold közben változatlanul folytatta a haderő kiépítését: mivel a flottát csak az Edward idejében a déli partok őrzésével megbízott települések gyéren felszerelt hajói adták, a király újabb hajók hadba állítására szorult. Csakhogy tudta, nincs elegendő ideje a flotta kiállítására, ezért egy kevésbé időigényes, és sokkal olcsóbb megoldást választott: a hajókat rekvirálással szerezte be, a legénységet pedig szolgálatra kényszerített emberekből biztosította, és emellett elrendelte, hogy a *shire-ök* és a *borough-k* hajókkal és emberekkel járuljanak - mintegy adó gyanánt - a flotta kiépítéséhez. A szárazföldi haderő megszervezése kevesebb problémát jelentett, mivel még min-

dig fennállt a *housecarle*-ok intézménye, akik békeidőben is a király illetve az urak rendelkezésére álltak - vagy testőrként, vagy a stratégiai fontosságú pontok őreiként, mint Hitvalló Edward korában.[659] Szintén a király rendelkezésére állt az akármikor összehívható népfelkelés, a *fyrd;* valamint a *thegnek* is tartoztak katonáskodási kötelezettséggel, habár már többnyire nem a fegyverforgatás volt legfőbb foglalatosságuk, hanem a saját tulajdonú földjeik igazgatása, és az ott lakó népesség feletti bíráskodás.

A nyár folyamán az angol haderő már készenlétben állt a normann támadók fogadására, de ez idő alatt Vilmos sem volt tétlen: hatalmas hadsereget szervezett össze, mivel a franciaországi helyzet -1. Fülöp, a fiatal király hatalomra jutása - szabad kezet engedett számára a támadás előkészítéséhez. Már augusztus elején készen állt erre, de a kedvezőtlen szélirány még visz-szatartotta. Harold király hadserege a szárazföldön végigsorakozott a déli partok mentén, a flotta pedig személyesen a király vezetésével a Wight-szigetnél gyülekezett, Amikor a Vilmos által annyira

várt nyugati szél feltámadt, hogy hajóit a Dives-folyó torkolatától a Somme torkolatáig juttassa, Harold számára elérkezett sorsának megpecsétlő pillanata: a népfelkelés időtartama lejárt, így a szárazföldi egységek mind hazatértek; a flotta pedig London felé indult, de útközben rengeteg hajó elsodródott és elsüllyedt. A Csatorna angliai partja nyitottan állt Vilmos hadseregének fogadására.

A normannok még vártak, azonban az alkalom kínálkozott a norvégok számára is: Harold Hardrada háromszáz hajóval indult el Skóciából Tostig támogatásával. Felhajózott a Humheren, majd onnan az Ouse-on, és csak Riccall-nál kötött ki, onnan szárazföldön akart továbbmenni Yorkba. Mivel a király még mindig a normann támadástól tartott, nem indult sereggel északra, így a norvég támadás kivédése a helyi erőkre hárult. Morcar és testvére, Edwin seregei Fulfordnál sorakoztak fel az ütközetre. A szeptember 20-án megvívott csata hosszú időn át tartott, és rengeteg emberáldozatot követelt mindkét fél részéről, de végül a norvégok győzelmével végződött. Harold Hardrada ezt követően a közeli York alá vonult, aminek lakói azonnal behódoltak neki, és kiharcolták azt is, hogy élelem fejében megválthassák városukat a katonák pusztításától. A király ekkor ígéretet vett tőlük, hogy embereket küldenek hozzá, majd folytatta útját dél felé, egész Anglia meghódítására, Harold angol király nem várhatott tovább, meg kellett indulnia a norvégok ellen: szeptember 24-én már Tadcasternél járt, és összegyűjtötte az ottani angol hajókat, majd szeptember 25-én megközelítette Yorkot, s be is vonult a városba, de érkezése előtt azt a norvégok kiürítették, és Stamford Bridge-nél álltak fel, Yorktól keletre. Karold így továbbment a norvégokat üldözve, és sikerült is velük megütköznie: Tostig és Harold Hardrada holtan maradt a harcmezőn, a háromszáz hajónyi seregből pedig mindössze huszonnégy ha-jónyi maradt életben.[660] Az angol király óriási bravúrt hajtott végre, és ezzel örökre lezárta az angol-skandináv háborús viszonyt.

A sikert azonban nem élvezhették sokáig, mivel a szél ismét kedvezővé vált Vilmos számára, aki így megkezdte csapatai átszállítását Angliába. Szeptember 27-én éjszaka vitorlát bontottak, és a következő napon már partra is szálltak Pevenseynél. Itt bevárták a többi hajót, majd pár nappal később a jobb stratégiai adottságú Hastingshez vonultak. Harold király valószínűleg október 1-ig nem is értesül Vilmos partraszállásáról mivel csak ekkor indult el délre, és a legnagyobb sebességgel is csak október 11-én ért el Sussexbe, Ez idő alatt Vilmos seregei az ország belső területei felé kezdtek vonulni partmenti bázisaikról, de a csatára csak október 14-én

került sor.

Harold király egy magaslatot foglalt el jelentős létszámhiányban szenvedő, fáradt seregével, és egy pajzsfalat alakított ki gyalogosaiból. Nem volt megszokott számukra ez az alakzat, de nem rendelkeztek lovasokkal, cs ami még meglepőbb, íjászokkal sem. Ennek oka abban keresendő, hogy az íjászok nem voltak képesek az erőltetett menet megtételére, mivel általában szegény rétegekből besorozott katonák voltak, kiképzés nélkül. Vilmos emberei között többnyire lovasok voltak, és jelentős számú íjásszal is bírt. Három részre tagolta seregét: a derékhadat a normannok alkották, míg a bretonok a bal, a franciák pedig a jobb szárnyon helyezkedtek el. Elől foglaltak helyet az íjászok, mögöttük álltak a nehézgyalogosok, míg a hátvédet a lovasság alkotta. A támadást az íjászok kezdték meg, akik nyílzáport zúdítottak a gyenge fegyverzetű angol haderőre, ami hatásos is volt, de a dárdák és kövek zápora könnyen megbontotta soraikat. A lovassági rohamot *ahousecarle*-ok állították meg, akik kétkezes csatabárdjaikkal könnyen meg tudták sebe-síteni a vékony páncélzatú lovagokat: a bretonok kénytelenek voltak visszavonulni. A hagyomány szerint Vilmos egy tettetett visszavonulással tudta csak megtörni az angol pajzsfalat, és így sikerült legyőznie a lovasság számára kiszolgáltatottá vált gyalogosokat. Maga Harold király is itt vesztette életét, habár nehezen tisztázható körülmények között, ugyanis a faliszőnyeg ábrázolása kétértelmű magyarázatot ad. A *„hic Harold rex interfectus est*" felirat alatt ugyanis egy komplett jelenetsor van, melyen egyrészt látható -pontosan a *„Harold"* felirat alatt - egy férfi, aki a szemébe fúródott nyilat próbálja meg kihúzni; illetve az *„interfectus est"* alatt egy normann lovas, aki egy angol gyalogost vág le.[661] Lehetséges, hogy az utóbbi lenne Harold, mivel az előző alak még nem halt meg, ugyanakkor a lenyilazott figura lényegesen nagyobb méretűként van ábrázolva az őt körülvevő személyeknél, sőt a hozzá legközelebb álló katona tartja kezében a *wyvemes* zászlót, a királyság jelképet. Eric John[662] felveti azt a lehetőséget, hogy a szöveg alatti rész egy eseménysort ábrázol - mintegy képregényszerűen - amit igazolni látszik, hogy a két alak arca hasonlóan néz ki, és egyaránt bajuszt viselnek, csakhogy fegyverzetük teljesen más: a lenyilazott katona pajzsot és lándzsát tart, oldalán pedig kard lóg, míg akit a lovas vágott le, karddal és csatabárddal van felszerelve - a testőrök jellegzetes fegyvereivel. Az igazság talán soha nem fog kiderülni Harold király halálának pontos okáról, de tény; hogy az ütközetet nem élte túl, így a győztes Vilmos lett, aki a csata folytán nem csupán Európa-szerte a megbecsülést és hírnevet nyerte el, hanem az Angol Királyság trónját is.

A hastingsi csata elvesztésével, és az utolsó angolszász király, Harold halálával véget ért az angolszász Anglia államának története, és megkezdődött a normann hódítás időszaka. A több mint hatszáz évnyi angolszász uralom megszűnt ugyan, de a lakosság továbbra is angolszász maradt: hagyományait lényegében változatlanul őrizte meg a 13. századig. Az arisztokráciát és a nemességet érintő változások ugyan radikálisak voltak, de mindezeknek és a királynak bukása nem jelentette azt, hogy az angolszász nép is megsemmisült volna: ok maguk és leszármazottaik még évszázadokon keresztül lakták Angliát, Dél-Skóciát, Cornwallt, Kelet-Walest, s lakják napjainkban is.

1 Monkwearmouth.

2 Bede: *Ecclesiastical History ofthe English People.* London-New York, é. n. (Továbbiakban Bede: *H. E.).* Autobíographical note.

3 Campbell: 9. o.

4 Campbell: u.o«

5 Campbell: 11. o.

6 Blair: 4. o.

■ Blair: 6. o.

8 Gildas: *d. E. B.* II. 19.

9 Campbell: 13. o.

13 Blair: 2. o.

11 Campbell: 14. o.

[12] Fisher: 1. o.

[13] Mainz.

[14] Lyon környéke.

[15] Strassburg.

[18] Nijmegen.

[17] Bede: *11 E.* 1.12.

[18] Gildas: *d. E. B.* II. 15.

[19] Tacitus: *Germania.* 40.

[20] Tacitus: *Germania.* 45,

[21] Bede: *H. E.* I. 15.

[22] A szászok egy[7] csoportja.

[23] *fíeowulf:* 1945-1961. sorok.

[24] Tacitus: *Germania.* 35,

[23] A. D. White: *Litus Saxonicum.* Wisconsin, 1961. Fisher: 15-16. o.

[25] Venantius Fortunatus: *To King Ckilperic on Ihe occasion ofthe Synod atBerny-Riviére.* In: Venantius Fortunatus: Personal and Political Foems. Ford: Judith George, Liverpool, 1995.

[r'] *Beowulf:* 96. o.

[28] *Beowidf:* 1068-1075. sorok.

[29] *Widsith:* 27. sor.

[30] Fisher: 26-27. o.

[31] Blair: 11-13. o.

[32] Stenton: 53-54. o.

[33] Bede: *H. E.* I. 20.

[34] Gildas: *d. E. B.* II. 19.

[35] Gildas: *d. E. B.* II. 20.

[55] Gildas: *d. E. B.* 11.21.

“[7] Bárány: 27. o.

[38] Nennius: *H. B.* III. 56.

[39] Gildas: *d. E. B.* II. 21.

[40] A S. *Ch.* AD 449.

[41] Bárány: 28. o.

[42] Ebbsfleet.

[43] *Beowulf:* 1050-1192. sorok.

[44] Az esemény időszakában a jiitök fríz fennhatóság alatt élő, csatlós nép voltak. Hengest Hnasf királlyal együtt ment Fríziába, majd Finn meggyilkolása után vált a jütök urává.

[45] Nennius: *H. B.* III. 36.

[46] Geoffrey of Monmouth: *History of the Kings of Britan.* VI. 12.

[47] A *„pendragon”* szó jelentése a walesi nyelvben „törzsfőnök”.

[48] Másképp *„Nemet oure Saxas!",* vagyis *„Előa kardokkal!”*

[49] Wippedflect.

[50] Selsey Bilitől délre.

[31] Andred’ sley, Sussex Weald.

[52] Feltehetőleg a római Anderida erőd, ma Pevensey.

[53] A *S. Ch.* AD 477, AD 485, AD 491.

[34] Cuxhaven.

[55] Stenton: 7. o.

[56] Bede: *H. E.* 1.16.

[57] A S. *Ch.* AD 495. Lehetséges, hogy Cedric és csapatai már részt vettek a Radon hilli csatában is, de ez a kronológiai ellentmondások miatt nem bizonyítható. Az ütközet időpontja 493, de ha figyelembe vesszük, hogy a történeti hagyomány annak helyszínét Batb vidékére helyezi, akkor nagy esélye van egy jelentős wessexi jelenlétnek a térségben, amit a források datálása eredetileg kizárna.

[58] Stenton: 25. o.

[39] Hacsak nem áll fenn az esete annak a szokásnak, mint amely a 9. században az írországi skandinávok esetében megfigyelhető, hogy a férfi helyi nőt vesz feleségül, s a gyermek az anyja népének valamely nevét kapja.

“ Charford.

[61] Carisbrook.

[62] Stenton: 21. o.

[61] Asser: I. AD 849.

[84] Campbell: 26. o.

[85] Portsmouth.

[M] Campbell: u.o.

67 *A S. Ch.* AD 547.

[68] Bede: *EL E.* V 24.

[M] Stenton: 74. o.

[7“] Blair: 43. o.

[71] Fisher: 39. o.

[72] Nennius: *H. B.* III. 61.

[73] Nennius: *H. B.* III. 63.

[74] Nennius: *H. B.* III. 58.

[75] Yorké: 61. o.

[76] Blair: 20. o.

[77] Blair: 21-24. o.

[78] A 5. *Ch.* AD 449.

[79] Sarum.

[80] A S. *Ch.* AD 552.

8L Beranbury.

[82] A S. *Ch.* AD 560.

“ Bede: *H. E.* II. 5.

[84] A S. *Ch.* AD 827.

[85] Campbell: 93-96. o.

[85] Bárány: 30. o.

[87] A S. *Ch.* AD 568.

[88] Limbury.

[89] Aylesbury.

[90] Bensington.

[51] Eynesham.

" Bedford.

"A *S. Ch.* AD 571.

91 *The Antiquaries Journal,* XXXIV 201-208. o. Stenton: 28. o.

95 Dyrham. A S. *Ch.* AD 577.

* Stoke Lyne, Oxford mellett.

97 A S. *Ch.* AD 584.

88 Adam's Grave.

"A S. *Ch.* AD 591, AD 592, AD 593.

190 Bede: *H. E.* I. 25.

191 Bede: u.o.

102 Bede: u.o.

193 Stenton: 503-504. o.

174 Stenton: 281. o. Campbell: 41. o.

105 Campbell: 43-44. o.

106 Bede: *H. E.* II. 14.

197 Stenton: 45. o.

™ Bede: *H. E.* II. 20.

199 Bárány: 30. o.

110 Tamworth.

111 Bede: *H. E.* III. 24.

112 A területi adatok forrása a Bede-általi említés kivételével a fejezet folyamán minden esetben a *Tribal Hidage:* www8.georgetovm.edu/ departments/ medieval/ labyrinth/library/oe/texts/'hidage.html

113 Stenton: 41. o.

114 Stenton: 42. o.

115 Bede: ***H.*** *E.* III. 21,

116 Bede: *H. E.* III. 22.

117 Bede: *H. E.* I. 15.

118 *Tribal Hidage.* Stenton: 43.o.

119 Bede: *H. E.* III. 24.

120 Stenton: 44. o.

121 Bede: *H. E.* III. 21.

122 A 5. *Ch.* AD 628.

123 Bede: *H. E.* IV13, 23.

124 Stenton: 45-46. o.

125 *Liber Vitae of New Minster and Hyde Abbey.*

126 William of Malmesbury: *Gesta Pontificum Anglorum.*

127 További ilyen, korábban önállósággal rendelkező terület volt Tomssetan a Tame-folyó mentén, és Wilsaetan, ami a mai Wiltshire magját alkotta.

128 Stenton: 47. o.

129 Stenton: 48, o,

130 Stenton: 53-54. o.

131 Stenton: u.o.

132 Stenton: 55. o.

!33 Yorké: 61. o,

134 Bede: *H. E.* II. 5.

]25 Bede: *H. E.* II. 12.

[13C] Campbell: 32-33. o.

[137] Nennius: *H. B.* II. 63.

[138] Nennius: u.o.

[133] Dawston.

[140] Bede: *H. E.* I. 34.

“A *S. Ch.* AD 603.

[142] Bede: *H. E.* II. 2.

[143] Stenton: 78. o.

[144] Fisher: 41. o,

[145] Bede: *H. E.* II. 14.

[146] Bede: *H. E.* II. 12.

[147] A S. *Ch.* AD 617.

[148] Bede: *H. E.* II. 9.

[149] Bede: u.o.

[160] Edwín már korábban is tett ígéretet a kereszténység felvételére, így először egy látomás következtében, amikor Raedwalddal együtt indultak Athelfrith ellen.

[151]A S. *Ch.* AD 626.

[152] Bede: *H. E.* II. 16.

[133] Bede: *HE.* 367. o.

[134] Campbell: 56-57. o.

[153] Nennius: *H. B.* II. 63.

[136] Hatfield.

[137] Bede: *H. E.* III. 1.

[138] New Rowley Water.

[139] Bede: u.o.

[130] Bede nem árul el többet Eadfrith sorsáról, de valószínű, hogy túszként kellett Penda udvarában maradnia a hatfieldi vereség után, s ott érte a halál. (Bede: *H. E.* II. 20.)

[ICI]A név jelentése *„heavenfietd"* mely utal a legendára, mely szerint Oswald a csata előtt egy keresztet állított fel, s amely keresztnél imádkozásra szólította fel katonáit. A kereszttel kapcsolatosan később számos csodáról számoltak be. [162]Bede: *II. E.* III. 2.

[163] Bede: *II. E.* III. 7.

[164] Bede: *HE.* III. 3.

[165] Bede: *KE.* III. 6.

[166] Feltehetőleg Oswestry.

[167] Bede: *II. E.* III. 9.

[168] Bede: *H. E.* III. 14.

[169] Bede: *H. E.* III. 14.

[170] Cattericktől északnyugatra.

[171] Gilling. (Bede://. £.111.14.)

[172] Stenton: 83. o. A deirai ellenállást már nem a dinaszták harca, hanem az Oswy személyét fogadó szembenállás bontakoztatta ki, mondhatni az egység kialakításának ügye nem a politikai függetlenség megőrzésétől, henem személyes érzelmektől függően bukott el.

[173] Bede: *H. E.* III. 24.

[174] Bede: u.o.

[173] Nennius: *H. B.* II. 64.

175 Azonosítatlan hely Leeds környékén.

177 Bede: u.o.

178 Bede: *H. E.* III. 25.

179 Bede: *H. E.* III. 21.

180 Bede: u.o.

181 Bede: *H. E.* III. 24. í8= Bede: *H. E.* III. 22.

783 Fisher: 86. o.

134 Bede: *H. E.* III. 25.

183 *A. S. Ch.* AD 661.

186 Bede: *H. E.* III. 30.

137 Bede: *H. E.* IV 12.

188 Stenton: 85. o.

189 Bed*e:H.K* IV 21.

IW Stenton: 85. o.

161 Stenton: 86. o.

152 Campbell: 90-91. o.

193 Stenton: u.o.

191 Bede:# *E.* I.1.

195 Stenton: 87. o.

196 Bede: *H. E.* IV 26.

197 Bede: u.o.

198 Forfart.

[159] Bede: u.o.

[200] Forth. *A. S. Ch.* AD 710.

[201] Bede: u.o.

w: Stenton: 89. o.

[203] Campbell: 106-107. o.

[201] Stenton: 90. o.

[205] Stenton: 91. o.

[206] Bede: *H. E.* V 22.

29" Bede: u.o.

[208] *Continuation of Bede:* AD 740.

[209] *Continuation ofBede:* AD 750.

[210] Stenton: 92. o.

[211] *Continuation ofBede*: AD 758.

[212] *Continuation ofBede:* AD 755.

[213] *„a sua plebe electus"* (*Continuation of Bede:* u.o.).

2UA.S.Ch. AD 761.

[215] *S. Bonifatii et Lulli Epistolae.*

™*A. S. Ch.* AD 774.

21: *A. S. Ch.* AD 789; AD 790.

[218] A *S. Ch.* AD 795.

[219] Stenton: 94-95. o.

Z2M, S. *Ch.* AD 827.

[221] Bede: *H. E.* II. 15.

[222] Bede: u.o.

[223] Bede: *H. E.* III. 18.

[224] Bede: u.o.

[20] Bede: *H. E.* III. 7.

[2!fi] Bede: *H. E.* III. 24.

[227] *A. S. Ch.* AD 823.

[m] Symeon of Durham: *História Regum.* AD 749. Stenton: 210. o.

[229] Bede: *H. E.* II. 5.

[230] Bede: *H. E.* III. 22.

[231] Bede: *H. E.* III. 30.

[232] Stenton: 57. o.

[233] Bede: *H. E.* V 19.

[234] A S. *Ch.* AD 607.

[235] Bede: *H. E.* IV 13.

[235] Bede: *H. E.* IV 15.

[237] Bede: *H. E.* IV 26.

[238] Stenton: 61. o.

[239] A S. *Ch.* AD 725.

[280] Stenton: 58. o.

[241] Stenton: u.o.

[242] Stenton: u.o.

[245] Bede: *H. E.* IV 26.

[244] Stenton: 63. o.

[246] Bampton.

[246] A S. *Ch.* AD 614.

[247] A *S. Ch.* AD 628.

[248] A *S. Ch.* AD 648.

[245] Bradford on Avon.

[233] Bede://. *E.* III. 7.

[254] Pen.

[252] A *S. Ch.* AD 658.

[253] Ponté sbury.

[254] A. S. *Ch.* AI) 661.

[258] Bede: *II. E.* IV 12.

[236] A S. *Ch.* AD 672.

[257] Bedwin.

[233] *A. S. Ch.* AD 681.

[239] Stenton: 68-60. o.

[™] *A. S. Ch.* AD 686. [m]*A.S.Ch.* AD 687.

[262] Bede: *H. E.* IV 16.

[263] A S. *Ch.* AD 688.

[264] A S. *Ch.* AD 694.

[2Si] A S. *Ch.* AD 722. [m]*A. S. Ch.* AD 728.

[267] A *S. Ch.* u.o.

[m] Somerton. *A. S. Ch.* AD 733.

[269] A S. *Ch.* AD 740.

[270] A S. *Ch.* AD 743.

[271] Burford.A S. *Ch.* AD 752.

[272] A *S. Ch.* AD 755.

[273] A *S. Ch.* AD 784.

[274] *A. S. Ch.* AD 787.

[273] A S. *Ch.* AD 642.

[273] Bede: *H. E.* III. 24.

[277] A 5. *Ch.* AD 675.

[278] Stenton: 203. o.

[273] A S. *Ch.* AD 709.

[280] A S. *Ch.* AD 716.

[281] Stenton: u.o.

[282] Campbell: 94-95. o.

[283] A S. *Ch.* AD 733.

[281] A S. *Ch.* AD 752.

[285] Bede: *H. E.* \! 23.

[286] Campbell: 95. o.

[287] Stenton: 204. o.

[288] Stenton: 205. o.

[283] Campbell: 100. o.

[290] Campbell: u.o.

[m] Stenton: 205. o,

[292] A *S. Ch.* AD 755.

[293] Stenton: 206-207. o. [m]*A. S. Ch.* AD 774.

[295] Stenton: 207-208. o.

[296] Stenton: u.o.

[297] Stenton: u.o.

[298] A 5. *Ch.* AD 779.

[299] A S. *Ch.* AD 789.

[300] Campbell: 135. *o.A. S. Ch.* AD 792.

[391] Stenton: 210. o.

[302] *A. S. Ch.* AD 790.

[303] A S. *Ch.* AD 792.

[301] Campbell: 111. o.

[303] E Wormald: *Offa's Dyke.* In: Campbell: 120-121. o.

[306] Campbell: 101. o.

[307] Campbell: u.o.

[338] A S. *Ch.* AD 785.

[399] Fisher: 167. o.

[310] Stenton: 216. o.

[30] Stenton: 220. o.

[312] Stenton: u.o.

[313] Ne feledjük, hogy a Meroving dinasztia, amelyet törvényesen illetett volna a trón, egy tengeri szörnytől eredeztette magát, és ennek kapcsán mágikus erővel rendelkeztek, amelyet a hajukban hordoztak. Ez adta számukra a spirituális szakralitást. A Karolingok ilyennel nem bírtak.

[314] Stenton: u.o.

[316] Bed*e:H.E.* IV 22.

[316] Stenton: 221. o.

[317] D. M. Metcalf: *Anglo-Saxon CoinsI.: Seventh toNinth Centuries.* In: Campbell: 62-63. o.

[318] Stenton: 223. o.

[319] *Beowulf:* 3. o.

[320] *A. S. Ch.* AD 796.

[321]A *S. Ch.* AD 800.

[322] A. S. *Ch.* AD 794.

[323] Fisher: 202. o.

[323] Stenton: 226. o.

Campbell: 127. o.

[326] Stenton: 230. o.

[327] *A. S. Ch.* AD 821.

[328] Wroughton közelében.

[m]*A. S. Ch.* AD 823.

[330] Egyik skandináv nép sem végzett jelentős méretű portyázásokat a 8. század végénél korábban. Ennek oka abban keresendő, hogy’ a frízek és a szabad szászok természetes korlátot képeztek a dán-norvég

hadmozdulatoknak: a dánokat a szászok foglalták le, a norvégok pedig a fríz flottával nem voltak képesek felvenni a versenyt az Északi-tengeren. A Frank Birodalom azonban először a frízeket, majd pedig a szászokat igázta le, ugyanakkor nem rendelkezett számottevő tengeri haderővel, hogy az előbbiek helyét képes legyen pótolni. A norvégok ekkor kezdhették meg első portyázásaikat. A dánokkal Nagy Károly szerződést kötött, így bírta őket visszatartani, Jámbor Lajos pedig a dánok közt folyó politikai ellentéteket kihasználva gyengítette meg azokat. Lajos halálával viszont a Frank Birodalom részekre hullott, és képtelenné vált továbbra is féken tartani a hódításra vágyókat.

[331]A S. *Ch.* AD 793.

[332] A S. *Ch.* AD 787.

[333] Campbell: 132. o.

[334] A *S. Ch.* AD 794.

[335] A. S. *Ch.* AD 827.

[336] A. S. *Ch.* u.o.

[337] A. S. *Ch.* AD 813; 823.

[338] A. S. *Ch.* AD 828.

[339] A. 5. *Ch.* AD 833.

[340] Hingston Down.

[341] Stenton: 235. o.

[343] A. S. *Ch.* AD 836.

[343] A. S. *Ch.* AD 837.

[344] Romney Marsh.

[345] A. S. *Ch.* AD 840.

[343] A *S. Ch.* AD 845.

347 Wemburg.

348 Sandwich.

349 A. 5. *Ch.* AD 851.

350 *A. S. Ch.* u.o.

351 Oakley, vagy Ockley, de mindez bizonytalan.

332 *A. S. Ch.* AD 858.

353 Campbell: 138. o.

334 Stenton: 234. o.

355 Campbell: 139. o.

356 A S. *Ch.* AD 853.

357 A *S. Ch.* AD 854.

358 Asser: I. AD 855.

359 Stenton: 245. o.

3“A S. *Ch.* AD 865.

361 Ezt megcáfolni látszik a skandináv legenda, mely szerint a második támadás alkalmával már Osberht volt az úr Yorkban, és ellenfele, Álla már legyőzetett. A történet egyébként arról szól, hogy a dán királyt, Ragnar Lothbrokot a yorki király egy kígyókkal teli verembe dobatta. A bosszú a fiaira, Csontnélküli Ingwarra és Halfdanra várt. (Stenton: 247. o.)

362 A S. *Ch.* AD 868.

363 Blair: 71. o.

■*M* Az *earl* egy dán méltóság, jogköreiben nagyjából az angolszász *ealdormanm* egyeztethető, a későbbiekben használata elterjed az angolok körében is.

365 Englefield.

366 A S. *Ch.* AD 871.

367 A S. C7i. u.o.

398 A *S. Ch.* AD 871.

369 Asser: I. AD 876.

370A S. *Ch.* AD 873.

371 Fisher: 216. o.

372 Ez az a terület, amely már kívül esett Guthrum dán király hatáskörén az Alfréddel kötött béke időpontjában (885/886 körül). Urai a kelet-angliai és yorki királyoktól teljesen független dán katonai parancsnokok voltak. Az öt *borough:* Lincoln, Leicester, Nottingham, Stamford és Derby.

373 A S. *Ch.* AD 875.

374 Blair: 73. o.

373 Stenton: 254. o.

376 A. *S. Ch.* AD 880.

377 A. S. *Ch.* AD 789.

378 A. S. *Ch.* AD 833.

379 A. S. *Ch.* AD 837.

380 A. S. *Ch.* AD 840.

381 A. S. *Ch.* AD 851.

382 *A. S. Ch.* AD 878.

383 Stenton: 243. o.

384 Campbell: 147. o.

385 Athelney.

386 Asser: I. AD 878.

387 Fulham.

588 A S. *Ch.* AD 882.

388 A S. *Ch.* AD 875.

390 A S. *Ch.* AD 883.

391 A Stour-folyó torkolata.

392 A 5. *Ch.* AD 885.

393 A S. *Ch.* AD 886.

394 Stenton: 260. o.

395 A S. *Ch.* u.o.

398 A S. *Ch.* AD 886.

397 A S. *Ch.* AD 893.

"""A *S. Ch.* u.o.

399 Campbell: 151. o.

400 Stenton: 262-263. o.

4C1 *A. S. Ch.* AD 894.

492 A S. *Ch.* u.o.

403 Stenton: 266. o.

404 A S. *Ch.* AD 894.

408 A S. *Ch.* AD 894; 895.

406 A *S. Ch.* AD 895.

407 Az *Angolszász Krónika* nem számol be a pontos módszerről, így az

lehetett a folyó vizének elvezetése csatornákon, vagy akár karók illesztése a mederbe, amelyek meglékelik a hajókat.

[498] A S. *Ch.* AD 896.

[409] A S. *Ch.* AD 897.

[410] Wormald, E: *The Burhs.* In: Campbell: 152. o.

[414] Bárány: 75. o.

[412] A *S. Ch.* AD 897.

[413] A *S. Ch.* u.o.

[414] Bárány: 75. o.

[4,5] Asser: I. AD 866.

[416] A S. *Ch.* AD 877.

[417] A S. *Ch.* AD 896.

[418] Bárány: 75. o.

[419] Bárány: u.o.

[420] Stenton: 270-275. o.

[421] *Anglo-Saxon Dooms.* The laws of King Alfréd.

[422] A S. *Ch.* AD 854.

[423] A *S. Ch.* sub anno.

[424] Blair: 79. o.

[425] Físher: 248. o.

[429] Stenton: 320. o.

[427] *A. S. Ch.* AD 901. [m] *A. S. Ch.* AD 904.

[429] Cricklade.

[430] A Kis-Ouse-folyő, vagy a Wissey-folyó.

[431] Azonosítatlan hely. A 5. *Ch.* AD 902.

[432] A *hold* egy dán méltóság, az angolban gyakran kormányzónak fordítják. A *wergildje* kétszer többet ért a *titánénál.*

[433] *A. S. Ch.* AD 905.

[434] Stenton: 322. o.

[435] Tíddingford. *A. S. Ch.* AD 907.

[435] Stenton: u.o.

[437] *A. S. Ch.* AD 910.

[43]M. *S. Ch.* AD 911.

[439] A *S. Ch.* AD 912.

[440] *A. S. Ch.* u.o.

[441] A. *S. Ch.* AD 913.

[442] Stenton: 323-324. o.

[443] *A. S. Ch.* u.o.

[444] *A. S. Ch.* u.o.

[443] A. S. *Ch.* AD 917.

[446] A. S. *Ch.* AD 918.

[447] A. S. *Ch.* u.o.

[448] A. S. *Ch.* AD 920.

[446] Azonosítatlan hely.

450 A. *S. Ch.* AD 921.

451 A. S. *Ch.* AD 918.

452 Stenton: 326-327. o.

453 A. S. *Ch.* AD 921.

454 A. *S. Ch.* AD 921.

455 Stenton: 329. o.

455 A. *S. Ch.* AD 922.

437 A. *S. Ch.* AD 920.

458 Brecknock. A. S. *Ch.* AD 916.

459 Stenton: 330. o.

460 A. S. *Ch.* AD 918.

461 Stenton: 333. o.

463 A. S. *Ch.* AD 919.

461 A. *S. Ch.* AD 920. [m] *A. S. Ch.* AD 924.

464 A S. *Ch.* u.o.

™ Lásd fentebb.

467 Például: A *S. Ch.* AD 919; 920; 921.

4GÍ Campbell: 152. o. [m]*A. S. Ch.* AD 925.

477 Stenton: 339. o.

471A S. *Ch.* u.o.

477 Stenton: 340. o.

471A *S. Ch.* AD 934.

474 A *S. Ch.* AD 937.

473 Lásd fentebb.

476 A 5. *Ch.* AD 887.

477 Stenton: 344-345. o.

47t Bárány: 77. o.

479 Fisher: 267. o.

480 Bárány: u.o.

481 Fisher: 268. o.

482 Bárány: 79. o.

483 Stenton: 349-351. o.

484 Campbell: 172. o. Stenton: 351. o.

488 Stenton: u.o.

486 Bárány: 78-79. o.

4S: Bárány: 51-53. o.

488 *The Laws ofMthelstan.* 13. §.

485 Bárány: 62-67. o.

49c Bárány: 65-66. o.

451 Symeonis Dunelmensis: *História Regum.* AD 933.

452 *Cartulaire de l'Abbaye de Saint Bertin.*

433 A *S. Ch.* AD 933.

4,4 Stenton: 355-356. o.

495 *A. S. Ch.* AD 941.

498 *A. S. Ch.* AD 943.

457 Stenton: 357. o.

498 *A. S. Ch.* u.o.

495 A *S. Ch.* AD 944.

800 A S. *Ch.* AD 945.

501 Fisher: 268. o.

502 *A. S. Ch.* AD 946.

103 *A. S. Ch.* u.o.

304 A S. *Ch.* AD 947.

803 Fisher: 242. o.

506 A S. *Ch.* AD 948.

507 A *S. Ch.* AD 949.

509 A S. *Ch.* AD 952.

™Symeonis Dunelmensis: *História Regum* AD 1072.

510 Roger of Wendover: *RII.* AD 950.

911 Stenton: 363. o.

m *A. S. Ch.* AD 955.

513 Athehveard: *Chronicle.* IV 7,

514 Stenton: 364-365. o.

9,9 Stenton: 365. o.

516 *Memóriák of Sí Dunstan.*

017 *A. S. Ch.* AD 958.

518 Stenton: 366-367. o.

519 Stenton: 367. o,

920 *A. S. Ch.* AD 959.

521 *A. S. Ch.* AD 973.

922 *Vita Sancti Oswaldi*

523 Bárány: 76. o.

524 Campbell: 185. o.

-*A. S. Ch.* AD 964.

525 Fisher: 288. o.

527 Blair: 178. o.

528 Minden bizonnyal a Skócia nyugati partjainál elterülő szigetek királya lehetett.

529 *A. S. Ch.* AD 973.

530 Roger of Wendover: *EH.* AD 975.

531 Fisher: 274. o.

532 Stenton: 371. o.

533 Stenton: 532. o.

534 Roger of Wendover: *F. II.* AD 975.

525 Stenton: 372, o.

536 Stenton: 372-373. o,

[537] A. S. *Ch.* AD 975.

[938] *Vita Sancti Oswaldi.*

[559] Campbell: 192. o.

[540] *A. S. Ch.* u.o.

[541] *A. S. Ch.* u.o.

[542] Campbell: u.o.

[943] A S. *Ch.* AD 978.

[544] A S. *Ch.* AD 980.

[549] Blair: 91. o.

[946] A. S. *Ch.* sub anno.

[947] A. S. *Ch.* AD 988.

[949] Campbell: 194. o.

[949] A Ő. *Ch.* AD 991.

[550] A S. *Ch.* AD 992.

[551]A *S. Ch.* AD 994.

[552] A 5. *Ch.* u.o.

[553] A S. *Ch.* sub anno.

[554] A. 5. *Ch.* AD 1000.

[535] A S. *Ch.* AD 1001.

[556] A S. *Ch.* AD 1002.

[552] Stenton: 380. o.

[568] A S. *Ch.* AD 1003.

[559] A S. *Ch.* AD 1004.

[560] *A. S. Ch.* u.o.

[361] *A. S. Ch.* AD 1006.

[662] A S. *Ch.* AD 1008.

[563] *A. S. Ch.* AD 1009.

[584] *A. S. Ch.* AD 1009.

[363] Thetford közelében.

[360] *A. S. Ch.* AD 1010.

[567] A S. *Ch.* AD 1012.

[563] A *S. Ch.* u.o.

[569] A S. *Ch.* AD 1013.

[570] A. 5. *Ch.* AD 1013.

[571] Stenton: 386. o.

[512] A S. *Ch.* AD 1014.

[372] Stenton: 387. o.

[574] A. 5. *Ch.* AD 1015.

[573] A 5. *Ch.* u.o.

[576] Ezzel elindult egy bosszúláncolat: Uhtred gyilkosával, Thurbrand *holddal* az áldozat fia, Ealdred végzett, akit ezért Cárt, Thurbrand fia gyilkolt meg. Cári fiait Waltheof ölte meg, akinek anyja Ealdred lánya volt. (Stenton: 390. o.)

[577] A. S. *Ch.* AD 1016.

[573] Bárány: 86. o.

579 Bárány: 85. o.

380 Bárány: 86. o.

331 Stenton: 395-396. o.

582 Bővebben: Campbell: 201-207. o.

383 A. S. *Ch.* AD 1016.

534 Clayhill Farm, Tottenham mellett.

333 Roger of Wendover: *E H.* AD 1016.

136 Az *Angolszász Krónika* csak Wessexet tulajdonítja Edmundnak, ez azonban nem foglalhatott magában olyan északi területeket, mint Kelet-Anglia. A *Krónika* állítását bizonyítja az is, hogy London rendszeresen csak Knutnak fizetett adót, ami külön volt rá kivetve, illetve kénytelen volt eltűrni a dán flotta ottani telelését is.

"A *S. Ch.* AD 1016.

“■ Stenton: 396-397. o.

!M Stenton: 397-398. o.

590 Bárány: 88. o.

391 *A. S. Ch.* AD 1017.

392 Godiva úrnő (óangolul Godgifu) azzal lett híres, hogy a legenda szerint mezítelenül lovagolt végig Coventry utcáin - illetve Wendoveri Roger szerint a piactéren (Roger of Wendover: *F H.* AD 1057) - mivel férje túlzott adókkal sújtotta a lakosságot. Leofric azt állította, hogy ha felesége meg meri ezt tenni, akkor eltörli az adókat. Godiva személye egyébként teljes mértékben létező, számos kolostoralapítás fűződik nevéhez, és ő lett az egyetlen angolszász női földbirtokos a normann hódítás után.

593 A S. *Ch.* AD 1035.

S9M. 5. *Ch.* AD 1017.

595 Roger of Wendover: *K H.* AD 1017.

598 A S. *Ch.* AD 1018.

597 A S. *Ch.* u.o.

598 Knut 1018-as távozása előtt Wessex még több *ealdormxa* oszlott.

599 A & *Ch.* AD 1020.

“A S. *Ch.* AD 1023.

601 Stenton: 402. o.

602 Campbell: 209. o.

603 *A. S. Ch.* AD 1025.

694 A S. *Ch.* AD 1028.

605 Bővebben: Stenton: 402-405. o. [m]*A. S. Ch.* AD 1030.

607 A S. *Ch.* u.o.

608 A S. *Ch.* AD 1031.

809 Stenton: 405-406. o.

610 Stenton: 408. o.

811 Stenton: 408—409. o.

812 Campbell: 212. o.

613 Bárány: 80. o.

618 Stenton: 413-414. o.

613 A S. *Ch.* AD 1035.

816 *A. S. Ch.* AD 1036.

617 A S. *Ch.* AD 1037.

6.8 A S. *Ch.* AD 1039.

8.9 Roger of Wendover: *F H.* AD 1039.

620 A S. *Ch.* AD 1040.

621 A Severn-folyó egy szigete.

022 *A. S. Ch.* AD 1041.

1:3 Roger of Wendover: *E H.* AD 1040.

“* Roger of Wendover: *E H.* AD 1042.

™*A. S. Ch.* AD 1043.

Campbell: 224. o.

6:7 *A. S. Ch.* AD 1046.

0:8 Roger of Wendover: *E H.* AD 1044. *mA, S. Ch.* sub anno. *mA. S. Ch.* AD 1048.

C31 Stenton: 428-429. o.

632 Sven elcsábított egy apácát. Mivel nem házasodhatott össze vele, otthagyta Angliát, és Dániába utazott, majd onnan is távoznia kellett egy ismeretlen bűneset miatt.

633 *A. S. Ch.* AD 1049.

634 *A. S. Ch.* AD 1050.

655 Stenton: 431-432. o.

636 A S. *Ch.* AD 1051. fl5’ Stenton: 565-566. o.

638 Edward 1049-ben normann papot, Ulfot nevezte ki Dorchester püspökségének élére, 1051-ben pedig egy másik normann, Jumiéges-i Róbert lett a can-terburyi érseki szék jelöltje, aki korábban, 1044-től London püspöke volt. Londonban természetesen egy normann, Sparhafoc került Róbert helyére.

639 A S. *Ch.* AD 1052.

[640] A *S. Ch.* AD 1053.

[641] *A. S. Ch.* AD 1055.

[642] Stenton: 570. o.

[643] A S. *Ch.* AD 1065.

[6,4] Roger of Wendover: *E H.* AD 1017.

[0,5].4. 5. *Ch.* AD 1057.

[B1S] A S. *Ch.* AD 1055.

[647] Stenton: 574. o.

[6,9] A 5. *Ch.* AD 1057.

[*M*] Stenton: u.o.

"""A S. *Ch.* AD 1058.

[651] Stenton: 576. o.

[632] A S. *Ch.* AD 1063.

[653] The Bayeux Tapcstry. Web: http://hastingsl066.com

[654] A S. *Ch.* AD 1065.

[655] A S. *Ch.* AD 1066.

[856] Stenton: 581-582. o.

[65:]A *S. Ch.* u.o.

[65S] A S. *Ch.* u.o.

[633] Stenton: 582. o. [*m*]*A. S. Ch.* u.o.

[401] The Bayeux Tapestry.

[682] Erié John: *The Battle ofHastings.* In: Campbell: 235. o.

KELET-ANGLIA

WUFFINGA-DINASZTIA
550 k.-571 k. 571 k.-578 k, 578 k.-593 k. 593 k-627 k. 627
Wehha
k. 627-629 629-635 635-654 654
Wuffa
654-664
Tytila
664-713
Raedwald
713-749
Earpwald
Ricberth (trónbitorló)
Sigbert
Anna
TEthelhere
TEthelwald
Aldwulf
ÁElfwald

MERCIA
488 k.-5?? k. 501 k.-566 k. 566
ICLINGA-DINASZTIA
k.-584 584-593 593-606 606-626 626-655 653
Icel
k.-656 655-658 658-675 675-704 704-709 709-716 716-757 757
Cnebba
757-796
Cynewald
796
Creoda
796-821
Pybba
Ceorl
Penda
Peada
Oswy
Wulfhere
I. TEthelred
Cenred (Ccrnred)
Ceolred
ÁEthelbald
Beornred
Offa
Ecgfrith
Cenwulf (Coenwulf) *VÁLASZTOTT KIRÁLYOK*
Ceolwulf Beornwulf
821-823
823-826
Ludeca
826-827
Wiglaf
827-829 majd 830-840 829-830
Egbert (wessexi)
840

840
Wigmund Wigstan Beorhtwulf Burgred II. Ceolwulf
840-852
/Ethelred (mint *ealdorman*) *Mercia Úrnői*
852-874
874-883
883-911
911-918
Ethelflaed
918-919
jElfwynn
BERNICIA
k. 547-559
559- 560
Esa
560-568 568-572 572-579 579-585 585-593 593-616 616-632
Eoppa
632- 633
Ida
633-641 641-654
Glappa (Clappa)
Adda
/Ethelric
Theodric
Frithuwald
Hússá
jEthelfrith
Edwin (deirai)
Eanfrith
Oswald
Oswy (Oswiu)
DEIRA
559/560-589
589-604
Aíthelric
604-616
Aithelfrith (berniciai)
616-632
Edwin
633-634
Osric
633-642
Oswald (berniciai) Oswin (Qswine) TEthelwold Alchfrith
644-651
(berniciai) Oswy (berniciai) ,'Elíwine
651-655
655-664
664-670
670-679

NORTHUMBRIA

Oswy

Ecgfrith

Aldfrith

Eadwulf

I. Osred

Coenred

Ceolwulf

Eadberht

Oswulf (Osulf)

TEthelwald Moll Alhrecl I. TEthelred

I. /Elfwakl

II. Osred Osbald Eardwulf II. TElfwald Eanred

II. /Ethelrcd Rsedwulf (Redwulf)

Osberht (Osbert)

.Ella

DÁN URALOM IDŐSZAKÁBAN

I. Egbert (Ecgberht)

Ricsige (szabadon választott)

II. Egbert876-878 654-670

670-685

685-704

704- 705

705- 716 716-718 718-737 737-758

758- 759

759- 765 765-774

774-779 majd 790-796

779-788

788-790

796

796-806 majd 808-810 806-808 810-841

840/841-844 majd 844-848/849 844

848/849-862/863 majd 867 862/863-867

867-872

872-876

WESSEX

Cedric-dinasztia

Cedric

Cynric

Ceawlin

Ceolric

Ceolwulf

Cynegils

Cenwealb

Seaxburg(Seaxburh)

TEscwine

Centwine 519-534

534-560

560-591

591-596

597-611

611-641

641-672

672-673

674-676

676-685

685-688 Caedwalla (Caedwalla)
688-726 Ine
726-740 TEthelheard
740-756 Cuthred
756-757 Sigeberht (Sigebert)
757-786 Cynewulf
786-802 Beorhtric
802-839 Egbert
839-856 jEthelwulf
856-860 TEthelbald
860-866 TEthelberht
866-871 I. TEthelred

ANGOL KIRÁLYSÁG

Cedric-dinasztia

871-899 Nagy Alfréd (TElfred, Alfréd)
899-924 Idősebb Edward
924-939 TEthelstan
939-946 I. Edmund
946-955 Eadred
955-959 Eadwig (Edwy)
959-975 Edgar
975-978 II. Mártír Edward
978-1016 II. Tanácstalan rEthelred
1016 II. Vasbordájú Edmund

JELLING-DINASZTIA

1013-1014 Hegyesszakáll ú Sven
1016-1035 Nagy Knut
1035-1040 I. Nyúllábú Harald
1040-1042 Hardeknut (Harthacnut)
Cedric-dinasztja
1042-1066 Hitvalló Edward
Godwíne-dinasztia
1066 II. Harold

Források:

Abbo of Fleury: *The Martirdom ofSt. Edmund, King of East-Anglia.* Web: Internet Medieval Sourcebook: www.fordham.edu/halsalFsbook.html

Alfréd and Guthrum's Peace. Web: Internet Medieval Sourcebook.

Anglo-Saxon Gironde. London, 1912.

Anglo-Saxon Chronicle. In -.*English Historicál Documents.* Vol. I. c.500-1042. Ed.: Whitelock, Dorothy. London, 1953-1955.

Anglo-Saxon Chronicle. In: *English Historicál Documents.* Vol. II. 1042-1189. Ed.: Douglas, Dávid C., Greenaway, George W London, 1953-1955.

Anglo-Saxon Dootns. In: *The Library of Original Sources.* Ed.: Thatcher, Olivér j. Milwaukee, 1901. Web: Internet Medieval Sourcebook.

Annales Carnbriae. In: *Anglo-Saxon Chronicle.* London, 1912.

Asser: *The Life of King Alfréd.* London, 1847.

Bede: *Ecclesiastical History ofthe English People.* With Bede's Letter to Egbert and Cutbert's Letter on the Death of Bede. London-New York-Toronto-Victoria-New Delhi-Albany-Rosebank, é.n.

Bede: *Ecclesiastical History ofthe English People.* London, 1907. Tartalmazza a *Continuatio Bedae* kiegészítést.

Beowulf. Szerk: Halácsy Katalin. Ford: Szegő György. Budapest, 1994.

Geoffrey of Monmouth: *History of theKings ofBritain.* Carnbridge-On-

tario, 1999.

Gildas: *Works ofGildas.* Ed.: Giles, J. A. London, 1891.

Gildas: *Britannia romlásáról.* Szerk: Novak Veronika. Szeged, 1997.

Old English Chronicles. Ed.: Giles, J. A. London, 1904. Tartalmazza / Ethelweard krónikáját, Asser, Geoffrey of Monmouth, Gildas, Nennius és Richard of Cirencester műveit.

Gododdin. In: *The Four Ancient Books of Wales.* Ed.: Skene, William E Edinburgh, 1868.

Liber Eliensis. A history of the Isié of Ely írom the seventh century to the twelfth. Woodbridge, 2005.

Nennius: *História Brittonum.* Ed. by: Giles, J. A. London, 1848.

Notitia Dignitatum. Web: www'pvv.nlnu.no/~halsteis/notitia.html

Ptolemy (Ptolemaios): *The Geography.* Web: penelope.uchicago.edu/ Thayer/E/Gazetteer/Periods/Rornan/_Texts/Ptolem y/home.html

Roger of Wendover: *Flowers of History.* London, 1849.

Symeonis Dunelmensis: História Regum. In: *Symeonis Dunelmensis Opera et Collectanea.* Durham-London-Edinburgh, 1868.

Tacitus, Publius Cornelius: *Tacitus összes művei.* Ford: Borzsák István. .Szeged, 2001.

The Bayeux Tapestry. Web: http://hastingsl066.com *Tribal Hidage.* Web:

www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/hi

dage.html

Widsith. Óangol változat. Web:

www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a3

.ll.html

Widsith. Modern angol változat. Web: www.soton.ac.uk/~enm/widsith.htm

William of Malmesbury: *Chronicle of the Kings ofEngland.* London, 1904. Web: Internet Medieval Sourcebook.

Felhasznált irodalom:

Angi J. et ah: *Európa a korai középkorban.* Debrecen, 1997.

Báránv Attila: *Britek, angolszászok, vikingek.* Máriabesnyő-Gödöllő, 2008.

Blair, E H.: *An Introduction to Anglo-Saxon England.* Cambridge, 1959.

Cambridge Medieval History. Vol. II. The rise of the Saracens and the foundation of the Western Empire. Cambridge, 1967.

Campbell, J. (szerk): *The Anglo-Saxons.* London-New York-Victoria-Toronto- Albany, 1991.

Churchill, W: *Az angol ajkú népek története.* Budapest, 2004.

Fisher, D. J. V: *The Anglo-Saxon Age.* c400- 1042. Burnt Mill-New York, 1993.

Havas L., Hegyi W Gy., Szabó E.: *Római történelem.* Budapest, 2007.

Katus László: *A középkor története.* Egyetemi tankönyv. Budapest, 2001.

Kírby, D. E: *The earliest English kings.* London, 2000.

Klaniczay Gábor: *Európa ezer éve.* A középkor. Budapest, 2005.

Previté-Orton, C. W: *The Shorter Cambridge Medieval History.* Cambridge, 1952.

Rowley, Trevor: *A normannok.* Debrecen, 2008.

Stenton, F M.: *Anglo-Saxon England.* Oxford-New York, 2001.

Szántó György Tibor: *Anglia története.* Miskolc, 2003.

Yorké, Barbara: *Kings and Kingdoms ofEarly Anglo-Saxon England.* London,2003.

Æthelweard: *Chronicle Old English Chronicles.* Ed.: Giles, J. A. London, 1904.

A S C *Anglo-Saxon Chroncle.* Mindhárom felhasznált kiadásra vonatkozólag.
Asser: *The Life of King Alfréd.* London, 1847. Bárány Attila: *Britek, angolszászok, vikingek.* Máriabesnyő-Gödöllő, 2008.
Bárány
Bede: H E *Ecclesiastical History of the English People.* With Bede's Letter to Egbert and Cutbert's Letter on the Death of Bede. London-New York-Toronto-Victoria-New Delhi-Albany-Rosebank, é.n.
Beowulf
Beowulf. Szerk: Halácsy Katalin. Ford: Szegő György. Budapest, 1994.
Blair, E H.: *An Introduction to Anglo-Saxon England.* Cambridge, 1959.
Continuatio Bedae
Bede: *Ecclesiastical History ofthe English People.* London, 1907.
Campbell, J. (szerk): *The Anglo-Saxons.* London-New York-Victoria-Toronto- Albany, 1991.
Fisher; D. J. V: *The Anglo-Saxon Age.* c400-1042. Burnt Mill-New York, 1993.
Gildas: B E *Britannia romlásáról,* (de Excidio et Conquestu Britanniáé) Szerk: Novak Veronika. Szeged, 1997.
Nennius: H B *Históriu Britonum.* Ed.: Giles, J. A. London, 1848.

Roger of Wendover: *E H.* Roger of Wendover: *Flowers of History.* London, 1849. Stenton Stenton, E M.: *Anglo-Saxon England.* Oxford-New York, 2001.

Symeonis Dunelmensis Symeonis Dunelmensis: História Regum *Dunelmensis História Regum Opera et Collectanea.* Durham-London-Edinburgh, 1868.

Yorké
Yorké, Barbara: *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England.* London, 2003.